ეროვნული ბიბლიოთეკა

287 1 1

საქაღალდე
ПАПКА
ДЛЯ
БУМАГ

287 1 1

15.01.25

283ვ.

ასული თოდუტია

I

საქაღალდე
ПАПКА
ДЛЯ
БУМАГ

II

ჟურნალი (ეს ნაწილ ამოშეკერილი
ყოფილა)

ᲛᲐᲡᲐᲚᲐ ᲛᲝᲛᲖᲐᲓᲔᲑᲘᲡᲐᲗᲕᲘᲡ

ᲠᲣᲡᲗᲐᲕᲘᲡ ᲥᲐᲚᲐᲥᲘᲡ ᲡᲐᲥᲐᲠᲗᲕᲔᲚᲝᲡ ᲙᲝᲚᲔᲥᲢᲘᲕᲘ
(1946-1985 ᲬᲚᲔᲑᲘ)

ისევ ჟურნალისტად

თბილისში დემობილიზაციით მარტო მე არ ჩამოვსულვარ, რომ პრეტენზია წამეყენებინა ვინმესთვის, რატომ ტაშფანდურით არ დამხვდით სადგურზე და საყოფაცხოვრებო პირობები მაშინვე არ მომიგვარეთ-მეთქი. რომელი მარშალი ან გენერალი მე ვიყავი, საპატიო შეხვედრა მოეწყოთ! ხოლო ამ დროისათვის ჯარისკაცთა და მეთაურთა შემადგენლობიდან აქ ჩემი რანგის ათასობით იყო ჩამობრძანებული. ერთადერთ იმედად სამხედრო ფორმის ჩემი კუთვნილი ტანსაცმელი - უეპელეტო მაზარა, კოკარდიანი ქუდი, კანტებიანი გალიფე, კიტელი, ჩექმა, სადემობილიზაციო ფული და თავდაცვის სახელმწიფო კომიტეტის საგანგებო დადგენილება მომაცილებდა. იგი ითვალისწინებდა საშუალო დონის ოფიცრებისათვის ელემენტარული საცხოვრებელი პირობების შექმნას. ომის ძირითადი ტვირთი საბოლოოდ ხომ მეთაურთა სწორედ ამ კატეგორიაზე, კერძოთ, ფეხოსნებზე გადადიოდა. ამათ რიცხვს კი ნამდვილად ვეკუთვნოდი. ასე რომ, იმედისათვის ფსიქოლოგიური ნიადაგის შემზადება თავად არ დამჭირვებია. იგი "ზემოდან" მეგობა.

განწირულად მეჩვენება იმ კაცის ბედი, ვინც პირდაბჩენილი ელოდება ასეთ იმედს. იგი მეტწილად თავხედებს უმართლებთ. ფეხით აღებენ იმათ კარებს, ვისაც ზემოდან დაპირებულის აღსრულება ევალებათ. მაგიდებზე მუშტების ბრაგაბრუგით თავშესაფარსაც ადვილად იგდებენ ხელთ და სარფიან ადგილსაც.

- მიბაძეთ მათ. - ჩამძახოდა ვითომ კეთილისმყოფელი დემონი.

- გაუფრთხილდი, ამხანაგო, პარტიულ-ლენინურ სინდისს. - უმალ მახსენებდა არსებობას შინაგანი ხმა და მომიწოდებდა თავშეკავებისკენ, მოთმინებისკენ, სანამ მოლოდინი თვით არ მეწვეოდა.

სამხედრო კომისარიატში თავაზიანად აღრიცხვაზე კი ამიყვანეს, მაგრამ ... სადაც მივადგებოდი ბინის ან სამსახურის საკითხზე, ზრდილობიანად, გადაკრული სიტყვებით უმალ უკან მისტუმრებდნენ: - გვაცა-

ლეთ, გვალოვეთ, ამხანაგო, ჩვენი ქალაქიდან ხომ არ გაუწვევიხართ, ჩვენთვის ხომ არ გიბრძოლია, იქ მიაკითხეთ... ერთი სიტყვით, ბარიერების "კედელი" კისრამდე იზრდებოდა.

აშკარად ჩანდა, საომარი მობილიზებიდან სამშვიდობო მოშვებულებაზე გადასვლა თავდაცვის სახელმწიფო კომიტეტის დადგენილებასაც დატყობოდა. წინანდელი სიმკვეთრით, სიმტკიცით და სიმკაცრით აღარ მოქმედებდა. ამას ერთოდა სავამხრივი გართულებებიც. ბინის საქირაოდ ვიღაც სანდო პირი უნდა მიგყოლოდა, რომ მის პატრონს შიში არ გასჩენოდა - ეკუთვნის, მიჩივლებს და ჩამომართმევენო. ამასობაში ჩემი სიაღლით, სიბრიყვით თუ სიბეცით ჩამოყოლილი საარსებო თანხის ძირითადი ნაწილი სულ ტყუილად დამეკარგა. ომიანობის დაღი ეკონომიკურ სივიწროვესთან ერთად გაიძვერობის მომრავლებაშიც დაჩნეოდა ისტორიული წარსულის სიმდიდრით განებივრებულ თბილისს.

...1946 წლის იანვრის პირველი დეკადის თოვლწყაპიანი, ცივი, ბურუსიანი დღე იდგა. ომიდან დაბრუნებულთათვის ბინის საკითხის მომგვარებელ საქალაქო შტაბიდან ყოფილი კიროვის რაიონის კომუნალური მეურნეობის განყოფილებაში გამგზავნეს განცხადებაზე დადებული რეზოლუციით: "გულისხმიერად მოეკიდეთ და აღმოუჩინეთ დახმარება". იგი მდებარეობდა ახლანდელი ღესელიძის ქუჩის დასაწყისთან, მარცხენა სახლის მეორე სართულზე. იქ მისვლისას თანამშრომლად გამომეცნაურა შედარებით ჭაბალდარი აღნაგობის კაცი, რომელმაც საოცრად მოქარგული, მომჯადოებელი სიტყვებით აღმითქვა:

- პირდაპირ ბედი გქონიათ და ეგ არი. ზედგამოჭრილია თქვენთვის. ჩაიწერეთ მისამართი: გოგირდოვანი აბანოების უბანი, ხარფუხის პირველ აღმართს აუყვებით, შეუხვევთ მარჯვნივ, გაივლით რამდენიმე ნაბიჯს და სამღებროს ქუჩის მეცამეტე ნომერზე მიადგებით ერთსართულიანი სახლის კედელს, რომლის მარცხენა კიდესთან მიშენებულია რვამეტრიანი ოთახი. იგი გადანახული გვაქვს სწორედ თქვენისთანა ნაომარი ოფიცრებისათვის. დღეს უნდა მომიტანონ გასაღები. ხვალ დილით მობრ-

ძანდით, ჩაიბარეთ და შეგარგოთ ღმერთმაო. ოლონდ, - ხმას ცოტა დაუწია, პირი ლამის ლოყაზე მომადო, თითქოს ყურში ჩამჩურჩულებდა, - პატრონი სხვაგან გადადის და ოთახის დატოვებისათვის, არა, სამგზავროდ შეპირებული ვარ... - არ დავიცადე სიტყვის დასრულება და სიხარულისაგან აცუნცრუკებულმა უმად მივაგებე:

- რამდენი სჭირდება?

- სულ მუქთია. ჩვენებური ყოფილხარ და ბედნიერად მოგახმაროსო. - კიდევ მოაყარა სიტყვას"შაქარი" და კბილებში გაიცურა, - ათასი მანეთი.

- რომელ საათზე მოვიდე? - ვკითხე თავაზიანად და ფული გადავეცი.

- თორმეტზე. - მიპასუხა საქმიანად ისე, წარბიც არ შეუხრია. ფული დაუყოვნებლივ გულჯიბეში ჩაიდო.

- აბა, ხვალ არ დაიგვიანოთ. მოხოვნელები ბევრია, ხომ იცით. კეთილად მოგახმაროთ. - მითხრა ვითომდა ლიდი მზრუნველობის გამოხატვით და თან ოთახის კარამდე მიმაცილა. ეს მოხდა სულ რაღაც ხუთ წუთში.

მეორე დღეს დანიშნულ დროზე რომ მივედი, იმ ოთახში სრულიად სხვა ატმოსფერო დამხვდა. ორ მაგიდას ორი უცნობი მამაკაცი უჯდა და ქაღალდებს ჩაკირკიტებდნენ. მე თავისუფალ სკამზე მოვკალათდი. "სადაცაა, შემოვა". -ვფიქრობდი გულში.

- ვის ელოდებით? - მკითხა ცოტა ხნის შემდეგ ერთმა დამხვდურმა.

- აი, აქ, თქვენ მაგიდასთან, გუშინ სხვა კაცი იჯდა. იმასთან მაქვს საქმე. - ვუპასუხე დამშვიდებით. ეშვადაც არ გამკარებია რაიმე შავი ფიქრი.

- ეს მაგიდა ჩემი სამუშაო ადგილია. მაინც საინტერესოა, რომელ საათზე იყავით აქ? - მკითხა უცნობმა.

- ორი დაწყებული იყო.

- ჰო, შესვენებაზე ვყოფილვარ მე და ჩემი ამხანაგი. ვინაობა არ ჰკითხეთ?

- როგორ არა. თანამშრომელი ვარო,ინსპექტორი ბინების დარგში. მე

ქალაქის შტაბიდან რეზოლუციანი განცხადება გადავეცი.

- გვარი ან სახელი გახსოვთ?

- ჩალიჩავა, მგონი, სევერიანე.

- ასეთი ჩვენთან არავინ მუშაობს. ან მოგონილი გვარი და სახელია, ან გაქნილი აფერისტის.

- სად შემიძლია ვნახო?

- ყველგან, არსად. - მომიჭრა უცებ.

- ეს როგორ გავიგო? - ვკითხე გაოცებით.

- უბრალოდ. - მიპასუხა მან დინჯად. - ეტყობა, შესვენების წუთებით ისარგებლა იმ ვიდაც გაიპვერამ, დაგტყუათ, აღბათ, რაღაც და მიიმალა. სახელს გვიტოვებს. ასეთი შემთხვევები ჩვენს სისტემაში ბოლო ხანებში გახშირდა, კერძოთ, რაც ფრონტებიდან თქვენისთანა საპატივცემულო ხალხი ჩამოდის. სარგებლობენ მომენტით, მაგრამ მაღე მოეღება ბოლო. გირჩევთ, აწი მაინც ჭკუით იყოთ. - დამარიგა კიდეც იმ უცნობმა და ოთახიდან რეტდასხმულივით გაოგნებული და გაბეზეზული გავედი.

...იანვრის ბოლოსათვის ფოთის ბანკიდან აღებული ათწლიანი სესხით ვეპინის ქუჩაზე მდებარე № 11 სახლის ქვედა სართულში მის კერძო მფლობელთან ურთიერთ წერილობით შეთანხმებით (ე.წ."ოტსტუპნოით") დავიკავე ათმეტრიანი ოთახი, რომელსაც სინათლე ქუჩის მხრიდან ჩამოსდიოდა. ქუჩა აღმართს მიუყვებოდა. ფანჯრის ვიწრო ხოლიდან მისი მხოლოდ კონტური მოჩანდა და გამვლელთა მხოლოდ ნაბიჯების ხმა ისმოდა. "ექსპერიმენტისათვის" ფანჯარას თუ მიადგებოდი და საგანგებოდ ზევით აიხედავდი, მაშინ მათი ფეხსაცმელებიანი ქუსლების დანახვაც შეიძლებოდა იმის გასარკვევად, კაცი მიაბიჯებდა თუ ქალი, ახალგაზრდა თუ ბოხუცი. სამაგიეროდ, შემოსასვლელი ბნელი დერეფნის გავლით პირდაპირ პატარა ეზოში გადიოდი. იქიდან ... ინებეთ, ძირს დაეშვებით? ბელინსკის ქუჩით რუსთაველზე გახვალ, მაღლა მოისურვებ? მთაწმინდაზე "აფრინდები".

...როგორც კი დავბინავდი, სამოქალაქო, ანუ თავისუფალი ცხოვრების პირველ დღეს შევუდექი, რომელიმე გაზეთის რედაქციაში მუშაობის

დაწყება გადავრჩი გადავიფიქრე. კმაყოფილებით შევხვდი ცნობას წითელარმიულ "მებრძოლში" შტატების შემცირების გამო რეალური შესაძლებლობის არ არსებობის შესახებ. საგაზეთო პროფესიისადმი ომამდელი გულაცრუების განწყობილება კვლავ მომებალა. 25-30 წლის ასაკში გადატანილი მტკივნე პერიოდი კიდევ უფრო მიძლიერებდა ატათიას. ეს ასაკი, მოგეხსენებათ, ყოველი ადამიანის პიროვნულ ცხოვრებაში ყველაზე ძვირფასი, აუნაზღაურებელი, ოქრის სამკაულებში ჩასმული ლაჟვარდოვანი დროა. ივი ომმა სულიდან გამოგლიჯა ცოცხლად დაბრუნებულ ჩემ ტოლ თაობას. "შევძლებ კი სარედაქციო შრომა-საქმიანობას წინანდელი პათოსით და გატაცებით?! შეეგუები საგაზეთო მასალებისადმი კვლავ გამუდმებით წანწალს და გონებაში ბის კვლავ შაბლონურად გადასარბევას?" ხშირად მაწვალებდა და ნაწამებდა ასეთი ფიქრები.

იძულებული გავხდი გამომახებებს დავლოდებოდი. საბინაო წიგნში ჩაწერილს კონკრეტული მისამართი უკვე მქონდა. დემობილიზებულების სამუშაოდ ნიმწყობ რესპუბლიკურ კომისიას ხელმძღვანელობდა საქართველოს კპ (ბ) თბილისის საქალაქო კომიტეტის პირველი მდივანი გრიგოლ ზამბახიძე, რომელიც სალამოს საათებში ოპერატიულ მუშაობას ცენტრალური კომიტეტის მაშინდელ შენობაში ატარებდა. სამჯერ მომიხდა მასთან გამოძახებით შეხვედრა.

პირველად თეძრი წყაროს რაიონული გაზეთის რედაქტორობა შემომთავაზეს. ომში გაწვევამდე ჟურნალისტადაც გიმუშავნიათ და პროფილით შესაფერისია თქვენთვისო. მე სწავლის გაგრძელება მოვიმიზეზე და აღრიცხვაზე დამტოვეს. მეორედ - ყოფილი 26 კომისრის რაიონში ახლადშექმნილ პროტექნიკური სასწავლებლის პოლიტმეშაკის თანამდებობა შემაძლიეს. პარტიის წევრი ხართ და პარტიას იქ სჭირდებითო. ისევ თავი შევიკავე და აღრიცხვაზე ისევ დამტოვეს. მესამედ - მოსკოვში მილიციის სამეთაურო ორწლიანი სკოლა გაიხსნა, ოფიცრის წოდება გაქვთ, პირობები იდეალურია, ჩამიბვალთ და მილიციის ხაზით მაღალი რანგის მუშაკი იქნებით.- მიცხრა კომისიის თავმჯდომარეს, თან წამქეზებლურად და ოდნავ დამაღლე-

ბითაც კი - ალა, შეგირჩიეთ სამომავლოდ ვითომდა დიდებული ადგილი. მილიციაში რა მინდა-მეთქი რომ ვუთხარი, მახსოვს გ.ზამბახიძე უცებ გაბრაზდა, ლიმილიანი სახე სწრაფად კუშტად შეეცვალა, კომისიის მდივანს ცივად გადაულაპარაკა - მოხსენი ალრიცხვიდანო, მერე მოტრიბრუნდა და ჩუმად მითხრა:

- აქედან რომ გახვალთ, ისე ჩადით კიბეებზე, არავის გააგებინოთ თქვენი აქ ყოფნა. აწი თქვენი გზა თქვენ თვითონ ეძიეთ.

მარტლაცდა, პირველობისათვის ვის ეკადრა. სანანებლად თვენახევრის ფუჭად დაკარგვა მრჩებოდა, ხოლო საფიქრებლად და ამოსახსნელად პირველად გაგონილი ბუმოთმოტანილი ფრაზა-რებუსი: "პარტიას იქ სჭირდებით". შემდგომ, დროის მრუნვაში, თვალნათლივ ჩანდა და იგრძნობოდა სხვადასხვა ინსპანციაში სხვადასხვა ვარიაციით, პარტიის ზოგად სახელზე ამგვარი ამოფარებით ("პარტია მოითხოვს", "პარტია გავალებს", "პარტიას ებრძვი?" და ა.შ.), როგორ იღახებიდა და იბიღწებოდა პირვანდელ პროგრამამინიმუმში ჩაქსოვილი ის ზნეობრივი პრინციპებიც კი, რომლებიც კაცობრიობის ეუმანიტარულ ფასეულობათა საგანძურს დღესაც განეკუთვნებიან (თუნდაც მიძღვრება ადამიანის ფიზიკური და სულიერი განვითარების ჰარმონიზაციის, საყოველთაოდ ყველასათვის უფასოდ განათლების მიღების და მკურნალობის უზრუნველყოფის შესახებ და სხვ.).

...მარტის შუარიცხვებიდან საარსებოდ მშვიდი ხელი საქართველოს რადიოკომიტეტმა გამოიწოდა. იგი რუსთაველის პროსპექტზე კავშირგაბმულობის შენობის მეოთხე სართულზე იყო მოთავსებული. პირველ ხანებში პონორარს ოფისლოინდელ ლექსებში მაძღევდნენ (მაგალითად, კრებულ "იერიშში" დაბეჭდვამდე რადიოთი გადაიცა ოთხასსტრიქონიანი პოემა "ხმა სანგარიდან"), მერე კი - კორესპონდენცია-ნარკვევებში. ერთ-ერთი ასეთი შედარებით მოზრდილი ნარკვევი ეთერში გავიდა მარტის დამლევს, ხოლო რეპინგტონზე გადაბეჭდილი მისი მეორე ეგზემპლარი მიტანილი მქონდა გაზეთ "სახალხო განათლების" რედაქციაში, სადაც არავინ მიცნობდა. ამ გაზეთის 1946 წლის 4 აპრილის ნომრის (№ 15) მეორე გვერდზე, ზემოთ

ნაწილში, ეხლავე, თვალსაჩინო ადგილას "გამოდგომელია" ჩემი ნარკვევის სათაური მსხვილი შრიფტით - "გაზაფხული ავრობიოლოგიურ სადგურში".

ს

ვი დრო! ეს იყო მთელი ჩემი განვლილი ცხოვრების მანძილზე სოციალური ასპექტით ყველაზე უმწარესი, უსაშინელესი განცდა. არავის ვუსურვებდი მის თუნდაც სიზმარში აცხადებას.

სამი წელიწადი, შვიდი თვე და ორი კვირა დავყავი ოთხგვერდიანი დიდი ფორმატის რესპუბლიკური ყოველკვირეული გაზეთის რედაქციაში, ე.ი. გაცილებით იმაზე მეტი დრო, ვიდრე ომში გაწვევამდე ფოთის საქალაქო გაზეთში, საიდანაც, გახსოვთ, აღბათ, ჟურნალისტური საქმიანობისადმი აღერღილი განწყობილებით წამოვედი. მაშ, რამ გამაძღებინა ამდენ ხანს?

ჯერ ერთი, "სახალხო განათლება" იყო პირველი უწყებრივი ბეჭდვითი ორგანო, რომელიც განახლებული და გაფართოებული პროფილით აღდგა მეორე მსოფლიო ომის დამთავრებიდან სულ რაღაც რამდენიმე თვის შემდეგ და, რასაკვირველია, მკითხველთა საყოველთაო ინტერესს იწვევდა. იგი აღმოცენდა განათლების სახალხო კომისარიატის მიერ 1928 წელს დაარსებულ მასწავლებელთა გაზეთის ბაზაზე, რომელშიც, როგორც გიამბეთ, სტუდენტობის ხანმოკლე პერიოდში მეც ვთანამშრომლობდი. მაშასადამე, მისი ტრადიციის ფესვებთან მცირე მოგონების ძაფიც მაკავშირებდა;

მეორე, გაზეთის მომსახურების სფეროს წინანდელივით მოიცავდა არა მხოლოდ ზოგადსაგანმანათლებლო სკოლების, საბავშვო სახლებისა და ბაგა-ბაღების მასწავლებელთა ვიწრო წრე, არამედ უმაღლესი და საშუალო სპეციალური სასწავლებლების, სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტების, კლუბების, თეატრებისა და ქოხსამკითხველოების ამ დროისათვის ფართოდ გაშლილი ქსელი, მუშაკთა მთელი "არმია", საქართველოს კულტურისა და განათლების დარგების მასშტაბური ერთობლიობა.

და ბოლოს, აქედან გამომდინარე, ნებსით თუ უნებლიეთ, ამ გაზეთის რედაქციაში, როგორც ერთგვარ გამაერთიანებელ ცენტრში, სიმბოლურად თავს იყრიდა მაშინდელი ქართველი ინტელიგენციის საუკეთესო, ნაღები ფენა, ინტელექტუალური ძალა, პედაგოგიური აზრის მიმდევართა გულმხურვალე პლეადა.

ყოველივე ამას პირველ რიგში ხელს უწყობდა აღგილსამყოფელის ან

დგამ-ავეჯის არა რაიმე კომფორტული მოწყობილობა თუ მოკაზმულ-მოხატულობა,-პირიქით, სავარძელი კი არა, ზედმეტი უბრალო საჯდომი სკამიც არ მოგვეპოვებოდა რედაქციის სამუშაო ოთახში, - არამედ ადგილმდებარეობა და გარემოცვა. იგი მოთავსებული იყო თბილისის ერთ-ერთი ყველაზე ცენტრალური, პოპულარული ქუჩის - რუსთაველის პროსპექტის დასაწყისთან, თვით მისი ძეგლის ზემოთ, ე.წ."ზემელის" კიდესთან, ი.ჯავახიშვილის ქუჩის აღმართზე, მწვანე ნარგავებით მორთულ ეზოში, რომლის მარცხენა მხარეზე მობინადრეთა სახლები იდგა, ხოლო მარჯვნით შუშაბანდიანი ორსართულიანი შენობა.

აი აქ, ამ შენობის ზედა სართული ეკავა განათლების კომისარიატის პედაგოგიკის სამეცნიერო-კვლევით ინსტიტუტს, ხოლო ქვემოს ერთი ნაწილი საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის ფსიქოლოგიის ასევე საკვლევ ინსტიტუტს, ხოლო მეორე ნაწილი ი.გოგებაშვილის სახელობის ბიბლიოთეკას თავისი ვრცელი სამკითხველო დარბაზით. სწორედ მათ მიღმა, შენობის ბოლო კუთხეში შეხიზნული იყო რედაქციაც.

ცხადია, ეს გარემოება ხელსაყრელ ატმოსფეროს ქმნიდა გამოჩენილ ადამიანებთან კონტაქტებისათვის. მეორე მხრივ, გაზეთის ავტორიტეტის ამაღლების, მისი პოპულარობის საწინდარს წარმოადგენდა თვით განათლების სახალხო კომისარიატი თავისი მრავალფეროვანი სტრუქტურული აგებულებით და თანამშრომელთა შედარებით მცირე რაზმით, რომელიც უფრო უკეთ, მოქნილად და ნაყოფიერად მუშაობდა, ვიდრე იმ "მცირე რაზმიდან" შემდეგში წარმოქმნილი სამინისტროები და კომიტეტები თავიანთი გაბერილი შტატებით. ისინი თანდათან სახელმწიფოს პარაზიტებად მოგვევლინენ.

მაგალითად, რედაქციაში ჩემი მუშაობის დაწყების დროისათვის, 1946 წელს, კომისარიატის უმაღლესი სკოლის სამმართველოს სულ ხუთი თანამშრომელი პყავდა. სამმართველოს უფროსი იყო მიხეილ ჩხეტია. აქედან შეიქმნა უმაღლესი და საშუალო სპეციალური განათლების ჯერ სახელმწიფო კომიტეტი, შემდეგ კი სამინისტრო, რომელიც ბოლო დროისათ-

ვის 250-ზე მეტ თანამშრომელს ითვლიდა. და მაინც, ვითომდა, ვერ აუღიოდა "დიდბაღ" საქმეს. ასევე შეიძლება ითქვას კომისარიატიდან წამონაზარდ სხვა სამინისტროსა და კომიტეტზეც(კულტურის იქნება ეს თუ პროფესიულ-ტექნიკური სასწავლებლების). 50-იანი წლებიდან ასეთი ფაქტები მთელ ქვეყანაში საყოველთაოდ გავრცელდა და მის დამაკნინებელ ნიშნებად გადაიქცა.

გაზეთის რედაქციაში საუცხო კოლექტივთან ხანგრძლივად მუშაობის მთავარი წამახალისებელი ფიგურა მაინც განათლების მაშინდელი სახალხო კომისარი ვიქტორ კუპრაძე (1903-1985) იყო. ცნობილია, კომისრობის ჩინი 1946 წლის ბოლოდან შეიცვალა მინისტრობის ტიტულით. ეს იყო ე.წ. ცივილიზებული ქვეყნების სტანდარტებზე გადასვლის პირველი გამოხატულება. ამ ასპექტით, ვიქტორ კუპრაძე საქართველოს განათლების ჭეშმარიტად პირველ ლირსეულ მინისტრად ითვლებოდა. მისი ბიოგრაფიის "მხრებზე" მხოლოდ "საბჭოური" პერიოდის ცხოვრების ტიპური ნიშნები იყო აღბეჭდილი. არც წარმოშობით, არც უმაღლესი განათლებით მას არაფერი აკავშირებდა ე.წ. რევოლუციამდელ წარსულთან და, ამდენად, "ახალ ეპოქაში" აღზრდილი ახალი ინტელიგენციის ნიშანთვისებებს განასახიერებდა.

სიღარიბის განვლილმა მწვავე განცდებმა მას ბოლომდე შეუნარჩუნა თავმდაბლობის დამამშვენებელი გრძნობა, ხოლო მათემატიკურმა ნიჭმა და ბეჯითმა შრომამ შეუფერხებლად მიიყვანა აკადემიკოსის სამპატიო სავარძლამდე. მაგრამ ამის გამო განცხრომით და ფუფუნებით არასოდეს უცხოვრია (ეს ცხადი გახდა არა მხოლოდ ვაჟიშვილის ტრაგიკული დაღუპვის გამო თანაგრძნობის გამოსახატავად მის ძველ ბინაში (ვორონცოვის ხიდთან), არამედ ახალშიც მიმსვლელთათვის (ბარნოვის ქუჩაზე), საიდანაც გაასვენეს.

გამხდარი, ფერმკრთალი, მუდამ სერიოზული, საქმიანი გამომეტყველების, სიტყვაძუნწი, მაგრამ ახრობრივად მდიდარი, მკაფიო, კონკრეტული და მიზანგამოკვეთილი, ჩაცმულობით, გარეგნული აღნაგობით და

მანერებით იმდენად უბრალო, ერთბაშად გაგიძნელდებოდათ თანამდებობრივ ან განსწავლულობის მხრივ რაიმე გამორჩეულობის შეცნობა-გაგება, სამაგიეროდ სწრაფად ავლენდა ზოგჯერ დასავლეთურ (გურულ) სიფიცხეს, ემოციურ სიჭარბეს და გრძნობების სიწრფელეს. და ასევე სწრაფად უქრებოდა გულმოსვლის წუთიერი ნიშნებიც. შუბლწარბების უეცარი შეკუმუხვნა და თვალების განზე, ირიბად გახედვა. ეს იყო და ეს.

აი, პორტრეტული იერსახის, თუ შეიძლება ასე ითქვას, ძირითადი შტრიხები, რომლებიც ალიბეგდა ჩემს მეხსიერებაში დაწყებული 1946 წლიდან, მეთვალყურის, ე.წ. "რეპორტიორის" როლში ყოფნიდან, ვიქტორ კუპრაძის სიცოცხლის უკანასკნელ წლებამდე, როცა თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის მეორე კორპუსის საპროფესორო ოთახში ერთმანეთს ვხვდებოდით, როგორც კოლეგები, ლექციებისათვის გან,ულვნილ შუალედურ დროში.

ამ ხნის მანძილზე ზოგადსაგანმანათლებლო სკოლებში ოქროსა და ვერცხლის მედლების გარშემო პირველად ატეხილი ალიტაჟიდან, პედაგოგიური მეცნიერების განვითარების გზების შესახებ თბილისში 1948 წელს გამართულ ამიერკავკასიის ზონალურ თათბირზე და შემდგომ, 1965 წელს, უნივერსიტეტის პირველი კორპუსის 93-ე აუდიტორიაში პროფესორ-მასწავლებლებთან ლ.ი.ბრეჟნევის შეხვედრისას წარმოთქმული შესავალი თუ მისასალმებელი სიტყვებიდან, ჩემთვის მაინც განსაკუთრებულად ღირსსახსოვარი იყო ერთი ეპიზოდი, რომელიც, მიუხედავად დიდი ყამის გასვლისა, ახლაც ცოცხლად მიდგას თვალწინ.

საქართველოს განათლების სამინისტრო მაშინ მთავრობის სახლის უკანა ნაწილის მარცხენა მხარეს, მეექვსე სართულზე იყო მოთავსებული. მინისტრის ვრცელ კაბინეტში 1949 წლის 15 დეკემბერს პირველად ვესწრებოდი კოლეგიის სხდომას. გრძელ მაგიდას კოლეგიის წევრები უსხდნენ, თავში კი, თავისი სამუშაო მაგიდის ცენტრში, მინისტრი იჯდა. იგი ყურადღებით უსმენდა კადრების სამმართველოს უფროსის მოადგილის ირაკლი კვაჭაძის ინფორმაციას ლის წესრიგის მორიგ სა-

კითხვა.

- პედაგოგიკის სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტის დირექცია შეამდგენლობს, - ჩასჩერებოდა ცხვირზე მორგებული სათვალეებით ორივე ხელებში ჩაბღუჯულ საქალალდეს პირმრგვალი ი.კვაშაძე და, თითქოს კითხულობსო, ზეპირად ახსენებდა საკითხის შინაარსს კოლეგიას, - რათა დამტკიცდეს ინსტიტუტის ქართული ენისა და ლიტერატურის მეთოდიკების სექტორის უმცროს მეცნიერმუშაკის თანამდებობაზე 110 მანეთის საგანაკვეთო ტარიფით გაზეთ "სახალხო განათლების" რედაქციის სასკოლო-მეთოდური განყოფილების გამგე (ძველი მინანმორჩილის სახელის, გვარის და მამის სახელის ჩინოვნიკური სიზუსტის ცხადყოფით), რომელსაც ქართული ლიტერატურის სწავლების მეთოდიკის სპეციალობით ჩაბარებული აქვს საკანდიდატო მინიმუმის საგალეტეული საგნები. წერილობითი თანხმობა რედაქციიდან ინსტიტუტში მისი გადაყვანის შესახებ საქმეში ჩაკერებული. ხომ არ წავიკითხო?

- არა, არ არის საჭირო. - შესძახეს აქეთ-იქიდან.

მე ამბავი დირექტორის და ყოფილი რედაქტორის უკანა რიგში ვიჯექი და ინსტინქტურად, ყოველგვარი გაერთიანების გარეშე, ფეხზე წამოვდექი. ამ დროს დაისვა ნატერიალური პირობების საკითხი. გრ.საგანიას განმარტებით, საშეალოდ ჩემი ხელფასი და პინორარი ყოველთვიურად 140 -150 მანეთს უტოლდება, რაც ნაკლებია ინსტიტუტის ტარიფზე. ამიან იყო უკანასკნელ ცდას მიმართავდა კოლეგიის წევრობა გადასაბირებლად და ამას სრულიად ერთგვარი სინანულის გრძნობით ჩემ კეთილდღეობაზე ზრუნვისათვის (ეტერებოდა ასეთი გარეგნული, მოჩვენებითი ეფექტების შექმნა). მაგრამ, ეტყობოდა, კადრების სამმართველოს წინასწარ საკითხი "ნაღალ" დონეზე აქონდა მოგზადებული. მხიბლავდა სამინისტროში დანერგილი ორგანიზაციული მუშაობის სტილი და ის იყო ენდა გამოვსულიყავი სტუმრიდან, სწორედ ამ მომენტში მოულოდნელად გაისმა მინისტრის მიკვე, სპარტი, ერთგვარად შეამაჯამებელი სიტყვა.

- თვალყურს ვადევნებდი ჩვენი გაზეთის ფურცლებზე ამხანაგ აკა-

კი ჟურნალის სტატიებს და წერილებს და ჩემს მოწონებას ყოველთვის იწვევდა ფიქრი და განსჯა. ეს ჟურნალისტისთვის სანუკვარი თვისებაა. მისი კანდიდატურა შენარჩუნებულია ინსტიტუტისათვის, მაგრამ რედაქციისათვის-დანაკლისი. მე ვხარს ბუმერ კადრების საამმართველოს წინადადებას. მაღლობის გამოუცხადებით გავისტუმრით ჩვენივე ერთი დაწესებულებიდან და წარმატების კეთილი სურვილით დავამტკიცოთ ჩვენივე - ამჟერად საინფორმაციო დაწესებულებაში სექტორის მეუნიერმეცნიერად. მატერიალური პირობების შექმნა დაეკისრებს ინსტიტუტის დირექციას.

ვინც მაშინ კოლეგიის აქ აღწერილ სხდომას ესწრებოდა, მათ სულთა ამრეზილებს თან გაყოლა ეიტყოდა კუბრაძის ამ სიტყვის ხსოვნა და სიზუსტე. და ვე ბოლოს შევბედავ, მხოლოდ იმისთვის, რომ ნათელი დაადგეს მასთან მუშაობის მცირე ეპიზოდის მოგონებისათვის. იგი მომავალს, შეაფასებინებას სურდეს.

საბოლოოდ: 1. იმით, რომ იყო ასეთი მინისტრი, პროფესიით მათემატიკოსი, ახალგაზრდობაში ჟურნალისტად ნამუშევარი, ჟურნალისტური მძიმე შრომის დამფასებელი და მის თვისებრივ არსში ესოდენ ღრმად ჩაწვდომილი, 2. იმით, რომ იყო ასეთი საინფორმაციო, საფუძველ მუშაკთა ერთი ადგილიდან მეორე ადგილზე გადაყვანის საკითხს, რა ლონისაც არ უნდა ყოფილიყო იგი, ესოდენ გაფაციცებული ყურადღებით და სრულფასოვანი შესწავლით ეკიდებოდნენ, 3. იმით, რომ იყო ზოგჯერ ასეთი დაფასების, სტიმულის და ადმატრენის მოზნიშვნელი ატმოსფეროდ.

წლებან გაკვრით რედაქციის საუცხოო კოლექტივი ვახსენე. მისი შექმნა, ნა თქმა უნდა, რედაქტორის დამსახურება იყო. ეს.საგაიას კადრების შერჩევის კარგი ალღო ჰქონდა, მაგრამ შენარჩუნება უძნელდებოდა. ბოროტებით და მუშაობის გამოცდილებით შორს იდგა ჟურნალისტიკის დარგიდან. ამიტომ მთელი გულისყური და ენერგია გადატანილი ჰქონდა საქმის ადმინისტრაციულ-ორგანიზატორულ მხარეზე, რითაც თემატური სიახლით და ნრავალფეროვნებით გაბეთის გამოშვებას წარმატებით აღწევდა.

ამ წარმატების ნაზღვილი შემოქმედნი რედაქციის წამყვანი მუშა-

კები იყვნენ. ჩემამდე და ჩემ გვერდით, სხვადასხვა დროს, აქ მუშაობდნენ იმ ხანად სახალხო განათლების, ჟურნალისტიკის, ლიტერატურის სფეროებში საკმაოდ ცნობილი ადამიანები. მათ შორის ერთ-ერთი პირველადგანი, ვინც ნათლიერების ტრადიციული გრძნობით დაბიახლოვდა და ოჯახური სიყვარულით გულს მიხალისებდა, იყო ვარლამ ძიძიგური (1869-1957). დიახ, 20-იან წლებში დაწყებითი სკოლების I და II კლასებისათვის ქართული ენის სახელმძღვანელოს ბავშვობიდან ჩემთვის ჩემთვის საანბანო სწორედ ის ა-ბერი, რომელიც მოხსენიებული მყავს პირველ ნაწილში (გვ.83)

თანისთავად ასეთ შეხვედრასაც ხომ შეხვედრა ჰქვია! მაგრამ მე ხომ მაშინ, სორბონაში, წიგნის ყდაზე დაბეჭდილი სახელი და გვარი ზეადამიანის რაღაც მუნდოვან სიმბოლად მესახებოდა და არამც და არამც არ წარმოედგინა მისი მიმსგავს-ება ადამიანების ჩვეულებრივ ფიზიკურ გამოსახულებებისა?!

ეს, ეი, ოცნაურობის ფანტასმაგორიიდან ვარლამ ძიძიგური რეალობის "ტრიბუნებზე" ლოვლადე დადიოდა ჩემ თვალწინ თავისი ჩვეული, ლინჯი, აუჩქარებელი ნაბიჯებით. პირველივე საერდაქციო დავალება სასკოლო თვითშეფასების რესპუბლიკურ ოლიმპიადაზე დასწრების და მისი გაშუქების შესახებ ორივეს ერთად მიგვეცა და ამან თვით შექმნა პირობა მის ოჯახს დაკავშირებოდი. იქ მიბარებდა მასალების ერთმანეთთან შესაბამებლად და წერილზე ორივეს ხელმოსაწერად (ვ.ძიძიგურის ქვეყი ბინა და იმ მიდამის დასახელება ამჟამად აღარ არსებობს. მის ადგილზე სასტუმრო"ოვერიაა" აღმართული).

ვარლამ ძიძიგური იყო ფაფუალი ტანის, დაუდალავ ლაყებით და ლაბაბით მედგამ პირმოხდილმარი, ტკბილხოტბარი, ქვეყლმოქმედი, ცხოვრებაში ჩახედული, ე.წ. ჭკვის საკითხავი კაცი. ლეგენდად იყო ქცეული მის ფშავლელ სოფელში-მაფხოვში სახალხო სახლის მშენებლობის დასაჩქარებლად 1925 წელს მეფურ-გალეული სახელწიფოს საკავშირო ცენტრალური აღმასრულებელი კომიტეტის თავმჯდომარის მ.კალინინის ჩაყვანის

იშვიათი ამბავი. ამ სახლში შემდეგ გაიხსნა მათხოვის საშუალო სკოლა, რომელსაც ვ.ძიძიგურის სახელი მიეკუთვნა. 1980 წლის 5 ოქტომბერს თვით ვესწრებოდი სკოლის ეზოში მისი ძეგლის საზეიმოდ გახსნას.

ყოველივე ეს ვარლამ ძიძიგურმა დაიმსახურა ხანგრძლივი პედაგოგიურ-საზოგადოებრივი მოღვაწეობით, იმ პატრიოტული თაოსნობით, დიდი გარჯით და მონდომებით, რომლის უშუალო შედეგი იყო 1947 წელს საქართველოს სსრ განათლების სამინისტროს სახალხო განათლების სახელმწიფო მუზეუმის შექმნა-დაარსება. ამ მუზეუმმა პირველად ბინა დაიდო თბილისის 51-ე საშუალო სკოლის პირველ სართულზე, ვესტიბიულის გვერდით ოთახებში, ხოლო 50-იანი წლებიდან გადატანილ იქნა პირველი საშუალო სკოლის იმ ისტორიულ შენობაში, რომელიც ეროვნული ძალების მმართველობის წლისთავზე, 1991 წლის 22-23 დეკემბერს, შინა ბრძოლების - ძმათა ურთიერთმკვლელობის ტრაგიკულ დღეებში, ხანძრისგან განადგურდა. ცხადია, შენობასთან ერთად დაიწვა და ფერფლად იქცა მუზეუმის უნიკალური არქივი, სახალხო განათლების ისტორიის ეროვნული განძი.

მუზეუმის დაარსებიდანვე ვარლამ ძიძიგური შეუდგა სახალხო განათლების ქართველი მოღვაწეებისა და სახალხო მასწავლებლების შესახებ მასალების შეგროვების, შესწავლის, განზოგადების და კრებულად გამოცემის საშვილიშვილო საქმეს, რაც მისი სიკვდილის შემდეგ თანდათან მინელდა, შეყოვნდა და ბოლოს სულ შეწყდა. გულნაკლული წავიდა ამ ქვეყნიდან ვარლამ ძიძიგური, რომელმაც პირველად შექმნა დაწყებით სკოლაში ქართული ენის სწავლების მეთოდიკის სახელმძღვანელო წიგნი. იგი მან გადამუშავებული სახით საკვალიფიკაციოდ წარადგინა პედაგოგიკის სამეცნიერო-კვლევით ინსტიტუტში და აქ გზა გადაეღობა "სახალხო განათლების" ფურცლებზე 1951 წელს მ.თალაკვაძის მიერ ტენდენციური წერილის გამოქვეყნების შედეგად.[1] ამ წერილის უკან იმ დროისათვის ენათმეცნიერების

1. იხ. "სახალხო განათლება" 1951, №17 (24.IV)

ფრონტზე გაბატონებული ძალები, მაგ სახელს ამოფარებული მოქიშპენი იდგნენ, რის გამო ინსტიტუტის დირექციამ ვერ შეძლო დაცვის პროცედურამდე მიეყვანა საქმე. ღვაწლმოსილი პედაგოგის ავადმყოფი გულისთვის ასეთი ვერაგული "დარტყმა" ძნელად გადასატანი აღმოჩნდა.

სამაგიეროდ გზა გაიკაფა მისმა მემუარულმა ნაშრომმა სახელწოდებით - "მასწავლებლის მოგონებები", რომელიც ქალბატონმა ოლგა ძიძიგურმა (მიქელაძემ) გადმოგვცა 1958 წლის 21 იანვარს ასეთი წარწერით: "საყვარელ აკაკის ვარლამის მოსაგონებლად". გარემოებამ წილად მარგუნა განუყრელად ახლო ვყოფილყავი ამ დიდბუნებოვან, შინაგანი კულტურით აღსავსე ადამიანებთან.

<u>სოლომონ ცაიშვილს</u> (1900 -1957) ჯერ კიდევ ომამდე ვიცნობდი მასწავლებლის სახლთან არსებული ლიტერატურული წრიდან. მაგრამ ეს იყო მხოლოდ შორიდან დანახვით, აბა, ახლო ურთიერთობა საიდან მექნებოდა. ისევ ის თეთრი პენსნე ეკეთა თვალებზე, ისევ ის ჩემი, მოკრძალებული, უწყინარი და მუდამ ფიქრებით დაკავებული სოლომონი - პედაგოგი, ლიტერატორი, ჟურნალისტი იჯდა ახლა ჩემი მაგიდის პირდაპირ და კორესპონდენციებს ასწორებდა მორიგი ნომრისთვის. მისი ხშირი სტუმარი იყო იმავე ლიტერატურული წრიდან ილია იმედაშვილი. ნაბადი, რიგორც ყოველთვის, ცალ მხარზე ჰქონდა მორგებული, კახური ქუდი ესურა, ისევ ისე მხნედ გამოიყურებოდა, ოღონავ უფრო გაშალარავებული და თეთრწვერებმოშვებული.

სოლომონ ცაიშვილის აქტიური მონაწილეობით მომზადდა ივანე გომელაურის პედაგოგიური მოღვაწეობის სამოცი წლისთავის აღსანიშნავი საიუბილეო გვერდი, რომელშიაც დაიბეჭდა ი.იმედაშვილის მოგონება სათაურით - "მოქალაქე და ადამიანი". იგი მთავრდებოდა საგულისხმო სიტყვებით: "მე რომ მოქანდაკე ვიყო და შემეძლოს სხეულთან ერთად ადამიანის სულის ვითარების გამოძერწვა, ვანოს გამოვაქანდაკებდი ზედ წარწერით: "ახალგაზრდებო, იყავით ასეთი მასწავლებელი" და სკოლებს დავურიგებდი თვალსაჩინო ადგილას დასადგმელად, რომ ყოველ მასწავლებელს

ყოველ დილით ისეთივე გულწრფელობით, ისეთივე სიწმინდით, ისეთივე ბუმბაბიურობით და სწავლა-აღზრდის ისეთივე ლრმა რწმენით შეეფეთა ფერი კლასში, როგორც ვანი გიმელაურმა იცოდა და იცის" ("სახალხო განათლება", 1948, №49). ჩემზე გავლენას ახდენდა არა მხოლოდ ასეთი სიტყვები, თვით ირეკე წინაპრის ცოცხალი სახე, რედაქციაში რომ ვხედავდი.

სოლომონ ცაიშვილი რედაქციიდან სახალხო განათლების მუზეუმში გადავიდა სამუშაოდ და მხარში ედგა ვ.ციბიგუს არა მხოლოდ სამუზეუმო-ორგანიზაციულ, არამედ ზემოთ ნახსენები იმ კრებულების შედგენისა და გამოცემის საქმეებშიც, რომლებიც ფაქტობრივად მისი უშუალო მეცადინეობით, ავტორობით და გულმოდგინებით მზადდებოდა. ამის მოწმე თვით ვიყავი. მე წიგნად მხვდა, მაგალითად, რედაქციაში მუშაობის პერიოდში მუზეუმის დაკვეთით დამეწერა სტატია-ნარკვევები ი. ფერაძის, კ.გაგუას, პ.კაპანაძის პედაგოგიურ მოღვაწეობებზე. ისინი გამოქვეყნებულია კიდევ ცალკეულ კრებულებში ("სახალხო განათლების ქარაგული მოღვაწეები და სახალხო მასწავლებლები", ტ.I, 1953, გვ.291-296 და სხვ.).

ერთხელ სოლომონ ცაიშვილი ვერეს ხიდზე შევხვდა, გამაჩერა და გაცისკროვნებული თვალებით მახარა: - ბაღელ ინგოროყვამ მკითხა შენზე კინ არისო. მე ავუხსენი, ვინც იყავი. რატომ მეკითხებიო მეთქი, რომ ვუთხარი, გამანდო: "ზნათობში" მისი წერილი იბეჭდება ილია ჭავჭავაძეზე, წამაკითხეს და სასწრაფოდ პირველი ტომის ბეჭდვა შევაჩერეო. უნდა გადავაკეთო ერთი ადგილი და მოვიხსენიებ უეჭველად. ბაღელ ინგოროყვა იშვიათად აჯილდოებს ამგვარი პატივისცემით ვინმეს. - დაუმატა ბოლოს და მკითხა, რას ეხება წერილი.

ეს იყო ჩემთვის მოულოდნელი სიურპრიზი. ჟურნალ "ზნათობის" 1950 წლის №-11 ნომერში გამოქვეყნებული წერილი "ილია ჭავჭავაძე და ნიკოლოზ ბარათაშვილი (შემოქმედებითი ნათესაობის საკითხისათვის") მიზნად ისახავდა დაერღვია პ.ინგოროყვას მტკიცებით გავრცე-

ლებული შეხედულება, რომ ილია ჭავჭავაძე ნიკოლოზ ბარათაშვილის პოეტურ სახელს პირველად გაეცნო 1860 წელს ეკატერინე ჭავჭავაძის მიერ პეტერბურგში მიწოდებული ხელნაწერი კრებულიდან. ეს ფარული ჩემ წერილში მოხსენიებული არგუმენტებით უნდა გადაწყვეტილიყო ეკან, სახელდობრ, 1852 წლით, რაც "ცისკარში" პირველად ნახდა პოეტის რამდენიმე ლექსის პუბლიკაცია.

ილია ჭავჭავაძის ფხზულებათა ამჟამინდელის ბაკლე ინგოროყვასეული გამოცემის პირველი ტომი, მეორესთან შედარებით, მარადაც გვიან გამოვიდა. მას წამძღვარებული ჰქონდა პ.ინგოროყვას ვრცელი მოცულობიანი წარკვეთი ილია ჭავჭავაძის ცხოვრებისა და შემოქმედების შესახებ, რომლის 48-ე გვერდზე, სქოლიოში, მარადაც არის დასახელებული ჩვენი წერილი პ.ინგოროყვას ასეთი მინაწერით - "ოთხელაც მთელ რიგ სწორ დებულებებს შეიცავს". ხოლო სქოლიოს ზემოთ, უკანა 42-ე გვერდზე, ავტორის მიერ ხაზგასმით არის აღნიშნული, რომ ან საკითხზე ალრე გამოთქმული შეხედულება "ოთხერიც ორკვევა, არაა სწორი". ეს იყო ლიტერატურისმცოდნეობის ასპარეზზე ჩემი გამოჩენის პირველი ნიშანი, რომლის მაუწყებლად და მესაიდუმლედ ს.ცაიშვილის სახით ღმერთმა ლვთიური ბუნების ადამიანი მომივლინა.

სოლომონ ცაიშვილს ი.მეუნარგიას "ქართველი მწერლების" ორი ტომის გამოცემის გარდა თუნდაც არაფერი გაეკეთებინა, ესეც საკმარისი იყო მისი ხსოვნისა და მოღვაწეობის დასაფასებლად, საცხოვრებლად ვაკეში გადასული, თავის ახალ ნიშანში რომ ეწასა (კაცსაძის და ფალიაშვილის ქუჩების კუთხესთან) მეზობე, მწოლიარე ავადმყოფი იყო. მეელდე, ქალბატონი ფატი ჯაყელი, თავადაც პედაგოგი, თავს დასტრიალებდა და საყვედურობდა - ლოგინშიც არ ისვენებს, სულ ქაღალდებში იბურჯგნებაო. გვერდით სკამებზე მარადა დასვავებული იყო საქაღალდეების დასტები გამოუქვეყნებელი ხელნაწერებით. ისინი დაიბეჭდნენ და განაგრძობენ ან შესანიშნავი ადამიანისა და მოქალაქის სულიერ სიცოცხლეს.

რედაქციაში პასუხისმგებელ მდივნად და სტილისტად მუშაობდა ვლადიმერ მგალობლიშვილი (1913-1964) - კვალიფიციური, დახელოვნებული, პროფესიონალი ჟურნალისტი. იგი ეკუთვნოდა ჟურნალისტთა იმ თაობას, რომელიც გაზეთ "კომუნისტის" ტრადიციებზე იყო აღზრდილი და გამოწრთობილი. ეს ტრადიცია 20-იანი წლების მწვავე კლასობრივი ბრძოლის თეორიიდან იყო აღმოცენებული და გამოირჩეოდა უღმობელობით, კრიტიკული სიმძაღრით და სიმახვილით. ყველა ამ ნიშანთვისებას გამოხატავდა ვ.მგალობლიშვილი გაზეთ "კომუნისტის" ფურცლებზე, როგორც მისი სპეციალური კორესპონდენტი (ივივე თანამშრომელი), რომელიც 1932 წლიდან სისტემატურად აქვეყნებდა მამხილებელ ფელეტონებს სოციალიზმის მშენებლობის მიმდინარე მტკივნეული პროცესების ირგვლივ. პრესის მეშვეობით იგი კომუნისტური იდეალებისათვის მებრძოლის მისაბაძ მაგალითს იძლეოდა. ყოველივე ეს ნაწილობრივ, ჯერ კიდევ ომამდელ პერიოდიდან, ეიცოდი, რადგან გაზეთის ყოველი ნომრის წაკითხვა მოთხოვნილების საგნად მქონდა გადაქცეული.

ვ.მგალობლიშვილთან პირველი შეხვედრით აღძრული ჩემი შთაბეჭდილება აბსოლუტურად საწინააღმდეგო, დიდად დაშორებული აღმოჩნდა შორიდან შეფუშავებული ოლიმპური წარმოდგენებისაგან. ორი-სამი კვირა დასჭირდა, გამეფანტა გაოცების ბურუსი, შემეცნო და გამეგო გარეგნულად ამ ძალიან მიუკარებელი, ყველაფრის მიმართ ინერტული ინდივიდის შინაგანი ხასიათი. 1937 წლის რეპრესიების შედეგად ვ.მგალობლიშვილის ხელში ჩაფერფლილი მგზნებარეობის აღდგენა, მისი კვლავ ანთება შეუძლებელი იყო. ეს უპირველესად თვითონვე იგრძნო, როცა გაზეთ "კომუნისტის" რედაქციის დაბეჭვება იძულებით მოუხდა. ამ გარემოებამ იგი ილუზიების სფეროდან ერთბაშად შიშის სამყაროში გადაისროლა და მიაქცია შეზღუდულ ჩარჩოში, სადაც შემოქმედებით უნარს შესაძლებლობა საშოქმედო სარბიელი უნდა ეპოვნა. ასე მოევლინა ყოფილ კვალიფიციური ჟურნალისტი მკითხველ საზოგადოებას უბადლო სტილისტად და დახელოვნებულ, ვირტუოზულად პროფესიონალ მთარგმნელად.

ტიტანურ, არაადამიანურ შრომას ეწეოდა ამ დარგში ვ.მგალობლიშვილი. თუ ბელინსკის და ჩერნიშევსკის თარგმნა შინაგანად რაიმე ესთეტიკურ სიამოვნებას ანიჭებდა, უნდა ვიფიქროთ, ამგვარი სიამოვნებისაგან დაცლილი იყო, ალბათ, როცა დავალებით უხდებოდა... ღიახ, დავალებით იგი შედიოდა მობილიზებულ მთარგმნელთა იმ ჯგუფში, რომლის მეშვეობითაც განხორციელდა საქართველოში ლენინის თხზულებათა მეოთხე ქართული გამოცემა. ამიტომ "სახალხო განათლებაში" შეთავსებით მუშაობდა, კვირაში მგონი ერთი თუ ორი დღე და ერთ წუთსაც ვერ ნახავდით უსაქმოდ, თავაწეულს და მოცლილს. მისი სამუშაო საათები არ განისაზღვრებოდა ასტრონომიული დროით, იგი ექემდებარებოდა მოვალეობისა და საჭიროების მოთხოვნას.

მრავალჯერ დავდგომივარ თავზე და მინახავს თავისი სამდივნოსასტილო ფუნქციის შესრულების შემდეგ, როგორ ედო საწერ მაგიდაზე ხელმარცხნივ ლენინის ტომი, როგორ ჩაკირკიტებდა საათვალეებიდან ფურცლებზე ჩამწკრივებულ სტრიქონებს და, თითქოს ავტომატურად, როგორის სისწრაფით, როგორ ჩქარ-ჩქარა გადაჰქონდა მარჯვენა ხელით ცარიელ ქაღალდზე აზრები და წინადადებები, რათა მემანქანეს არ მიკლებოდა რემინგტონზე გადასაბეჭდად და არ დარჩენილიყო პირდაპირ სტამბაში ჩაგზავნა.

ასე ხდებოდა ყოველდღე ხან ჩვენთან, ხან "იმელში" კონვეიერულსერიული სისტემით ლენინის გადაქართულება. ასე გადაიღალა, არა, ასე "გადაიწვა" ტვინის უხილავი უჯრედების მაცოცხლებელი "ნათურები". ასე გაჩნდა ტკივილიანი, მტანჯავი, უძილო ღამეები. და ბოლოს, თვითმკვლელობით ასე დასრულდა ვლ.მგალობლიშვილის ხანმოკლე ცხოვრების უკულმართობით შელახული გზა.

პარადოქსი! ტრაგიკულის და კომიკურის შენაზავი! შიშის ფსიქოლოგიური წნეხის ატმოსფერო!

თითქოს ჩემს მისვლას უცდიდნენო, ხუთწევრიანი პირველადი პარტიული ორგანიზაცია რედაქციასთან 1946 წლის მაისიდან ჩამოყალიბდა და

მისი მდივნის მოვალეობას ვასრულებდი ინსტიტუტში გადაყვანამდე. ასეთი პოლიტიკური ორგანიზაცია ყოველი წარმოება-დაწესებულების შემადგენელ კომპონენტად იფიქრებოდა და, ალბათ, როგორც ჩვენთან ისე სხვაგანაც, შტატის მუშამოსამსახურეთა საერთო რაოდენობის შედარებით მცირე ნაწილს, ან მცირე ბირთვს შეადგენდა. მისი მთავარი დანიშნულება, პარტიის ხაზის გატარებასთან კრებების ჩატარების ჩათვლით, საბოლოდ საწევრო ანარიცხების აკრეფაში მოგვმარებოდა. მაგრამ მდივნის მოვალეობა, რა თქმა უნდა, მარტო ამით არ იფარგლებოდა. რაიკომის პარტფაფიცრებსა და ე.წ.თემურიულ კონფერენციებზე დასწრება და მონაწილეობა სავალდებულო იყო, ხოლო დამატებით ზეფავალებათა შესრულება - ზესავალდებულო.

ორგანიზაციის ბუნო წევრთან ოთხი ნაფრონტალი, ნაკრებლბარი და ნატყვეობარი იყო. მაგალითად, რედაქტორის მოადგილეს ვიეი ნიორაძეს, აკვარის ასსრ განათლების სახალხო კომისარიატის ყოფილ ინსპექტორს და კოლეგიის წევრს, ბრალდებისგან ცალი ფეხი ისე ჰქონდა დაზიანებული, კოჭლობდა ოდენ. ვახტანგ სიხარულიძეს გამოფლული ჰქონდა ფაშისტური გერმანიის ტყვეთა ბანაკები და შემდეგ, საკუთარ წიგნში (დანაშემადგენელთან ერთად) - "მავთულხარეების ტყვეობაში" გადატანილი ტანჯვის გამოსახვის გარდა მან დიდი შრომა შეალია წინანდელი სახელგამის მეშვეობით მეორე მსოფლიო ომში დალეტილ ქართველთა ხსოვნის უკვდავსაყოფად ოთხი ტომის მოამზადებას და გამოცემას საერთო სათაურით "ომის გზებები". მიუხედავად ამისა, არც პარტიულობის და არც ომში ნამსახურობის ნიშნით არ მაპასუხეს ვერმეს რაიმე უპირატესობა ან პრივილეგია ჰქონოდა.

ზემოხსენებულთა გარდა, მიხეილ კიკალიშვილი იყო ეს თუ შალვა შენგელი, ვასო ბაიაძე თუ დავით თაბუკაშვილი, ბრიგად ზაქარაია თუ მერი ალამია, ნუნუ ხომერიკი თუ სიმონ ლორთქიფანიძე, ერთი სიტყვით, რედაქციის თანამშრომელთა ერთიან კოლექტივში არავინ გრძნობდა ერთმანეთს შორის რაიმე განსხვავებულობას, სულიდა ურთიერთპატივის-

ცემის, კოლეგიალობის, სიყვარულის საოცრად თბილი, მოსაგონებლად კიდევ უფრო საამო და სასიამოვნო ატმოსფერო. იგი აგებული იყო არა ქვენა, ეგოისტურ გრძნობებზე, არამედ უშუალობასა, გულწრფელობასა და გულითადობაზე.

ამიტომ ჩვენთან მაშინ არ არსებობდა კონფლიქტური სიტუაციების შინაგანი პრობლემა. ყველანი- დაწყებული რედაქტორიდან დამთავრებული ტექნიკურ მუშაკამდე- საერთო საქმის, გაზეთის ხარისხის, მისი ავტორიტეტის ამაღლების ინტერესებით ვიყავით გამსჭვალულნი და გაერთიანებულნი. არავითარი დანდობა, მხარდაჭერა ზნეობრივად სახელგატეხილებს, "ძმა-ბიჭობას", მუქთახორობას, ყოველმხრივი თანადგომა პატიოსნებას, მოვალეობის შეგნებას, იდეალების ერთგულებას. ომამდელი პერიოდივით ეს პრინციპი ედო საფუძვლად გაზეთის სარედაქციო მოქმედების მექანიზმს, იგი ასახავდა საზოგადოების, მასების პირიათად განწყობილებას, სულისკვეთებას და, მაშასადამე, გვიქმნიდა კიდეც პრესტიჟს მკითხველთა ფართო წრეში. ამ მხრივ ერთიანობის მასაზრდოებელი გარეგანი ფაქტორების როლი და მნიშვნელობა უალრესად დიდი და გადამწყვეტი იყო.

ფასების ყოველწლიური დაკლების დიდმა სახელმწიფოებრივმა პოლიტიკამ და ფულის რადიკალურმა რეფორმამ სწრაფად გადაწყვიტა ომამდელი ეკონომიკური დონის მიღწევის, მანეთის კურსის განმტკიცების და მისი ყიდვითი უნარიანობის გაძლიერების უმთავრესი ამოცანა. ამას თან მოყვა: 1. სამრეწველო და სასურსათო მაღაზიების ცარიელი თაროების პირველი მოთხოვნილების აუცილებელი საგნებით, ნივთებით და პროდუქტებით ავსება, 2. ყველგან და ყველაფერში ძველებური წესრიგის აღდგენა, 3. ადამიანთა უსაფრთხოების უზრუნველყოფა და რიგების მოსპობა, 4. საშინაო საქმეების სტაბილიზების პარალელურად ქვეყნის საერთაშორისო ავტორიტეტის უდიდესი მასშტაბით კიდევ უფრო გაზრდა და ამაღლება.

ამ უკანასკნელის რეალობას თვალნათლივ მოწმობდა: 1. ახლად-

შექმნილი გაერთიანებული ერების ორგანიზაციაში, მის უშიშროების საბჭოში სსრ კავშირის განსაკუთრებული როლისა და ადგილის საყოველთაოდ აღიარების, 2. აღმოსავლეთ ევროპის ქვეყნებში - პოლონეთსა, ჩეხოსლოვაკიასა, რუმინეთსა, უნგრეთსა, იუგოსლავიასა, ბულგარეთსა, ალბანეთსა, აღმოსავლეთ გერმანიაში ე.წ. სახალხო დემოკრატიის პრინციპით მმართველობის ახალი ფორმების დამკვიდრების, 3. აზიის კონტინენტზე - ჩინეთსა, მონგოლეთსა, ვიეტნამსა და ჩრდილოეთ კორეაში ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის წარმატებით დაგვირგვინების, 4. აზიისა და აფრიკის სხვა ქვეყნებში ამ მოძრაობის ფართოდ შეპრის, 5. ამრიგად, სოციალიზმის მსოფლიო-ისტორიული სისტემის შექმნისა და ჩამოყალიბების, როგორც მეორე მსოფლიო ომში საბჭოთა კავშირის ძლევამოსილი გამარჯვების ლოგიკური შედეგის, ასევე საყოველთაოდ ცნობილი და აღიარებული ფაქტები.

ბეცი უნდა ყოფილიყავი, იმ დროის ეიფორიულ საერთო ფონზე არ გეგრძნო ამ ისტორიული მოვლენების ბუმბერაზობა და სიდიადე, მისი საპატიო, საამაყო ხასიათი, საკუთრივ არ დაგენახა და არ შეგემჩნია თავისუფალ გაყიდვაში მთელი დღე გამოფენილი სამი ხარისხის საქონლის ახალი ხორცი სამნაირი ფასით - კილოგრამი მანეთი და ოცი კაპიკიდან მანეთი და ოთხმოცდაათ კაპიკამდე, კარაქის, ყველის, თევზეულობის სუხვე და მრავალსახეობანი, წითელი და შავი ხიზილალის, ბეხვეულის ნაირნაირი ნიმუშები, ნაირნაირი კომფეტების, მურაბების, ტკბილეულობის, ნამცხვარების, პურეულობის ასორტიმენტები და "ფასონები". წყალგარეულ თუ შაქარგარეულ ღვინოს არსებობაზე მაშინ ხომ გაფიქრებაც არ შეიძლებოდა! ლუდი ლუდს ჰგავდა, ჩვენიც და "ბავარიულიც", არაყი და კონიაკი - დეგუსტატორის ნახელავს.

შესვენების საათებში თუ რვასაათიანი სამუშაო დღის დამთავრების შემდეგ ხშირად ჩავდიოდით რედაქციასთან ახლო მდებარე ხან ერთ ("გემო"), ხან მეორე ("ყაზბეგი") რესტორანში, რომელთაც "ზემელთან"

ურთიერთ მოპირდაპირე სახლების კარგად მორთული, განათებული სარდაფები ეკავათ და გულარხეინად შევექცეოდით გემრიელად შეკაზმულ და თავაზიანად მორთმეულ საჭმელებს ქართული სუფრის დამამშვენებელი არომატული სასმელით (მენიუში ყოველთვის იყო, როგორც წესი, საცივი, ლობი, მჭადი, სულგუნის ყველი, მწვადი, შებრაწული ქათამი, მოხარშული ბატას საკაზმით, ჩახოხბილი, გოჭის ხორცი, ყაურმა, ერთი სიტყვით,რასაც მოისურვებდი. ფულის შოვნა უფრო ჭირდა, ვიდრე პროდუქტის).

სიხარულს, სიამოვნებას გგვრიდა ასეთი მოლხენა, გვაახლოებდა, გვაყვარებდა ერთმანეთს, შრომის და ცხოვრების სტიმულს გვაძლევდა. არავითარ სინანულს არ იწვევდა ის მცირე დანახარჯი, რომელსაც თითოეული ვიღებდით ერთმანეთის პატივსაცემად. ხუთკაციანი მეგობრული სუფრა, მახსოვს 12-15 მანეთს არ აცილდებოდა. ერთი საგაზეთო სტატიის საფასური იყო. ვხვდებოდით ერთმანეთს ოჯახებშიაც არა მხოლოდ საახალწლოდ და სადღესასწაულოდ, თითოეულის სურვილის და ინიციატივის მიხედვითაც. ჩვენს ცნობიერებას, შეგნებას და ურთიერთდამოკიდებულებას ყოველგვარ გაჭირვებასა და სინაკლებში წინანდებურად წარმართავდ ბვალინდელი დღის იმედი და უკეთესი მომავლის რწმენა. ეი, ეს იყო მთავარი.

ამიტომ მუშაობის დაწყებიდან ექვსი თვის შემდეგ ათმეტრიან სარდაფიდან საცხოვრებლად ვეძინის ქუჩის ცოტა ქვემოთ, ოქელაშვილის ქუჩაზე (№ 18) თექვსმეტმეტრიან ყოფილ სამზარეულოში გადასვლა დიდ ფუფუნებად, პროგრესად უნდა მიმეჩნია და მიმაჩნდა კიდეც. ეს მოხდა 1946 წლის ზაფხულის დასაწყისში. ჩემმა სახლის მეპატრონემ ახალი სახელირო "მუშტარი" გაიჩინა, "ოტსტუპნოის" დასაბრუნებელი ფულით ვითომდა კომუნალური ოთახიდან მარტოხელა მოხუცი ქალი გაიყვანა, სახლმმართველობაში ჩემი ამოწერა-ჩაწერის საკითხი წინასწარ მოაგვარა და მხოლოდ ამის შემდეგ გამიმხილა - თუ შეიძლება იქ გადაბრძანდითო. უარს როგორ ვეტყოლი!

ჭერს რომ ხელით ვწვდებოდი, მარცხნივ და მარჯვნივ მობინადრეთა საერთო სამზარეულოების რკალში რომ ვიყავი მომწყვდეული, უკანა კედელი ვეძინის ასახვევიდან მიწის ნესტით რომ იყო გაჟღენთილი, ან ეზოს სართო საპირფარეშოში სახიფათო მიხვეულ-მოხვეული გზებით რომ უნდა მევლო, - ყოველივე ეს რა ლმერთის წყრომა იყო იმ ბედენასთან შეფარდებით, რაც ახალ ბინას გააჩნდა. ეზოდან იგი მეორე სართულად ითვლებოდა, ჰქონდა ფანჯარა, შეგეძლო გადაგიხედა მოაჯირიდან და გეგრძნო ერთი საფეხურით მაღლა დგომის სიამაყე!

ჩემ წინანდელ ჭრიჭინა რკინის ლოგინს პატარა ოთახის შესაფერისი პატარა მაგიდა, ოთხი სკამი და ერთი ტახტი შეემატა და...ჰაიდა! სიხარულისგან გასაფრენად მზად ვიყავი. აი, სწორედ იმ ნამცეცა სიხარულმა გამახსენა თბილისში ჩამოსვლის მთავარი მიზანი - სწავლის გაგრძელება.

იმავე წლის სექტემბრიდან მე უკვე თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის დაუსწრებელი განყოფილების ფილოლოგიის ფაკულტეტის სტუდენტი ვიყავი. მუშაობის პარალელურად, ალრე სამასწავლებლო ინსტიტუტში გავლილის დამატებით, უნდა ჩამებარებინა ექვსი გაწსხვავებული საგანი, რათა სახელმწიფო გამოცდებზე დაშვების ნება მოეცათ. ეს საგნები იყო: ლათინური ენა, დიალექტოლოგია, სსრ კავშირის ხალხთა ლიტერატურა, ლიტერატურისმცოდნეობის შესავალი, ძველი ქართული ენა, უახლესი რუსული ლიტერატურა.

...ერთხელ რედაქციაში დავიბარე - საგნის ჩასაბარებლად მივდივარ-მეთქი. ბატონმა ვარლამმა ყური მოკრა და უმალ მკითხა: რა საგანს აბარებო. ვუპასუხე, რაც იყო. გამაჩერა და მითხრა: დღეს ნუ წახვალ, ამაღამ შთას ვეტყვი და ხვალ გაგიფორმებსო. არ გასწრა ჩემმა უარმა. ყოფილ ბერეინსკის, ახლანდელ პავლე ინგოროყვას ქუჩაზე, მეცნიერებათა აკადემიის შენობაში, ენათმეცნიერების ინსტი-

ტუტს პირველი სარდული ეკავა, ქართველურ ენათა განყოფილებას კი - ერთი დიდი ოთახი. შესვენების საათის შემდეგ აქ მივაგენი დექტორის ადგილსამყოფელს. ოთახში რამდენიმე მაგიდა იდგა. თანამშრომლებიდან თავდახრით ზოგი რაღაცას წერდა, ზოგი რაღაც გაურკვეველ პრობლემაზე ფიქრებს გაპყოლოდა და გაშეშებით ფუმდა, ზოგი ვერს მისჩერებოდა. ფანჯრის სინათლე ქუჩიდან ძრუნვად ანათებდა. მე ჯერ ისევ სამხედრო ფორმის კიტელი მეცვა. ნიღვარის შუარიცხვები იყო.

დექტორს საგამოცდო ფურცელი გადავეცი. დახედა, სახეზე არც კი შემოუხედავს, ისე მითხრა: ჩაიწერე კითხვები, მოიფიქრე და მიპასუხეო. და ჩამაწერინა სამი საკითხი. სამივე შეეხებოდა დიალექტებისა და სალიტერატურო ენის ურთიერთობის, დიალექტური ფორმების თავისებურებებს. პირველ ორ კითხვაზე შედარებით თამამად გავეცი პასუხი, ხევსურული გამოთქმის ნიუანსებში წაბორძიკებამ აშკარად მემჩნეოდა. დექტორი წარბებშეკრული განზე იყურებოდა. წამოდგომას გაპირებდი ხელმეორედ მისასვლელად, მაგრამ ფურცელი უკვე შევსებული და ხელმოწერილი იყო. მომაწოდა და სწრაფად გამოვედი ოთახიდან. დერეფნის გაღმა ვერ მოვასწარი, ზურგიდან წამომეწია, შემაჩერა და რაღაც შეწუხებული სახით მითხრა:

- მოიცა, მოიცა, თქვენ...მაჩვენეთ ფურცელი. ო, კიდევ კარგი ოთხიანი დამიწერია, ისე ხუთის დაწერა შეიძლებოდა. მამაჩემმა არ გაიგოს თუ კაცი ხარ. სულ დამაციწყდა. ხომ იცი, ალბას ფიქრებში ვარო მეცნიერები. არ გეწყინოს, თუ კაცი ხარ. აკაკი არ ხარ შენ, მამაჩემის საყვარელი მეგობარი? სულ შენზე დაპარაკობს. მოიცა, ახლა მეც მოვდივარ, ერთად წავიდეთ.

მარდად, ერთად წამოველით. ჩამოვიარეთ ოქტალაშვილის ქუჩის ქვემოთ, ბელინსკის ასახლეებთან, სასაუზეში შევედით და დავლიეთ ერთმანეთი.

- არა, ოთხიანი ისედაც გეკუთვნოდა, შემეძლო ხუთიანი დამეწერა, მაგრამ ხომ გამოვიჩინე პრინციპულობა, ა, აკაკი, ასეა ხომ. -

იმეორებდა ნათქვამს შეხარხარებული გზადაგზა და მანამ არ მოიშორა, [illegible] სანამ სახლში არ მიმყვანა დედ-მამასთან წარსადგენად.

ეს იყო ჩემ ცხოვრებაში პროტექციით სარგებლობის (თუ ამას სარგებლობა ჰქვია) ერთადერთი ეპიზოდი, რომლის გაკვეთილი, როგორც დანახეთ, "ბრწყინვალედ" ჩამიტარა იმ დროისათვის დოკენტმა (ამჟამად აკადემიკოსმა) შოთა ძიძიგურმა. აბა, რა მისი ბრალი იყო. მაშინ ჯერ კიდევ საათანადოდ დახვეწილი და შემუშავებული არ იყო პროტექციონიზმის მოქმედების "რთული" მექანიზმი. სახელწოდ გამოცდები 1947 წელს ჩავაბარე.

მას წინ უძღოდა ორი საინტერესო მომენტი, რომელმაც მასტიმულირებელი როლი ითამაშა არა მხოლოდ გამოცდების წარმატებით ჩაბარებაში, არამედ ჩემს შემდგომ საქმიანობასა და ცხოვრებაში. ამიტომ საგანგებოდ უნდა შევჩერდე ერთმანეთთან მჭიდროდ დაკავშირებულ ორივე მომენტზე, როგორც ერთი ამბიდან წარმოშობილ მოვლენებზე. საქმე ეხება მეორე მსოფლიო ომში პიროვნების ბედს, მის სულიერ ძლიერებას, ლიტერატურით გატაცების შთამაგონებელ მაგალითს.

წინა მესამე თავის ბოლო ნაწილში გაკვრით ვახსენე ჩემი უმცროსი ძმა - აბესალომი, რომელიც 1940 წლის დეკემბრიდან მოქალაქეობრივ ვაღს ჯარისკაცის ფარაჯით ბალტიისპირეთის სამხედრო ოლქის მეთერთმეტე არმიაში იხდიდა. იგი დაიკარგა ომის დაწყების პირველ დღიდანვე. გაზეთ "მგზნებარე კოლხიდელის" 1945 წლის 2 ნოემბრის ნომერში (№ 214) გამოვაქვეყნე ლექსი სათაურით "სიმღერა ომში დაკარგულზე", რითაც შევეცადე გამომესახა მშობლებისა და და-ძმების საერთო გულისტკივილი. ეს იყო საიუმლოებით მოცული ოჯახური გამომშვიდობების, გამოტირების თავისებური, მტკივნეული გამოხატულება.

და, აი, საოცრება! 1947 წლის აპრილის დასაწყისში ოძელაშვილის ქუჩაზე ჩემს ვიწრო, დაბალჭერიან ბინაში მოულოდნელად, ალრე დილით, თავზე დამადგა უგზოუკვლოდ დაკარგული, დავაკაცებული ძმა და სიხა-

რულისგან სულისმოთქმა არცკი მაცალა, პირდაპირ ხელისკვრით აივანზე გამიყვანა და მაიძულა გავყოლოდი... სად? ვისთან? რა დროს წასვლაა. რა უცნაურობაა. - ვეკითხები, ვეწინააღმდეგები, ვეშრძოლები, ვექაჩები, მაგრამ ძალისძალით ეზოდან ქუჩაზე გავედით, მისამართი დამისახელა და მიგლიეარით...

ყოფილი ფაფარიძის (ახლანდელი პაოლო იაშვილის) ქუჩაზე მდებარე ეამეტ ნომერ სახლს როგორც კი მივადექით, შესასვლელთან შევჩერდით და ვკითხე ლიდი ხნის უნახავ ძმას:

- ახლა მაინც მითხარი, ვისთან მიდიხარ.

- კონსტანტინე მელოდება. - მიპასუხა ისე თავდაჯერებით, გვგონიდით, ეს ვიღაც კონსტანტინე მისი ერთგული ამყესინი უნდა ყოფილიყო. ასეთ შემთხვევაში, ცხადია, ნარიდა ეპატიებოდა ყველაფერი.

- ვინ კონსტანტინე, მე რატომ მიგყევარ-მეთქი. - ვკითხე განმეორებით.

- ვინდა, კონსტანტინე გამსახურდია. - მიპასუხა გაღიმებით.

- ხომ არ გაგიყვანე. საუზნე არ გეიტანია, შენი ჩამოსვლის სადღეგრძელო არ დამიღეია, ასე ადრიანად როგორ ბედავ მასთან მისვლას. ან რომელი შენი ნაცნობი ის არის, თავი გაეგოლ-მეთქი. - გავცხარდი და უკან მობრუნება მცადე. გაგორილა! განა დამიჯერა. პირიქით - ხელით მიბიძგა, წინ გამყვევი, ნახავ, როგორ მიმიღებსო.

მარიდად, მეორე სართულზე ბნელი დერეფანი რომ გავიარეთ, ჯერ ბანში შესული ქალი შემოვეხვედა, გვკითხა - ვინ მრბანდებითო. სანამ დიასახლისი მიბრუნდებოდა, თოახის კარიან პიკამოთი გამოწყობილი ბატონი კონსტანტინე უკვე იდგა და მიწვევის ნიშნად ხელგაშლილი ეგებებოდა ამბასადორს.

- ყოჩაღ, ყოჩაღ ამბასადორ. პირობა შეასრულე. შემოდი, შემოდი. - თქვა ეს სიტყვები და თოახში შეიპატიჟა.

სამუშაო კაბინეტი მოუულობით უფრო დარბაზს ჰგავდა. შუაში მა-

გიდა იდგა დარბაზის შესასვლელი, დიდი, დიდი. წიგნების კარადები კედლებიდან ფიფქის შორეულად ჩანდა. დასავლეთის მხრიდან ერთადერთი ფანჯრის დიდი სინათლე მაგიდას კარგად წვდებოდა, კუთხეებს კი მრუმედ. დაჯდომისთანავე მოახლე-დიასახლისმა შემოიტანა საუზმე და მაგიდის ერთ კიდეზე დაალაგა. ამით ჩემთვის გასაგები გახდა მილდრედის რეალობა. თუნცა სტუმრისათვის წინასასმაღლისი გერმანულ სოფლებს უფრო შეეფარდებოდა, ვიდრე კოლბურ გალეხვიბას. სამ პატარა ოთახზე თანაბრად დიდი კვერცხი, თეთრ ნაგვერი ყველი და მწვადის მოცცრო ინდისკვერი იდო. ამას თოფა ერთი ოთხი დვინო სანი სათითის ოდენა ყანწით, ჩოხლის მსგავსი მაინამდე ირსად მენახა.

- სარდიონი ისევ ბრძანდება თავისი უცვალებლობით, დედაქალენი ხარ კარგად ბატონ. - მოიკითხა ბატონმა კონსტანტინემ ბესალოვის მშობლები. მე გაოცებით შევცქეროდი. საიდან იცნობს-მეთქი, ვფიქრობდი.

- კარგად. - უპასუხა ბესალოვმა - მოკითხვა დანაბარეს თქვენთან. - დაუმატა ბიჭის.

- კარგად მოვიქცინეთ. ეკაკი გაწერილია და ეიქვრ გაბესკირია გზაზე სულ თქვენი ოჯახის პერსპექტივზე ფიქრობენენ.

- მათი სიმდიდრის ერთგულებას გამოვიქეცი გერმანიიდან, ფორემ ტბოვრების პირობებით უბრუნველყოფილ ვიყავი. - უპასუხა ბესალოვმა.

საუბარი ნახევარ საათს გაგრძელდა. ჩემი სასასურში წასვლის დრო ახლოვდებოდა. ძმას ვანიშნე, ნე შეაწუხებ მწერალს, ადექი-მეთქი. მიმიხედა და უკანასკნელად სიტყვა თავის მიმავალ გეგმებზე ჩანოეგლო.

- უნიფერსიტეტში ნიმდა ხანგრძლივი შეეიტანო, ბატონ კონსტანტინე, თქვენ რომ მირჩიეთ ისე, ხომ არ...

- ბესალოვ, - შეაწყვეტინა სიტყვა ბატონმა კონსტანტინემ. -

ჭკვიანი ახალგაზრდა კაცი ხარ და, აბა, წარმოიდგინე, მე, კონსტანტინე გამსახურდიამ, ავიღო ტელეფონი და დაველაპარაკო გორელ "გაგრია" ნიკო კეცხოველს. არა. შენ შეიტანე საბუთები, ჩააბარე გამოცდები და მერე სამინისტროდან, თვითონ მინისტრს დავარეკინებ. ახლა ჩემი ჩარევა არ ღირს. ისე არ დამივიწყო, შემოიარე ჩემთან.[1] - დაამთავრა ამ სიტყვებით მწერალმა საუბარი და დავემშვიდობეთ.

უკან მობრუნებისას აბესალომისგან შევიტყვე: ფოთში ჩამოსვლის მეორე დღეს როგორ შეხვედრია შემთხვევით ქალაქში კონსტანტინე გამსახურდიას და მის მხლებლებს, როგორ მიუპატიჟნია მამისეულ სახლში სტუმრად, როგორ გაუხარებია მწერალი გერმანიიდან ჩამოტანილი საუკეთესო რადიომიმღების ჩუქებით, სწავლის გაგრძელებით დაინტერესებულს როგორ დაპირებია იგი გაწყობილ სუფრაზე უნივერსიტეტში უგამოცდოდ ჩარიცხვას, როგორ მიუცია მისამართი და რა დიდ იმედებს ამყარებდა თვითონ ამ დაპირებაზე. მთელს ამ ინფორმაციაში ჩემთვის ყველაზე საგულისხმო იყო ლიტერატურისადმი, კერძოთ კ.გამსახურდიას შემოქმედებისადმი ჯარში გაწვევამდე აღძრული ინტერესის ჩაუქრობლობა და უმაღლესი განათლების მიღების დაუოკებელი სურვილი.

ჩემი რჩევით აბესალომმა მისაღები გამოცდები ჩააბარა არა უნივერსიტეტში, არამედ მაშინდელ პუშკინის სახელობის თბილისის სახელმწიფო პედაგოგიური ინსტიტუტის ისტორიის ფაკულტეტზე და 1947 წლის სექტემბრიდან შეუდგა კიდეც სტუდენტურ ცხოვრებას. იძულებული ვიყავი დროებით გავცლოდი ჩემს ოთახს, ხელი შემეწყო ძმისთვის და თვითონ სხვას შევხიზნებოდი. დროგამოშვებით ვაკითხავდი და ვამოწმებდი მის მუშაობას, მის გარშემო შემოკრებილი ამხანაგების წრეს. ერთ-

---

1. იმ დღიდან მწერალთან ძმის კავშირურთიერთობაზე მოთხრობილია მისსავე წერილში "ასე გავიცანი კონსტანტინე გამსახურდია". გაზ. "ახალი კოლხეთი", 1973, 17.IV, № 46.

ხელ, ეს იყო 1949 წელს, ოთახში მარტო დამხვდა ძალზე დალონებული და ჩაფიქრებული. ქალაქში ტყვეობიდან დაბრუნებულთა ჩუმი გასახლება დაწყებული იყო.

- აბესალომ, რაღაც გიჭირს თქმა, ნუ დამიმალავ. შვიდი წელი არ ჩანდი. იქნებ... დავუწყე ლაპარაკი შეფარვით, სიმართლის გაგების წადილით.

- ამელამ მატარებელს გავყვები ფოთისკენ და გზაზე დავიკარგები. მხოლოდ შენ გეცოდინება. ნურავის ეტყვი. - მითხრა მოკვეთილად, გადაჭრით ის, რაც წინასწარ ნაფიქრი და ნააზრევი ჰქონია. თურმე, ბედზე მივუსწარი.

- როგორ თუ დაიკარგები. ძიებას შენ ვერ დაეკარგები, თუ ეს საჭირო და აუცილებელი გახდა. შენ ფიქრობ, რომ დაგეძებენ და ვერ მოგაგნეს? ან გაიქცევი და ვერ გიპოვნიან?

- არა, დავიკარგები სამუდამოდ. შენ გეცოდინება მხოლოდ. ამით დედმამის ტანჯვა-ვაებას ცოტათი მაინც...

- ნუ სულელობ, - გავაწყვეტინე ენაზე მომდგარი ცრემლიანი სიტყვა. - რა დანაშაული მიგიძღვის ისეთი. რატომ არ გინდა გამიმხილო.

- არავითარი. ტყვეობაში ჩემს სიმწარესა და სიმართლეს საფუძვლიანად მხოლოდ გენერალი მზარელუა იცნობს. მასთან ერთად ვმუშაობდი გერმანიაში ომის დამთავრების შემდეგ. ახლა რომ დამჭირდეს, ვინა მყავს მოწმე ან თავდები? კვლავ ტანჯვას სიკვდილი მირჩევნია.

- მეტი რა მოწმე გინდა, გენერალი მზარელუა ცოცხალია. თავ გაანებე სისულელეებს.

- მთავარი მაინც სხვა რამეა. - მითხრა ბოლოს ისეთი ნაღველგარეული ამოოხვრით, ვიგრძენი, მის გულში რაღაც შეუცნობელი, ამოუხსნელი ბოლმის აღმოდებული ცეცხლი გიზგიზებდა, შხამავდა, წამლავდა მის ფიქრებს, აზრებს და გონებას წაღმა-უკუღმა უტრიალებდა.

ამის შემდეგ სისტემატურად ვაკითხავდი ღამ-ღამობით, თბილისიდან გასვლის გასაქანს არ ვაძლევდი. გაიარა ორმა კვირამ. გასახლება დამთავრდა. აბესალომისათვის თითიც არავის დაუკარებია. ინსტიტუტის დიპლომით ფოთში ისტორიის მასწავლებელი გახდა, დაცოლშვილდა . ბევრს კითხულობდა, წერდა კიდეც, ვუსწორებდი და ადგილობრივ გაზეთში ხშირად უბეჭდავდნენ ომისდროინდელი შთაბეჭდილებებიდან ნაწყვეტებს. მისმა ერთმა ნაწარმოებმა 1967 წელს ჟურნალ "ცისკრის" მიერ გამოცხადებულ კონკურსში ჟიურის წამახალისებელი შეფასება მიიღო. პატრიოტულ საქმეებს აკეთებდა, მაგრამ ტყვეობის ამბებს ბოლომდე მაინც ვერ ამხელდა. თავად მშერმეტყველი, ამ თემაზე პირში თითქოს წყალს განზრახ იგუბებდა.

და, აი, მეორე საოცრება! 1984 წლის ზაფხულის მიწურულს, მალთაყვაში დასვენების დროს, აბესალომმა ჩემთან მოიყვანა და გამაცნო ლენინგრადელი სტუმარი, ფიზიკა-მათემატიკის მეცნიერების დოქტორი, პროფესორი ალექსი რადინსკი, საშუალო ტანის, სიმპატიური გამომეტყველების მამაკაცი, რომელსაც სწორედ მაშინ შესრულებოდა სამოცდაშვიდი წელი. ძმაზე სამი წლით უფროსი იყო.

ორმოცდასამი წელიწადი იყო გასული იმ შავბნელი დროიდან, როცა გერმანიის ქალაქ პიუნსერბერგის სამხედრო ქარხანაში დაიკვირეს ტყვეთა არალეგალური ჯგუფის ორი აქტიური წევრი, ორი დამნაშავე, რომელთაც სიკვდილმისჯილის ბორკილები ედოთ. არ გასცეს, არ გაყიდეს ერთმანეთის სული, გადაიტანეს კარცერებში ჯდომის ყოველგვარი წამება და ისე დაეკარგნენ ერთმანეთს, ცალეულად, ერთს დალუპული ეგონა მეორე, მეორეს - პირველი.

სულ ხუთი თვე იყვნენ ერთად თვითმფრინავების ჭანჭიკების დამამზადებელ ქარხანაში და მაინც მოასწრეს ერთმანეთის სულისკვეთების გაგება და განდობა. უცხოელ ტყვეთა დახმარებით ქარხანაში მალულად შეიტანეს ოთხი ასაფეთქებელი ყუმბარა და სანამ ქარხნის განადგურე-

ბას მოასწრებდნენ, ვიდაც ჯაშუშმა დააასწრო. კარცერში რადინსკის არწმუნებდნენ: თოფურიან ალიარა შენთან კავშირი, დახვრეტილია და სიმართლე თქვით, ხოლო მეორე კარცერში აბესალომს ჩააგონებდნენ: რადინსკიმ ყველანი გასწირა, ჩამოხრჩობილია, გაგიშვებთ, თუ სიმართლეს იტყვით. არ გატყდნენ, ზნეობრივად არ გაიხრწნენ ბიჭები. არ ულალატეს რწმენას, ჯარისკაცურ ფიცს და მამაკაცურ სინდისს. ერთის გადარჩენა მხოლოდ მეორის სულიერ გმირობაზე იყო დამოკიდებული, მხოლოდ თვითონ იყვნენ საკუთარი სიცოცხლის ტოლფასი თავგანწირვის მოწმენი და მესაიდუმლენი.

ამიტომ 1942 წლიდან ოლოლებივით დაყინებით დაეძებდნენ ერთმანეთს, ყველგან და ყოველთვის სათუთად, მტკიცედ და ურყევად ინახავდნენ გაუმხელი სევდის და ბურუსით მოცული ამბის მისტიკურ იდუმალებას. ბოლოს... იპოვეს და გაახარეს ერთმანეთი. 1985 წელს რადინსკის საპასუხო მიწვევით აბესალონი ლენინგრადში ჩავიდა თავისი ცოლშვილით. იჭაურმა ტელევიზიაზე ფირზე აღბეჭდა მათი ურთიერთშეხვედრის ლეგენდარული, სასწაულებრივი ისტორია...

1992 წლის 8 თებერვალს, ანდერძის თანახმად, აბესალომის ნეშტი მშობლების გვერდით მიებარა ფოთის მიწას. საშინელი, თოვლიანი ამინდი იდგა. დავყურებდი ბორცვზე განფენილ ყვავილებს მისი საფლავის თავთან მწუხარედ გარინდული და ვფიქრობდი:

– ნეტავი შენ, ბმაო, ბედნიერი ხარ, შორდები ამდვრეულ, არეულ და აფორიაქებულ დღევანდელობას და ქალაქში შერქმეული ორიგინალური კაცის [1] საპატიო სახელით წინაპარით აკლდამას უბრუნდები, აწდა სამარადჟამოდ! შენი ომისდროინდელი, აქამდე დაფარული მი-

---

1. ასეთი სათაურით დაბეჭდილი წერილი იხ.გაზეთი "ახალი კოლხეთი", 1989, № 24.

საბაბი მაღალი ღირსება, აპა, ამიერიდან ანიებულ სანთლად იქცა. იგი შენ მიერ დაქორწინებული 665 ოჯახის შთამომავალია, ყოველ ცნობიერთა და მიწიერთა საამაყოდ, სათაყვანოდ, შუქად და შთაგონებად დარჩება მუდამ. კიდევ მეჭირდება ღრო მატიანის დასრულებისათვის. მაჩუქე იგი - შენი წილი და ხვედრი. მერე კი... ამომძახე, სულთა მარადიული ძმობის სიმბოლოდ მეც განვუტევებ შენს გვერდით, ვითარცა შენებრ უკვდავმყოფი ამაგისა მშობელთა...

მეორე სენტიმენტალური გადახვევიდან დავუბრუნდეთ ისევ ქრონოლოგიურ ფამთასელას.

მართალია, 1946 წლის 14 აგვისტოს ყბადაღებულმა დადგენილებამ ჟურნალების "ზვეზდისა" და "ლენინგრადის" შესახებ ბევრი თვალსაჩინო შემოქმედის ნიჭი და ტალანტი შეიწირა, მაგრამ მან გარკვეული როლი ითამაშა ლიტერატურულ-მხატვრული წუნის წინააღმდეგ ბრძოლაში. ჟურნალ-გაზეთებში ამ დროიდან დამკვიდრდა სპეციალური რუბრიკა - კრიტიკა და ბიბლიოგრაფია. ჯერ კიდევ მანამ, სანამ ყოველივე ეს ერთგვარ ტრადიციად იქცეოდა, "ცხელ კვალზეო" რომ იტყვიან, პირველი იერიში მიტანილ იქნა საბავშვო ლიტერატურის გამომცემლობის მიმართ ("საბლიტგამი"), რომლის დირექტორად ომამდელი დროიდან დიდხანს მუშაობდა კონსტანტინე (კოტე) შანტურიშვილი, სიმპატიური, სანდომიანი შესაბედაობის სათვალეებიანი კაცი.

დადგენილების გამოქვეყნებიდან სულ რაღაც ერთი თუ ორი თვის შემდეგ შეიქმნა საქართველოს კომკავშირის ცენტრალური კომიტეტისა და განათლების სახალხო კომისარიატის (შემდგომ სამინისტროს) ერთობლივი კომისია, რომელსაც დაევალა გამომცემლობის მუშაობის კომპლექსური-იდეოლოგიური, საწარმო-ფინანსური და თემატური გეგმების შედგენის თვალსაზრისით შესწავლა. რედაქციიდან (ალბათ, რედაქტორის წარდგინებით) კომისიის წევრთა შორის მეც აღმოვჩნდი. პირველად ვმონაწილეობდი რესპუბლიკური მასშტაბის ასეთ "დიდ" კომისიაში. მისი "აგრესიული" დანიშნულება პირველივე სხდომაზე გამოიკვეთა.

- ზემდგომ ინსტანციაში შესულია სიგნალი საბლიტგამში შექმნილ რთული სიტუაციის შესახებ. ძირფესვიანად უნდა შევისწავლოთ მისი მუშაობა. გაფრთხილება არ გვირდებათ, მაგრამ შეგახსენებთ, საქმეს უნდა მოვეკიდოთ მთელი პასუხისმგებლობით. ქვეჯგუფები იმუშავებენ კონკრეტული დავალებებით. შედეგები მოხსენდება მხოლოდ კომისიას. გამომცემლობის თანამშრომლებთან კონტაქტებს მოერიდეთ, მაგრამ ნუ შექმნით რადაც შიშის მომგვრელ კონსპირაციულობის შთაბეჭდილებას. - ასეთი იყო იმ პირველი სხდომის სადირექტივო ხასიათი. სამუშაო უბნების განაწილების მიხედვით მე იდეოლოგიურ ჯგუფში მოვხვდი. მახსოვს, ჩემთან ერთად იყო აგრეთვე ომიდან დემობილიზებული ერთი ყოფილი პოლიტმუშაკი, რომელიც მერე, გაჩარებული "ლენინსტიბის" შედეგად, თვით გახდა გამომცემლობის დირექტორი.

კომისიის დაკომპლექტებასა და მუშაობის დაწყებას წინ უძღოდა ე.წ. სახალხოდ-ბრძოლური აზრის შემზადება. ასე გამოჩნდა ჩვენი გაზეთის 1946 წლის 10 ოქტომბრის ფურცლებზე (№44) ჯერ სარედაქციო მასალა სიგნალის მანიშნებელი სათაურით "საბავშვო გამომცემლობის მუშაობა უნდა გარდაიქმნას", ხოლო მომდევნო 24 ოქტომბრის ნომერში მწვავე კრიტიკული რეცენზია - "ბავშვებისათვის საზიანო წიგნი". კომისიის ერთ-ერთ შეცდომებულ სხდომაზე, რომელსაც წევრთა გარდა ესწრებოდნენ კომკავშირის ცენტრალური კომიტეტისა და განათლების სამინისტროს პასუხისმგებელი ამხანაგები თვით მინისტრის პირველი მოადგილე მ.ბურშულაძე. გაზეთ "ახალგაზრდა კომუნისტის" მაშინდელმა რედაქტორმა გერასიმე ფირცხალავამ (შემდეგში თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პარტისტორიის კათედრის გამგემ, პროფესორმა) თავის გამოსვლაში პირდაპირ განაცხადა: - პრინციპულობა მოითხოვს საგანს ვუწოდოთ თავისი სახელი. ფინანსური დისციპლინის დარღვევა ერთია, ხოლო ამ დარღვევის შედეგად სახელმწიფო ფულის მითვისება - მეორე. აქ მოტანილი ნასალები ადასტურებენ, რომ საბლიტგამში ამ მხრივ განუკითხაობა ყო-

ფილა გამეფებული.

ამ გამოსვლამ არსებითად შეაფერხა კომისიის წევრთა შორის ზოგიერ საკითხში შეთანხმებულობის ან მერყეობის ტენდენცია. იგი დაემყარა საფრანგეთი დისციპლინის დარღვევის ეხებ ფაქტებს (დაუწერელ და გამოუცემელ წიგნებზე პონორარების გაცემა, თანამიმდევრობის შეუფარდებლობა ინანდელურებულ თანხებთან და სხვ.) და ეროვნული ლინისტიებენი წარდგა განათლების სამინისტროს კოლეგიისა და კომკავშირის ცენტრალური კომიტეტის ბიუროს გაერთიანებულ სხდომაზე, რომელმაც შეცვალა სამეცნიერების ხელმძღვანელობა. ეროვნული დადგენილება მიზნად ისახავდა სამეცნიერო ლიტერატურის იდეურ-ესთეტიკური დონის მკვეთრად ამაღლებას. ეს დროული და საჭირო ლონისძიება იყო. მარადაცა, ვიდაც ოლიშანის წიგნის ("ხალხადება") განხილვა, ზუსტად კი ანა, გაუგებრობად მოითვლებოდა. მისი სახელი მწერლობაში ხელე ანა გაფანტულა. რამდენი იყო ნასაან ბიტლასნილი ადამიანი ეუბნა ბუსაბა ლაბ-ტკბილული გაწვევის დროიდან.

კომისიაში მინდობილობან მოსალური საკუთარი შეხედულება განაჩენი გამოთქვა საკუთარი ტიპური "ბრალდებისათვის". იგი უმთავრესად მიმდინარეობდა, დოსტოევსკი ნაზე იყო, ვერმენიული და ვიცილი, მაგრამ, ბორბალი გიორგობა, თავდასხმის ობიექტი, ისევ ფიფელი ყოფილ თანამეკადმეტებისაგან ან გავლენიდან, ან წარმოშეგზავნა. იქაც "ცხელ კვალზე" გაუსვლელად საკადრო "ბრიზლიანი ძარცვის" საკადრო დადგენილებიდან გამოსულიყო ანალიზურობის იდეურ-ესთეტიკური ანალიზის ამოცანები და საქართველოს ანალ ფოთის ორგანიზაციის აქტივის კრებაზე მწვავედ გაკრიტიკებულიყო. საქალაქო კომიტეტის მდივნის მოხსენებაში ერთი "დანაშაული" ასე იყო ფორმულირებული: "ბრალად ინგლისურ განცდილია ბასიოდენობრივ ა.ა.ოდენობის ლექსები, რომლებიც საქალაქო გაზეთ "ბაზისაში ალბომში" გამოქვეყნდა" ("ბაზ.ალბომი", 1946, №230).

ამან მეც ამაღელვინა საბოლოოდ ხელი "ლექსაობაზე", მაგრამ,-არა ლიტერატურაზე, ლიტერატურულ კრიტიკაზე, რომელსაც მხატვრული ნაწარმოების განსახილველად წარმოსახვების სამყაროში წვდომის უნარ-ჩვევები საერთოდ ყოველთვის მეტ წარმატებას მოუტანს.

რამდენიმე ხნის შემდეგ, მწერალთა კავშირის შეკრებაზე, იდეოლოგიურ დარგში საქართველოს კპ(ბ) ცენტრალური კომიტეტის მდივანმა პეტრე შარიამ, განაზოგადა რა საბლიტგამში გამოვლენილი დამახინჯებანი, თავის სიტყვაში გაურია გამოთქმა "საღლეტგამი". აქედან გავრცელდა საზოგადოებაში - გამომცემლობა უწმინდესი დაწესებულება გვეგონა, თურმე ღლეტა-მტაცებლობის ბუდე ყოფილაო. ეს იყო ოცდიანობის პერიოდში მოდუნებული მომთხოვნელობის კვლავ გაძლიერების, წარმოებადაწესებულებებში წესრიგისა და წესიერების აღდგენის ერთ-ერთი, ტონის და მიმართულების მიმცემი მაგალითი.

ასეთი მაგალითების "შთაგონებით" იყო თუ თვითგახსენებით განვაახლე ფოთში დაწყებული თეატრალური რეცენზირების პრაქტიკა და თბილისის მოზარდმაყურებელთა ქართული თეატრის (არსებობდა რუსული თეატრიც) დადგმებზე მარტოოდენ პირველივე წელს მოვასწარი ორი რეცენზიის გამოქვეყნება. ერთი ინგლისელი მწერლის ფ.ბერნეტის მელოდრამის "აღმასის საბადოების" ("სახ.განა.", 1946, №30), მეორე ახალგაზრდა ქართველი დრამატურგის კ.გოგიაშვილის პიესის "ბაღნარების" შესახებ (იქვე, № 51). ამ უკანასკნელს სათაურად ჰქონდა "საბავშვო სპექტაკლების მაღალიდეურობისათვის", რაც თავისთავად მიგვანიშნებდა მის კრიტიკულ მიდრეკილებაზე. ამის გამო არც თეატრის სამხატვრო ხელმძღვანელს და არც პიესის ავტორს პირადად ჩემთან ან რედაქციასთან რაიმე პრეტენზია არ ჰქონია. პირიქით - რეცენზიამ უფრო თბილ ურთიერთობით დაგვაკავშირა ერთმანეთთან. დასაწყისი წამქეზებლად მომეცა. რით აიხსნებოდა ეს?

უბრალოდ და მარტივად. სოფლიდან გამოყოლილ "საგზაღს"-გლეხურ ჭკუაგამოცდილებას, ათაბაგიდან შემუშავებულ ზნეობრივ ფორმულას წამლის დოზასავით ვიყენებდი. ადამიანს გულმკერდზე აფენია საკუთარი ლირსების საამაყო ნიშნები. უწინარესად, პატივი მიაგე, ეამბორე მიწიერი არსების ზეციურ გამონაშუქს. კრიტიკის შხამი კბილის მწვავე ტკივილივით ძნელად ყუჩდება. მხოლოდ ობიექტურობის, ზომიერების და ტაქტის მალამოა მისი განმკურნებელი. არ ჩაეფლო ასოკრკიტობის, ჩხირკედელაობის, მეწვრილმანეობის "ჭაობში". რაქოლე შენივე სულში ბოროტი ზრახვების ყველა ხვრელი, ამალლდი საკუთარ ინსტინქტებზე და იყავ წრფელი შენივე მაჯისცემის-შენი სინდისის წინაშე.

აი, კრედოდ ქცეული ჩემი კრიტერიუმი, რაც მტრების ნაცვლად წინათ მუდამ მოკეთეს და მეგობარს მმატებდა. როცა ამ სტრიქონებს ვწერ, პრესის ფურცლებიდან ურთიერთგადაკიდების, გულისამრევი შმორის რალაც გაუთავებელი ნაკადი მოედინება. აღვირახსნილთა თარეშს გაოგნებით შევყურებ. მათ ყურადსაღებად არა, მათ შთამომავალთა გულისსხლტარღვების ასაჩქროლებლად, ასამოძრავებლად და ასამოქმედებლად მრავალთა შორის მოვიტან აქ რამდენიმე მაგალითს განვლილი პოლემიკური კულტურიდან. დიახ, არსებობდა პოლემიკის კულტურა, პოლემიკური კულტურის ტრადიცია ჩემამდეც, ჩემს დროს და...

ჩემ პრაქტიკაში ამ კულტურას სათავე დაუდო "სახალხო განათლების" 1948 წლის 7 ოქტომბრის ნომერში გამოქვეყნებულმა წერილმა სათაურით "შენიშვნები ლიტერატურის თეორიის სახელმძღვანელოზე". იგი შეეხებოდა შემდეგში ფილოლოგიურ მეცნიერებათა დოქტორის, პროფესორ სიმონ გაჩეჩილაძის (1898-1981) 1948 წელს გამოცემულ სასკოლო სახელმძღვანელოს, რომელიც უმაღლესი სკოლებისათვის ადრე დაბეჭდილი მისივე ლიტერატურისმცოდნეობის შესავლის" შემოკლებულ ვარიანტს წარმოადგენდა. ფაქტობრივად წერილი მიმართული იყო ქართული ენისა

და ლიტერატურის მასწავლებლებისა და მოსწავლე ახალგაზრდობისათვის სასწავლოდ განკუთვნილი წიგნის, ჩემთვის პირადად უცნობი ავტორის, მაშინ გორის პედაგოგიური ინსტიტუტის დოცენტის, სამეცნიერო-ლიტერატურულ საზოგადოებაში იმ დროისათვის საკმაოდ პოპულარული პიროვნების წინააღმდეგ და, მაშასადამე, საქმე მქონდა საჯაროდ პირველი კრიტიკული გამოსვლის არც ისე ჰაიჰარა ფაქტთან.

ყველა ეს მონაცემი ჩემთვის ცნობილი იყო. ვიცოდი ისიც, რომ იმ წერილს გადამწყვეტი მნიშვნელობა ექნებოდა კრიტიკის სფეროში ჩემი სამომავლო გზა-ბედისათვის, რომლის გამკაფავი და ხელშემწყობი თვით მე ვიყავი. პირველივე ნაბიჯიდან რეპუტაციის დაცემა თუ ამაღლება თვით ჩემზე, ჩემს უნარსა, შინაგან მოქალაქეობრივ თვისებებსა და ალლ-მიხვედრილობაზე იყო დამოკიდებული. სხვისი იმედი ყოველთვის ზედმეტ სითამამეს განიჭებს, აქედან კი მცირე მანძილია თავხედობამდე.

როცა მასალის ყოველმხრივ შესწავლის საფუძველზე წერილს ვწერდი, მაშინ ეს მონაცემები და ვარაუდები საერთოდ თითქოს არც არსებობდა ჩემს გონება-მეხსიერებაში. ჩემი მიზანი იყო სწორად, მართლად და დამაჯერებლად მიმეტანა მკითხველამდე საკითხის არსი. ხოლო თავის მხრივ საქმის სისწორე, სიმართლე და ობიექტურობა ცის ცქრიალა ნამივით მინარევებს ვერ იტანს. იგი თვით უნდა იყოს სუფთა და კამკამა.

წერილი, რომელსაც გაზეთის მესამე გვერდის მთელი სარდაფი ეკავა, მთავრდებოდა სიტყვებით: "შემდეგი გამოცემისათვის ამ ნაკლოვანებათა გამოსწორება, მთელი რიგი სხვა საკითხების კონკრეტიზაციასთან ერთად, უეჭველად ხელს შეუწყობს ლიტერატურის თეორიის მაღალხარისხოვნად სწავლებას". ნაკლოვანებების კი მცირე და უმნიშვნელო როდი იყო შენიშნული. კერძოთ, შეეხებოდა ლიტერატურულ მიმართულებათა რაობას, ნ.ბარათაშვილის "ბედი ქართლისას" მიზანდასახულობის გარკვევას, პოეტური ლექსიკის სახეობებს, საილუსტრაციო მასალების

შერჩევას და ა.შ. არ გასულა გაზეთის გამოსვლიდან ორი თუ სამი დღე, რედაქციაში შემოვიდა მაღალი ტანის, რუხისფერი ზოლებიანი კოსტუმით გამოწყობილი შლიაპიანი კაცი, რომელსაც ხელში სქლად დაკეცილი მოყვითალო პორტფელი ეჭირა. ჩემი გვარი და სახელი იკითხა, შემდეგ პირდაპირ ჩემი მაგიდისკენ წამოვიდა, ფაეზე დამადგა და მითხრა:

- მე გაბლავარო სიმონ გაჩეჩილაძე. მადლობის მეტი არაფერი მეთქმის. თქვენი წერილი დიდად დამეხმარება ახალი გამოცემის დაჩქარებაში. დამლეთ პატივი და თუ დაგრჩა რაიმე ისეთი, რაც წერილში ვერ ჩაეტია, - ყოველთვის სდება, მე პრესის ძველი მუშაკი ვარ, - გადმოიტანეთ, აგერ პორტფელში ჩავდებ და კიდევ უფრო მადლობელი გეყოლებით.

- არაფერი დაბრჩენია, ბატონო სიმონ, ყველანა გამოწურებოლთ. მადლობას თვით მოგახსენებთ ასეთი სულგრძელობისათვის.

- არა, სულგრძელი თქვენ ადმოჩნდით, შეცდომები და ლაფსუსები ზრდილობიანად რომ მიაწოლეთ მკითხველს. ზოგიერთი ეიგინდარა ლაფში ამოსვრიდა, ლექციებს მიმატოვებინებდა.

წიგნის დადებით მხარეებისა და კეთილშობილური სურვილის გამოსატვის ფონზე პრინციპული, საქმიანი შენიშვნები საწყენობიდან სამეგობრო ელფერით შეიპოსა. ასეთი ურთიერთდამოკიდებულება უხინჯოდ გრძელდებოდა ბატონ სიმონის სიცოცხლის მანძილზე. ამის დამადასტურებელია დოკუმენტური საბუთის ტექსტი (მოგვაქვს უცვლელად).

"ჩემო კაკო! - მწერდა ბატონი სიმონი შინაურული ფამილარობით. - შათელამ დაგვიანებით მითხრა, რომ გინდოდა წიგნის დაბრუნება; მაპატივე, რომ დაგიგვიანე. ვიპოვე ჩემი საკუთარი შენი წიგნის ეგზემპლიარი. შენი კი ხელუხლებელი გიბრუნდება. სამუალო სასწავლებლის სახელმძღვანელოში უკვე შევიტანე, რაც შენი წიგნიდან მინდოდა, უმაღლესი სკოლის სახელმძღვანელოში კი შემაქვს შენი წიგნიდან სხვა სქემა. როცა გადამუშავებას მოვრჩები და აღარ დამჭირდება, ჩემ ეგზემპლიარსაც შენი ფრომისას შენ გამოგიგზავნი; ვიცი, რომ ავტორს

ძალზე ვირდება, გვირდება უფრო მეტად, ვიდრე მე. მე კი კვლავ თუ დამვირდა, კვლავ შენგან ვინაცხოვრებ. მეგობრული სალ[illegible]ით. ს.გაჩეჩილაძე. 16.IX.1975".

აქ მოხსენიებული ნაფილა -- ნაფილა გიორგობიანი იყო ჩემი დისერტანტი, სწორედ ამავე 1975 წელს დაიცვა საკანდიდატო დისერტაცია ალექსანდრე აბაშელის ცხოვრებასა და შემოქმედებაზე. მუშაობდა გამომცემლობა"განათლებაში". ნან ნაწილობა ბატონ სიმონისგან გადმოცემული, ჩემგან ნაფიქრალი წიგნი "ალი ტარიელის შემოქმედების სწავლება საშუალო სკოლაში". იქიდან გადაილო და ათეს ლიტერატურის თეორიის სასკოლო სახელმძღვანელის ნაწილ განფენაში შეიტანა ს.გაჩეჩილაძემ "ტარიელ გოლეას" სიუჟეტური აგებულების ჩემ მიერ წიგნში დაბეჭდილი სქემა სქოლიოში ს

მიტრი მიყვებოდა ჩვენი ურთიერთდამოკიდებულების რაიმე არათუ შეცვლის, უფრო განმტკიცების ნათელსაყოფად. ერთი წლის შემდეგ, ცხინვალში გ.ტაბიძისადმი მიძღვნილი ბანკეტის დროს, ჩვენ ერთად ვცეკვავდით კიდეც (ამის შესახებ ქვემოთ). თავისი წიგნი "კრიტიკული ნარკვევები XX საუკუნის ქართულ ლიტერატურაზე (I)" ასეთი წარწერით მისახსოვრა: "აკაკი თოფურიას-ულრმესი პატივისცემით. ავტორი. 28.XII.1967 წ."

უფრო მოგვიანებით, 1969 წელს "მნათობში" (№ 5, გვ. 101-111) გამოქვეყნებულ სტატიაში "დაე, ცისკარივით ანათებდეს" გაკრიტიკებული მქონდა კრიტიკოსთა ახალი თაობის თვალსაჩინო წარმომადგენლის, ბატონ გურამ ასათიანის შეხედულება ნ.ბარათაშვილის პოეზიაში ბიბლიური თქმულებების ანარეკლების საკითხებზე. მოსალოდნელი იყო იგი თავისი ჩვეული ოსტატობით შეეცდებოდა ჩემი შენიშვნების მოგერიებას, მაგრამ სახტად დავრჩი, როცა "ლიტერატურული საქართველოს" ფურცლებიდან (1970, 26 ივნისი) პირიქით - თავის ვრცელ წერილში "მოდელები და სინამდვილე", სხვა ოპონენტებთან შედარებით, კომპლიმენტი მომიძღვნა - ჩემს მოსაზრებებს უწოდა „ზოგადთეორიული თვალსაზრისით სწორი და საყურადღებო დებულებები".

თავისთავად დებულებების წამოყენება რისი მაქნისი იყო. იგი მხოლოდ არგუმენტირების ძალით შეიძლებოდა "სწორად და საყურადღებოდ" მიჩნეულიყო. ბატონ გურამს ჰქონდა ამის ინტუიცია და ამიტომაც ითვლებოდა გამორჩეულ კრიტიკოსად. მაშასადამე, როცა პოლემიკის კულტურაზეა დაპარაკი, იგი ორივე მხარეს გულისხმობს- მოკამათეს და მოპასუხეს. ჩემ პრაქტიკაში მისი საწყისი, როგორც დავინახეთ, "სახალხო განათლების" რედაქციაში მუშაობის ტკბილ მოგონებას უკავშირდება.

მაგრამ ეს მ-ოგონება ზოგჯერ სარისკო, სახიფათო ეპიზოდებსაც მოიცავდა. პირველ ხანებში, როგორც შედარებით ყველაზე ახალგაზრ-

და=ს, რედაქცია ხშირად მაგზავნიდა მივლინებით ახლო მდებარე თუ შორეული რაიონების სკოლებში ოპერატიული მასალების მოსამზადებლად. ამით საქართველოს მთა-ბარს, მის კუთხე-კუნჭულს ვეცნობოდი, რაც, ცხადია, მიტაცებდა და მიზიდავდა. სად არ მომიწია ყოფნამ - ბორჯომსა თუ ახალციხეში, თელავსა თუ კავრეთში, ხაშურსა თუ ხობში, ზესტაფონსა თუ ხარაგოულში, ზუგდიდსა თუ გაგრაში, კასპსა თუ ოზურგეთში, ბოლნისსა თუ აბაშაში.

და,აი, საქართველოს უმაღლესი საბჭოს არჩევნებისათვის მზადების წინა დღეებში თეთრი წყაროს რაიონის სოფელ დიდ თონეთში მივლინება კინაღამ საბედისწერო აღმოჩნდა. იმ სოფლიდან წამოყენებული დეპუტატობის კანდიდატზე ნარკვევის დაბეჭდვა დაგეგმილი იყო 1947 წლის 30 იანვრის ნომერში (იხ. "ახალი თაობის ენერგიული აღმზრდელი", №5). დავალება მოკლე ვადაში უნდა შესრულებულიყო. რედაქტორმა ამიხსნა - სამგზავრო ავტობუსით, ხომ იცი, ვერეს ხიდიდან გადის, ერთ საათში ჩახვალ. მასალა აიღე და დღესვე დაბრუნდი ბოლო რეისით. ნარკვევის დაწერას ღამე მოასწრებ. ხვალ დილით სტამბაში უნდა ჩავუშვათო. ნომრის გამოშვებამდე ოთხი დღე რჩებოდა. თბილისში შაბათის ლრუბლიანი, მოქუშული დილა იდგა.

დიდ თონეთში, სანამ საშუალო სკოლის სასწავლო ნაწილის გამგესა და ქიმია-ბიოლოგიის მასწავლებელთან, დეპუტატობის კანდიდატ მარიამ მეხრაძესთან საუბარს დავამთავრებდი, სკოლის პედაგოგიურ კოლექტივს გავეცნობოდი და საერთო ფონისთვის საჭირო ინფორმაციებს შევკრებდი, დღის მეორე ნახევრისათვის ხვავიანი თოვა დაიწყო და დამაბნეველებელი ბურუსი ჩამოწვა. საღამოს სოფელში უკვე მეტრამდე თოვლი იდო. მანგლისის შორიახლო მიდამოებში ზამთრის ასეთი მოულოდნელობანი ჩვეულებრივ სტიქიად მიიჩნიეს და ჩემი გამომგზავრების საკითხი ადგილობრივი ამხანაგების განმარტებით უბოდიშოდ გადაწყდა: დარჩებით ჩვენთან, სანამ გზა არ გაიხსნებაო. რა უნდა მექნა. ხვეღრს უნდა დავსორჩილებოდი. საშუალება მომეცა მესარგებლა შემთხვევით და დაწვრილებით

გამეგო ზოგი რამ დიდ თონეთში მე-19 საუკუნის 80-იან წლებში ვაჟა ფშაველას მასწავლებლობის, თვით იმდროინდელი სკოლის შესახებ.

რაოდენი კონტრასტი იგრძნობოდა! სადღა იყო ის ერთოთახიანი ქვითკირის სასკოლო ბინა, სადაც სულ ათიოდე მოსწავლე დადიოდა. სოფლის ცენტრში, სასაფლაოსთან ახლოს, იდგა სასკოლო ოთახებით და სასკოლო კაბინეტებით მორთული საშუალო სკოლის მოზრდილი ნაგებობა 150-მდე მოსწავლით. თვით დეპუტატობის კანდიდატი სოფლიდან უმაღლესი განათლების მქონე პირველი უპარტიო ქალი იყო, რომელმაც ბეჯითი შრომით და სწავლით დაძლია სიღარიბის სიძნელეები და გახდა თავისივე სოფლის მოზარდი თაობის რაიონში მოწინავე აღმზრდელ-მასწავლებელი.

მეორე დღეს მეჭრნახევრიანი თოვლით დაფარულ სოფლის გზაზე მანგლისიდან ბედად ჩამოიარა სამხედრო ნაწილის დიდმა საჭვირთო მანქანამ ("სტუდებეკერი"), რომელმაც დამის ათი საათისათვის დიდი გაჭირვებით, სხვა მგზავრებთან ერთად, ძლივს ჩამიყვანა სოფელ პანტიანამდე. ქარბუქი მძვინვარებდა. სიბნელეში ხუთი მგზავრი შევიკრიბეთ და ერთ მოსახლეს მივადექით. აღგილობრივი მცხოვრები თათარი აღმოჩნდა, გვარადოღლი. დამე გაგვათევინა, დილით საუზმე მოგვართვა. ფული არ აიღო - როგორ გეკადრებათ, ერთი ქვეყნის ხალხნი ვართ, ერთ მიწა-წყალზე ვცხოვრობთ, ერთმანეთს გაჭირვებაში უნდა დავეხმაროთო. მადლობით დავემშვიდობეთ და ყველანი ჩვენ-ჩვენ გზას დავადექით. გამოდარებული დღე იდგა.

პანტიანიდან მანქანის მოძრაობა შეჩერებული იყო. სოფლის ცენტრთან გზა ორად იყოფოდა. მარჯვნით კოჯრისკენ მიდიოდა, მარცხნით - ბეთანიისკენ წყნეთის გამოვლით თბილისამდე. თანამგზავრები ბეთანიის შორ გზას დაადგნენ. მე კენტად დავრჩი და მოკლე გზა ვარჩიე, 15-18 კილომეტრიანი, რათა კოჯრიდან უფრო ჩქარა ჩავსულიყავი თბილისში. როგორც კი დავცილდი თანამგზავრებს და პირი კოჯრისკენ ვიბრუნე, სოფლის ერთმა მკვიდრმა შემაჩერა, ისიც თათრული წარმოშობის იყო, ქართულად უქცევდა სიტყვებს.

– არ წახვიდეთ ამ გზაზე. არ შეიძლება. ტყეა გასავლელი. მგლები დახეტიალობენ და მარტოდ საშიშია. – გამაგებინა თავისი აზრი კეთილი სურვილებით. მე ავუხსენი მდგომარეობა, ისედაც ერთი დღე გადავაცილე, სასწრაფო დავალება მაქვს, აქედან უნდა წავიდე-მეთქი.

– თუ არ დაიშლი, – მითხრა მან, – მაშინ, ა, ჩემი ჯოხი წაიღე და ეს სპიჩკაც გქონდეს. სავსე კოლოფია. თუ მგელი გადაგიდგა გზაზე, სპიჩკას გაკარი, ხშირ-ხშირად გაკარი, რომ დაფრთხეს და გაიქცეს. თუ ისევ მობრუნდა და ჯოგად გადაგელობა, მაშინვე ხეზე ადი, თან ჯოხი აიტანე. მაგრამ სანამ გაძლებ ტოტზე ჩამომჯდარი?! გირჩევ, კაცო, არ წახვიდე. ყოფილა შემთხვევები, შეუჭამიათ ადამიანი. ზამთარია, საკვებს ვერ შოულობენ...

ამ სიტყვებს ნაწყვეტ-ნაწყვეტად, წუხილით მეუბნებოდა. ვგრძნობდი, ვებრალებოდი, განწირულად მთვლიდა. გზა დამილოცა და დიდხანს მიყურებდა გაუტკეპნავ თოვლიან გზაზე ჯოხით, ჩექმით და გახუნებული ფრონტული მაზარით მიმავალს.

ჯეკ ლონდონის, ბალზაკის ან მიხეილ ჯავახიშვილის მაღალ ოსტატობას უნდა ფლობდე, მოქარგული სიტყვებით აღიწეროს მარტოდენ მუხების ტყის ხუთკილომეტრიან ზოლში ჩემი მაშინდელი მგზავრობის, მუცელჩავარდნილი, კენტად მოხეტიალე მგლის ადევნების, ასანთის ღერების ნადების, ჯოხის წამდაუწუმ ტრიალისა და სასოწარკვეთილი ყვირილის სცენა-ეპიზოდები. ისე როგორც ჩემი უმწეო ხმა მაშინ ვერ წვდებოდა მშვეიელს, ვერც ჩემი ახლანდელი უძლურება გადმოგცემთ შიშის იმ განცდებს, იმ ფსიქოკლიმატის, იმ სურათის საშინელებას, რომელსაც ჰქმნიდა უდაბური ტყე, მშიერი მგელი და დაქანცულობით მოლასლასე ჩემი საცოდავი სილუეტი...

ეს იყო სარედაქციო დავალების შესრულებისთვის ჩემი ომსგადარჩენილი სიცოცხლის ბრიყვული დაუზოგველობის, ყოველგვარი დაბრკოლებების გადასალახად პარტიულ-ლენინური სინდისით ვითომდა "გმირული

ქედუბრელობის" ტრაგიკომიკური გამოხატულება. დღევანდელობის თვალსაწიერიდან - სრული სიბეცე, სიბრმავე და სიშაბუკის რომანტიკულობიდან შემორჩენილი სისულელე. აბა, ბედად მზეს არ ჩამოეხედა ტყეში, სიბნელე ჩამოწოლილიყო?! მგლების ხროვა დამესეოდა.

ყველაფერი ეს მაღე დავიწყებას მიეცა. დაგვიდგა გაზეთის ათასი ნომრის გამოსვლის საიუბილეო თარიღი. 1948 წლის 27 ოქტომბრის "სახალხო განათლების" ოთხივე გვერდი ამ მოვლენას მიეძღვნა. მასში მოთავსებული იყო ნოდოვეები და განათლების მინისტრის ვ.კუპრაძის ვრცელი წერილი სათაურით "ჩვენი გაზეთის საბრძოლო ამოცანები". ინფორმაციული მასალა "საქ.სსრ განათლების სამინისტროში" იუწყებოდა:

"გაზეთ "სახალხო განათლების" ნეკროლოგი ნომრის გამოსვლისა და დაარსებიდან ოცი წლისთავის შესრულებასთან დაკავშირებით, პედაგოგიური გაზეთის რედაქციაში ნაყოფიერი მუშაობისა და აქტიური თანამშრომლობისათვის საქართველოს სსრ განათლების მინისტრის ბრძანებით დაჯილდოებულნი არიან სამკერდე ნიშნით - "სახალხო განათლების წარჩინებული" და იქვე ხუთამეტ დაჯილდოებულთაგან რედაქციის ხუთ მუშაკს შორის (ვ.ზგალიბლიშვილი, ს.ცაიშვილი, მ.კეკელიძე, დ.თაბუკაშვილი) რიგით მესამედ დასახელებული იყო ჩემი გვარი, სახელი, მამის სახელი იმ დროისათვის დაკავებული თანამდებობის ჩვენებით - "სახალხო განათლების ხელმძღვანელი ორგანოებისა და უმაღლესი სკოლების განყოფილების გამგე". სამკერდე ნიშანი თვითონ მინისტრმა გადმოგვცა. ჩემი 47-ე ნიმერი იყო.

ამავე სანებში პედაგოგიკის სამეცნიერო-კვლევით ინსტიტუტში საკეთო ცვლილებები მოხდა. ასეთ წრესა და გარემოში მყოფს არ შეიძლებოდა არ განმეცადა მიმართულების განმსაზღვრელი ფაქტორების გარკვეული ზეგავლენა. 1949 წლის იანვრიდან სექტემბრამდე გ.ნიორაძესთან ერთად, რედაქციაში მუშაობის პარალელურად, მოვიხდა ქართული ლიტერატურის სწავლების მეთოდიკის სპეციალობით ჩამებარებინა საკანდი-

დატ მინიმუმის ნაშინდელი გეგმით დაწესებული ექვსი საგალდებულო საგანი: - პედაგოგიკა ფსიქოლოგიით, ქართული ლიტერატურის ისტორია, თეორია და მეთოდოლოგია, დიალექტიკური და ისტორიული მატერიალიზმი, ქართული ლიტერატურის მეთოდიკა, გერმანული ენა, ამით ინსტიტუტისკენ მიმავალი გზა მკაფიოდ ისახებოდა.

გზა. გზა. შორეული, მოკლე, ფართო და ვიწრო. აბა, რა გზა მე მქონდა გასავლელი ერთი შენობის ერთი ბეწო მიწური კიბიდან მეორე ხეთსაფეხურიან ცემენტის კიბემდე? ა-მასაც გზა უნდა ერქვას? პირობითობის რაღაც გამაბავებელი ელფერი რომ არსებობდეს, სიტყვა "გზის" სახელობებს შორის ისეთივე ყაყანი, ყიყინი და ყიყლიყი ატყდებოდა, როგორც, მაგალითად, სატენსა, ბაყაყებსა და მაბლაყინწა მამლებს შორის. თითოეული თავის პოზიციაზე დგომით თავის ხმას ბულბულის გალობად წარმოგვიდგენდა. ასევე ვიწრო გზაც ფართოზე არანაკლები კვებნით და პრეტენზიით შორეულსაც და მოკლესაც წინ გადაუდგებოდა და სიამაყის გრძნობით უტიფრად დაიტრაბახებდა - სიტყვა "გზა" მე უნდა მერქვას და არა ოქვენისთანა დაგრძელებულ და დამოკლებულ ტიტლიკინებსო.

მართალიც იქნებოდა! განა დღეს ამას არ გაგონებია პრესაში ატეხილი დავიდარაბა? დავა, კამათი, ლაბალდა, გინება? განა ყველა, ვიგინდარა და ბაბანდარა, დემოკრატიის გაბვითარების თავისებურ გზას არ წარმოგვისახავს ოთხთავეული ნაფრქვევი ბკუამიხვედრით? დაე, ლმერთისგან ხელი მოემართოს თითეულს.

მე კი ჩემ თვ ერთ ციცქნა, ცერის ოდენა, პირობითად მერქმეულ გზას მაინც არ დავდგომივარ პირდაპირ და ჯიქურად, დაუფიქრებლად, ეაჭრული სიბარბის ბუგარიშით. საგნების ნაბარება ჯერ კიდევ არ ნიშნავდა კვლევა-ძიებით ორიენტაციის სწორად განსვრეტას. რომელ განხრას დავდგომოდი - ლიტერატურის თეორიის, ლიტერატურის ისტორიის თუ ლიტერატურის მეთოდიკის? ნაწილობრივ ზემოთ აღწერილი ეპიზოდიდან

ჩანდა, პირველი განხრით მოკრძალებული განაცხადი თითქოს გაკეთებული მქონდა - რეცენზია ლიტერატურის თეორიის სასკოლო სახელმძღვანელოზე ამის ერთგვარი ცდა იყო. ლიტერატურის ისტორიაში, მეჩვენებოდა, კარდინალური, ეპოქალური მნიშვნელობის პრობლემები ძირითადად გადაწყვეტილი იყო. რაც შეეხება ლიტერატურის მეთოდიკას, რესპუბლიკის მასშტაბით სკოლებთან კავშირმა დამარწმუნა, აქ რაღაც სიცარიელე არსებობდა, წინანდელი უკვე არ შეეფარდებოდა დროის მოთხოვნებს, მომქმედი ემპირიული დონე კი შეცვლას მოითხოვდა. ასე მზადდებოდა ფსიქოლოგიური წანამძღვრები დარგის თუ მიმართულების შესარჩევად. მაგრამ ეს არ იყო საკმარისი ინსტიტუტში გადასასვლელად.

რედაქტორმა მთხოვა დავხმარებოდი შემცვლელის პოვნაში. გივი ნიორაძე უკვე გადასული იყო ინსტიტუტში დირექტორის მოადგილედ, ვ.ძიძიგური, ს.ცაიშვილი, მ.კეკელიძე მუზეუმში მუშაობდნენ. სასკოლო-მეთოდური წანყოფილება უპატრონოდ რჩებოდა. ბუნებრივია, ინსტიტუტის მოთხოვნაზე თანხმობას ამიტომ ავიანურებდა.

სწორედ ასეთი სიტუაციის დროს რედაქციის სამდივნოდან რეგისტრირებული კორესპონდენცია-წერილების მთელი დასტა მივიღე ჩვეულებრივი განრიგით განსახილველად და მოსამზადებლად. მათ შორის შემთხვევით აღმოჩნდა გ.შ-ძის ოთხგვერდიანი მასალა სათაურით "ილია ჭავჭავაძის "კაცია-ადამიანის?!" სათაურის გაგებისათვის". რაღაც გუმანით მივხვდი წერილი თბილისიდან უნდა ყოფილიყო გამოგზავნილი და იმ მიზნით, რომ ავტორი სწრაფად მენახა, სწრაფადვე მივეცი მსვლელობა. იგი დაიბეჭდა 1949 წლის 27 ოქტომბრის ნომერში. მაღე გამომეცხადა და გამომეცნაურა - სენაკის პედტექნიკუმდამთავრებული იყო.

ამის შემდეგ თვენახევარი დამჭირდა კიდევ იმისათვის, რომ ჩემი რეკომენდაციით მიეღოთ გ.შ-ძე რედაქციის თანამშრომლად. საშინაო ბარიერი რომ გადაილახა, გაჩნდა, თუ შეიძლება ასე ითქვას, "საგარეო" დაბრკოლება. თბილისში ის ნაქირავებ ბინაში ნაცხოვრება,

პროფ. ვ.ფოფურიას ასპირანტი ყოფილა, ამიტომ უფლება არ ჰქონდა ეშუშავა, რადგან სტიპენდიას იღებდა აკადემიის ასპირანტურიდან (კანონით მხოლოდ დაუსწრებელ ასპირანტებს ჰქონდათ მუშაობის უფლება).

Z რამდენი ხვეწნა-მუდარა, რამდენი თხოვნა-ვედრება გადამხდა ჩემ მოგვარესთან კანონის საწინააღმდეგო ნებართვის ასაღებად! გამონაკლისის დაშვებით ორივე გარკვეულ რისკზე მივდიოდით მხოლოდ იმიტომ, რომ ხელი შეგვეწყო ასპირანტის მატერიალური მდგომარეობის გაუმჯობესებისა და წინსვლისათვის (პირადად სხვა მოტივი რომ მქონოდა, სხვას გამოვნახავდი და არც თავდებად დავუდგებოდი რედაქციას).

Z 1949 წლის 15 დეკემბრიდან საქართველოს განათლების სამინისტროს კოლეგიის დადგენილებით პედაგოგიკის სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტის უმცროსი მეცნიერმუშაკი ვიყავი. ჟურნალისტიკიდან — მეცნიერებისაკენ, პედაგოგიური, ლიტერატურული, საზოგადოებრივი საქმიანობისაკენ.

Z მშვიდობით ჭარბი ემოციების მჩქეფარე ნაკადულებო! სალამი განსჯით ფიქრების ცისფერად მოლივლივე ტბებს! გაუმარჯოს მათ სინთეზირებას და ჰარმონიას.

„მარი" საქმიანობა

1. ინტერმეცო... ირონიზებული სახით

Z მაგონდება ერთი კიბერნეტიკოსის სოლიდურად ნათქვამი სიტყვები: მათემატიკურ მეცნიერებაში აღმათობის თეორია ცალკე მეცნიერულ დარგად დიდი ხანია გამოიყო და ჩამოყალიბდა. ვზივარ და ვფიქრობ: ჯერ თავისთავად ევვი, ევვიანი, ევვიანობა ღრღნის და ხრწნის ადამიანის სულს, ახლა ეს აღმათ, აღმათობა მის ტვინს სულ მთლად გამოხრავს,

ფულურად, ფიზიკურად გადააქცევს და ვისლა უნდა გამოშიგნული, უსულოდ და უგულოდ, ადამიანი?

უცებ ფიქრი ფიქრს აედევნა, აზრი აზრს გადაეგბა და ორი სიტყვისგან ერთის - უსულგულოს ადვილად მიგნების სიხალისემ და სიხარბემ აღბათობაზე ნეგატიური შეხედულება პოზიტიურით შემიცვალა. ეს ისე სწრაფად მოხდა, ჩემს გონებაში საკუთარ თავს კითხვა დავუსვი: რას გადაეკიდე იმ შენთვის უცნობ, შორეულ მეცნიერულ დარგს, ნაცნობს და ახლობელს მიხედე, თუ რაიმე ძალა და ლონე გაქვს, მას არგე და ასარგებლე-მეთქი.

ასე გამიჩნდა კოსმოპოლიტური აღბათობის ანალოგიით ჩვენს ეროვნულ ფრაზეოლოგიაში პირობითობის თეორიის დამოუკიდებელ მეცნიერულ პროფილად გაფორმების იდეა. რა არის ამაში გასაკვირი? აკი ბოლო ხანებში ყოველნაირი მეცნიერული დარგები, მიმართულებები, პროფილები ფორმდება, იქმნება და იფურჩქნება! აკი ყველა რაღაც ასოციაციების, ფირმების, საზოგადოებების, პარტიების, ბლოკების, უჯრედების და ვინ იცის კიდევ რა ჯურის და რა ჯგუფის შეკუწიწებისაკენ მიიტაცის და მიისწრაფის! იმიტომ, რომ ყველას პრეზიდენტობა უნდა. თხა თხაზე ნაკლები მგელმა შეჭამაო. - მეგაფონებით ხელში დადიან და...გაპყვირიან. დარბიან და...გაპყვირიან. დახტიან და...გაპყვირიან.

მე კი... მხოლოდ კანდიდატის ხარისხის მოსაპოვებლად ყველაზე უმდაბლესი ტიტული - უმცროსმეცნიერმუშაკობა როგორც კი მეგობმა, როგორც კი დავაპირე ფართო სარბიელის ცალკა კიბეზე ცალი ფეხის დადგმა, უმალ შემაჩერეს და, თითქოს სმენადაკარგულთა კატეგორიას მივეკუთვნებოდე, ახლ მანძილიდან შემომძახეს: რა სარბიელი, რისი სარბიელი, რომელი აკადემიკოსი ან პოლიტიკოსი შენა ხარ, ქვეყნებისა და მერიდიანებისკენ რომ მიგიპყრია ეგ შენი, ვითომდა შორსმჭვრეტელი გონებითი ხედვა-გახედვაო, სავანაირად ფართო სარბიელი, აბა, რას უნდა ნიშნავდესო. ეს რა ამბიციური, ამპარტავნული, პრეტენზიული სათაურით აპირებ ისტორიის ახალი ფურცლის დაწყებასო. რა აღმოჩენებით, რა ჰიპოტეზებით შემოდიხარ მეცნიე-

რების მამაზეციურ ტაძარშიო!

- ბატონებო და ქალბატონებო! - მივმართავ აუდიტორიას - თქვენი აღშფოთება სამართლიანია, განრისხება კი - გაუგებრობაზე აგებული. ერთობლივ შეძახილებსა და სტიქიურ ხმაურში თქვენ ყურადღებიდან გამოგრჩათ მთავარი და არსებითი - ჩემი ჰიპოტეზა, გულმოდგინე, ხანგრძლივი ფიქრის მონაპოვარი - ჩემი აღმოჩენა. ამის შესახებ მე თქვენ ზემოთ მოგახსენეთ. უფრო დაწვრილებით ახლა ქვემოთ გადაგიშლით. დაუკვირდით სიტყვებს: ზემოთ და ქვემოთ. მათ გადამწყვეტი როლი ეკისრებათ მეცნიერულ კვლევაში და ამიტომ განმეორება მოგვიწევს. გთხოვთ მაპატიოთ.

სათაურში მოქცეულ სიტყვა "ფართოს" ამჟამად აღარა აქვს პირობითობის ის გამაზავებელი ელფერი, რაც გზის სახეობების გარკვევისას უფრო ზემოთ, ე.ი. წინა გვერდებზე ჰქონდა ჩვენგან მინიჭებული. აქ კონტექსტში პირობითობას სხვა ფუნქცია დაეკისრა. არა, მეცნიერულად თუ ვიტყვით, - იმედი მაქვს მკრეხელობად არ ჩამითვლით გაბედულებას, უმცროს მეცნიერმუშაკს მხოლოდ მეცნიერული მსჯელობა მოეთხოვება. მე არ ვლაპარაკობ უნარზე, უმთავრესია მოთხოვნა, - დიახ, მეცნიერული გაგებით ახალ კონტექსტში პირობითობამ სულ სხვა ფუნქცია შეიძინა. ე.ი. კი არ დაეკისრა, არამედ შეიძინა. ამით პირობითობა გასცილდა წინანდელ ფარგლებს და ჩემ წინაშე წარმოდგა როგორც საკვლევი ობიექტი. აქედან მივედი ზემოთ დაფიქსირებულ დასკვნამდე, კოსმოპოლიტური, ე.ი. სასხვისო, საერთო ადგილობის ანალოგიით შეიქმნას საკუთრივ მხოლოდ ჩვენი ეროვნული ფრაზეოლოგიის აღმატებისათვის პირობითობის თეორიის დამოუკიდებელი მეცნიერული დარგი. აი, ბატონებო და ქალბატონებო, ჩემი მოკრძალებული ჰიპოტეზა, ჩემი მიგნება და ჩემი აღმოჩენა.

რაც შეეხება სათაურის ამბიციურობის საკითხს, ეს სამწუხაროდ, ისტორიული შურიანობიდან, მაგრამ, წარმოიდგინეთ, ნაწილობრივ თქვენ მხრივ ანგარიშგასაწევ სიფხიზლიდან არის წარმოშობილი. უღრმეს მადლობას მოგახსენებთ დღევანდელობაში ესოდენ საჭირო სიფხიზლის დროულად გამოჩენისათვის. ამან თქვენ და ჩვენ ზემოთ წამოყენებული ჰიპოტეზის ლოგიკურად არგუმენტირების აუცილებლობასთან მიგვიყვანა. მეცნიერება ხომ, როგორც სწავლულები გვასწავლიან, ლოგიკური აზროვნების კანონებზეა და-

ფუძნებულ-დაბეჭონებული.

- ბატონებო და ქალბატონებო! გამომდინარე მეცნიერული ლოგიკის კანონებიდან, ვემყარებოდი რა სათაურის კონტექსტში პირობითობის ახალ შეძენილ, დიახ, ხაზი მინდა გავუსვა, ახალ შეძენილ ფუნქციას, და არა ოდესღაც დაკისრებულს, მოძველებულს და დახავსებულს, საპირისპირო "ვიწრო სარბიელის" ეტაპად პირადად ჩემდამი მიმართებაში, კონკრეტულ შემთხვევაში, - და მოგეხსენებათ ყოველი ზოგადი კონკრეტულის სინთეზია, - მე ვთვლიდი უბრალოდ გაზეთ "სახალხო განათლების" რედაქციის იმ "შტაბ-ბინას", საიდანაც ამოვედი აქ, ამ აუდიტორიაში, ე.ი. პედაგოგიკის სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტის "შტაბ-ბინაში". აქ თქვენი წყალობით განკუთვნილი მაქვს ჩემი კუთხე-უბანი - საერთო ოთახში საკუთარი საწერი მაგიდა.

ხომ ყოველმა თქვენთაგანმა კარგად იცით, იმ ჩემი ახალი საწერი მაგიდის ქვემო სართულზე, დაბლა, ნახევრად ბნელ ოთახში როგორ ვიყავი, სხვებთან ერთად, შეყუჟულ-შეხიზნული ნამდვილად ვიწროდ და ნამდვილად უსარბიელოდ?

თქვენთან მოსვლამდე, როცა პირველად დავდექი დერეფნის ლია ფანჯარასთან ერთი საფეხურით მაღლა და გავხედე ზეცას, ო, ბატონებო და ქალბატონებო, იცით... ჩემს წარმოდგენაში ყველაფერი თითქოს ზღაპრულ ელდას ჰგავდა. უცებ რაღაც საოცარი შვება, სულის რაღაც მოზღვავებული აღტკინება, აზვირთება ვიგრძენი და ამ დიდი, ერთბაშად მოვარდნილი, მოულოდნელი აღტაცების დაუფარავად, ბავშვური მიამიტობით და გულუბრყვილობით, ხან ფანჯრის რაფას ვეალერსებოდი ტაქიზად, ხან მის დაკრიალებულ მინებს ნაზად ვეფერებოდი და მოუცხვად ვკოცნიდი კიდეც.

ეს იყო შეგუებული და შეჩვეული ერთი მდგომარეობიდან მეორე, არა ზეციური, არამედ წმინდა გეომეტრიული ამაღლების თვალსაზრისით, სულ მცირედ განსხვავებულ, მაგრამ მაინც ახალ თვისებრივ მდგომარეობაზე გადასვლის ის ადამიანური განცდა, რომელსაც კი არ უნდა ვივიწყებდეთ, ვკარგავდეთ, - კრიალოსნის მბრძანებად აკინძულს სათუთად უნდა ვუვლიდეთ

და გულში ვიხუტებდეთ, როგორც მიძინების ჟამს სალოცავ ხატებას. ადამიანი გონების კაშკაშით და გრძნობის ციალით ბუნებისაგან შეზავებული ღვთიური ქმნილებაა და ნუ შეეცდებით შეძახილებით მის ველურად ჩაქოლვას.

ლიან, მე ვიდექი ლია ვანდარასთან და გავყურებდი პირდაპირ ხელისგულივით გადაშლილ თბილისის ყველაზე ბვირფას, საწუკვარ, საოცნებო და სათაყვანებელ მთაწმინდის მზარეს - მეცნიერებისა და ხელოვნების მარადიულ მუზას - და იმის შეგრძნებით, რომ ყოველდღე შემეძლო აქედან მემზირა მისთვის, ხარობდა თვალი, ლაღობდა გული, ვერ ვძღებოდი სანახაობის სილამაზით, სიმშვენიერით და უსაზღვროებით.

- ეი, ბაბონებო და ქალბატონებო, სწორედ ჩემ თვალწინ დღეს გადაშლილი ის სივრცითი უსაზღვროება, შედარებით განცდილ სივიწროვესთან, ვფიქრობ, მე მაძლევს თეორიულ საფუძველს ვისარგებლო ფრაზეოლოგიური პირობითი ერთეულით - "ეარით სარბიელზე" და წარმოვდგე თქვენს წინაშე მისი ახლებური ინტერპრეტაციით. საწყისი სტადიიდან, დღეიდან, გთხოვთ, აღიქვათ იგი, როგორც თვალსახეღის, თვალსაწიერის სრულიად უმანკო, უპიწო და უცოდველი გამოხატულება და არა...

2. დისციპლინა, უპირველეს ყოვლისა

ოთხი დაწესებულება მქონდა გამოცდილი (სკოლა, განათლების განყოფილება, ორი გაზეთის რედაქცია ფოთსა და თბილისში) და არსად კედელზე დაკიდული სატაბელო დაფიდან ჩემი ნომერი არ გადამიბრუნებია ისეთი გულმოდგინებით, როგორც აქ, პედაგოგიკის სამეცნიერო-კვლევით ინსტიტუტში, რომლის დირექტორი იყო პროფესორი დავით ლორთქიფანიძე (1905 - 1992). მას რედაქციიდან ვიცნობდი. 1947 წელს რსფსრ პედაგოგიურ მეცნიერებათა აკადემიიდან პედაგოგიკურ მეცნიერებათა დოქტორის ხარისხით დაბრუნებისა და დირექტორად დანიშვნის რამდენიმე დღის შემდეგ რედაქ-

ციას ეწვია და მის კოლექტივთან საუბარი ჰქონდა ინსტიტუტის გეგმებსა და პერსპექტივებზე. მაშინ ეს შორიდან გაცნობას ჰგავდა. როცა ინსტიტუტის თანამშრომელი გავხდი, პროფილი ნათლად გამოიკვეთა, წარმოდგა როგორც პიროვნება, ორგანიზატორი, მეცნიერი.

იმ მოკლე დროის განმავლობაში, რაც მაკავშირებდა ინსტიტუტთან შორიდან თუ ახლოს (1947-1952), მის ისტორიაში იმდენი რამ გაკეთდა, დიდმნიშვნელოვანი და მასშტაბური, არც მანამდე - დაარსებიდან და არც იმ მოკლე დროის შემდეგ მსგავსი არასოდეს გაკეთებულა. ეს იყო ერთგვარი აღმავლობის, ქართული პედაგოგიკური აზროვნების სამეცნიერო-საკვლევი ცენტრის - მაკოორდინებელი და მაორგანიზებელი "შტაბის" შექმნის ნამდვილად შესამჩნევი ხანა, პერიოდი, როცა შრომითი დისციპლინა იძლეოდა თვალსაჩინო ნაყოფს, სახელმწიფო დანახარჯი - რეალურ შედეგს.

სახელმწიფო ხარჯი! მთელ უზარმაზარ, ამცამად იმპერიად წოდებულ ქვეყანაში, იგი კაპიკობით იყო აღნუსხული, აღრიცხული და გაანგარიშებული და, ვაი, იმის ბრალი, ვინც მას არაფინანსურებისთვის გამოიყენებდა. ფინანსთა საკავშირო მინისტრზე (ზვერევზე) მოსკოვში შეთხზული სააუმარო თქმულება ჩამოღწეული იყო თბილისშიც და იგი სიმონ სხირტლაძის ბიურო გადაკეთებული სახით ინსტიტუტის დერეფნიდან დერეფანში გადადიოდა სამნეო ნაწილის საქმიკოდ: რა უშველის ეზოს ნარგავს, წყურვილისგან ქარი ახმობს, ზავენ-დიტრიხ ცოცხის ყიდვა ზვერევს უნდა შეუთანხმოს. მკაცრი ბიუროკრატიული რეჟიმი პირველ რიგში გულისხმობდა უთავბოლო და უყოყმანოთ ხარჯების წინააღმდეგ (ეთქვათ, კაბინეტების ბორცვა ძვირფასი ავეჯეულობით) დაუნდობელ ბრძოლას და არა ფულადი სახსრების სელოვნურად დაზოგვას დაგეგმილი საქმეების საზიანოდ.

პირველად ყავაწყდი შემთხვევას, როცა პიროვნების ფონებითი შრომა თურმე წინასწარ იგეგმება, წინასწარ ისაზღვრება შესასრულებელი სამუშაოს ფურცელთა რაოდენობაც კი. უფრო მეტი - თურმე დისერტაციის დაწერისთვის სახელმწიფო გიხდის ფულს. ოღონდ დაწერე, ოღონდ გახდი მეც-

ნიერი, ოღონდ... ასეთ პარადოქსულ სიტუაციაში (პარადოქსულს იმიტომ, რომ არც ერთ ე.წ. კაპიტალისტურ ქვეყანაში საკუთარ საკვალიფიკაციო ნაშრომზე სახელმწიფოს სალაროდან არ შეიძლება რაიმე თანხა გაიცეს), ყოველმხრივ გამართულებულად ჩანდა კონტროლისა და მომთხოვნელობის გაძლიერება ინსტიტუტისათვის გამოყოფილი თანხების კანონზომიერად ხარჯვისადმი.

მართლაცდა, ასპირანტი ხარ? სტიპენდიას ღებულობ? ჩაეტიე სამი წლის ვადაში და დაიცავი... დაიცავი დისერტაცია შენდა საკეთილდღეოდ. მეცნიერმუშაკი ხარ? ხელფასს ღებულობ? წარმოადგინე წლის ბოლოს შესრულებული ნაშრომი. იგი არ ჩაიკეტება კარადებსა და ყუთებში. საკუთარი გამომცემლობის მეშვეობით ინსტიტუტი გპირდება: 1. წიგნად გამოცემას, 2. ყოველწლიურ სამეცნიერო შრომებში დაბეჭდვას, 3. თეზისებად გამოქვეყნებას. იდეალურ პირობებად არ გესახებათ? თქვენი არ ვიცი, მე კი ნამდვილად ასე მიმაჩნდა და ამიტომაც არ მჭირდებოდა შეხსენება - დისციპლინა, უპირველეს ყოვლისა.

მაგრამ დირექციის მხრივ ასეთი შეხსენების ობიექტური აუცილებლობა რეალურად არსებობდა ომის დამთავრებიდან ორი წლის შემდეგ, 1947 წლიდან, როცა სახალხო განათლების სისტემაში რადიკალური ღონისძიებანი გატარდა მატერიალური მდგომარეობის გასაუმჯობესებლად. ეს გამოიხატებოდა სამეცნიერო ხარისხებისა და წოდებების შესაბამისად ხელფასების მკვეთრად მომატებასა და სათანადო კატეგორიებისა და ტარიფების დაწესებაში, რაც მიმართული იყო სწავლების ხარისხისა და მეცნიერების განვითარების დონის ამაღლებისაკენ. ცხადია, ვართო მასშტაბის ეს ღონისძიებანი ნაკარნახევი იყო მაღალი ფაზის - კომუნიზმის აშენების ვითომდა შორსმჭვრეტელური მიზნებითა და ამოცანებით.

ყოველივე ეს პრაქტიკულად საფუძვლად დაედო პედაგოგიკის სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტის პედაგოგიკურ-მეთოდიკურ სპეციალობათა განხრით სამეცნიერო კადრების მომზადების მძლავრ კერად გადაქცევას. ამის-

ათვის მყარ ბაზად აქ პირველად შეიქმნა 10-12 ადგილიანი ასპირანტურის განყოფილება და საკანდიდატო სამეცნიერო ხარისხის მიმნიჭებელი სამეცნიერო საბჭო, რომლის გადაწყვეტილება უზენაესობის სტატუსით იყო აღჭურვილი, იგი არ ექვემდებარებოდა ცენტრის რაიმე ჩარევას, შეიძლებოდა საკანდიდატო დიპლომის ადგილზევე გაცემა. ეს ეროვნული მნიშვნელობის მონაპოვარი იყო.

სამეცნიერო-კვლევითი თემატიკის გაფართოების, სკოლებთან კავშირის განმტკიცებისა და მასწავლებელთა მდიდარი გამოცდილების განზოგადების მიზნით ინსტიტუტი ყოველი სასწავლო წლის მარტის არდადეგებზე ატარებდა მასწავლებელთა რესპუბლიკურ სამეცნიერო-პედაგოგიურ კონფერენციებს პლენარული და სექციური სხდომების სახით. მომხსენებელთა შერჩევა ხდებოდა რაიონებსა, ქალაქებსა, ავტონომიურ რესპუბლიკებსა და ოლქში წინასწარ ჩატარებული ე.წ. "პედაგოგიური კითხვების" საშუალებით. სხვადასხვა საგნის საუკეთესო მასწავლებლების, სკოლების და განათლების სისტემის ხელმძღვანელი მუშაკების და ინსტიტუტის მეცნიერთანამშრომლების ყოველწლიური თავშეყრა, აზრთა ურთიერთგაზიარება და პოლემიკა სწავლა-აღზრდის აქტუალურ საკითხებზე, მიუხედავად გაბატონებული იდეოლოგიის ზეგავლენისა, დიდად უწყობდა ხელს პედაგოგთა შემოქმედებითი ძალების, მათი ინიციატივის გამოვლენას, მათი რიგებიდან საუკეთესოების მიზიდვას და ჩაბმას მეცნიერულ მუშაობაში.

სწორედ ამ გზით ჩაეყარა საფუძველი "პედაგოგიური კითხვის" სერიებით საგნობრივი მეთოდიკური კრებულების გამოცემის ტრადიციას რაც, სამწუხაროდ, კარგა ხანია შეწყდა. ამ კრებულებში დაბეჭდილია რესპუბლიკურ პედაგოგიურ-სამეცნიერო კონფერენციებზე მოწონებული და რეკომენდებული საუკეთესო მოხსენებები დაწყებითი, არასრული და საშუალო სკოლების მასწავლებელთა დასახმარებლად, მათი გამოცდილების გამდიდრების, წახალისებისა და დაწინაურებისათვის.

რამდენი ცოცხალი აზრი, ფიქრი, გაბაცება, რაოდენი მონდომება, ინ-

ტერესი, საგნისადმი სიყვარულია ჩაქსოვილი მათში! თვალწინ მიდგას თითოეული ავტორის სახე, თითოეულის წინაშე მოწიწებით ვხრი თავს - ეს იქნება, მაგალითად, ქიმიკოსი თინა ჭოჭუა ფოთიდან თუ ქართული ენისა და ლიტერატურის ნოვატორი მასწავლებელი ვარო ვარდიაშვილი თბილისიდან. ყველას ჩამოთვლა ტექნიკურად შეუძლებელია, მაგრამ ყველას მადლი უნდა მიეგოს თავიანთი მოვალეობის ღირსეულად შესრულებისა და რესპუბლიკურ დიდმნიშვნელოვან ღონისძიებებში აქტიური მონაწილეობისათვის.

ყოველ წელიწადს ინსტიტუტის გამომცემლობა ზემოხსენებულ პერიოდში გეეგზავნა და მკითხველ საზოგადოებას აწვდიდა 30-35-ზე მეტი დასახელების წიგნს, რომელთა თემატურ მრავალფეროვნებას, ინსტიტუტის კვლევითი გეგმით შესრულებული ნაშრომების გარდა, ამშვენებდა თარგმანები ჟან-ჟაკ რუსოს, კ.უშინსკის, ბ.ბელინსკის, ა.მაკარენკოს პედაგოგიური თხზულებებიდან. მაგრამ მის ძვირფას შენაძენად უნდა ჩაითვალოს იაკობ გოგებაშვილის თხზულებათა ათტომეულის გამოსაცემად მომზადება, პირველი ორი ტომის გამოცემით მისი დაწყება და მომდევნო ორ-სამ წელიწადში სრულად დამთავრება. ამავე პერიოდში მომზადდა და გამოიცა ავტორთა კოლექტივის მიერ შექმნილი ქართული ლიტერატურის X-XI კლასების სახელმძღვანელები.

ყოველივე ეს კოლექტიური შრომის დიდ ორგანიზაციასთან იყო დაკავშირებული. ამ მხრივ მარტოოდენ პედაგოგიკურ მეცნიერებათა განვითარების საკითხებზე 1948 წლის 12-14 ნოემბერს ჩატარებული ამიერკავკასიის წინა თავში გაკვრით ნახსენები ზონალური თათბირის მოგონება რად ღირს. თვით ვესწრებოდი მასწავლებელთა სახლში ამ კონფერენციას და თვით მოვამზადე "სახალხო განათლებისათვის" ერთი გვერდი მისი მიმდინარეობის გასაშუქებლად (იხ. "სახალხო განათლება", 1948, 23 ნოემბერი, № 48).

მაშინ თუ რეპორტიორის როლში ვიყავი და არც მევალებოდა თათბირის ზოგადი ასპექტების შეფასება, ახლანდელი გადასახედის სიშორიდან, ანალიტიკური მიდგომით, მონაწილეთა რანგით და მრავლობით იგი არ შეიძლება

შემოიზღუდოს მხოლოდ ზონალურობის ვიწრო გაგებით. ეს იყო ინსტიტუტის ინიციატივით საკავშირო ხასიათის თბილისში ჩატარებული პირველი სამეცნიერო თათბირი, რომელიც მოწმობდა ინიციატორის პრესტიჟის საქვეყნოდ გამოჩენის გზით საქართველოს სახელის კიდევ უფრო განფენას ამჯერად პედაგოგიკურ მეცნიერებათა სფეროებში. ამდენად, ამ თათბირს გარკვეული პატრიოტული მიზანიც ჰქონდა. იგი განისაზღვრებოდა არა ჩატარების ადგილის არჩევანით, არამედ პირველ რიგში ქართული პედაგოგიკური აზროვნების იმჟამინდელი შედარებით მაღალი დონით. ოთხი ძირითადი მომხსენებლიდან სამი საქართველოდან იყო წარმოდგენილი (პროფ. გ.თავზიშვილი, აკად. დ.უზნაძე, დოცენტი ა.ფრანგიშვილი).

ინსტიტუტის წარმატების აქ კონტურებად მოხაზული ძირითადი დამახასიათებელი ნიშნები, სულ რაღაც ორმოცწევრიან კოლექტივთან ერთად, პირველ რიგში მიეწერება მისი ხელმძღვანელის დაუღალავ ენერგიას და თავგამოდებას. პროფ. დ.ლორთქიფანიძე ჩემი მასთან მუშაობის პერიოდში მხოლოდ საქმის ინტერესებით "სუნთქავდა", ფიგურალურად რომ ვთქვათ, თითქოს საქმისთვის "იწოდა და იფერფლებოდა". როცა საკითხი ინსტიტუტის რეპუტაციას შეეხებოდა, იგი საკუთარი სატკივარივით განიცდიდა ყოველ წვრილმანს, გულგრილობის და უდარდელობის გამოხატულების ყოველ დეტალს. მთელი სისასტიკით ტუქსავდა დამღაგებელს მეცნიერთანამშრომლის სამუშაო მაგიდის გაუსუფთავებლად დატოვების გამო და ამით, როგორც ადმინისტრატორი, გამოხატავდა ზრუნვას მისთვის სამუშაო პირობების შესაქმნელად, მაგრამ ვაი, იმავე თანამშრომელს, თუ სამუშაო საათებს გააცდენდა ან უნაყოფოდ იყენებდა. ამ შემთხვევაში ოთარაანთ ქვრივის ქოქოლა მონაგონი იყო.

და სწორედ ამ მომენტში მჟღავნდებოდა ზოგჯერ პროფ. დ.ლორთქიფანიძის პიროვნული სისუსტე - უპრინციპობა, მერყეობა, დანაქადიდან ხვეწნამუდარამდე დაშვება და ნათქვამის უბოდიშოდ უკან წაღება, რაც მის სიტყვას ძალას უკარგავდა. ერთი სექტორის გამგე შეთავსებით დაწესებული

დღეებიდან სისტემატურად 11-12 საათზე ცხადდებოდა ინსტიტუტში. დირექტორი გადავიდოდა სექტორის თანამშრომლებთან, გაცხარებით აიკლებდა იქაურობას, მოვხსნი, ხვალიდან არ დავინახო, დატოვებდა ამ სიტყვებს და თავის კაბინეტისკენ მიმავალს, დერეფანში როს გამცდენი შეეყრებოდა, შეჩერდებოდა, გაულიმებდა, ხელს ჩამოართმევდა და მორიდებით ეტყოდა - რამე ხომ არ შეგემთხვაო.

პასუხად გრძელ ახსნა-განმარტებას რომ მოისმენდა, როცა გამცდენი დაწვრილებით აუწერდა ფილტვების ქრონიკული ანთების რეციდივებს და სიტყვებით, -წუხელ ძლივს გადავრჩიო, დაამთავრებდა თხრობას, ბატონი დავითი მაშინ თვალებიდან ცრემლების გადმოღვრით, საყვედურის ნაცვლად, ფერებ-ფერებით მიაციცებდა მოსახვევამდე, თავს მოუარეო, ეტყოდა და განაგრძობდა კაბინეტში მუშაობას. გაივლიდა ორი დღე. იგივე სცენები მეორდებოდა. დიახ, ასეთი პიროვნული სისუსტე ახასიათებდა ბატონ დავითს. ქანაობდა პირდაპირობასა და [illegible]ობას შორის.

სამაგიეროდ დილის 9 საათიდან 6 საათამდე მას ვერ ნახავდით მოსვენებულად. შრომისმოყვარეობის, შრომის ნაყოფიერების ნიმუშს თვით იძლეოდა. ჯერ კიდევ ომამდე გაუთქვა სახელი პირველმა მონოგრაფიამ დიდი ჩეხი პედაგოგის იანამო კომენსკის შესახებ. იგი არაერთხელ გამოიცა ქართულ, რუსულ, ჩეხურ და სხვ.ენებზე. მას მოყვა"სწავლების პრინციპები, ორგანიზაცია და მეთოდები", ვრცელი მონოგრაფიული შრომა კ.უშინსკის პედაგოგიურ მოძღვრებასა და მსოფლმხედველობაზე, უმაღლესი სკოლების სტუდენტებისათვის დამხმარე სახელმძღვანელოდ განკუთვნილი "დიდაქტიკა" და ა.შ.

დ.ლორთქიფანიძე ჯერ რსფსრ-ის, ხოლო შემდეგ სსრ კავშირის პედაგოგიკურ მეცნიერებათა აკადემიის პირველი ქართველი აკადემიკოსი იყო. ინსტიტუტიდან თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პედაგოგიკის კათედრაზე გადავიდა, მის გამგედ და მის მიერ დაარსებულ საქართველოს პედაგოგიური საზოგადოების პრეზიდენტად ითვლებოდა. ორივე ერთდროულად დატოვა, როცა ოთხმოც წელს გადაცილებულმა შეატყო, უჭირდა, უძნელდებოდა მუშაობა. თან

ასაკოვნებს თანამდებობის დატოვებას თხოვდნენ. მან პირველმა გადადგა ამ მიმართულებით მისაბაძი ნაბიჯი. და მაინც მთელ მის განვლილ გზას დაღად დააჩნდა ზედმეტი კეკლუცობა რუსებისა და ჩეხების წინაშე, უფრო ნაკლები ყურადღება ქართული ეროვნული პედაგოგიკური იდეების კვლევისადმი.

ინსტიტუტში მუშაობის დაწყების ერთი წლის შემდეგ ბედნიერება მქონდ თავი მეგრძნო იმ სამეცნიერო დაწესებულების მუშაკად, სადაც 1951 წლის პირველი თებერვლიდან მესამე კატეგორიის ჩვეულებრივი უფროსი მეცნიერ-მუშაკის (მხედველობაშია ინსტიტუტის სამეცნიერო კატეგორია - ა.თ.) საშტატო განაკვეთი ეკავა აკადემიკოს შალვა ნუცუბიძეს (1888-1968) (იხ.ინსტიტუტის 1952 წლის მუშაობის წლიური ნაბეჭდი ანგარიში, გვ.34). ეს ის დრო იყო, როცა იდეოლოგიური სიწმინდისათვის ბრძოლის მოტივით იგი განთავისუფლებული იყო "ზემოდან" მითითებით ფილოსოფიის ინსტიტუტიდან 1948 წლის აპრილ-მაისში ჩატარებული ავად სახსენებელი დისკუსიის შედეგად. აქ ნას თავს დაესხნენ წიგნში "რუსთაველი და აღმოსავლური რენესანსი" ვითომდა ქართული კულტურის ისტორიის გაყალბებისა და მარქსიზმის მისტიციზმით შეცვლის ცდისათვის.

ჩვენი პირველი შეხვედრა რამდენადმე უჩვეულო ვითარებაში მოხდა. ერთი თვე არც კი იქნებოდა გასული ბატონ შალვას ინსტიტუტში მოწვევიდან (ცხადია, მასზე არ ვრცელდებოდა დისციპლინის რეჟიმი), 1951 წლის 12 მარტს გამოძახებული ვიყავი ინსტიტუტის დირექტორთან. კაბინეტის კარი რომ შევაღე, იქ მაგიდის მარჯვენა მხარეს შალვა ნუცუბიძე იჯდა და ხელების გაშლით დირექტორს ესაუბრებოდა. უმალ მივიხედე კარი და უკან გამოვბრუნდი. უბრალოდ ბრძოლობა მოითხოვდა ხელი არ შემეშალა. მაგრამ დირექტორმა პირადი მდივანი დამადევნა და სასწრაფოდ მიხმო.

- მე გავალ, თუ რაიმე საიდუმლო გაქვთ. - თქვა ბატონმა შალვამ და ადგომა დააპირა.

- რას ბრძანებთ, როგორ გეკადრებათ, ბრძანდებოდეთ. - უპასუხა დირექტორმა და თავის მოპირდაპირე სკამზე მიმითითა, დაჯექიო.

- გადმომცეს თქვენი გამოძახება. გისმენთ ბატონო დავით! - მოვახ-

სენე დირექტორს.

- საქმე ასეა. ბრძანება ხელმოწერილია. 15 მარტიდან სექტორის გამგედ ხარ დანიშნული. შეუდექი მუშაობას და დაამყარე მკაცრი დისციპლინა სექტორში. ზოგიერთები კვლავ აცდენენ სამუშაო საათებს. ხელფასი ათი მანეთით მოგემატება. აბა, შენ იცი. ეს მინდოდა მეთქვა და კარგია, რომ ამ ჩვენს ლაპარაკს ბატონი შალვაც ესწრება.- გალიცებული, გაბრწყინებული თვალებით მითხრა ეს სიტყვები დირექტორმა და თან დაუმატა - კანცელარიაში შეიარე და ბრძანება თან წაიღეო.

- არა, ბატონო დავით, მადლობელი ვარ ყურადღებისათვის, მაგრამ არ შემიძლია შევასრულო თქვენი მოულოდნელი ბრძანება. - ვუპასუხე გადაჭრით, ყოველგვარი მობოდიშების გარეშე, დირექტორისათვის შარფლაცდა წარმოუდგენელი ფორმით.

- რას ამბობ, გესმით, თქვენ რას ამბობთ? - მოიბრუნა პასუხად დირექტორმა. შეცვლილი, ცოტათი განაწყენებული, მაგრამ ჯერ მაინც შერბილებული ტონით.

- მესმის, ბატონო დავით, როგორ არ მესმის. უნდა მიხაროდეს, მაგრამ მე ხომ ჯერ შეუფერებელი ვარ სექტორის გამგის თანამდებობისათვის. სექტორში ყველა უფროსი მეცნიერმუშაკია, ყველას წოდება და ხარისხი აქვს, თვით გამგესაც. როგორ ვიკადრო მათი უფროსობა? თან სამეცნიერო-კვლევითი მუშაობის სულ რაღაც ერთი წლის გამოცდილება მაქვს. დისერტაცია დასაცავია. ხელი შემშლება ზედმეტი დატვირთვით და დავალებებით. - ამ არგუმენტებს რომ ვიმშველებდი, ბატონი შალვა, ვგრძნობდი, გავაციცებით მომჩერებოდა და გაკვირვებით მისმენდა. დირექტორი გაწრისხდა.

- რაიკომში დავსვამ შენი პარტიული პასუხისმგებლობის საკითხს. გაგონილა კომუნისტის ასეთი მოქცევა?

- მე თანამდებობისათვის არ შევსულვარ პარტიაში. - შევეპასუხე დირექტორს. და, აბა, გაწრისხების ახალი ტალღა ის იყო, თავს უნდა დამტყდომოდა, ამ დროს უცებ ბატონი შალვა სკამიდან წამოდგა, დირექტორს მიუბრუნდა და გაცინებით უთხრა:

- ჩემი ცხოვრების მანძილზე კომუნისტების ხელში ყველაფერს მოვსწრებივარ, მაგრამ კაცს თანამდებობას აძლევდნენ და უარი ეთქვას, ამისთანა არაფერი მინახავს. ბატონო დავით! ასეთ კაცს პასუხი კი არ უნდა აგებინო, მოეფერო და გულში უნდა ჩაიკრა. მე გავლოვარ და თქვენი საქმე თქვენ იცით. - დატოვა ეს სიტყვები და ლაბაჩლაბაჩით - ეს რა ვნახე, რა მოვისმინე - გავიდა კაბინეტიდან.

სანამ დირექტორთან ავწონ-დავწონილი "დაწინაურების" პლუს-მინუსებს, საბოლო პასუხისათვის დაფიქრების სამი დღის უფლებას მოვიპოვებდი, ბატონ შალვას მოესწრო დერეფანში მოგრეული თანამშრომლებიან ამ ამბის დაწვრილებით თხრობა-მოყოლა. რამდენიმე ხნის წინად, 1986 წლის 6 ივნისს, როცა დაბადების სამოცდაათი წლისთავის აღსანიშნავად თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ფილოლოგიის ფაკულტეტის სამეცნიერო საბჭოს ლია სხდომაზე პროფესორი პროკლე კეკელიძე მიღოლავდა ამ თარიღს, მრავალრიცხოვანი აუდიტორიის წინაშე თავის წარსულიდან ეს ეპიზოდი ასეთი სიტყვებით გაიხსენა:

- მაგონდება, - ამბობდა იგი, - პედაგოგიკის სამეცნიერო-კვლევით ინსტიტუტში ერთად მუშაობის დროს, ჩვენს იუბილარს ჩემი თანამდებობა - სექტორის გამგეობა შეაძლიეს. მან თავაზიანად უარი უთხრა დირექტორს, მე ჯერ მომზადებული არა ვარ ამ თანამდებობისთვისო. განსვენებული შალვა ნუცუბიძე გაოცებული იყო ამ ფაქტით. ახლა უარს იტყვიან კიარა, სკამს აგაცლიან სელიდან.

შალვა ნუცუბიძე რომ არა, დირექტორთან ორმოცი წლის წინანდელი ჩემი საუბრის საიდუმლოს, აბა, ვინ გაიგებდა. მან ამ პატარა, თითქოს უმნიშვნელო ფაქტში ადამიანის ღირსების დაკარგული თუ ჩაკლული რაღაც ნიუანსი აღმოაჩინა და თავისი შემარხული იუმორით, გონებამახვილობით აქცია იგი სააღმზრდელო ხასიათის ანეკდოტურ ამბად.

აქედან დაიწყო ჩვენი ჯერ ნაცნობობა, მერე კი უფრო დაახლოება, მაგრამ, რა თქმა უნდა, მოწიწებისა და მორიდების გარკვეული მანძილის ფარგ-

ლებში. კი არ ვუთამამდებოდი, როგორც თავხედებს ჩვევიათ, ესაოდა, ერთ დაწესებულებაში ვართ, ერთნაირი უფლებები გვაქვსო. გარემოებას ვიყენებდი მხოლოდ როგორც ხელშემწყობს დაახლოებისათვის, ისე როგორც შემდეგ, უნივერსიტეტში, ფილოლოგიის ფაკულტეტის სამეცნიერო საბჭოს სხდომებზე სხვადასხვა დროის შეხვედრებს. მაგრამ დაუვიწყარი, განსაკუთრებული და დასამახსოვრებელი 1956 წლის სექტემბრის ერთი კვირა დღეს ზოოპარკში სრულიად შემთხვევითი შეხვედრა იყო. ღმერთს შევთხოვ ძალას, აღმადგენინოს მისი ყოველი შტრიხი და დეტალი.

კვირაობით მაშინ ზოოპარკი ბავშვებით და მათი მშობლებით, რომ იტყვიან, "ყელამდე" ივსებოდა. იგი ჯერ ისევ ძველ, შესანიშნავად მოვლილ, მდიდარ ეგზოტიკურ სანახაობას წარმოადგენდა. ჩემი ოთხი წლის ბიჭი-მერაბი და მე დავდივართ ერთი კუთხე-უბნიდან მეორისკენ, ვათვალიერებთ გარეულ ფრინველთა და ცხოველთა მიკრო "სამყაროს" და ასე, 12 საათი იქნებოდა, მივადექით გრძელხორთუმიანი ვეება სპილოს გალიას. ბავშვები გისოსებშუა პურის ნატეხებს უგდებდნენ და ისიც თავისი ხორთუმით მტვერსასრუტივით თითქოს ხახაში იყრიდა ყველაფერს. აქ შევყოვნდით, ხალისით ვუცქეროდით და ვერთობოდით ორივე. ამ დროს ზურგიდან მხარზე ხელი დამადო ვიღაცამ, უცებ მოვიხედე და...

ბატონი შალვა ნუცუბიძე! იდგა და მიღიმოდა. მივესალმეთ ერთმანეთს, ხელი ჩამოვართვი. ოთხი წელი იყო გასული, რაც არ მენახა. მე უკვე ამ დროს ცხინვალის პედაგოგიურ ინსტიტუტში დავდიოდი ჩამსვლელ ლექტორად, ის კი... ბიჭი ახლდა, 10-12 წლის იქნებოდა, თამაზს ეძახდა. ბავშვები სპილოსთან დავტოვეთ, ჩვენ კი იქვე ახლოს, ტირიფოვან ჩრდილქვეშ, მუხლები მოვასვენეთ.

გაგონილი მქონდა 1953 წლიდან შალვა ნუცუბიძის აკადემიიდან, უნივერსიტეტიდან და პედაგოგიკის ინსტიტუტიდან ერთდროულად განთავისუფლების შემზარავი ამბავი. ჩავლილი იყო 1956 წლის მარტის ტრაგიკული

დღეები. ვიცნობდი მის კოლოსალურ ენერგიას და პოტენციურ შესაძლებლობებს თუნდაც იმით, რომ პედაგოგიკის ინსტიტუტში ყოფნის მოკლე დროში, მიუხედავად ფილოსოფიის ინსტიტუტიდან მოშორებით მიღებული მძიმე სულიერი ტრავმისა, მაინც შექმნა შესანიშნავი შრომა ძველ საქართველოში აღზრდის იდეებისა და უმაღლესი განათლების საკითხებზე. მაგრამ მიძნელდებოდა ახალი დევნა-შევიწროების პირობებში იმის დაჯერება, თუ როგორ, რა შინაგანი ძალებით შეძლო სწორედ 1956 წელს თავისი "ქართული ფილოსოფიის ისტორიის" პირველი ტომის გამოცემა. ამიტომ პირველი კითხვა უფრო მილოცვას ჰგავდა, რის შემდეგ საუბარი თავისთავად აიწყო.

- ცხინვალში იყიდებოდა თქვენი წიგნი. მთლად წაკითხვა ვერ მოვასწარი. გილოცავთ, ბატონო შალვა, პირველი ტომის გამოცემას, მეორესაც მალე ვიხილავთ, ალბათ.

- მაწვალებენ და თან მეხმარებიან. საარსებოდ სხვა რა გამაჩნია. ბარსაც და თოხსაც ვიშველიებ.

- ფიზიკურად მუშაობთ?

- გლდანში კარ-მიდამო მაქვს და ვერთობი. გონებრივ შრომას ფიზიკური წაბუქსირება უხდება.

- ძნელი წარმოსადგენია თქვენი პატივისმცემელი საზოგადოებისათვის ბატონი შალვა ნუცუბიძე ბარით და თოხით ხელში.

- ის პატივისმცემელი საზოგადოება შალვა ნუცუბიძის უმუშევრობას თუ ადვილად იტანს, ჩემი ბარის და თოხის დანახვაზეც ადვილად დახუჭავს თვალებს.

- აქედან პარტიულ საზოგადოებაზე თუ გადავიტანთ აქცენტს, დახურულ წერილზე ხომ მართლა ყველამ დახუჭა თვალი.

- რომელ დახურულ წერილზე ლაპარაკობ?

- აი, წელს მეოცე ყრილობაზე პიროვნების კულტის შესახებ რომ მიიღეს.

- ყრილობის დადგენილებას რა დახურული წერილი სჭირდებოდა?

- როგორ არა, დახურულ პარტიულ კრებებზე მარტ-აპრილის თვეში ყველგან წაიკითხეს ხრუშჩოვის დავალებით ცენტრალური კომიტეტის დახურული წერილი პიროვნების კულტის შედეგების შესახებ.

- და ვერავინ მიხვდა, ყრილობის გადაწყვეტილებას არც დახურული კრება ესაჭიროებოდა და არც დახურული წერილი?

- შეიძლება მიხვდნენ, მაგრამ პროტესტი არავის გამოუთქვამს საჯაროდ.

- პროტესტის უმაღლესი ფორმა ახალგაზრდობის გამოსვლა იყო.

- ჩემი თვალით ვნახე როგორ ესროდნენ დემონსტრანტებს კავშირგაბმულობის სახლიდან. საერთოდ ქუჩაში დღისით სროლა აქამდე არასოდეს მინახავს.

- ვერ ნახავდი იმიტომ, რომ ქვეყანას პატრონი ჰყავდა. ამით დამთავრდა სტალინის ერა. დაიწყო დესტალინიზაცია, რომელსაც მოჰყვება დედენინიზაცია, დემარქსიზმიზაცია, დეიდეოლოგიზაცია და ბოლოს - დესაბჭოეთიზაცია.

- ეს გარდუვალი პროცესია?

- შეუვალი.

- რა განაპირობებს გარდუვალობას და შეუვალობას?

- სტალინის პიროვნება არა ხრუშჩოვის მიერ გამოგონილი კულტის სახით, არამედ რეალურად, ისტორიულად არსებული ადამიანისა, რომელიც ბედნიერება მქონდა მენახა.

- ბატონო შალვა, რამდენადაც ვიცი, თქვენ სულ დევნას განიცდიდით, რეპრესირებულიც იყავით. პარადოქსად მეჩვენება ასეთ ვითარებაში ნახვის შესაძლებლობა. დაპატიმრებამდე ნახეთ თუ შემდეგ?

- "ვეფხისტყაოსნის" ჩემი თარგმანი, გეტყობა, არ ჩაგვარდნია ხელში. ჩემი მეუღლის გარდა არავინ იცის, შენ გიცნობ როგორიც ხარ და გაგნდობ ერთ საიდუმლოს: მე ვინახავ ისტორიისათვის უნიკალურ რელიკვიას - სტალინის ავტოგრაფით ჩემი თარგმანის ნაბეჭდ ეგზემპლარს, რომლის სატიტულო ფურცელზე და აშიებზე მისი ხელით მინაწერი შენიშვნებია. საქმე ასე იყო:

გამომცემლობამ საუკეთესო ყდაში ჩასმული სასიგნალო ეგზემპლარი გაუგზავნა სტალინს. მან ყურადღება მიაქცია მისი სახელის ხსენებას. გამომცემლობას ეამაყებოდა ამით, მაგრამ კატეგორიულად აკრძალა. ამის გამო ხელახლა ასაწყობი შეიქნა. მან არამარტო ნასწორები ეგზემპლარი მისახსოვრა თავისი ავტოგრაფით, თავისი პოეტური გამონათქვამის იშვიათი ნიმუშიც-რუსთაველის ორი სტროფის გენიალური თარგმანი. საოცარი ეს კი არ არის, ფილოსოფიურ გამოცანად რჩება უმძლავრესი ლოგიკური აზროვნების შეხამების ფაქტი პოეტურ ნიჭთან. ამ მოვლენას არ მოეპოვება ბადალი, ისე როგორც თვით სტალინის პიროვნებაა უბადლო და განუმეორებელი.[1]

მაღლობა მოვახსენე ნდობისათვის და უნებურად სულმა წამძლია, ავტოგრაფის ხსენებასთან კავშირში ინფორმაციის მიწოდება ვცადე. ბატონი შალვა დაინტერესდა.

- 1947 წელს "სახალხო განათლების" რედაქციის დავალებით გორში ვიყავი მივლინებული სკოლებში გამოსაშვები გამოცდების მიმდინარეობის გასაშუქებლად. იქ ჩამოვიდა განათლების მუშაკთა პროფკავშირების რესპუბლიკური კომიტეტის თავმჯდომარე ამხ. ა.მურუსიძე. მახოვა გავყოლოდი ბერშუეთში, სადაც ცხოვრობდა სტალინის ბავშვობის მეგობარი, მასწავლებელი გრიგოლ გლურჯიძე, რომლისთვისაც სიგელი უნდა გადაეცა. მან გამოგვიტანა პატარა კოლოფი და მაგიდაზე წინ დაგვიდო სტალინის წერილი. "ჩემო გიგა! გიგზავნი მცირე ნობათს. შენი სოსო. 1945 წ." ეს ბარათი კონვერტით და მასში ჩადებული 500 მანეთით ჩამომიტანა პეტრე კაპანაძემ. - გვითხრა გლურჯიძემ. ბარათი ძველებური ლამაზი ქართული კალიგრაფიული ასოებით იყო დაწერილი. ჩემთვის მაშინ ეს სიხარულის მომნიჭებელი დიდი მოვლენა იყო.

- ო, პეტრე კაპანაძე ჩამოუტანდა. - თქვა ბატონმა შალვამ. - კალიგრაფია მართლა ძველებური სუფთა ქართული ასოებით ჰქონდა შენარჩუნებული. საერთოდ, შენარჩუნებული ჰქონდა ქართული ზნე-ჩვეულებაც. სამფეხა დაბალი ტაბლა ედგა წინ, როცა თითქმის მთელი ღამე გავათენეთ მარტოდ-მარტო

1. ეს გამონათქვამი დასტურდება რუსთაველის სახელობის ქართული ლიტერატურის ინსტიტუტის ყოფილი დირექტორის, აკადემიკოს ალ.ბარამიძის მიერ "ლიტერატურული საქართველოს" 1969 წლის 5 სექტემბრის ნომერში გამოქვეყნებული სტატიით "ვეფხისტყაოსნის ერთი რუსული თარგმანის ისტორიიდან".

საუბარში. გულისტკივილით მითხრა: ფენომენალური მეხსიერების კაცი ხარ და იცოდეს საქართველომ, ჩემზე უბედური მის მიწაზე არავინ დაბადებულა. პირადი ცხოვრება რუსეთს შეეწირე, რუსეთის სახით საბჭოთა ხალხს. ხალხი არ დამივიწყებს, პარტიაში კი სხვა ძალა მოვა, არ მაპატიებენ ქართველობას. იქ კიდევ - საქართველოს რა გაუკეთეო, იტყვიან. აი, თქვენი თარგმანი ქართულიდან ქართველისა საქართველოს სულიერი კულტურის მშვენება და დიდებაა. თქვენ ხომ ამის მოწმე ხართ. და იქნებ თქვენც...

- ამას რომ ამბობდა, - განაგრძობდა ბატონი შალვა საუბარს, - ჩიბუხით ხელში ტაბლას გარშემო უვლიდა. ჩემი თვალებით ვხედავდი, ინტუიციით ვგრძნობდი მის ნელ მოძრაობაში, უტყვ სუნთქვასა და წუთიერ დუმილში რაოდენი ადამიანური სევდა იყო ჩაქსოვილი! ბედის ტრაგიკულობის რაოდენი ლრმა განცდა! და იმ ღამის მოგონებას დღევანდელობას რომ ვადარებ, ყოველივე ამის წინასწარმეტყველურ ამოცნობაშიც კი მეღავნდება სტალინის ბუმბერაზობა და სიდიადე. იგი შორმჭვრეტელი იყო.

- თქვენ მას მაინც მაღალ შეფასებას აძლევთ?

- მე შალვა ნუცუბიძე არ ვიქნებოდი მაშინ, თუ ჩემი პირადული წყენა სტალინის საკაცობრიო როლის დაკნინებას შეამის წვეთად გავურიო. ის ბუმბერაზად, დიდად, მიუწვდომელ ფენომენად დარჩება მსოფლიო ისტორიის არენაზე მანამ, სანამ თვით არენა იარსებებს, როგორც ცნებითი კატეგორია.

- ახლა რაკი ჩვენში დემოკრატია შემოდის, როგორც ცნებითი კატეგორია, ალბათ, მსოფლიოს გაქრობა არ ემუქრება. მაგრამ როგორ გესახებათ დემოკრატიულობის უახლესი მომავალი?

- რუსეთი უფრო ადრე აითვისებს მის "დოქტრინას", ვიდრე საქართველო. მე დემოკრატიული საქართველოს სამწლიანი ექსპერიმენტის მოწმე და მონაწილე ვარ. დამფუძნებელი კრება ბალაგანად იქცა. პოლიტიკური კიარა, ყოველგვარი კამათი, ლიტერატურული თუ მეცნიერული, ჩვენთან პირადული მტრობით მთავრდება. ეს ქართულ გენებში ჩაბუდებული მოუცილებელი სენია.

მის მოსპობას თვითაღზრდის დიდი კულტურა სჭირდება. ხოლო ამისთვის დიდი დროა საჭირო.

- ბატონო შალვა, გავიგე, რომ ბერიას აგენტობას გაბრალებენ. ბერიამ დაგიჭირათ და ასეთი ბრალდება აბსურდი არ არის?

- ომის დამთავრებამდე გერმანიაში მე სტალინის დავალებით ვიყავი გაგზავნილი. ბერია დავალების შემსრულებელი იყო. ეს ახალი ლეგენდა აქედან წარმოიშვა.

- ალბათ, შეხვედრიხართ. მიგაჩნიათ, რომ ბერია მართლა იმპერიალიზმის აგენტი და ხალხის მტერი იყო?

- ბერია ორგანიზატორული ნიჭით პატარა სტალინი იყო. თუ დიდი სტალინი ბუნებრივი სიკვდილით გარდაიცვალა, პატარა სტალინის ხვედრი რუსული შოვინიზმის წიალიდან ამოტივტივებული გესლით სხვანაირი სცენარით არ გათამაშდებოდა. პირველის პირადი ცხოვრება იყო ტრაგიკული, სიკვდილი - ტრიუმფალური. მეორის ორივე ერთად - ტრაგიკომიკური, და საერთოდ - ცხოვრება ნიღბების ქიმერაა. ბავშვებს მივხედოთ, სად არიან ყურუმსაღები. - თქვა ბატონმა შალვამ და სკამიდან წამოვდექით. ორივე იქვე ახლო მანძილიდან გვიყურებდა, გვითვალთვალებდა თურმე, ჩვენს ადგომას ელოდა.

- შეხედე ამ ცელქებს, რა დინჯად მოდიან. - ჩუმად ჩამილაპარაკა ბატონმა შალვამ.

- ნაყინით უნდა დავაჯილდოვოთ. ნება მომეცით მასპინძლობა გავწიო. - ვუპასუხე და ოთხივე ყელგაგრილებული დავცილდით ერთმანეთს ზოოპარკის კართან. დასავლეთისკენ გადახრილი შემოდგომის მზე მწარედ აცხუნებდა.

ამის შემდეგ კიდევ დიდმა დრომ განვლო. 1963 წლის 18 დეკემბერს ფილოლოგიურ მეცნიერებათა დოქტორის სამეცნიერო ხარისხის მოსაპოვებლად წარმოდგენილ დისერტაციას პეტრე იბერიელის შრომების ტექსტებით და ვრცელი გამოკვლევით სამეცნიერო საბჭოს სხდომაზე, მახსოვს, წინ ალუდგა აკაკი შანიძე და სიმონ ყაუხჩიშვილი. დისკუსია ორ დღეს გრძელ-

დებოდა. სიტუაცია სულ უფრო მწვავე, დაძაბულ ხასიათს იღებდა. შალვა ნუ-ცუბიძე ამ დროისათვის ყოველმხრივ რეაბილიტირებული და აღდგენილი იყო თავის ძველ მდგომარეობაში. იგი საბჭოს სხდომებს ესწრებოდა არა როგორც საბჭოს წევრი ან ოფიციალური ოპონენტი, არამედ როგორც დისერტანტის მხარდამჭერი, რომელმაც მის მიერ ადრე წამოყენებული დებულებების და-მადასტურებელი უტყუარი მასალები გამოამზეურა. ამიტომ საბჭოს სხდომაზე გამოსვლაც მოუხდა.

აქ კიდევ ერთხელ გამოჩნდა ორატორულ ხელოვნებასთან, სიტყვის საღა-როს არაჩვეულებრივ სიმდიდრესთან ერთად მისი შეუდრეკელობა და ლომისებუ-რი შემართება მეცნიერული ინტერესების დასაცავად. ფაქტობრივად, ეს იყო სამი დიდი მეცნიერის ერთმანეთთან დაპირისპირება ანგარიშით 2-1. - ერ-თი მხრივ, გრამატიკოსის პუნქტუაციური თეორიით დაბინდული აზრი და, მე-ორე მხრივ, ლათინური ენის ცოდნის "ბუკვაედობა" საკმარისი არ არის ფსევდო-დიონისე აეროპაგელის ფილოსოფიური ლაბირინთების გასარკვევად. დიდ სიმაღლეს დიდი ფრთები სჭირდება და, საერთოდ, ნურავინ შეეცდება იმ გვირაბში შესვლას, საიდანაც გამოსაღწევი გზები დაკეტილია.

შალვა ნუცუბიძის ფრთიანმა სიტყვებმა დისერტანტის ბედი დადებითო-ბისკენ შეატრიალა. მაგრამ ჩემთვის დღესაც გაურკვეველია ინტერესთა და-ჯახების ის მოტივები, რომლებმაც გამომწვევად გააღიზიანეს მისი მიძინე-ბულ-მიყუჩებული პატივმოყვარეობა და ინსტინქტები. ვფიქრობ, იგი უფრო ოპონენტებთან დისერტანტის პირადული ურთიერთობებიდან გამომდინარეობდა.

მეოცე საუკუნის ფილოსოფიური აზროვნების დიდი კორიფის შეცნობისა და გაგებისათვის ამჟამად მხოლოდ ნიადაგი მზადდება, სრულყოფადობა - თა-ობების საქმეა.

იმათ შორის, ვინც მუშაობით დაქანცულობისაგან დერეფანში შესვენების წუთებს გონივრულად იყენებდა, თავისი კოლორიტულობით გამოირჩეოდა 1947 წლიდან ინსტიტუტის უმცროსი მეცნიერმუშაკი <u>არკადი ხუნდაძე</u> (1897-1969). ასეთ დროს მისი ჰობი ხუმრობა და ანეკდოტები იყო. პედაგოგიკის ისტორიის

და თეორიის სექტორიდან იგი ხშირად გადმოდიოდა ქართული ენისა და ლიტერატურის მეთოდიკების სექტორის ოთახში, სადაც შეთავსებით მომუშავე თანამშრომლები კვირაში სამ დღეს დადიოდნენ.

სექტორის გამგეობა მავალებდა ოთახში გამუდმებით ყოფნას და მარტოობის შუალედებს მაქსიმალურად ვიყენებდი წლიური ინდივიდუალური გეგმის შესასრულებლად. იგი ორ ეტაპს მოიცავდა. მასალების, წყაროების გაცნობა-შესწავლას და თემის დაწერას. ამ მეორე ეტაპზე ბატონ არკადის სტუმრობა, შესვენების დროის გარდაც, თავისთავად ყოველთვის სასიამოვნო და სახალისო იყო ჩემთვის. შუახნის კაცს ტანბრგე, სიცოცხლით სავსე ადამიანის გამომეტყველება ჰქონდა. სალამის მოძღვნით შემოგხაროდა, შემოგციცინებდა თითქოს, თვალები უბრწყინავდა, თავის ალალ გრძნობას გულიად გამოხატავდა. ბუნებით იყო უალრესად კეთილშობილი, ზრდილობით და პატიოსნებით სავსე.

არკადი ხუნდაძეს საქართველოს დამსახურებული მასწავლებლის წოდება ჯერ კიდევ მაშინ ჰქონდა მინიჭებული, როცა კანდიდატურების დამტკიცება მიკროსკოპიული შერჩევით და შემოწმებით ხდებოდა, თითზე ჩამოსათვლელი რომ იყო. მას საინტერესო მწერლური წარსულიც ჰქონდა. დანიელ ჭონქაძეზე, მის ცხოვრებასა და შემოქმედებაზე შექმნილ პირველ, დოკუმენტური მასალებით მდიდარ მონოგრაფიას არ გამოჩენია მეტოქე და შემცვლელი. მე ვიცნობდი მის ზოგიერთ საბავშვო მოთხრობასაც.

ეს ნიშნები და თვისებები მაახლოებდა, მჭიდროდ მაკავშირებდა მასთან. ვისხედით ორივე მყუდრო, მზიან ოთახში და ბევრ საერთოს ვპოულობდით ერთმანეთის ხასიათში. ისიც, როგორც მე, სოციალურად მრავალშვილიანი გლეხის ოჯახიდან, ჩოხატაურის რაიონის სოფელ ჭალაგონიდან - ღარიბი კუთხიდან იყო გამოსული და ამიტომ ორმაგად მიზიდავდა მისი თხრობა ცხოვრების განვლილ გზებზე. განსაკუთრებით საგულისხმოდ ჩამრჩა მონაყოლიდან ზოგი რამ ვაკის საბავშვო სახლის ისტორიაზე. მისი დამაარსებელი ხომ თვითონ იყო, მაშასადამე, თვით განასახიერებდა მის ისტორიას.

- კომუნისტები რომ შემოვიდნენ თბილისში, მე მაშინ ახალ გადმოსული ვიყავი ხაშურიდან და რკინიგზის სკოლაში ვმუშაობდი მასწავლებლად. სადგურის მიდამოები სავსე იყო მოხეტიალე უდედმამო ბავშვებით. სამოქალაქო ომს რუსეთის სხვადასხვა ადგილებიდან გამოერიყა სამხრეთის ნაპირებისკენ და ჯგუფ-ჯგუფად დადიოდნენ. ყველა ჯურის იყვნენ, მათ შორის ქართველებიც. ორთქმავლების კვამლით გამურულებს პირისახე არც კი უჩანდათ. ასეთ ბავშვებს მაშინ "პაცნებს" ეძახდნენ.

- მაპატიეთ, ბატონო არკადი, სიტყვა "პაცანმა" გამახსენა. სენაკში სოფლიდან პირველად რომ ჩავედი, ეს იყო 1930 წელს, კერძო დუქნების წინ ტექნიკუმის მოსწავლეები რომ ჩავივლიდით, ხშირად მესმოდა მედუქნისაგან - შეხე, შეხე, რავა პაცნებივით დადიანო. ვერ გამეგო რას ნიშნავდა. ალბათ, ადრე იქაც იქნებოდნენ.

- უმთავრესად რკინიგზის საკვანძო ქალაქებში ყველგან იყვნენ. მატარებლებს დასდევდნენ, ხან ვაგონებქვეშ შემძვრალნი, ხან სახურავებზე მოკალათებულნი. თბილისის ყოველ დიდ ქუჩებსა და მოსახვევებში ნახავდით მათხოვრებად ქცეულ ბავშვთა ჯგუფებს. მათ ძონძების მაგვარი რაღაც ნაფლეთები ეცვათ. ნახევრად მშიერნი, შიშველნი იყვნენ. გულმოსაკლავად ფულის და ნატეხების შეგროვებას რომ იწყებდნენ, ჯერ ერთმანეთს ეკვროდნენ, მერე ეცილებოდნენ, რათა არსებობისათვის ბრძოლის ინსტინქტით ერთს მეორე დაეჯაბნა, დაეჩაგრა, სასიკვდილოდ განეწირა. მაწანწალების ეს უმწეო ჯგუფი ყოველგვარ სისაძაგლეს ჩადიოდა. ჰოპ... ჰოპ... ჰოპ... პა.. პა.. პა.. რა საცოდაობა, რა უბედურება, რა საშინელი სანახავი იყო.

- მაკარენკოს "პედაგოგიურ პოემაში" აღწერილს არ გაგონებთ? - ვკითხე და... გვიანლა იყო უადგილო რეპლიკისათვის ენის წვერზე კბილთა კბენანი. ბატონ არკადის სახეზე წყენის ნიშნების გაელვება და გაქრობაც ერთი იყო. საცარ თავშეკავებას იჩენდა მოულოდნელ სიტუაციაშიც კი. აბა, მაკარენკო რა სახსენებელი იყო, როცა ამბავი მის გამოჩე-

ნამდე საკუთარი თვალით დანახული სინამდვილის აღწერას შეეხებოდა. უფრო მეტი - თვით შექმნა ამ სინამდვილიდან ლამაზი ისტორია, რომელსაც ვაკის საბავშვო სახლი ერქვა, ხოლო ამ სახლის აღზრდილთა უთვალავი ბარათები თვით წარმოადგენდა მისთვის მათი განახლებული, გარდაქმნილი, ახლადშობილი სულების თავისებურ, უძვირფასეს პოემა-საგანძურს.

დიახ, არკადი ხუნდაძის თავდადებული შრომით და ღვაწლით დაარსდა უდედმამო ბავშვთა პირველი საბავშვო სახლი თბილისში, მის მაშინდელ გარეუბნად წოდებულ ვაკის დაუსახლებელ მხარეში და 1925 წლიდან 1947 წლამდე, მიუხედავად უპარტიობისა, მთელი ოცდაორი წელიწადი მისი გამგე-დირექტორი იყო. მისი ინიციატივით დაწყებულ კეთილშობილურ საქმეს შემდეგ მთელ საქართველოში (ოზურგეთი, სენაკი, ზუგდიდი, კასპი და სხვ.) გამოუჩნდა მიმდევარი და გამგრძელებელი, უსახლკარო, ქუჩის მაწანწალა ბავშვებს კი - მზრუნველი პატრონი, მეთვალყურე, აღმზრდელი და მეგობარი. და რამდენი ღირსეული თაობა აღიზარდა მათი რიგებიდან! სოციალურად საშიში მდგომარეობიდან 20-30-იან წლებში ისინი იქცნენ საზოგადოების ჯანსაღი სხეულის განუყრელ, შემადგენელ ნაწილად. ამ ისტორიული ფაქტის არც დავიწყება შეიძლება, არც იგნორირება და არც უკუგდება.

ინსტიტუტში გამორჩეულ ფიგურად ითვლებოდა საქართველოს სსრ მეცნიერების დამსახურებული მოღვაწე, პროფესორი <u>რუსუდან ნიკოლაძე</u> (1884-1981) - ნიკო ნიკოლაძის ყველაზე უმცროსი ქალიშვილი. იგი ქიმია-ბიოლოგიის მეთოდიკების სექტორის უფროსი მეცნიერმუშაკი იყო. ჩემს გვერდით ოთახში იჯდა და ყოველ კვირას ვხედავდი ხან კრებაზე, ხან სექტორის მუშაკებთან ემელიანე გიორგაძესთან, ვასილ გეგუჩაძესთან, შალვა ჩუბინიძესთან ერთად. ძირითადად მაშინ ქალბატონი რუსუდანი პოლიტექნიკურ ინსტიტუტში მუშაობდა კათედრის გამგედ. სექტორის წლიურ საკვლევ თემად კი დამტკიცებული ჰქონდა საშუალო სკოლის ქიმიის კურსში ატომისა და ელემენტის თანამედროვე ცნების საკითხი, რაც მეთოდიკური განხრით მას ინსტიტუტის პროფილთან აკავშირებდა. ამრიგად, იგი ერთ-

დროულად ემსახურებოდა მეცნიერების ორ დარგს – ქიმიური მოვლენების შემსწავლელს, ე.ი. მეცნიერებას ქიმიის შესახებ და – საშუალო სკოლაში ამ მოვლენების სწავლების გზებისა და პრინციპების შემმუშავებელს, ე.ი. მეცნიერებას ქიმიის სწავლების მეთოდიკის შესახებ. ასეთი რამ გამონაკლისთა წილხვედრია.

ამით იგი მართლაც გამორჩეულ ფიგურად ითვლებოდა. მაგრამ ფიზიკური აგებულებით ანტიპოდურად გამოიყურებოდა ამ სიტყვის პირდაპირი მნიშვნელობით გაგებასთან. არა, დაბალი არ ეთქმოდა, უფრო შესატყვისად – პატარა, გამხდარი, გრძელი შავი კაბით, სიმპატიური სახის, წყნარი, მშვიდი ბუნების, დიდი შინაგანი კულტურით აღსავსე. სიარულის დროს მომცრო ტანი ერხეოდა, თითქოს კოჭლობსო. ასეთად დარჩა იგი გარეგნული და სულიერი კდემამოსილებით ჩემს მეხსიერებაში. პატარა მოცულობა დიდი ენციკლოპედიური ცოდნა-განათლების ტევადობით.

ინსტიტუტის წამყვან – პედაგოგიკის ისტორიის და თეორიის სექტორს განაგებდა დოცენტი ვარლამ ქაჯაია (1906-1970). იგი ალრე, ცოტა ხნით, ნამუშევარი იყო "სახალხო განათლების" რედაქციაში, საიდანაც გადაყვანილ იქნა ინსტიტუტის დირექტორის მოადგილედ სამეცნიერო ნაწილში. შეთავსებით ლექციებს კითხულობდა სახელმწიფო უნივერსიტეტში, როგორც პედაგოგიკის კათედრის თანამშრომელი. ჯერ კიდევ ომამდე განათლების სამინისტროს სკოლების სამმართველოს უფროსთან უშანგი ობოლაძესთან და ინსტიტუტის დირექტორთან დ.ლორთქიფანიძესთან ერთად ჰქონდა დამთავრებული ასპირანტურის კურსი მოსკოვში. ერთად სვამდნენ და ქეიფობდნენ კიდეც.

მაგრამ ორი ნელ-ნელა ჩამოცილდა უზომო ღვინის სმის მავნე ჩვევას, ვ.ქაჯაია, სამწუხაროდ, ბოლომდე შერჩა. ამიტომ მისი ნიჭი, უნარი და შესაძლებლობა ვერ გამოვლინდა იმ მასშტაბით, რომელსაც იმსახურებდა და ყველა მოელოდა მისგან. ასევე უნდა ითქვას ინსტიტუტის ზოგიერთ თანამშრომელსა და ასპირანტზე, კერძოთ, ემელიანე გოგინავას, დავით ჩხეიძის და სიმონ სხირტლაძის შესახებ. თითოეულს ცალ-ცალკე ღვთით

მომადლებული მახვილსიტყვაობის, მჭერმეტყველების ნიჭი და უნარი, ფართო განათლება, ერუდიცია ჰქონდა, მაგრამ დასანანია, რომ ნებისყოფის სისუსტის გამო, ნაადრევად ემსხვერპლნენ...

დიდია და განსაკუთრებული ვარლამ ქაჯაიას ღვაწლი იაკობ გოგებაშვილის ხსზულებათა ათტომეულის მომზადების და გამოცემის, სახალხო განათლების მუზეუმის დაარსების და ჩამოყალიბების, ქართველ პედაგოგთა ცხოვრებასა და მოღვაწეობაზე მონოგრაფიული შრომების (ალ.ჭიჭინაძე, ივ. გომელაური და სხვ.) შექმნის საქმეში. სამეგობროდ კეთილი და თავდადებული იყო. ამიტომ მის გარშემო პატივისმცემელთა ფართო წრე იყო შემოკრებილი.

ინტელიგენციის ამ ფართო წრის მაშინდელი საღი გრძნობა-განწყობილების ნათელ დემონსტრირებად მოჩანს ვარლამ ქაჯაიას მამის დაკრძალვაზე 1950 წლის გაზაფხულის მიწურულს დიდძალი სტუმრის ჩასვლა თბილისიდან მარტვილის რაიონის სოფელ ონოლიაში. სატრანსპორტო სიძნელეების პირობებში ეს ქართული ტრადიციული ხასიათის - მეგობრობის, ერთგულების მკაფიო გამოვლენა იყო. კერძო მანქანები ხომ მაშინ საერთოდ არავის ჰყავდა. მიცვალებულის სასაფლაომდე მიცილების შემდეგ მე, შოთა ძიბიგურმა და პროკლე კეკელიძემ ღამე დიდვყონის ჩაის მეურნეობის სასტუმროში გავათიეთ.

მეორე დილით მეურნეობის ხელმძღვანელობამ დიდი პატივი დაგვდო. სეწაკამდე სამგზავრო სატვირთო მანქანა მოგვამაგრა, საუზმის შემდეგ უნდა გავმგზავრებულიყავით. მოულოდნელად გატონმა შოთამ სურვილი გამოთქვა, მშობლიურ სოფელთან რაკი ახლოს ვიმყოფები, ერთი საათი მეყოფა, ბარემ ვნახავ და დავბრუნდებიო. მაშინვე ვილისი გამოუყვეს. ჩამსვა მეც და... ცხენისწყლის ხიდზე როგორც კი გადავედით, მძღოლს უთხრა - მარცხნივ გაუხვიე, ბარაბაძეების უბნის ზემოთ, მაღლობზე, ქალთა მონასტერია, იქ მიმყვანე როგორმეო.

- მონასტერში რა გინდა-მეთქი. - ვიყვირე გაკვირვებით.

- იქ განდგომილი გადია უნდა ვინახულო. - მიპასუხა ნატვრის აღსრულებით გახარებულმა.

ვილისმა სწრაფად დაფარა მიხვეულ-მოხვეული, ტალახიანი გზა. მაღლობზე სამონასტრო შენობის ნატამალი არ ჩანდა. სიცოცხლე ჩამკვდარიყო, ჩიტების გუნდიც კი გაცლოდა იქაურობას. საიდანღაც მაღალი აღნაგობის გამხდარი, ლოყებჩავარდნილი დედაკაცი გამოჩნდა. ნელი, ფრთხილი ნაბიჯებით შემოგვეგება. შოთა მიეჭრა და სანამ დედაკაცი რაიმეს თქმას მოასწრებდა, შუბლზე აკოცა. დედაკაცმა ტუჩების შორეული ცმაცუნის შეგრძნებით უცრად შეიცნო სტუმრად მისული და მკერდზე მიიხუტა. მერე გარინდებით შესცქეროდა და დუმდა.

- მონოზვნები სად არიან, გადია? - ჰკითხა ბატონმა შოთამ.

ო, ნეტავ არ ეკითხა! ნეტავ, არ მენახა! დაუჯერებელი, გაუგონარი, წარმოუდგენელი, აუწერელი, ენით უთქმელი.

ორმოცი წელიწადი ვატარე იმ წუთების შთაბეჭდილება დედამიწაზე უმძიმეს ტვირთად და, აჰა, უნდა მოვიხსნა, თქვენ გადმოგცემთ და... ზიდეთ, დაინაწილეთ, დაიწილადეთ, დაიხსომეთ და გაეცით პასუხი ზენაარსს რიტორიკულ კითხვებზე: რატომ? რისთვის? სწორია?

გადიამ მიგვიყვანა სოფლური კარდალის მსგავს თუჯის უშველებელ ლია ქვაბთან, რომლის დიამეტრი მეტრნახევარი-ორი მეტრი იქნებოდა. ზედაპირზე შორიდან არაფერი ილანდებოდა, ახლო რომ მივედით და ჩავხედეთ: ოი, საკვირველებავ, საკვირველებათა საკვირველებავ, ნუ შეურყევ ადამიანს გონსა და ჭკუას, ნუ გადააცდენ, ნუ...

ცოცხალი ლემების გავარვარებული წითელი მასა თითქოს ერთ გროვად ეყარა ქვაბში. თითქოს ქვესკნელიდან ისმოდა რაღაც სისინის, წივილისნაირი მიკნავებული, მისუსტებული, უბგერო და უაზრო ხმა, რომელიც ქვეწარმავალთა მოდგმას უფრო ესადაგებოდა, ვიდრე... იხრწნებოდა არა ერთის და ორის, მთლიანად მათხოჯის დედათა მონასტერს ოდესღაც შეფარებულთაგან ბოლო დრომდე დარჩენილი იმ მონოზვნების ჯერ კიდევ სულმობრძავი, დაშრეტილი, ძვალტყავად ქცეული სხეულ-გვამები, რომლებიც ტანწერწეტა ლერწმების სიმშვენიერიდან დიდრონ-დიდრონ, დაგრეხილ-დაგრძელებულ უცნაურ წურბელებს დამსგავსებოდნენ.

ახლა ისინი ერთმანეთს გადაკვროდნენ, ერთმანეთში ჩახლართულ-ჩათქ-

ვეფილიყვნენ, უსუსურნი და უძლურნი ერთმანეთს კორტნიდნენ, ქვაბის ძირიდან კედლებს ეპოტინებოდნენ, თითქოსდა, ზეასვლის წადილით, მაგრამ ისევ და ისევ კედლებს შორის სრიალებდნენ, ვითარცა ულმობლად განწირულნი და თავიანთი მიღეული სიცოცხლის ერთადერთ ნიშნად უფეხოდ და უნაკვთებოდ მოძრაობის, ო, არა, დაგუნდავებულად ვითომდა ქანაობის რაღაც სასწაულს გვიჩვენებდნენ.

სასწაული! დაუჯერებელი, გაუგონარი, წარმოუდგენელი, აუწერელი, ენით უთქმელი.

- რა ხდება ქვაბში, ქალბატონო? - ვკითხე გაოგნებით ჩვენს მეგზურს.

- არაფერი ისეთი. თვითგვემით უნდა დასრულებულიყო ჩვენი სიცოცხლე აქ, ამჟამად გავერანებულ მონასტერში, სადაც წინათ ჩვენი წესით და ადათით ვცხოვრობდით.

- ხომ შეიძლებოდა დაბრუნებოდით თქვენ-თქვენ გარემოს და გაგეგრძელებინათ ახალი ცხოვრება?

- თითოეულ ჩვენგანს საკუთარი ღმერთის - საკუთარი სინდისის წინაშე გვქონდა ჩადენილი ცოდვა. ამიტომ საკუთარი ღმერთისგან უნდა დავსჯილიყავით ცალ-ცალკე და ყველა ერთად. ასეთი გადაწყვეტილება მივიღეთ და ამ გადაწყვეტილებას ვასრულებთ.

- თქვენ რჩებით?

- მე და ჩემი დამხმარე ამათ ძვლებს რომ ამოვალაგებთ და მიწას მივაბარებთ, იმავე მიწაში ჩავეფლობით და ერთად წარვდგებით პირწმინდად დიდი უფლის - მამაზეციერის წინაშე.

უკან დაბრუნებისას შოთა ძიძიგურმა ამიხსნა: - იცი, რა ლამაზი ქალი იყო ჩემი გადია? მათხოჯში უკეთესი ვერ გაივლიდა. სახელი გაუტყდა სოფელში ვიღაცასთან მალული კავშირის გამო და სირცხვილისგან განშორდა, განუდგა ხალხს. ეს იყო და ეს. მეტი არაფერი.

სირცხვილისგან განდგომა!

მარქსისტული ოპიუმის შედეგია ეს თუ რელიგიური კათარზისის? ღმერთო ჩემო! რამდენი სახელგატეხილი დაეხეტება ქვეყნიერების დაბინძურე-

ბულ გზებზე! იქნებ...

ამ საზარელი სანახაობის ერთი კვირის შემდეგ, ივნისის პირველ დეკადაში, ჩვენი შენობის ქვემო სართულზე ფსიქოლოგიის ინსტიტუტის დირექტორის, აკად. დ.უზნაძის ინსულტი საბედისწეროდ დასრულდა. დილის 12 საათზე მოულოდნელად დაწყებული პროცესი გარეთ, ეზოს უკანა მხარეში, სამი დღე-ღამე გაგრძელდა. ტახტზე დაწოლილს პედაგოგიკისა და ფსიქოლოგიის ინსტიტუტთა თანამშრომლები შეერთებული ძალლონით მორიგეობდნენ, დარაჯობდნენ იმის იმედით, რომ შეწოვება წარმატებით დასრულდებოდა. ბოლოს მაინც კუბოს გატანა გარდუვალი გახდა.

ზედიზედ ორმა უსიამოვნო შემთხვევამ კალაპოტიდან ამოგვაგდო ყველა. ზაფხული კარზე იყო მომდგარი. მოულოდნელად მასწავლებელთა დახელოვნების ინსტიტუტიდან მიწვევა მომივიდა, მთხოვდნენ ქართული ენისა და ლიტერატურის მასწავლებელთა ერთთვიან რესპუბლიკურ კურსებზე დამეკავებინა ქართული ლიტერატურის სწავლების მეთოდიკის საალექციო საათები. მერე სად? კურორტ ბორჯომში... ახალი ასპარეზი... პირველი ლექცია... პირველი კონტაქტები მომავალ კოლეგებთან...

ჟურნალ "მნათობში" 1949 წლიდან 1985 წლამდე ვთანამშრომლობდი. იმ პირველ წელს, მაგალითად, ჩემი ორი რეცენზია (№ 4,8) და ერთი ლექსი (№ 1) დაიბეჭდა. ეს ლექსი თბილისში არ იყო დაწერილი. უნდა გამოვტყდე, იგი დაიბეჭდა ომამდე ფოთის საქალაქო გაზეთში (1941, №18). მივიტანე იმავე სახით, როგორც დაბეჭდილი იყო იმ მიზნით, რომ უბრალოდ გამეგო ყველაზე სოლიდური ლიტერატურული ჟურნალის პოზიცია, შემემოწმებინა საკუთარი პოეტური მეობის დონე და შესაძლებლობა. პუბლიკაციას ვინ დასჯერდა! საკავშირო პერიოდული ჟურნალის "დრუჟბა ნაროდოვის" ფურცლებზე გია მარგველაშვილის კრიტიკულ წერილში "ცხოვრებას ჩამორჩენილი ჟურნალი" დასახელებული აღმოვჩნდი ლენინის თემაზე "მნათობში" დაბეჭდილი კარგი ნაწარმოებების ავტორების: აღ.აბაშელის, კ.ნადირაძის, ვ. ჟურულის გვერდით (იხ. დასახელებული ჟურნალი, 1949, №4, გვ. 148). ამაოდ! ამ დროს უკვე ხელი აღებული მქონდა "ლექსაობაზე".

1950 წელს დაბეჭდილმა ვრცელმა წერილმა ილია ჭავჭავაძესა და ნიკოლოზ ბარათაშვილზე პირველად დამაკავშირა ახლო ჟურნალ "მნათობის" მაშინდელ რედაქტორთან, პოეტ-აკადემიკოს ირაკლი აბაშიძესთან (1909 - 1992). პირადად მანამდეც ვიცნობდი, მაგრამ შორიდან, დალაპარაკების გარეშე. მწერალთა კავშირის ერთ-ერთი თავყრილობის დროს, საღამოობით რომ ტარდებოდა, დაწყებამდე რამდენიმე წუთით ადრე კარებთან შემხვდა და ჩავლით ჩამჩურჩულა - შენი ლექსი იბეჭდებაო. იმდენად თავშეკავებულად მეჭირა თავი, მადლობის თქმაც ვერ მოვახერხე, უფრო სწორად, ვერ გავუბედე. ახლა ვუხდი ბოდიშს. მაგრამ ამ რიდს და მოკრძალებას საფუძველი ჰქონდა.

ჯერ ერთი, იგი მწერალთა კავშირის ნაპირველკაცარი, ნამდვილი იყო. ეს თანამდებობა ჩემში მოწიწებას ბადებდა, რადგან პირველკაცობა პირველობის თუარა, გამოჩენილობის ასოცირებით მაინც აღიქმებოდა ომამდელი ზღვისპირა პროვინციიდან და კრძალვა-რიდი იქიდან მომყვებოდა. მეორე და მთავარი - ერთადერთ ლიტერატურულ ჟურნალს რედაქტორობდა. ლიტერატურის რა ჟანრით უნდა წარვმდგარიყავი მის წინაშე, მის გვერდით დგომის უფლება მქონოდა?

აი, იმ პირველმა ლიტერატურისმცოდნეობითი ხასიათის წერილმა კი ნამდვილად მიბიძგა, ხელი მკრა თითქოს და რედაქციიდან პირდაპირ გაშლილ სუფრაზე ირაკლი აბაშიძის გვერდით დამსვა. ეს მოხდა ყოფილი პლეხანოვის გამზირზე გორკის სახელობის ბაღი-პარკის საზაფხულო რესტორანში. თითქმის რედაქციის მაშინდელი ძირითადი ელიტა იყო სუფრაზე: ნიკა აგიაშვილი, ლავროსი კალანდაძე, გრიგოლ ჩიქოვანი, შალვა ალხაზიშვილი, მე და ვლადიმერ ჯიბუტი (ისიც ხშირად ბეჭდავდა რეცენზიებს) მასპინძლის როლში გამოვდიოდით. ამის მერე ისე დავუახლოვდით ერთმანეთს, აკაკის ნაცვლად შინაურულად კაკოს მეძახდა (მე კიდევ ირაკლის ნაცვლად ირას) და ასე მიძღვნიდა წიგნებს. მაგალითად ერთ-ერთ მის წიგნს - "სიტყვები, გზები, სახეები" თავფურცელზე აწერია: "ჩემს კაკოს ძმურად. 29.IV.1971"

ერთხელ ნათქვამი მაქვს და ახლაც ვიმეორებ: სუფრაზე მოლხენა მაშინ დიდი სიამოვნების მომგვრელი იყო საჭმელ-სასმელის სიუხვით, გულითადობით, უანგარობით, ხარჯის მისაწვდომობით, მომსახურების კულტურით. იმისთვის კი არ ვიყრიდით თავს, ვინმეს რაიმე გამორჩენა ენახა, შეღავათი ეგრძნო. არა. გული გადაეშალა, გრძნობა გამოეხატა, აზრები და შეხედულებები გაეზიარებინა, ახალ-ახალი ამბები გაეგო, ხუმრობაში გაეტარებინა დრო.

- აბაშის რაიკომის პირველი მდივანი დაუპატიმრებიათ. - თქვა ირაკლიმ. ეს შეცხადებასავით გაისმა, ყველამ ყურები დავცქვიტეთ, რადგან იმ ხანებში იშვიათობის მაგალითად ჩანდა. ნიკამ გაიხსენა კომკავშირული გაზეთის ისტორიიდან სერგო ებრალიძის სახელი.

- აქტიურად თანამშრომლობდა "ახალგაზრდა კომუნისტში". მერე მტს-ის პოლიტგანყოფილების გაზეთს რედაქტორობდა სენაკში. მე დავუმატე:

- "სახალხო განათლების" რედაქციიდან აბაშაში მივლინების დროს ვნახე. ძალიან კარგი შთაბეჭდილება დატოვა. სოფელ განათლების კარის სკოლის მოსწავლეებს წვიმიანობის დროს ღელეზე გადასვლა უჭირდათ. ბოგირის გადება იყო საჭირო. ერთ კვირაში გაკეთდებაო. - შეპირდა რედაქციას და გააკეთა კიდეც.

- რაზეა დაპატიმრებული? - იკითხა შალვამ.

- სიმინდის მოსავლის აღების დროს რაიონში მიწერების ფაქტები აღმოუჩენიათ. - განმარტა ირაკლიმ და თან დაუმატა. - გოგოლის "მკვდარი სულები" არ ჰქონია წაკითხული, თორემ...

სუფრა გამხარულდა. ირაკლი აბაშიძის იუმორი ჩემთვის აღმოჩენა იყო. იგი ადამიანური უბრალოებისა და უშუალობის მომხიბვლელი თვისებებით მევლინებოდა. თავისთავად იხსნებოდა შეზღუდულობის თუ შემბოჭველობის ყოველგვარი ზღუდე. ასეთად დარჩა იგი ბოლომდე - პოეტი, ადამიანი, მოქალაქე. აქედან დაწყებული ჩვენი მეგობრობის ხიდი არასოდეს გაბზარულა. მიზეზის პოვნა ყოველთვის შეიძლებოდა, მაგრამ მისი ტაქტი, გონიერება

და ჰორიზონტი ყველაფერს ფარავდა. მაინც რა შეიძლება ზოგად ასპექტებში გამოიყოს შტრიხებად პორტრეტისათვის?

რამდენადაც ირაკლი აბაშიძე მაღალი, წარმოსადეგი, შუამბეჭდავი შესახედაობის იყო ფიზიკურად, იმდენად უფრო მაღალი და მშვენიერი იყო პოეტურად, მაგრამ იგი არასოდეს ატარებდა სიამაყის, ზემოდან აღმაცერად ცქერის მაცდუნებელ ნიღაბს. ყველას, დიდსა და პატარას, თანამოკალმეს და თანამესუფრეს თანაბრად უნაწილებდა ლიმილიანი სალამის სიმბის და გულიანი კაცის სიყვარულს. მისგან შორს იყო პოეტურ უცნაურობათა გარეგნული ეფექტების თავმოწონების მიდრეკილება, სამაგიეროდ, მუდამ ინარჩუნებდა თავისებურ, ღვთისგან მომადლებულ სიდარბაისლეს, რომელიც თვით ანიჭებდა კოლორიტულობის მიმზიდველ იერს.

ირაკლი აბაშიძე გარემოების კონიუნქტურული კარნახით კომკავშირული თაობის სახელით შემოვიდა ქართულ პოეზიაში, კომბაინსაც უძღვნიდა ხოტბას და ხუთწლედის ინდუსტრიალიზაციებსაც, მაგრამ ხარკის გადაუდებელი მოხდის აწ უკვე დასამარებულ ლრიბლივე მან თვით შექმნა მისგან ადვილად დაძლევის სამი ფსიქოპირობა სამი ეპოქალური ლექსით. პირველი - ჯერ კიდევ ომამდე სიყვარულის გაცვეთილ თემაზე ჭაბუკური გულისძგერის ორიგინალური გამოხატვით:

> წუხელ თოვდა, მიკვირს ჩემთან რად არ გაჩნდი,
> გენახე და ძილში ცბილად დაგეტბურე...
> მე ავდექი პირველ თოვლზე განთიადში
> და ვეძებდი შენს პატარა ნაფეხურებს.
>
> (ლექსიდან "პირველი თოვლის სიმღერა")

მეორე - ომის უმძიმეს ხანაში ქართველი ხალხის მრავალსაუკუნოვანი პატრიოტული სულისკვეთების ახალებური აღგზნებით და აელვარებით:

> და ვუბარებ ყოველ ქართველს,
> მისი წმინდა ვალი არი -
> მოკვდეს, მაგრამ მკერდით შეკრას
> დერბენტი და დარიალი.
>
> (ლექსიდან "კაპიტანი ბუხაიძე")

და მესამე - მშობლიურ ენის საგალობლად ზოგადკაცობრიული ჰანგის შექმნით:

> შენ აკვნის ჰიმნო, ცრემლი სამარის...
> იბერის ენავ, ენავ თამარის...
> შენ ნიჟო ჩემო, სრბოლავ და ფრენავ,
> დედაო ენავ, დედაო ენავ!
>
> (ლექსიდან "ხმა კატამონთან")

... 1954 წლის 7 სექტემბერს ირაკლი აბაშიძე (იმ ხანად საქართველოს მწერალთა კავშირის განმეორებითი თავმჯდომარე) მეუღლესთან ერთად, ლეო ქიაჩელი, ალიო მირცხულავა (იმ ხანად "მნათობის" რედაქტორი), ვარლამ ძიძიგური მეუღლით ჩემთან სტუმრად იყვნენ ვაჟიშვილის დაბადების ორი წლისთავის აღსანიშნავად მოწყობილ წვეულებაზე. "მნათობის" აგვისტოს ნომერში დაბეჭდილი იყო ჩემი ახალი სტატია ლეო ქიაჩელის შესახებ. მან თან მომიტანა საბავშვო წიგნები და მთხოვა განმეხილა მისი საბავშვო მხატვრული შემოქმედება (დავწერე და 1956 წელს დაიბეჭდა კიდეც). ამავე წელს პედაგოგიკის სამეცნიერო-კვლევითმა ინსტიტუტმა მწერლის დაბადების სამოცდაათი წლისთავის იუბილესთან დაკავშირებით გამოსცა ჩემი კრიტიკულ-მეთოდიკური ბროშურა ლეო ქიაჩელზე, ხოლო საკანდიდატო დისერტაცია, რომლის საჯარო დაცვას თვით მწერალი ესწრებოდა, ორი წლით ადრე იყო გამოცემული. ასე რომ, ქიაჩელოლოგს მეძახდნენ. კარგი, გულთბილი ურთიერთობა და მიმოსვლა გვქონდა ერთმანეთთან.

ამ წვეულებიდან თვენახევარიც არ იყო გასული, ცხინვალის პედაგოგიურ ინსტიტუტში ყოფნის დროს, გაზეთ "ლიტერატურული საქართველოს" 1954 წლის 29 ოქტომბრის ნომერში, ჩემდა გასაკვირად, დაიბეჭდა ლეო ქიაჩელის "იმუღლებითი განმარტება", რომელიც ეხმაურებოდა "მნათობში" დაბეჭდილ ჩემ სტატიას. იმღამესვე დავბრუნდი თბილისში. შაბათ-კვირას პასუხის დაწერაც და გადაბეჭდვაც მოვასწარი და ორშაბათს, 2 ნოემბერს, პორტფელში ჩაწყობილი მასალებით დილის 10 საათზე ირაკლი აბაშიძის კაბინეტში ვიყავი. მარტო იყო. მაგიდაზე დავუდევი "პასუხად ლეო ქიაჩელს" და თხოვნა არც კი დასჭირვებია, მაშინვე გულმოდგინედ თავიდან ბოლომდე წაიკითხა.

– გაოცებული დავრჩი ლეოს წერილი რომ წავიკითხე. გორკი ჩვენი ლიტერატურის დროშაა, როგორა ჰყავს გაბითურებული-მეთქი, ვფიქრობდი. აი, რაში ყოფილა საქმე. პრეზიდიუმის წევრები მოვლენ ამ წუთებში. სხდომა მაქვს მოწვეული. – თქვა ბატონმა ირაკლიმ და იმ წამსვე წამოვდექი გარეთ გასასვლელად.

– აქ იყავი, არსად წახვიდე. პირველ საკითხად განვიხილავ. უნდა დაიბეჭდოს. – მითხრა ეს და სკამზეც მიმანიშნა – იქ დაჯექიო.

მართლაც, რიგ-რიგად შემოვიდნენ პრეზიდიუმის წევრები, მათ შორის

თვით ლეო ქიაჩელი. ბატონმა ირაკლიმ განაცხადა: წავიკითხე საპასუხო წერილის ტექსტი ბატონ ლეოს "განმარტებაზე" და მიმაჩნია, რომ აუცილებლად უნდა დაიბეჭდოს. ამის თქმა და ბატონმა ალიო მირცხულავამ მაშინვე შეაგება:

- "მნათობის" წინააღმდეგაა მიმართული, გადმოგვეცით ჩვენ და "მნათობშივე" დავბეჭდავთ პასუხს.

მე იქვე, ალიოს გვერდით ვიჯექი. უცებ დაუფიქრებლად წამოვხტი და, რომ იტყვიან, უტაქტობა გამომივიდა, განვაცხადე. - გაზეთს მასობრივი მკითხველი ჰყავს, საზოგადოება "მნათობს" ორი თვის შემდეგ გაეცნობა, სენსაცია სწრაფად რომ გაიფანტოს, თვით გაზეთშივე უკეთესია-მეთქი.

- მაშინ გიორგი ნატროშვილს გადავცეთ წერილი. - თქვა ბატონმა ირაკლიმ, პირდაპირ მიაწოდა და თან დაუმატა - მორიგ ნომერში დაბეჭდეთ. ამ სიტყვებზე გაისმა ბატონ ლეო ქიაჩელის რეპლიკა - რეპს "განმარტებას" რა განმარტება სჭირდებაო. ირაკლიმ უპასუხა: - კაცი გადაყვა თქვენს ქება-დიდებას და მივცეთ უფლება დაიცვას თავისი დებულება-მტკიცებანი. რა არის აქ უცხო და მიუღებელიო.

ამ დროს პორტფელიდან ამოვიღე რუსულ ენაზე მოსკოვში 1952 წელს გამოცემული" "ქართული ლიტერატურის ისტორიის" სახელმძღვანელო წიგნი, გადავშალე ჩანიშნული გვერდი (247) და წინ დავუდევი ლეო ქიაჩელს. მან საოვალე მოიმარჯვა და შემოხაზული აბზაცი წაიკითხა. იქ ნათქვამი იყო: "ლეო ქიაჩელის "ტარიელ გოლუა" დაწერილია მაქსიმ გორკის "დედის" უშუალო გავლენით". "მნათობში" დაბეჭდილი ჩემი წერილი მიმართული იყო ამ დებულების გაქარწყლებისკენ დევიზით - ლეო ქიაჩელი ისეთივე დიდი მწერალია XX საუკუნის ქართულ ლიტერატურაში, როგორც რუსულში გორკი. ლეო ქიაჩელის"განმარტებიდან" ჩანდა, რომ იგი უკადრისობდა გორკისთან ანალოგიას.

- ეს რომ მენახა, მაშინ არ დავწერდი ჩემს "იძულებით განმარტებას". - განაცხადა ლეო ქიაჩელმა. მე ვუპასუხე:

- თქვენს შესახებ დაწერილს მე ვალდებული ვარ ვიცნობდე. მე თქვენ

გიცავთ ამ აბზაცით არასწორი გაგებისაგან. ნაცვლად იმისა, მისი ავტორისათვის გაგეცათ პასუხი, მე რა შუაში ვიყავი-მეთქი.

ამის თქმა და კულმინაციური დაძაბულობის კვანძი უმალ გაიხსნა. იქვე, ლეო ქიაჩელის პირდაპირ იჯდა წიგნის ერთ-ერთი და თვით იმ აბზაცის ავტორი, ბატონი ბესარიონ ჟღენტი. მან მისთვის ჩვეული ირონიზებით სიტყვა-სიტყვით განაცხადა:

- რა ვქნათ, გორკის "დედა" არ წამიკითხიაო ახლა ამბობს მწერალი და შეცდომა მეც მომივიდა.

- მერედა, ბესო ჩემო, თქვენ შეცდომაზე რატომ აკაკიმ უნდა აგოს პასუხი? - უთხრა ბატონმა ირაკლიმ და საკითხი გადაწყვეტილად ჩაბდა.

მომდევნო ნომერში არა, მაგრამ, "ლიტერატურული საქართველოს" 19 ნოემბრის ნომერში გამოქვეყნდა ჩემი "წერილი რედაქციას", რომელსაც არ მოჰყოლია ბატონ ლეო ქიაჩელის რაიმე გამოძახილი. 1959 წელს არასასიამოვნო "ინციდენტის" დასავიწყებლად (თუმცა ოცი წლის შემდეგ გამოუჩნდნენ სპეკულანტები და გამყალბებლები) მან თავის თხზულებათა III ტომი ასეთი წარწერით მომიძღვნა: "ქართული ლიტერატურის შესანიშნავ მკვლევარს, ძვირფას მეგობარს აკაკი თოფურიას ნიშნად მისი ნიჭისადმი გულწრფელი პატივისცემისა ავტორისაგან. 4.XII.1959". ეს ირაკლი აბაშიძის სწორი პოზიციის, მხარდაჭერის, ობიექტურობის შედეგი იყო.

მეორე მხრივ, მას ზოგჯერ, მისდაუნებურად, დანაპირები ან ავიწყდებოდა, ან ტყუილი გამოუდიოდა. ერთხელ შოთა ძიძიგურის თანდასწრებით, აკადემიის ვიცეპრეზიდენტობის დროს, დამიბარა და განცხადება დამაწერინა ქართული ენციკლოპედიის ენისა და ლიტერატურის განყოფილებაში შეთავსებით მუშაობის დაწყების თაობაზე. პორტფელში რომ იდებდა, შოთამ სიცილით გადაულაპარაკა, ხონურად არ მოგივიდეს, მერე არ თქვა, დამეკარგაო. როგორც თქვენ, ჩემო მკითხველო, არავის მიუწვევიხართ იქ სამუშაოდ, იმ დღიდან არც ჩემი გვარი და სახელი გახსენებია ვინმეს. მაგრამ განა ასეთი და ან ამის მსგავსი ცალკეული შემთხვევები წაშლის იმ დიდ ნაკვალევს, რაც ქარ-

თული კულტურის ისტორიაში ირაკლი აბაშიძემ დატოვა?

ქართული ენციკლოპედიის დაარსება, მისი შენობის აგება, თორმეტტომეულის გამოცემის მომზადება, დაწყება და დასრულება, შოთა რუსთაველის 800 წლის იუბილის ჩატარება და რუსთაველის პრემიის დაწესება, რუსთაველის "ვეფხისტყაოსნის" ტექსტის დამდგენი კომისიის შექმნა, იერუსალიმის სამეცნიერო ექსპედიციის ორგანიზება და რუსთაველის პორტრეტის აღმოჩენა. - აი, მთავარი მინიშნებები, რაც უშუალოდ მის სახელთან, მის ღვაწლთან, მის ამაგთან არის დაკავშირებული. 1992 წლის 19 იანვარს, საქართველოს ისტორიაში ძმათამკვლელობის ყველაზე საშინელ, ტრაგიკულ დროს, მისი ნეშტი დროებით მიებარა დიდუბის მწერალთა და საზოგადო მოღვაწეთა პანთეონს...კუთვნილ ადგილზე განსასვენებლად.

1951 წლის აპრილის ბოლოს საქართველოს კომპარტიის ცენტრალური კომიტეტის სკოლებისა და მეცნიერების განყოფილებაში გამომიძახეს. ინსტრუქტორმა თ.ზახაშვილმა სეიფიდან გამოიტანა კადრების აღრიცხვის ანკეტა, გადმომცა და მითხრა:

- შეავსეთ სუფთად. ეგერ მაგიდა თავისუფალია. შევუსრულე მოთხოვნა. გადაათვალიერა, მოიწონა და განზე გადადო. სუფთა ფურცელი აიღო, მომაწოდა და ისევ მითხრა:

- ამ ქაღალდზე დაატიეთ თქვენი მოკლე ავტობიოგრაფია. ეს მოთხოვნაც შევუსრულე. ჩადო ანკეტაში, თვით ანკეტა - სპეციალურ საქაღალდეში, ამოიდო იღლიაში და მანიშნა, გამომყევით. დერეფანში გავიარეთ იმ ოთახის კარამდე, რომელზედაც მიკრული აბრა იუწყებოდა: "სკოლებისა და მეცნიერების განყოფილების გამგე". სანამ თ.ზახაშვილი კარს შეაღებდა, მე უკვე მობრუნებული ვიყავი და ჩქარა მივაბიჯებდი ნაცნობი ოთახისკენ. შევდგი ფეხი თუ არა, თ.ზახაშვილმა მაგიდაზე გულმოსულად დაანარცხა საქაღალდე და აყვირდა.

- ვინ არის თქვენი აბუჩად ასაგდები? რას ჰგავს, ამხანაგო, თქვენი მოქმედება? რატომ დაბრუნდით უკან?

- ქალბატონო თამარ, სად მიგყევართ ან რისთვის, არ უნდა ვიცოდე? თქვენ ხომ არაფერი გითქვამთ წინასწარ. რატომ მიყვირით?

- რა ახსნა და თქმა უნდოდა იმის გაგებას, რომ ცენტრალურ კომიტეტში განყოფილების გამგესთან ანკეტით და ავტობიოგრაფიით კომუნისტები დასაწინაურებლად მიჰყავთ.

- რა დაწინაურებაზეა ლაპარაკი?

- შეთანხმებული იყო წინასწარ ყველაფერი. აქ, განყოფილებაში, ინსტრუქტორად უნდა დაგვემტკიცებინეთ. ხალხი ოცნებობს ამ თანამდებობაზე.

- აქ ისინი აიყვანეთ, ვისაც კარიერის მიდრეკილება, მისი დიდი სურვილი და ზეპირად კარგი ლაპარაკის უნარი აქვს.

- ჭკუას ნუკი გვარიგებ. კარგი მინდოდა თქვენთვის და რაკი არ გინდათ, ა, დავხევ ამას და ის იქნება. - თქვა და ნაკუწ-ნაკუწად აქცია, იქვე სანაგვეში ჩაყარა. მერე საწერი მაგიდის უჯრა გამოსწია, იქიდან რვეული ამოიღო, თავფურცელს დახედა და მითხრა:

- ეს სკოლის მასწავლებლის მოხსენებაა თქვენთან კონფერენციაზე წასაკითხად. წაიღეთ და დაეხმარეთ. - თქვა ბრძანებითი მეთითების ნიშნად და რვეული მომაწოდა. მე უკან დავუბრუნე და მოვახსენე:

- გადაეცით იმ მასწავლებელს, ცენტრალურ კომიტეტში კი არ უნდა დაჰქონდეს საკუთარი მოხსენებები, არამედ ჩვენთან, ინსტიტუტში, სადაც მათთვის ყველა პირობაა შექმნილი პედაგოგიური გამოცდილების გამოსაჩენად. მოიტანოს და დავეხმარებით.

და მართლაც, ბოდიშის მოხდით მოგვიტანა სექტორში თბილისის პირველი საშუალო სკოლის ქართული ენის და ლიტერატურის ერთ-ერთმა მოწინავე მასწავლებელმა თავისი მოხსენება ლეო ქიაჩელის "გვადი ბიგვას" სწავლების შესახებ, წავაკითხეთ კონფერენციაზე და დავბეჭდეთ კიდეც "პედაგოგიური კითხვის" სერიით გამოცემულ პირველ კრებულში ("მასწავლებელთა გამოცდილებიდან", 1951, გვ.34-48).

...1951 წლის მაისის ბოლო ან ივნისის დასაწყისი იქნებოდა (ზუსტი თარიღი არ მახსოვს), ყოფილი ორჯონიკიძის რაიკომიდან ჩვეულებისამებრ

დარეკეს - პარტბიუროს პირველი მდივანი ან მოადგილე 6 საათზე აუცილებლად გამოცხადდეს სამედიცინო ინსტიტუტის სხდომათა დარბაზშიო. როცა რედაქციაში პარტორგანიზაციის არც პირველი მდივანი და არც მოადგილე, არამედ უბრალოდ მდივანი ვიყავი, ყოველთვის მე მიხდებოდა პარტრაიკომის თათბირებზე დასწრება. მაგრამ იგი ყოველთვის რაიკომისავე შენობაში, მის სასხდომო დიდ ოთახში ტარდებოდა. ეს შენობა ინსტიტუტის მოპირდაპირე მხარეს, მაშინდელ ლენინის ქუჩაზე მდებარეობდა და მაღლიდან ქუჩაზე ჩანდა (ახლა რუსთაველის სახელობის ქართული ლიტერატურის ინსტიტუტს უკავია). მაშ, რატომ სამედიცინო ინსტიტუტში? ეს ინსტიტუტი კი მელიქიშვილის ქუჩაზე, სასტუმრო "საქართველოს" გვერდით იყო. პარტბიუროს მდივნის ავადმყოფობის გამო, სხვა რა გზა იყო, მე უნდა დავსწრებოდი, როგორც მოადგილე. მაგრამ, ვაი, ამ დასწრებას.

სამუშაოდან პირდაპირ თათბირზე გამოძახებული ე.წ. აქტივისტები დარბაზში საღამოს 6 საათიდან ღამის 2 საათამდე გაუნძრევლად ისხდნენ. ისინი პირობითად ტუსაღებს ჰგავდნენ. გასასვლელი ყველა კარი გადაკეტილი ჰქონდათ. არ შეეძლოთ არავისთან ტელეფონით დალაპარაკება და რაიმეს შეტყობინება. არც ბუფეტისთვის გარჯილა ვინმე. წყურვილის მოსაკლავად ონკანით სარგებლობის უფლება მათი ერთადერთი ფუფუნება იყო. მოთმინების ფიალა ევსებოდათ, მაგრამ... აღშფოთება, გულისწყრომა და დუმილი ერთმანეთში ირეოდა და იფარებოდა.

ღამის ორ საათზე დარბაზში შემოვიდა რაიკომის პირველი მდივანი ნინა ჟვანია უცნაური მხლებლებით - სხვადასხვა რანგის და ჩინის სამხედროებით, ჩეკისტებით, შინსახკომელებით. სულ ნახევარი საათი მოუნდა ახსნა-განმარტებას. ოპერაცია "გასახლება" მთელ ქალაქში დაიწყებოდა სამ საათზე. ჩვენ, აქ შეყრილნი, ძალაუნებურად მისი მოწმენი და მონაწილენი ვხდებოდით. ფუნქცია? გარეგნულად - მარტივი, ფსიქოლოგიურად - უმძიმესი. ზუსტად გამოთვლილ დროში, ზუსტად დადგენილ მისამართზე, ზუსტად გამოყოფილი მანქანებით ყველანი ნახევარი საათის შემდეგ დი-

ლის 7 საათამდე ვრჩებოდით გამოსახლებული ბინების მცველებად - თითო-ეულ ბინასთან ორ-ორი (ერთი რაიკომის აქტივიდან, მეორე - რაისაბჭოს დეპუტატიიდან), დილით ბინა ილუქებოდა და ჩვენც თავისუფალი ვიყავით.

... ჩვენი მანქანა ვაკის აგურის ქარხანასთან ახლოს, ორსართულიანი სახლის წინ შეჩერდა. ზუსტად ღამის სამი საათი იყო. ქალაქი ღრმა ძილში იყო გახვეული. ბინის მფლობელი ბერძენი გამოდგა. ჰყავდა ცოლი და ორი შვილი. სამხედროებმა წარუდგინეს დოკუმენტი, მისცეს ბარგის შეკვრის დრო. ჩემ გაოცებას საზღვარი არ ჰქონდა, ბინის პატრონს არავითარი წინააღმდეგობა არ გამოუხატავს. ცოლმა ეს-ღა მოასწრო ეთქვა დამტვრეული ქართულით - ათასჯერ გითხარი გამოიცვალე პასპორტი, ბერძნულის პოდანობა არ იქნება-თქო, არ ჰქენი და... მხოლოდ გაღვიძებისას ბავშვებმა წამოიკნავლეს, წაიტირეს ერთი და მამამ უმაღ ორივე ჩააჩუმა... აუტანელი სანახავი იყო. ახლაც თითქოს ყურში ჩამესმის იმ ბავშვების გულისამაჩუყებელი, გაგუდული, ყრუ ქვითინის ხმა.

დილით ოთახი დაილუქა და შინისკენ ჩემ გზას დავადექი. უნდა გავსულიყავი ყოფილი პლეხანოვის მხარეზე. შიმშილისგან ძლივს მივათრევდი ფეხებს, რაც შეიძლება მოკლე გზას ვეძებდი. ვარაზისხევი მაშინ გაუვალ უფსკრულს წარმოადგენდა. სადღაც ქვემოთ ღვარცოფის შემაკავებელი დიდი მილი გადიოდა ჩელუსკინელების ხიდის მიმართულებით. ზემოთ, უნივერსიტეტის მოპირდაპირე მხარეზე, კუთხის სახლის კიდესთან, მესრების ლობე იყო გავლებული. გადავწყვიტე ლობეზე წაპოტინებით ნელ-ნელა ჩავსულიყავი ხევში, რათა როგორმე გადამეჭრა შორი გზა ვერეს ხიდიდან შემოვლის გარეშე.

როგორც კი ზურგით ლობეს მივეყრდენი, ფეხის მოსაკიდებლად ერთი ნაბიჯით ძირა ბუჩქისკენ ჩავიწიე, უცებ დამპალი მესერი მოწყდა ლარტყას და მის ნატეხიანად, დაქანებულ მიწაზე მიკრული, ძირს ჩავსრიალდი ღრმა უფსკრულისაკენ. შარვალი საწყის კიდესთან ბუჩქის ტოტს მოედო, ჩაიხა და ასე, გატალახებულ-გაპარტახებული, დავეცი რიყის ერთ ადგილზე. ეს

იმ კოშმარული ღამის იდუმალებით მოცული "მეორე "სპექტაკლი" იყო, რომლის განხილვა მხოლოდ პირველთან კავშირში შეიძლებოდა. მაგრამ ვინ დამიდგება იმღამეული ტანჯვის მოწმედ და მოამბედ? სამაგიეროდ, ზოგადსაკაცობრიო სამსჯავროს წინაშე დღეს მე ვდგები იმ ფაქტის ცოცხალ, ურყევ და ულმობელ მხილებლად. მხოლოდ ერთი პირობით:

ამ ნაპირიდან იმ სამსჯავრომდე ჯერ კიდევ გრძელი და ძნელი გზაა.
ნუ შემიმოკლებ(ე) გადალის გამო იმ გზას, მიზანი რომლისაც სხვაა.
ყოვლის მხილველი, ყოვლის მპყრობელი ამ ქვეყნად მხოლოდ მზეა და
ცაა...

... 1951 წლის 4 ნოემბერია - დიდი დღესასწაულის წინადღე. სამგორის არხის მშენებლობის დამთავრებისადმი მიძღვნილი მიტინგი გახსნილად ცხადდება. სიტყვას ამბობს საქ.კპ(ბ) ცენტრალური კომიტეტის პირველი მდივანი კანდიდ ჩარკვიანი. ტრიბუნაზე მის გვერდით დგანან მეორე მდივანი მიხა ბარამია, ბიუროს, მთავრობის წევრები, სტუმრები, მშენებლები. ეს ტრიბუნა მაღლობზეა აღმოსავლეთის მხრივ, ზედ კახეთის ველებიდან გამოყვანილი არხის თავზე. სამგორის უზარმაზარი ორმო კი, თემქის კოლმეურნეობის ფერმის ყოფილი საძოვარი, სულ მაღე თბილისის ზღვად, ხოლო მის გარშემო განფენილი ოდესლაც მწირი და უკაცრიელი მიწები წაღკოტად იქცევა. ასეთია საკრემლო, საბელადო პატაკის შინაარსი. მთელი თბილისი თავისი წარმოება-დაწესებულებებით, ორგანიზაციებით და კოლექტივებით დღეს თითქოს ამ ორმოში ჩაფლულა, იმ ფსკერზე დადიან, ხარობენ და ქეიფობენ, რომელიც უნდა დაიფაროს, გაუჩინარდეს და გაჰქრეს.

პირველი ისტორიულ-ლიტერატურული ნარკვევი სამგორის წარსულსა და მის პერსპექტივებზე დაწერა ცნობილმა მწერალმა და საზოგადო მოღვაწემ ელიზბარ უბილავამ, ხოლო პირველი ისტორიული პოემა "სამგორის" სახელწოდებით შექმნა სახელმწიფო პრემიის სამგზის ლაურეატმა, პოეტმა-აკადემიკოსმა გიორგი ლეონიძემ. ამით ინტერესი სამგორისადმი უდიდესი იყო. მაგრამ უფრო დაუვიწყარი და ძვირფასი იყო მისი მშენებლობის პირველი

რიგის - თვით თბილისის ზღვის გაჩენის, დაბადების, არხიდან იორის ტალღებით ფსკერის თანდათანობით დაფარვის, ამით აღტკინებული ხალხის საყოველთაო-სახალხო ზეიმის ის პირველი ხილვა, სიხარული და განცდა, რომელთაც მოეცვა ვახტანგ გორგასალის დროიდან უდაბურებაში მთვლემარე ეს მხარე.

ახლა თბილისის ზღვა თბილისის სააგარაკო უბანია. თემქის და ვარკეთილის დასახლებით, ვარკეთილის მევენახეობის მეურნეობის შექმნით, სამგორის კალთებზე სანატორიუმ "ქართლის" აშენებით, საქალაქო-საბანაო პლაჟით, ტურისტული ბაზებით, კაფე-რესტორნებით და სხვა ნაგებობებით იგი თვალსაჩინო ადგილს იჭერს ქალაქის კულტურულ-გამაჯანსაღებელ ღონისძიებათა კომპლექსში და XX საუკუნის ერთ-ერთ თავისებურ ძეგლად რჩება.

მაგრამ მოგონება ინახავს იმ საზეიმო დღის მოჟამულ, დათალხულ ელფერსაც, საიდანაც საფავეს იღებს ახალი ურჩხულის კაენისებური "გამოსხივების" არა მხოლოდ ლოკალური, არამედ დიდი, გლობალური უბედურება. სწორედ 4 ნოემბრის ღამე ერთგვარ "ბართლომეს ღამედ" იქცა საქართველოსათვის, და არა ოდენ მისთვის. იმ ღამეს დაწყებული რბევა-რეპრესიები როდი ისაზღვრებოდა "მეგრელების საქმის" გარშემო დატრიალებული ფარსით. მას შორს გამიზნული ხასიათი ჰქონდა. სხვანაირად რით უნდა ახსნილიყო იმ ზღვა ხალხის გაბრიყვება, ვინც 4 ნოემბრის სამგორში ჩატარებული მიტინგისა და მეორე დღეს თბილისში მოწყობილი საშვიდნოემბრო პარადის დროს 13 წლის განმავლობაში საქართველოს უცვლელ ხელმძღვანელს კ.ნ. ჩარკვიანს ხედავდა უცნაური ნიღბით და უჩვეულო პოზით?

წინადღეს მან იცოდა, რომ მის გვერდით ტრიბუნაზე მდგომ მეორე მდივანს მ.ბარამიას, რაიკომის მდივნებს ნ.ჟვანიას, გ.ჩაჩიბაიას და სხვ. იმღამესვე დაიჭერდნენ და მაინც უღიმოდა და უცინოდა მათ, ხოლო პარადის დღეს ტრიბუნაზე თითქოს ადგილს ვერ პოულობდა, იატაკი ერყეოდა, ბედისწერის მოახლოებულ რისხვას თვალებს ვერ უსწორებდა. ყველაზე მძიმე ტვირთი, ალბათ, მისთვის საქართველოს ორ გუბერნიად დაყოფის თაობა-

ზე ცენტრიდან მიღებული სასწრაფო დირექტივის შესრულება და, ბოლოს, ჯერ აფხაზეთიდან ქუთაისის ოლქში, ხოლო ქუთაისიდან თბილისში მის შემცვლელ აკ.მგელაძისათვის საკუთარი ხელით სავარძლის შემზადება იყო. მაგრამ ეს სავარძელი ხომ ფუყე, ფშვნადი, არა მყარი აღმოჩნდა!

არეულობის თუ არევ-დარევის ასეთ საწყის სტადიაზე, როცა ათასგვარი ჭორი, მითქმა-მოთქმა, კალამბური (მაგალითად: ამოსულა ბუჩქთან ია, რა გინდოდა შენ აქაო. საწყალს ყლორტებს ძირში ჭრიან, უმწარებენ საქაოს) ვრცელდებოდა სამეგრელოს კუთხის წარმომადგენელთა საბეზღებლად და სათრევ-საგინებლად, როცა პარტიულ ორგანიზაციებში ყველგან საკ. კ.პ.(ბ) ცენტრალური კომიტეტის დახურული წერილი იკითხებოდა "მეგრული ნაციონალიზმის" წინააღმდეგ ბრძოლის გაჩაღების შესახებ და ძმები ბუჯიაშვილები, ძმები ბალავაძეები ახალმოვლენილი პირველი კაცის წაქეზებით "რკინის დისციპლინას" ამყარებდნენ ამ მიმართულებით მტრული ელემენტების გასანადგურებლად, სწორედ ასეთი მოწამლული ატმოსფეროს ვითარებაში, 1951 წლის 27 დეკემბერს, შედგა ჩემი საკანდიდატო დისერტაციის დაცვა ან საჯარო პაექრობა მის დასაცავად. აღსანიშნავია, რომ, დის გარდაცვალების გამო, დაცვას ესწრებოდა მგლოვიარე, წვერებმოშვებული ლეო ქიაჩელი. ზოგი რამ წინამოსამზადებელ ეტაპზე.

ქართული ენისა და ლიტერატურის მეთოდიკების სექტორში საკანდიდატო სამეცნიერო ხარისხის მქონე ოთხი თანამშრომლიდან სამი (ვ.რამიშვილი, კ.გუგუშვილი, მ.თალაკვაძე) ქართული ენის მეთოდიკის ხაზით იყო, ხოლო ერთი (პრ.კეკელიძე) არა ქართული ლიტერატურის მეთოდიკის სპეციალობით, არამედ ქართული ფილოლოგიისა. აქედან გამომდინარე, სექტორში არ არსებობდა ამ ხაზით მეცნიერული კვლევის რაიმე ტრადიცია. ამიტომ არც მეცნიერხელმძღვანელი მყავდა.

სხვადასხვა ვარიანტული თემების "განსჯა-განქექვის" შედეგად საბოლოოდ თვით მივედი საკანდიდატო დისერტაციის ასეთი ფორმულირებით ჩამოყალიბებამდე - "ლეო ქიაჩელის შემოქმედების სწავლება საშუალო სკოლაში". ინსტიტუტის დირექტორის მოადგილემ სამეცნიერო ნაწილში

გივი ნიორაძემ ასევე თვით შეირჩია უფრო ზოგადი ასპექტი - "ქართული საბჭოთა ლიტერატურის სწავლების საკითხები". ეს ორი თემა ინსტიტუტის 1950-1951 წლების საკვლევ გეგმაში მოწონებით "ჩაჯდა", როგორც იმდროინდელი მოთხოვნებისათვის პირდაპირ ადექვატური. მოგეხსენებათ, თანამედროვეობა მაშინ ყურადღების ცენტრში იდგა.

ლეო ქიაჩელის შემოქმედებითი ნიმუშები იმ დროის საშუალო სკოლის სხვადასხვა კლასში ფართოდ ისწავლებოდა. კონკრეტული მწერლის შემთხვევაში ამოსავალი დებულებები ზოგადი მეთოდიკური საფუძვლებიდან უნდა გამომეყენებინა. მაგრამ არ არსებობდა ქართული ლიტერატურის სწავლების მეთოდიკის არც ზოგადი მეცნიერული სახელმძღვანელო. ასე წარმოიშვა დაბრკოლებათა, სიძნელეთა და წინააღმდეგობათა ბარიერები. და რაც უფრო ნათლად ისახებოდა მათი უჩინარი ფორმები და სახეები, მით უფრო დაჟინებით მიძღიერდებოდა სწრაფვა გაუკაფავ იმ გზისკენ, რომელსაც მიმდევარი და მიმბაძველი აუცილებლად უნდა გასჩენოდა. ამის იმპულსს თვით ინსტიტუტი იძლეოდა სამეცნიერო კადრების აღზრდის რეალური პერსპექტივით.

მეორე მხრივ, ლეო ქიაჩელის ცხოვრებისა და შემოქმედების გაცნობის იდეამ თვით მწერალთან უშუალო კონტაქტების დამყარების გადაუდებელ საჭიროებამდე მიმიყვანა. ლეო ქიაჩელი (1884-1963) მაშინ ალექსანდრე ჭავჭავაძის ქუჩის ზემოთ, ოთხსართულიანი სახლის მეორე სართულზე ცხოვრობდა (№23). იგი ყოველთვის მისაღებ დიდ ოთახში მხვდებოდა, სადაც განიერი მაგიდის ახლოს, კედელთან, საწოლი ლოგინი ედგა. ყოველთვის მაძლევდა პასუხებს ჩემთვის საინტერესო საკითხებზე.

ერთხელ მისი ნაამბობის და პასუხების მიხედვით შემოქმედებითი გზის ჩემეული მიმოხილვის ნაჩქარევად დაწერილი ვარიანტი მივუტანე. წაიკითხა და მაშინვე მითხრა, დამიტოვეო. რამდენიმე დღის შემდეგ რომ მივაკითხე, დამიბრუნა ფანქრით ჩასწორებული და ზოგან ახლად და-

წერილი გვერდების სახით. ასე გაჩნდა "ტარიელ გოლუას" პროტოტიპების შესახებ სრულიად ახალი მასალა - მწერლის შემოქმედებითი ლაბორატორიის, შემოქმედებითი ფსიქოლოგიის გასაღები (მწერლის გამონათქვამის დოკუმენტური წყარო ამჟამადაც ჩემთან ინახება, როგორც ძვირფასი რელიკვია).

აქედან გზა მეხსნებოდა ქიაჩელის შემოქმედების არა მხოლოდ მეთოდიკური, - ლიტერატურულ-ფილოლოგიურ ასპექტებში უფრო ღრმა ინტერესით განხილვისაკენ, რამაც 1950 წლიდანვე განსაზღვრა ორი განხრით ჩემი მუშაობის გეზი და მიმართულება - პედაგოგიკურ-მეთოდიკური და ლიტერატურულ-კრიტიკული, ლიტერატურისმცოდნეობითი.

იმ ხანებში პირველი რიგის ამოცანად დისერტაციის მოდელის შექმნა იდგა. როცა მისი კონტურები გარკვეული მთლიანობით საქაღალდეში ჩალაგდა როგორც გეგმის მონახაზი, ეჭვი გამიჩნდა. წინასწარი აპრობაციის ადგილობრივი ბაზა (სექტორი, პუბლიკაცია, სკოლებთან კავშირი), მხოლოდ ინტუიციაზე დამყარება არასაკმაოდ მეჩვენებოდა რწმენის სიმტკიცისა და სიმყარისათვის. 1950 წლის პირველი ოქტომბრიდან თხუთმეტ ნოემბრამდე ჩვენი სექტორიდან მე პირველი ვიყავი სამეცნიერო მივლინებით წარგზავნილი რსფსრ პედაგოგიკურ მეცნიერებათა აკადემიის ზოგადი და პოლიტექნიკური განათლების სამეცნიერო-კვლევით ინსტიტუტში, რაც სასარგებლო გამოდგა საერთო გათვითცნობიერებისა და შემდგომი მუშაობისათვის.

ვცხოვრობდი გორკის პროსპექტის შესახვევში, დიდი თეატრის უკან, ნაქირავებ ოთახში, რომლის მფლობელი თეატრის გარდერობის ტექნიკური თანამშრომელი იყო. იგი მიამბობდა გადატანილი ომის საშინელებაზე, მაგრამ არც წყალი, არც გათბობა, არც შენილბული სინათლე თეატრსა და ქალაქის მცხოვრებლებს არ მიკლებია. 1950 წლის 7 ნოემბრის დემონსტრაციაზე ინსტიტუტის სწავლული მდივნის დიმიტრი ვიკულინის დახმარებით ვმონაწილეობდი თანამშრომლებთან ერთად და ჩემი ყურით მომისმენია კრემლის მოედანზე, მავზოლეუმის წინ, მოზღვავებული დემონსტრანტების უფრო დიდი ყიჟინი, ურას და ვაშას უფრო მქუხარე ძახილი, ვიდრე აქ, თბილისში. მაგრამ ეს კი არ იყო ჩემთვის იმდენად მოულოდნელი და გასაკვირი,

საგულისხმო და მთავარი იყო უცნობი მოსკოველის გულია საუბარი და გზა და გზა, დემონსტრაციის მსვლელობის დროს, მოწოდებული ცნობები.

- შეხედე - მეტყოდა ყოველი ახალი ქუჩის გამოვლისას ტანდაბალი, ფერმკრთალი, გამხდარი შესახედაობის ვიკულინი - ეს ხეებიც ფესვებიანად ბერიას დარგულია. საერთოდ მოსკოვის ქუჩების გამწვანება მისი აქ გადმოყვანის დროიდან დაიწყო. თვით გორკის ქუჩის გაფართოება, სახლების გადატანა და გადაადგილება მისი მეთვალყურეობით ხდებოდა.

- რა უშლიდა ხელს ადრე ეფიქრათ ასეთ რამეზე?

- ეგონათ, მოსკოვის ყინვას ვერ გაუძლებდა ნარგავი. მან კი ისეთი ჯიშები შეარჩია და ჩამოატანინა, რომლებიც, ხომ ხედავ, დგანან და ხარობენ.

- სად იყავით ევაკუირებული ომის დროს?

- არსად. ჩემს ბინაში.

- როგორ გაძელით, ბომბარდირებას როგორ გადაურჩით.

- პირველ ხანებში იყო ცოტა პანიკა და დაბნეულობა. 1941 წლის შვიდი ნოემბრის პარადის შემდეგ, მას შემდეგ, რაც ყველა დარწმუნდა კრემლშია ბელადი, შიში არავის ჰქონდა. გვჯეროდა გამარჯვების.

- დღეს ტრიბუნაზე არ იდგა. ერთი სამუშაო დღე მხოლოდ იმისთვის გავაცდინე, თქვენი წყალობით მეგონა შორიდან ვნახავდი.

- მე ბევრჯერ მინახავს ტრიბუნაზე. აი, შენთვის კი - დასანანია. არ არის, ალბათ, მოსკოვში.

- ორ ქართველს როგორ იტანთ, პეტროვიჩ.

- რას ამბობ, ჩვენთვის ამას რა მნიშვნელობა აქვს. ჩვენი სახელმწიფო მაშინ დაინგრევა, როცა არ ეყოლება ასეთი ხელმძღვანელები. აი, დაესწარი, აკადემიაში მალე იქნება ენათმეცნიერების საკითხებზე საკავშირო თათბირი, იქ გაიგებ, ვინ არის ჩვენი ბელადი, როგორც პოლიტიკოსი კი არა, როგორც მეცნიერი.

- საშვს მიშოვი?

- აუცილებლად.

ამ დროს დემონსტრანტები უკვე კრემლის სანაპირო ქუჩებისკენ უხვევდნენ და იშლებოდნენ. ჩვენც დავცილდით ერთმანეთს ინსტიტუტში მაღე შეხვედრის იმედით.

დიმიტრი ვიკულინის ნაამბობს მე მაშინ არაფრად ვაგდებდი, რადგან ავტორეფერატის გარეშე ჩემი თემის გარშემო ვინმესთან რაიმე კონტაქტი შეუძლებელი გახდა. ეს წინასწარ გათვალისწინებული არ მქონდა. ვვარაუდობდი ზეპირი საუბრებით მივაღწევდი მიზანს. არა. მხოლოდ დაწერილი. თარგმნილი თეზისებად, გეგმად, მწყობრად. და მთელი შინაგანი ძალებით აქეთკენ ვიყავი მიპყრობილი. ვწერდი თავებად ავტორეფერატს და თან ნაწილ-ნაწილ ვათარგმნინებდი გაზეთ "იზვესტიის" ქართული უწყების ერთერთ თანამშრომელს - გვარად ცხაკაიას, რომელიც მოსკოვში ცხოვრობდა. ვიკულინმა მთლიანი ტექსტის (22 გვერდის მოცულობით) ჩაბარებისას მითხრა - რუსული ლიტერატურის მეთოდიკების განყოფილების გამგეს, პროფ. ვასილ ვასილის ძე გოლუბკოვს გადავცემ წასაკითხად და მერე შეგახვედრებო.

მე მას "რუსული ლიტერატურის მეთოდიკის" სახელმძღვანელოს მხოლოდ 1949 წლის მეოთხე გამოცემიდან ვიცნობდი. ის ითვლებოდა მაშინ ერთადერთ ავტორიტეტად მთელ კავშირში. შეხვედრამდე დარჩენილ დროში ლენინის სახელობის მოსკოვის დიდ ბიბლიოთეკაში გავეცანი ლიტერატურის მეთოდიკის დარგში დაცულ სადისერტაციო ნაშრომებს, კერძოთ, ცალკეულ მწერლებს. ასეთები აქ საკმაოდ ბევრი აღმოჩნდა, იმდენად ბევრი, რომ ტრაფარეტად ქცეულიყო. რა ბედი ეწევა ჩემს გეგმა-მონახაზს? იგი არათუ არ ემთხვეოდა, არსებითად განსხვავდებოდა ტრაფარეტული მოდელებისგან სტრუქტურითაც და შინაარსითაც.

1950 წლის 14 ნოემბერს მოსკოვში ჩატარდა რსფსრ პედაგოგიკურ მეცნიერებათა აკადემიის, სსრ კავშირის მეცნიერებათა აკადემიის ენათმეცნიერებისა და გორკის სახელობის ლიტერატურის ინსტიტუტების გაერთიანებული სრულიად საკავშირო თათბირი. ჩვენი ინსტიტუტიდან სპეციალური მივლინებით ჩამოვიდნენ ქართული და რუსული ენებისა და ლიტერატურის

მეთოდიკების სექტორების მეცნიერთანამშრომლები ვსევოლოდ კაპანაძე და პროკლე კეკელიძე. მთავარი მომხსენებელი იყო აკადემიკოსი ი.მეშჩანინოვი, რომლის გამოსვლიდან სიტყვა-სიტყვით მახსოვს ფრაზები:

- ჩვენ ყველანი უდაბურ ტყეში დავბორიალობდით უკომპასოდ. ახლა ხელთა გვაქვს მანათობელი მოძღვრება და მისი შუქით ყველანი გამოვდივართ იმ უდაბური ტყიდან, რათა ენათმეცნიერება გავანთავისუფლოთ მარისტული ხორკლებისაგან, ჩავაყენოთ იგი საზოგადოების, ხალხის სამსახურში.

ყავარჯნებით ძლივს მივიდა ტრიბუნასთან ქვედაკიდურებწარმეული დაბალი, წელს ზემოთ მკვრივი და ჯმუხი შესახედაობის ი.ი.ტიმოფეევი - ლიტერატურის თეორიის სახელმძღვანელოების ცნობილი ავტორი. იგი შეცვალა რსფსრ პედაგოგიკურ მეცნიერებათა აკადემიის ნამდვილმა წევრმა, პროფ. ვ.ვ.გოლუბკოვმა, სწორედ იმან, ვისთანაც საკონსულტაციოდ და შესახვედრად მე ვიყავი ჩასული. ტიპური რუსი ინტელიგენტი, არც ისე მოხუცი, მაგრამ ხნიერი, ჭაღარა, უბრალოებით გამორჩეული, დინჯი, ნელი მოლაპარაკე.

მეორე დღეს ვიკულინმა მის კაბინეტში შემიყვანა და წარმადგინა, რომელი ქალაქიდან ვიყავი და რომელი ინსტიტუტიდან.

- ქიაჩელის ბიოგრაფიას არ ვიცნობ. რომელი საუკუნის მწერალია? - მკითხა პირველად.

- ახლაც ცოცხალია. - ვუპასუხე.

- როგორ, თქვენ ცოცხალ მწერალზე დისერტაციას წერთ?

- დიახ, ჩვენს ლიტერატურაში ცოცხალ კლასიკოსად არის მიჩნეული.

- მერე რა ვუყოთ. მაინც ხომ ცოცხალია. მაინც ხომ დასრულებული არა აქვს თავისი ცხოვრება და შემოქმედება?

რა უნდა მეპასუხა ამ მოულოდნელ კითხვაზე? მართლაცდა, ხომ გრძელდება ცხოვრებაც და შემოქმედებაც. რატომ მეკითხება? - გამიელვა ფიქრმა. თვითონვე ამიხსნა:

- აი, ჩვენთან აღექსანდრე ფადეევი ხომ უფრო დიდი ფიგურაა თანამ-

დებობით - სსრ კავშირის მწერალთა პირველი მდივანია, "ახალგაზრდა გვარდია" ხომ მსოფლიო მნიშვნელობის ნაწარმოებია. აქვს ალრე დაწერილი "განადგურებაც". ორივე ისწავლება სკოლაში. დისერტაციაარა გვაქვს მასზე. არც ერთ ცოცხალ მწერალზე. კატეგორიულად აგვიკრძალა - იმაზე წერეთ დისერტაციები, ვინც დაასრულა თავისი ცხოვრება და შემოქმედებაო. და სწორიც არის. რა ხნისაა ქიაჩელი?

- მალე შეუსრულდება სამოცდაათი წელი.

- ეს დიდ შელავათს არ იძლევა. ზოგადმეთოდიკური სახელმძღვანელო არა გაქვთ?

- ისეთივე როგორიც თქვენთან იყო 1930 წელს გამოცემული რიბნიკოვას წიგნი.

- მაშინ კომპლექსური სწავლების სისტემა იყო.

- ამიტომ იძულებული ვარ ზოგჯერ დავარღვიო შტამპური მიდგომა.

- ასეთ ვითარებაში თქვენი ავტორეფერატი ორმხრივაა მოსაწონი: იგი მთელ კავშირში ცოცხალ მწერალზე დაწერილი საკანდიდატო დისერტაციის პირველი გაბედული ნიმუშია და ამავე დროს, ნიადაგის მომზადებაა ქართულ ენაზე ზოგადმეთოდიკური სახელმძღვანელოს შესაქმნელად. ვისურვებთ წარმატებებს.

მხოლოდ ინსტიტუტის სწავლული მდივანი დმიტრი პეტრეს ძე ვიკულინი ისმენდა ამ სიტყვებს, მხოლოდ მის აჩრდილს შეუძლია დაადასტუროს, რომ ყველაფერი ასე იყო "წვეთ-წვეთობით, მისხალ-მისხალ". მაგრამ განა თვით შედეგები ამის დამოწმება არ არის? სახელმწიფო უნივერსიტეტებისა და პედაგოგიური ინსტიტუტების სტუდენტებისათვის ძირითად სახელმძღვანელოდ დამტკიცებული ქართული ლიტერატურის სწავლების ზოგადი საფუძვლების სულ უკანასკნელი მეექვსე გამოცემა ამას არ ცხადყოფს? განა მეთოდიკური მონოგრაფიის ჩემ მიერ პირველად შემუშავებულ მოდელს იმთავითვე არ გაუჩნდა პირადპირი მიმბაძველი 1954 წელს გამოცემული წიგნით "ვაჟა ფშაველას შემოქმედების სწავლება", რომელიც ქარგასავით მიჰყვებოდა ჩვენს ნაკვალევს? და განა ორმოცი წლის შემდეგ, 1994 წლის 22 ნოემბერს, სულხან-საბა ორ-

ბელიანის სახელობის თბილისის სახელმწიფო პედაგოგიური ინსტიტუტის სამეცნიერო საბჭოს საჯარო სხდომაზე დაცული დისერტაცია დავით გურამიშვილის შემოქმედების სწავლებაზე იმ ქარგაზე და იმ მოდელზე არ იყო აგებული? და ეს მერამდენედ. სხვა მოწმე და სხვა ჯილდო ვის რაში უნდა აინტერესებდეს. მივუბრუნდეთ ისევ დაცვის დღეს.

გაზეთი "ლიტერატურული საქართველო" ჩემი საკანდიდატო დისერტაციის დაცვასთან დაკავშირებით წერდა: "აკაკი თოფურიას შრომა ფრიად საინტერესოა და წარმოადგენს ახალ მოვლენას ჩვენს მეთოდიკურ ლიტერატურაში. ოფიციალურმა ოპონენტებმა: პედაგოგიკურ მეცნიერებათა დოქტორმა, პროფესორმა გ.თავზიშვილმა და ფილოლოგიურ მეცნიერებათა კანდიდატმა, დოცენტმა პროკლე კეკელიძემ მაღალი შეფასება მისცეს პაექრობაზე წარმოდგენილ ნაშრომს, რის საფუძველზე ინსტიტუტის სამეცნიერო საბჭომ ა.ს. თოფურიას ერთხმად მიანიჭა პედაგოგიკურ მეცნიერებათა კანდიდატის ხარისხი"(ლიტ.საქ.", 1952, 21 იანვარი, №4).

სადისერტაციო ნაშრომი ინსტიტუტის გრიფით უცვლელად გამოიცა 1952 წელს (მეორედ 1956 წელს). პირველ გამოცემას გაზეთ "კომუნისტის" ფურცლებზე ასეთ შეფასებას აძლევდა თბილისის ვაჟთა პირველი საშუალო სკოლის დირექტორი და ქართული ენისა და ლიტერატურის მასწავლებელი შალვა გიგაშვილი: "პედაგოგიკურ მეცნიერებათა კანდიდატის ა.თოფურიას წიგნი "ლეო ქიაჩელის შემოქმედების სწავლება საშუალო სკოლაში", რომელიც საქართველოს სსრ განათლების სამინისტროს პედაგოგიკურ მეცნიერებათა სამეცნიერო-საკვლევმა ინსტიტუტმა გამოსცა, წარმოადგენს ცალკეული მწერლის შემოქმედების სწავლების შესახებ ერთი მთლიანი მონოგრაფიული შრომის შექმნის პირველ ცდას... იგი სასარგებლო წიგნია მასწავლებელთათვის" ("კომუნისტი", 1953, №151).

1952 წელი საქართველოში ხელმძღვანელობის შეცვლით დაიწყო. სამგორის "ფარსი" ახალ იერს იძენდა. პირველი კაცის პირველი გამოჩენა უცნაურ წრესა და უჩვეულო ვითარებაში მოხდა. იგი სიტყვით გამოვიდა დედაქალაქის მეეზოვეთა რაზმების წარმომადგენელთა შეკრებაზე. აქედან გა-

ისმა საპროგრამო-საღლაბუცო სიტყვები: ჰორიზონტზე კიაფობს კომუნიზმის ელვარე შუქი. მისი ნათელი გვიახლოვდება. უნდა დაიწმინდოს და გაკრიალდეს თბილისის ქუჩები სანიმუშოდ, რათა ღირსეულად წარვდგეთ კაცობრიობის სანუკვარი ოცნების განხორციელების უბედნიერესი და უბრწყინვალესი ჟამის წინაშე. მეეზოვეებო, წინ, კომუნიზმისაკენ!

ამ ლოზუნგმა ჩვენს ინსტიტუტამდეც მოაღწია. დამლაგებლებს თანამშრომლებიც შეუერთდნენ, კომუნისტებს უპარტიოები, დირექციას მთელი კოლექტივი ამოუდგა მხარში და ასე ერთიანად დაიწყო კარ-ფანჯრების, დერეფნების, ოთახების, იატაკის და საწერი მაგიდების, ყოველი კუთხე-კუნჭულის დარეცხვა-განიავება, გაფერთხვა-მოლაგება-მოლაგება, გასუფთავება-გალამაზება. ალაგობრივ მოთხოვნას - დისციპლინა, უპირველეს ყოვლისა მეტი წონა, მეტი ყურადღება შეემატა.

ეს განსაკუთრებით მას შემდეგ დაეტყო, რაც პატსწავლების მორიგ მეცადინეობაზე სემინარის მუდმივმა ხელმძღვანელმა კ.ბაქრაძემ ფილოსოფიურად დაგვისაბუთა ჰორიზონტზე კომუნიზმის ელვარების ახალი თეორიის პერსპექტიულ-პრაქტიკული მნიშვნელობა. ამის ერთ-ერთ არგუმენტად მან ვერეს ვიწრო ხიდის სწრაფი გაფართოების, მის ახლად აშენების ფაქტი დაასახელა:ხალხის მისვლა-მოსვლა მოელვარე შუქზე გადიდდება და გაადვილდებაო...

მორიგი მეექვსე სამეცნიერო-პედაგოგიური კონფერენციის შემაჯამებელ პლენარულ სხდომაზე სექციათა თავმჯდომარეების ანგარიშით ჩემი მოვალეობის შესრულება მოვასწარი და ამ დროს მოულოდნელად ფოთიდან შემაშფოთებელი ამბავი შემატყობინეს. "მეგრელების საქმესთან" დაკავშირებით დაპატიმრებული საქალაქო კომიტეტის პირველი მდივნის გრიგოლ კოკაიას კვალობაზე პასუხისგებაში მიუციათ ჩემი უფროსი ძმა ივანე (ვანო), რომელიც ადრე ნამუშევარი იყო ქალაქკომის სოფლის მეურნეობის განყოფილების გამგედ. იქიდან, როგორც აგროტექნიკი, ნაბადის კოლმეურნეობის თავმჯდომარედ გადაუყვანიათ,ხოლო იმჟამად პატიმრობაში აყვანილი გაესამართლებინათ კიდეც. სასამართლო პროცესზე მტკიცებების უქონლობის გამო საქმე კვლავ საქალაქო პროკურატურაში დაბრუნებულა, რის შემდეგ პატიმარი

ქუთაისში გადაუყვანიათ რაღაც მკურნალობისათვის.

ასეთი იყო მოწოდებული ინფორმაციის ძირითადი შინაარსი. იძულებული გავხდი ჩავსულიყავი ქუთაისში ავადმყოფი ძმის სანახავად. ჩემ დაეჭვებას იწვევდა თვით ფაქტი. რა ისეთი ავადმყოფობა უნდა აღმოჩენოდა, რომლის მკურნალობა ან დიაგნოსტიკა ფოთში არ შეეძლო? ჰმ... კაცი ბჭობდა, ღმერთი იცინოდაო. მისწრებაზე ყოფილა თურმე სიცოცხლის ბედი.

ქუთაისის ფსიქიატრიულ საავადმყოფოში მარტო არ მივსულვარ. ადგილობრივი მკვიდრი, ქართული ენისა და ლიტერატურის შემოქმედი მასწავლებელი, პედაგოგიური კონფერენციების ხშირად და აქტიური მონაწილე პავლე ხმალაძე მიმყვა. ქალაქგარეთ, დასავლეთ მაარეში იყო მოთავსებული. ახალგაზრდა ექიმი ვახტანგ ჩიხლაძე განაგებდა (მრავალი წლის შემდეგ ვაკის პარკში შევხვდით ერთმანეთს, ა.ბურაბიშვილის ფსიქოთერაპიულ კლინიკაში განყოფილების გამგე იყო, თბილისში ცხოვრობდა). გამოიყვანეს ჩემი ძმა-ვანი ხმაურიან ოთახიდან და დანახვისთანავე სიხარულისგან გულაჩუყებულმა, დასუსტებულმა და ლონემიხდილმა გამწარებით შემომჩივლა:

– რა მინდა მე აქ. რატომ მომიყვანეს. რას მიგონებენ, რას მწამებენ. კოკაიასთან ერთად თურქეთში დადიოდი წყალქვეშა გემითო. ტყუილი უნდათ მათქმევინონ. ვინ გვყოლია პროკურორებად და მოსამართლეებად, ვინ ყოფილან. მამაჩემის სინდისს ვერ ვუღალატებ. ვერა, ვერ გამტეხენ. მიშვედე, მიხსენი გიჟებისგან. ისევ სასამართლოში, ხალხის წინაშე დამაყენონ. იქ გავცემ მაგათ პასუხს. იქ... იქ...

ამ სიტყვებს, ახლა რამდენადმე დაღაგებით რომ გიყვებით, სინამდვილეში ასე კი არ ამბობდა. იგი შფოთავდა, ღელავდა, სიტყვებს ნაწყვეტ-ნაწყვეტად ისროდა, მაგრამ ერთმანეთთან კავშირში, გარკვეული აზრით და მრისხანებით, იმედით და რწმენით, რომ სიმართლე გაიმარჯვებდა. ნაომარ კაცს სხვანაირად არ წარმოედგინა. მის ხვედრში რაღაც დიდ გაუგებრობას ხედავდა, მოსალოდნელ რაღაც დიდ უბედურებას გრძნობდა. ამიტომ ტიროდა და ცახცახებდა ვაჟკაცი.

მარტოდ რომ დავრჩით, მთავარ ექიმს ვკითხე: – ხომ ხედავთ, სავსე-

ბით ნორმალური ადამიანი არასწორი დიაგნოზით არის მოხვედრილი თქვენთან. არ შეგეძლოთ უკან დაგებრუნებინათ?

- ეს აღემატებოდა ჩემს კომპეტენციას. - მიპასუხა მან.

- რატომ?

- პაციენტი პროკურატურის კონტროლზეა. მათ გარეშე უფლება არა მაქვს

- სწორი დიაგნოზის დასმის უფლებას თქვენ პროკურატურიდან იღებთ?

- არა მაგრამ, როცა მათი ზედამხედველობის ქვეშაა, ერთმანეთთან ვათანხმებთ.

- მაშასადამე, მთავარი ყოფილა არა ის, რამდენად შეეფერება ავადმყოფი თქვენი სამკურნალო დაწესებულების პროფილს, არამედ ის, თუ რამდენად აწყობს თქვენი საავადმყოფო პროკურატურას საქმის ძიებისათვის.

- მე არაფერი შემიძლია, მიმართეთ პროკურატურას. - მითხრა ბოლოს მთავარმა ექიმმა და ამით დავემშვიდობეთ ერთმანეთს.

იმავე დღის მეორე ნახევარში ქუთაისის ოლქის პროკურორის შიო რეხვიაშვილის კაბინეტში ერთი საათი გრძელდებოდა ჩვენი საუბარი ამ თემაზე. მაღალი, ტანმსხვილი, სავსე პირისახის საოლქო პროკურორი პირველ წუთებში ჩემს წინაშე უძლურად გამოიყურებოდა. ერთი მხრივ, იგი განიცდიდა ზემოდან დაწოლის სიმძიმეს, მეორე მხრივ, შინაგანი სინდისის კარნახით გრძნობდა, რომ ფუყე ნიადაგზე იდგა, ამიტომ ვერ პოულობდა მომხდარი ფაქტის გამართლების რაიმე იურიდიულ ძალას.

- საავადმყოფოს მთავარი ექიმი ადასტურებს, რომ პაციენტი არ შეეფერება მის პროფილს, მაგრამ ვერ იყენებს თავის უფლებას იმის გამო, რომ ფოთის პროკურატურას ეს არ აწყობს. თქვენი როლი?

- ჩემი როლი სხვა შემთხვევაში უკანონობის აღმკვეთი იქნებოდა, მაგრამ "მეგრელების საქმეს" უშუალოდ რუხაძე ხელმძღვანელობს.

- თქვენ მიგაჩნიათ, რომ უშუალოდ რუხაძის განკარგულებით მოხდა ჩემი ძმა ქუთაისის ფსიქიატრიულ საავადმყოფოში?

- არა, ასე პირდაპირ და კონკრეტულად - არა. ზოგადად - კი.

- ეს როგორ გავიგოთ?

- ფოთის პროკურატურას დავალებული აქვს მიაღწიოს პატიმრის მიმართ წაყენებული ბრალდების აღიარებას. როცა აღიარების რეალური სარჩული არ არსებობს, მიმართავენ უკიდურეს ზომას, მათ შორის სულიერი შერყევის ცდას. ასეთ დროს პიროვნება კარგავს ცნობიერების უნარს და ყველაფერზე შეგიძლია ხელი მოაწერინო.

- ამას თქვენ გულწრფელად აღიარებთ, როგორც ადამიანი და მოქალაქე და ამავე დროს, როგორც პროკურორი, დუმილს არჩევთ საშინელების წინაშე?

- დაახლოებით ასეა.

- ჯერ ხომ ცოცხალია ჩვენი საერთო უზენაესი სიმართლის ღმერთი. არ გეშინიათ მისი რისხვის?

- საიდან გაიგებს, რა ხდება ქუთაისის მივარდნილ საავადმყოფოში. მასთან ძნელია ამბის მიწვდენა. ამით სარგებლობენ.

- ამაოდ. მე თქვენ ერთ ამბავს მოგიყვებით, თუ ნებას დამრთავთ. იქნებ გენიშნოთ.

- ბრძანეთ.

- ჯარიდან ერთ ჩემ ნაცნობ მეთაურს პირველი ღლიდანვე ომში გაწვეული ახლადშერთული ექიმი ცოლი ჰყავდა. ხუთი წელიწადი ცალ-ცალკე მსახურობდნენ და ამით ფაქტობრივად გაწყვეტილი ჰქონდათ ცოლ-ქმრული ურთიერთობა. ჩემი ნაცნობი თბილისში დაბრუნდა დემობილიზაციით და თავის გზას დაადგა. ყოფილი ცოლი კი ამ დროს გერმანიის ტერიტორიაზე საოკუპაციო ჯარში იმყოფებოდა. ერთ დღეს რაიონიდან ჩემ ნაცნობს ყოფილი სიმამრი, ხანში შესული, აღალმართალი კაცი ჩამოუვიდა და თხოვა:

- ხომ იცი, ორი შვილიდან ერთი ომში დამეღუპა. ერთადერთ იმედად ქალიშვილი დამრჩა. თქვენ ბედმა ორივე დაგჩაგრათ, ომმა გაგყარათ და ახლა შეერთებას აზრი არა აქვს. რაღაც თვენახევარი იცხოვრეთ ერთად და კარგად შეწყობილი არც იყავით. კომისარიატში ბრძანება ყოფილა მოსული, ქმარს შეუძლია ცოლის დემობილიზაცია მოითხოვოსო. დამდე მოხუცს პატივი. გამოიყენე ეს უფლება და ერთი ორი ღერი სიტყვა მიაწვდინე იმ დიდ კაცს, ეგებ გამო-

უშვან, ჩამოვა ჩემთან და სიკვდილის დროს პატრონი მაინც მეყოლება. მიქე-
ნი ეს სიკეთე, მამაშვილობას გაფიცებ, შენ ამით არაფერი დაგაკლდება.

- მერე, მერე, რა საინტერესო ამბავია. - შემაწყვეტინა საუბარი პრო-
კურორმა. - მიწერა?

- ის ნაცნობი მეტად გულმოწყალე და თავად სიმამრის პატივისმცემელი
იყო. ადგა და იქვე მის თანდასწრებით რვეულის ნაგლეჯ ქაღალდზე ფანქრით
სულ რაღაც სამიოდე წინადადება დაწერა: ჩემი ცოლი ესა და ეს მსახურობს
ამა და ამ ნომერ სამხედრო ნაწილში და გთხოვთ გამოუშვათ სახლშიო. ჩადო
ეს ფარატინა ქაღალდი იმ მოხუცის თანდასწრებით კონვერტში, დააწება და
გარეთ დააწერა - მოსკვა, კრემლ, ტოვარიშუ სტალინუ. წამოიყვანა საფოსტო
ყუთამდე, ჩააგდო და გაისტუმრა დიდად გახარებული. გულში არხეინად ფიქრობ-
და: რაზე უნდა ვაწყენინო მოხუცს, ვინ ნახავს ან ვინ გაიგებს იმ ნაჯღაბ-
ქართულს. თვითონ ის კიდევ... იმედით იცხოვრებს.

- მერე, თუ კაცი ხარ, მერე რა მოხდა. - კვლავ შემაწყვეტინა პროკუ-
რორმა რაგული აქცენტით.

- წერილის გაგზავნიდან სამი კვირის შემდეგ, დილაუთენია, ნახევრად
გნელი ოთახის კარზე იმ ჩემმა ნაცნობმა რაღაც საეჭვო კაკუნის ხმა გაიგო.
წამოხტა ლოგინიდან, შარვლის ერთ ტოტში ცალი ფეხი რომ ჩაყო, ამ დროს
ახალმოსულმა დაურაზავი კარი გააღო და... ნაცნობი ლოგინზე შარვლისტოტია-
ნად დაემხო. მერე უცებ ჩაიცვა და ნამძინარევი თვალები მოიწმინდა, ხომ
არ მეშლება, ხომ არ მეჩვენება, ხომ არ მელანდება რამეო. მაგრამ... გვი-
ანღა იყო. წარბები შეიკრა და კუშტად ჰკითხა: - ჩემთან საიდან მოდიხარ.

- როგორ თუ საიდან. მამაჩემთან ჩავედი. რაიონში მეგონე. შენი მისა-
მართი მომცა და ნაშინვე წამოვედი.

- არაფერი გითხრა?

- რა უნდა ეთქვა. დარჩით კი მითხრა, მაგრამ მე შენი გამოძახებული
ვიყავი და რა გამაჩერებდა.

- როგორ თუ ჩემი გამოძახებული. - უთხრა ნაცნობმა ისე ყასიდად, გა-
მოსაცდელად.

- როგორ და ასე: მიბარებენ სასწრაფოდ შტაბში და მეკითხებიან: ქმარი გყავდა? რას ჰქვია მყავდა, მყავს მეთქი. აბა, გვარი, სახელი, მამის სახელი გვითხარიო. ვუთხარი. რაღაც ქაღალდში ჩაიხედეს. მერე მეკითხებიან. - თანახმა ხარ წახვიდე ქმართან, თუ აქ დარჩენა გირჩევნიაო. მე ვუთხარი: რატომ მეკითხებით ასე ჩაციებით, მითხარით რაშია საქმე-მეთქი. მიპასუხეს: უმაღლესი მთავარსარდლობის განკარგულება გვაქვს შევასრულოთ თქვენი ქმრის მოთხოვნა, დემობილიზებული ხართ არმიიდან, შეგიძლიათ დღესვე გაფრინდეთ. გამოვფრინდი და მოვედი.

- მერე როგორ წარიმართა მათი ცხოვრება? - მკითხა გაოცებულმა და ფიქრებში წასულმა პროკურორმა.

- სანანებელი შეექნა წინდაუხედაობის გაუთვალისწინებელი შედეგი, მაგრამ ამ შემთხვევაში ეს არ არის მთავარი.

- ცხადია, მთავარია სახელმწიფოში დამყარებული უმაღლესი დონის დისციპლინა. - თითქოს ჩემი სათქმელი პროკურორმა გააგრძელა.

- და ამ დისციპლინის მეოხებით ზრუნვა ადამიანზე და ადამიანისათვის. ესაა უპირველესი ამ ფაქტში. - დავასრულე მე და დავუმატე:

- ნაომარ კაცს აგიჟებენ. სად ვართ, ფაშისტურ გერმანიაში?

პროკურორი ცხვირსახოცით ოფლს იწმენდდა. კრინტი არ დაუძრავს. ტელეფონის ყურმილი აიღო.

- ჩიხლაძე ხართ? დღესვე გადაგზავნე ფოთის საპატიმროში თქვენთან შეცდომით მოყვანილი ბრალდებული. ცოტა ხნის შემდეგ პირადი მდივნის საშუალებით ფოთის პროკურორს დაელაპარაკა.

- ქუთაისიდან ჩაიყვანენ თქვენ მიერ დანაშაულებრივად საგიჟეთში მოთავსებულ ბრალდებულს, სასამართლო დაუნიშნეთ და შედეგი მაცნობეთ.

სანამ "მეგრელების საქმე" დამთავრდებოდა, ჩემი ძმა უკვე განთავისუფლებული იყო ციხიდან, მაგრამ მამა გადაიყოლა ჯავრმა...

მასწავლებელთა დახელოვნების ბორჯომის რესპუბლიკური კურსების ორგანიზატორებს მოწვეულ ლექტორთა ფილტრაციის უმტკივნეულო წესი ჰქონდათ შემუშავებული. ტელევიზიის ფუნქციას მათთვის მსმენელთა ასკაციანი კონტინ-

გენტის გულთა უხილავი სარკე ასრულებდა. იგი სასტუმროს ოთახში თითქოს წინ ედგა უჩინ-მაჩინის ჯადოსნურ ქოლგასავით და ყოველდღე იხედებოდნენ, ზომავდნენ და წონიდნენ თითოეულის ლექციურ ლირებულებას, ტაქტს თუ ცოდნას, სიზანტეს თუ სიმარჯვეს, ერთი სიტყვით - უნარიანობისა და ქცევა-მოქმედების სარკეზე არეკლილ ნიშნებს. მაშ, როგორ! საზაფხულო დასვენების საუკეთესო ივლისის თვე ოჯახს მოცილდეს, შორეული სოფლიდან ჩამოვიდეს და აქ კიდევ... ამიტომ მსმენელები ერთნაირი გულწრფელობით გამოხატავდნენ კმაყოფილებას თუ უკმაყოფილებას. კურსების ხელმძღვანელობაც რეაგირებდა, მეორე წელს აღარ იწვევდა და ამით საკუთარსავე ავტორიტეტს უფრთხილდებოდა.

მაშინ ბორჯომის კურსებზე ქართული ენისა და ლიტერატურის მასწავლებლობა თავს იყრიდა საქართველოს ყოველი კუთხე-კუნჭულიდან. მათ აქ იზიდავდა არა ბუნების იშვიათი სილამაზე ან მინერალური წყლების ძვირფასი სამკურნალო თვისებები, - პირველ რიგში პედაგოგიური ოსტატობის ამაღლების მიზანი, პროფესიული ინტერესი და მოწოდება, წინსვლის და განვითარების მისწრაფება.[1] ამ მხრივ, კურსების შემადგენლობა მართლა წარმოადგენდა შესანიშნავ არენას გამოცდილებათა, აზრთა და შეხედულებათა არა მხოლოდ ურთიერთ გაზიარების, არამედ თვითშემოწმებისა და კრისტალიზებისათვის. დიახ, თვითკონტროლის, თვითგანსჯის გზით რწმენის განმტკიცებისათვის.

---

1. ასეთი მისწრაფება გამოავლინა, მაგალითად ბორჯომის კურსების 1951 წლის ნაკადიდან ვანის რაიონის ქართული ენისა და ლიტერატურის მასწავლებელმა ტიტე სულაბერიძემ, რომელმაც ჩვენი რჩევით და წახალისებით შემდეგში გაიარა ქართული ენის სწავლების მეთოდიკის სპეციალობაში ასპირანტურის კურსი, დაიცვა ამ ხაზით საკანდიდატო დისერტაცია და 1981 წელს დოცენტის ადგილის დასაკავებლად მოვიწვიე თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტში ჩემ მიერ დაარსებულ კათედრაზე, სადაც ამჟამადაც განაგრძობს მუშაობას.

აკი აქსიომაა, ყოველი დამწყები მასწავლებელი პირველ ნაბიჯს გაკვეთილზე მოსწავლეებთან კონტაქტის გზით დგამს, ყოველი დამწყები ლექტორი - სტუდენტებთან. ჩემი პირველი ლექცია 1950 წელს ბორჯომის რესპუბლიკურ კურსებზე დაიწყო უჩვეულო კონტინგენტის - უმაღლესი ფილოლოგიური განათლების, საკმაო პედაგოგიური სტაჟის მქონე, შეფასების მკაცრი კრიტერიუმებით შეიარაღებული მასწავლებლების წინაშე და მიკვირს, როგორ არ მოვყევი პირველივე ფილტრაციის "ზონაში", როგორ შევრჩი ზედიზედ მიწვევას მანამ, სანამ არ დაიშალა თვით კურსების სტრუქტურა, არ წარმოიშვა დახელოვნების რეგიონალური ახალი კერები.

დახელოვნების იმ წინანდელ, ცენტრალურ და ერთიან სისტემას არა მგონია ჩვენი სკოლა ოდესმე დაუბრუნდეს. ქუთაისის რეგიონალურ მასწავლებელთა დახელოვნების ინსტიტუტის მიწვევით ბორჯომის შემდეგ თითქმის 1962 წლამდე სისტემატურად მიხდებოდა შეხვედრები წყალტუბოს, ბათუმის კურსების მსმენელებთან. მათი უამრავი ბარათებიც მომდიოდა. აი, მაგალითად, ზოგიერთი ამონაწერი იმ ბარათებიდან:

"... თქვენმა ლექციებმა წყალტუბოში იმდენი მომცა, იმდენი შემასწავლა, მიუხედავად ძალიან სიცხისა, რამდენიც ინსტიტუტში სწავლის ოთხმა წელმა და რვა წლის პედაგოგიურმა მოღვაწეობამ... თქვენ ყველაზე უკეთესი ავტორიტეტით სარგებლობდით კურსებზე მყოფ მასწავლებელთა თვალში განსაკუთრებით ორი რამეთი: პირველი - თქვენი შესანიშნავი, მიმზიდველი ლექციებით და მეორე - გულთბილი დამოკიდებულებით ჩვენდამი. შადიმან გარდაფხაძე, ლენტეხის რაიონის ჩოლურის საშუალო სკოლის ქართული ენისა და ლიტერატურის მასწავლებელი. 23.XI.1957". "...წყალტუბოდან თქვენი წაბრძანების შემდეგ ჩვენ ოთხი დღე დავრჩით. არავის უნდოდა ლექციებზე შესვლა, ყველა თქვენს ამბავში იყო. თქვენ იმდენი სიყვარული და პატივისცემა დაიმსახურეთ, რომ ზოგიერთ ლექტორს შურდა"... მ.დგებუაძე ზუგდიდიდან წყალტუბოს კურსების მსმენელი, 14.VIII.1961წ."

ახლა ერთი ნიმუში ოფიციალური მიწვევის დოკუმენტიდან:

"პატ.აკაკი! ჩვენ ქართული ენის და ლიტერატურის კურსები გვაქვს

წელს ისევ წყალტუბოში. დაგეგმილია ოთხი ჯგუფი. ჩვენი საქმისათვის მეტად აუცილებელია თქვენი ჩამობრძანება. ყველა თქვენს მოთხოვნას დატვირთვის, დროის, ცხოვრების პირობების ორგანიზაციისა და სხვა მხრივ მაქსიმალურად დავაკმაყოფილებთ. გთხოვთ იყოთ თანახმა. საქართველოს სსრ განათლების სამინისტროს მასწავლებელთა დახელოვნების ქუთაისის ფილიალის დირექტორი ბორის ნადირაძე. 8.VI.1961." რით ვიმსახურებდი ამ, შესაძლოა გადაჭარბებულ, ყურადღებას და დაფასებას? ორატორული ხელოვნებით? არა. სრულიადაც შორს ვიყავი ამისგან. მაშინდელი "წარმატების" ერთგვარი გასაღები დევს ზოგადმეთოდიკური სახელმძღვანელოს პირველივე გამოცემიდან ბოლო გამოცემამდე ჩემს შემდეგ მოსაზრებაში (ცხადია, ეს მოსაზრება ადრე შემუშავდა და გვიან დაფიქსირდა):

კონსტანტირებას ვუკეთებ რა საერთოდ მიღებულ ტრივიალურ შეხედულებას ლიტერატურის მეთოდიკისათვის ლიტერატურისმცოდნეობის ყველაზე ახლობელ, აუცილებელ და განუშორებელ მონათესავე მეცნიერულ დისციპლინად მიჩნევის თაობაზე, იქვე ვწერ და ვამბობ - "ეს არ უნდა იქნეს გაგებული ისე, რომ ლიტერატურის მეთოდიკა ყოველთვის მზამზარეულ დებულებებს იღებდეს ლიტერატურისმცოდნეობისაგან. ლიტერატურის მეთოდიკის ნამდვილ სპეციალისტს, საჭიროების შემთხვევაში, თვითონვე მოეთხოვება დამოუკიდებელი თვალსაზრისი იქონიოს ამა თუ იმ საკითხზე და გადაჭრას იგი სკოლის ინტერესებისა და მოთხოვნების მიხედვით" (ქართ. ლიტ.სწ.მეთოდიკა, მეექვსე გამოცემა, 1991, გვ.48).

აი, ეს <u>დამოუკიდებელი თვალსაზრისი</u> ამა თუ იმ ლიტერატურული მოვლენის განხილვისას, რაც მაშინ გაბედულებად და სიახლედ აღიქმებოდა, მოსწონდათ და აინტერესებდათ მასწავლებლებს. ჩემთვის კი ისინი "სასინჯ ქვას" წარმოადგენდნენ, მერე სტატიებად და წერილებად ვაქვეყნებდი, შემქონდა წიგნებში ცალკეულ თავებად თუ მონაკვეთებად. ასე წარმოიშვა, მაგალითად, მასწავლებელთა დახელოვნების კურსებიდან სახელმძღვანელოში ილია ჭავჭავაძის "მგზავრის წერილების" პრობლემატიკის

ძიების, თაობათა ბრძოლაში გრიგოლ ორბელიანის ადგილის განსაზღვრის, გალაქტიონ ტაბიძის "მე და ღამის" გაგების, აღ.ყაზბეგის "ხევისბერი გოჩას" კომპოზიციური ანალიზის და სხვ. საკითხებისადმი მიძღვნილი ნაკვეთები, თავები და ქვეთავები.

აქედან ჩანს, კურსებს მე ვუცქეროდი როგორც ორმხრივად სასარგებლო ერთგვარ სასწავლო ლაბორატორიას, ვცდილობდი მასწავლებლებთან მიმეტანა რაიმე ახალი ლიტერატურულ-თეორიული და პედაგოგიკურ-მეთოდიკური აზრი, მათ "ქურაში" გამომეწრთო, "გამომეხარშა" და გამეტარებინა იგი და, ამავე დროს, მათგან მესწავლა, მიმეღო და შემეთვისებინა ყოველივე, რაც გააჩნდათ გამოცდილების "ბეღელში" შეუმჩნეველი"სიმდიდრის " სახით. ეს გამოხატავდა მათ დაფასებას, მათთან სიახლოვეს, უშუალობას, კონტაქტს არა როგორც მსმენელებთან, არამედ კოლეგებთან. ასეთი მიდგომა, ბარათებიდან გამოჩნდა, ხიბლავდა მათ.

მაგრამ ჩემი ცხოვრების გზაზე, კერძოთ, ბორჯომის კურსების როლი განსაკუთრებულია იმით, რომ მან მიმაჩვია ყოველი ლექციის არა დაკონსპექტებას, არამედ აგეგმვას. მე ვიყენებ სიტყვა "აგეგმვას" სავსებით შეგნებულად და არ უნდა გავიგოთ იგი გეგმის რაღაც მონაცვლე ფორმად. გეგმა ქაღალდზე ფიქსირებული ხილვადი დოკუმენტია, აგეგმვა გონებაში, მეხსიერებაში, უხილავად აღბეჭდილი. მეორე წინ უსწრებს პირველს და ორივე - წარმატების საწინდარია.

ცხადია, არც გეგმა გშველის და არც აგეგმვა, თუ არ ფლობ საგანს, თემას, მასალას, თუ არა გაქვს საამისო განათლება, მომზადება, ცოდნა, მაგრამ მათი თანმიმდევრული, მიზანდასახული, კონკრეტიზებული ახსნისა და გაშუქებისათვის მსჯელობის მწყობრი სისტემაა საჭირო, რაც ქვეცნობიერად გარკვეულ კონტროლს უნდა ექვემდებარებოდეს. თვითკონტროლის ჩვევამ მე გამიჩინა ლექციისადმი მუდმივი უკმარისობის, მისთვის მუდმივი ძიების, მის წინაშე მუდმივი პასუხისმგებლობის გრძნობა.

მხოლოდ სამი წლის ასეთი გამოცდილება მქონდა, როცა ბორჯომის 1952

წლის კურსებიდან დაბრუნებულს განათლების სამინისტროს უმაღლესი სკოლების სამმართველოს ახალმა უფროსმა ივანე გვერდწითელმა წინადადება მოგცა ცხინვალის პედაგოგიური ინსტიტუტის მოთხოვნით სექტემბრიდან დამეკავებინა ქართული და ოსური ლიტერატურის გაერთიანებული კათედრა ჩამსვლელის სტატუსით. მაღე ინსტიტუტის სამეცნიერო საბჭოს სხდომაზე ამირჩიეს კათედრის გამგედ, წარმადგინეს დოცენტის წოდებაზე უმაღლეს საატესტაციო კომისიაში და მომანიჭეს კიდეც.

3. ჩამსვლელის სტატუსი

სიტყვა "სტატუსი" ბოლო დროის ტერმინოლოგიური შენაძენია, "ჩამსვლელი" კი - ძველის გადმონაშთი. იგი წარმოიშვა სამხრეთ ოსეთის ყოფილ ავტონომიურ ოლქში პედაგოგიური ინსტიტუტის დაარსების დღიდანვე - 1932 წლიდან. იცვლებოდნენ ჩამსვლელთა თაობები, სიტყვა კი რჩებოდა. მისი შინაარსი უკავშირდებოდა განსაკუთრებით ქართული განყოფილებების - ენისა და ლიტერატურის, ფიზიკა-მათემატიკის, ქიმია-ბიოლოგიის ფაკულტეტებს. ამ დარგებში ადგილობრივი სპეციალისტები მაშინ სრულიად არ ჰყავდათ. ამიტომ განათლების კომისარიატი, შემდეგ სამინისტრო თბილისიდან აგზავნიდა შეთავსებით შერჩეულ კადრებს სპეციალობათა მიხედვით. დროდადრო ხდებოდა მათი მონაცვლეობა.

აი, ამ ნაკადის ერთ ტალღას მეც მოვყევი და თითქმის ექვსი წელიწადი ჩავლიოდი თბილისიდან ცხინვალში ხან მატარებლით, ხან ავტობუსით დეკანატთან შეთანხმებული განრიგით კვირაში მხოლოდ სამი დღე - ხუთშაბათი, პარასკევი, შაბათი. თავთავისი განრიგი ჰქონდა ყოველ ჩამსვლელს. მათი რიცხვი ცოტა როდი იყო. საერთო საცხოვრებელი მუდამ იცლებოდა და ივსებოდა, ე.ი. ორ ნაკადად იღებდა "სტუმრებს", რომელთაც ყოველთვის მ ზად ხვდებოდა დამლაგებელი ოსი ქალბატონი ქსენია. იქვე ახლო იყო ინსტიტუტის შენობაც, ლექტორთა სასაუზმეც. იმ სამ დღესთან იყო შეხამებული ინსტიტუტის სამეცნიერო საბჭოს, კათედრის და სხვა ხასიათის სხდომები და კრებები. ასე რომ, საყოფაცხოვრებო თუ სამუშაო პირობები კარგად იყო მოგვარებული.

რაც შეეხება სასწავლო პროცესს, ხომ პერიფერიად ითვლებოდა ცხინვალის პედაგოგიური ინსტიტუტი, ხომ არ შეიძლებოდა გამორჩეული ყოფილიყო

მატერიალური ბაზით და ტექნიკური მოწყობილობით, ვინატრებდი და ვისურვებდი მის იმდროინდელ დონეზე მაინც ასულიყოს ახლანდელი ე.ი. ბოლო სამ წელიწადში (1988-1991) სარკინიგზო-საგზაო-საჰაერო მიმოსვლის განრიგივით მოშლილი და მორღვეული ჩვენი უნივერსიტეტი. სწავლამოწყურებულ სტუდენტახალგაზრდობას მეცადინეობის უმიზეზო გაცდენა, ლექციებზე წესრიგის დარღვევა, დავალების შეუსრულებლობა, უინტერესობა და უყურადღებობა, თითო-ოროლა გამონაკლისის გარდა, თითქოსდა ვერ წარმოედგინა. ამიტომ კათედრის ძირითადი საზრუნავი საღექციო-სასემინარო და სტუდენტთა წრეობრივი მუშაობის სწორი ორგანიზაცია, მისი ხარისხის ამაღლება იყო.

ორმხრივი ძალისხმევით ქართული ენის და ქართული ლიტერატურის კათედრები კოორდინირებულად ცდილობდნენ მიეღწიათ კვალიფიციური კადრების მომზადების შესაფერისი დონისათვის. პირველ სამ წელიწადშივე სტუდენტთა რესპუბლიკურ კონფერენციებზე ცხინვალის პედაგოგიური ინსტიტუტიდან წარგზავნილნი სიგელებით და ფულადი ჯილდოებით ბრუნდებოდნენ, რაც უმაღლეს სასწავლებელთა შორის ამ მხრივ ჩამორჩენილ ინსტიტუტს სახელს მატებდა.

გაზეთ "საბჭოთა ოსეთის" 1988 წლის 8 აპრილის ნომერში (№ 68) გამოქვეყნებულია ამ გაზეთის რედაქტორის მაშინდელი მოადგილის, ინსტიტუტის ქართული ენისა და ლიტერატურის განყოფილების ყოფილი კურსდამთავრებულის, ჟურნალისტ ვასილ საბანაძის მოგონება, რომელშიაც იხსენებს მესამე კურსის სტუდენტად ყოფნის ხანას, 1954 წელს, როცა ჩემი დავალებით ასრულებდა ლიტერატურული წრის თავმჯდომარის მოვალეობას. მისთვის საკონფერენციო თემად შემირჩევია "მასალები ლეო ქიაჩელის "ტარიელ გოლუას" შექმნის ისტორიიდან". მიმიცია მისამართი და მირჩევია თბილისში პირადად ენახა მწერალი.

"ზარი რომ დავრეკე, - აღწერს მოგონების ავტორი ლეო ქიაჩელთან ბინაზე შეხვედრის ეპიზოდს, - კარი თვითონ გამიღო, შინაურულად მომესალმა, მომკიდა ხელი და თავის სამუშაო ოთახში შემიყვანა. დიდ, მრგვალ მაგი-

დასთან დამსვა, თვითონაც გვერდით მომიჯდა. მაგიდაზე თვალი მოვკარი აკაკი თოფურიას წიგნს "ლეო ქიაჩელის შემოქმედების სწავლება საშუალო სკოლაში". ლეო ქიაჩელმა ის წიგნი აიღო ხელში და მითხრა: აი, შვილო, შენ რა მასალებიც გაინტერესებს, ყველაფერი აქ არისო".

განა ამ წიგნს მე არ მივაწვდიდი? აქ მთავარია ცოცხალ მწერალთან შეხვედრის შთაბეჭდილება, რომლითაც შეივსო წიგნში მოთავსებული მასალები. ყოველივე ამან განაპირობა ის, რომ სტუდენტმა იმ წელს ქუთაისის სახელმწიფო პედაგოგიურ ინსტიტუტში ჩატარებულ რესპუბლიკურ კონფერენციაზე პირველი ადგილი დაიკავა. სწორედ ამის გამოხატვას ემსახურებოდა მოგონებაც. იგი საგულისხმოა სხვა მხრივაც. ვასილ საბანაძე იხსენებს: "ჩემმა საყვარელმა მასწავლებელმა, პატივცემულმა აკაკი თოფურიამ მირჩია ამ თემაზე მუშაობა გამეგრძელებინა. ამის შესახებ ინსტიტუტის დამთავრების შემდეგ რამდენჯერმე შემახსენა, მაგრამ ვერ გავბედე ხელი მომეკიდა საპასუხისმგებლო საქმისთვის". ვნანობ, რომ ვერ გამოვიჩინე ნებისყოფა და სამეცნიერო მუშაობაში ვერ ჩავაბი პასუხისმგებლობის მქონე ასეთი ახალგაზრდა კაცი, რომელიც კარგი ჟურნალისტის ნაცვლად უკეთესი მეცნიერი დადგებოდა.

ვასილ საბანაძის მოგონებას მოყვა ჩემი მიწვევა ცხინვალში. ისედაც მონატრებული ვიყავი და მოვახერხე მენახა იგი 1988 წლის 12 სექტემბერს. იმავე გაზეთ "საბჭოთა ოსეთის" 16 სექტემბრის ნომერში (№179) დაბეჭდილია რედაქციის თანამშრომლის ყოფილი წარჩინებული სტუდენტის ვლადიმეო მეღქოევის ინფორმაციული ხასიათის წერილი სათაურით "შეხვედრა მეცნიერთან". რამდენადაც მასში ასახულია სამხრეთ ოსეთში და შემდგომ ჩემი სამეცნიერო-პედაგოგიური მუშაობის ზოგიერთი მომენტი, წინასწარ ბოდიშის მოხდით, მოვიტან აქ რამდენადმე ვრცელ ნაწყვეტს ამ წერილიდან.

"ფილოლოგიურ მეცნიერებათა დოქტორი, მეცნიერების დამსახურებული მოღვაწე, პროფესორი აკაკი თოფურია 1952-1958 წლებში სამხრეთ ოსეთის

სახელმწიფო პედაგოგიურ ინსტიტუტში მუშაობის დროს საათავეში ედგა ქართული და ოსური ლიტერატურის კათედრას. აღზარდა პედაგოგთა თაობები. შემდეგშიც ხშირად ჩამოდიოდა ცხინვალში, როგორც სახელმწიფო საგამოცდო კომისიის თავმჯდომარე და აქტიურად მონაწილეობდა სპეციალისტთა დახელოვნებაში.

და აი, ღვაწლმოსილი მეცნიერი ამ დღეებში კვლავ ეწვია ცხინვალს, პედაგოგიურ ინსტიტუტს, მოინახულა ნაცნობ-მეგობრები, თავისი სტუდენტები. პროფესორ აკაკი თოფურიას შეხვედრა მოუწყო პედაგოგიური ინსტიტუტის ქართული ენისა და ლიტერატურის კათედრამ. შეხვედრამ, რომელსაც ესწრებოდნენ პროფესორ-მასწავლებლები და სტუდენტები, გახსნა და სტუმარს მიესალმა ამავე კათედრის გამგე, პედაგოგიკურ მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი შოთა ქურდაძე.

- პროფესორ აკაკი თოფურიას პედაგოგიურ-ლიტერატურულ მოღვაწეობასთან ერთად, - თქვა მან, - თვალსაჩინო წვლილი შეაქვს მეთოდიკის, როგორც მეცნიერების ჩამოყალიბება-განვითარების საქმეში. ხანგრძლივი ინტენსიური შრომის შედეგი იყო "ქართული ლიტერატურის სწავლების მეთოდიკის" ფუძემდებლური სახელმძღვანელო, რომელიც გამოიცა პირველად 1957-1959 წლებში. ეს წიგნი არის ფილოლოგიური ფაკულტეტების სტუდენტთა და ქართული ენისა და ლიტერატურის მასწავლებელთა თანამგზავრი, სამაგიდო წიგნი. აკაკი თოფურია უკვე ათი წელია ხელმძღვანელობს თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ქართული ენისა და ლიტერატურის სწავლების მეთოდიკების გაერთიანებულ კათედრას, რომელიც მისი თაოსნობით შეიქმნა. კათედრის მთელ მუშაობას აკაკი თოფურია წარმართავს სკოლის რეფორმის ამოცანების რეალიზაციისათვის ბრძოლის ნიშნით.

შეხვედრის მონაწილეებმა დიდი ინტერესით მოისმინეს პროფესორ აკაკი თოფურიას საუბარი. მან იღაპარაკა თანამედროვე სკოლის რეფორმის, განათლების სისტემის გარდაქმნაზე, მშობლიური ენისა და ლიტერატურის სწავლების აქტუალურ საკითხებზე".

ეს ამონაწერი უმთავრესად იმიტომ მოვიტანე, რომ ხაზი გამესვა ცხინვალში მუშაობის პერიოდის გადამწყვეტი როლისათვის ზემოთ მითითებული სახელმძღვანელოს შექმნაში. მისი პირველი წიგნის 1957 წლის გამოცემის წინასიტყვაობაში ვწერდი, რომ მას საფუძვლად დაედო ლექციების ის კურსი, რომელსაც ვკითხულობდი სამხრეთ ოსეთის სახელმწიფო პედაგოგიური ინსტიტუტის ქართული ენისა და ლიტერატურის განყოფილების სტუდენტებთან იქ ჩასვლიდან ოთხი სასწავლო წლის განმავლობაში. ჩემთვის დაუვიწყარია ყოველგვარ საშტატო შეთავსებაზე უარის თქმის შედეგად ინტენსიური მეცნიერული მუშაობის ის ოთხი წელი - კვირის ოთხი დღე თბილისში საჯარო ბიბლიოთეკასა და არქივსაცავებში მასალების საძიებლად და მოსამზადებლად, ხოლო სამი - ცხინვალში მათი გააზრება-გაცნობიერებისა და სისტემატიზირებისათვის. ასე მზადდებოდა და გროვდებოდა უხვი მასალა, რომლიდანაც შემდეგ "იშვა" ორმოცთაგახიანი ორი წიგნის საამისო ტექსტი. მხოლოდ ხელნაწერის დასრულების და პირველი წიგნის გამოცემის შემდეგ დადგა ჩამსვლელის სტატუსისაგან თავის დახსნის, განთავისუფლების საკითხი.

მანამდე ცხინვალის პერიოდის საქმიანობა არ შემოზღუდულა მარტოოდენ სასწავლო საგნის არარსებული საღექციო კურსის შექმნით. რომ არაფერი ვთქვათ დედაქალაქის ლიტერატურულ ცხოვრებაში მონაწილეობაზე, კათედრის პროფილში ქართულ ლიტერატურასთან უშუალოდ შედიოდა ოსური ლიტერატურის, ქართულ-ოსური ლიტერატურული ურთიერთობების არა მხოლოდ შესწავლა, პირველ რიგში მისი პროპაგანდისა და განმტკიცებისათვის ზრუნვა. ეს ურთიერთობანი სათავეს მე-19 საუკუნის 80-იანი წლებიდან, კ.ხეთაგუროვის შემოქმედებიდან იღებდა. საქართველოს მწერალთა კავშირის სამხრეთ ოსეთის განყოფილებას ქართულ, ოსურ, რუსულ ენებზე საოლქო გაზეთის ანალოგიით ჰქონდა თავისი ბეჭდვითი ორგანოები და წიგნებს სამ ენაზე ბეჭდავდა. სახელმწიფო გამომცემლობა "ირისთონი"

ემსახურებოდა ოლქში კულტურის, განათლების, მეცნიერების საქმეს. თვით ცხინვალში მუშაობდა როგორც ქართული, ისე ოსური დრამატული დასი. ყველაფერი ეს შესაძლებლობას იძლეოდა სკოლებთან მჭიდრო კონტაქტე/ბის გარდა შემოქმედებით ორგანიზაციებთან და კულტურულ დაწესებულებებთან კათედრის კავშირ-ურთიერთობის დამყარებისათვის.

ადგილობრივ ბეჭდვითი სიტყვის ორგანოებში სისტემატური თანამშრომლობის პარალელურად ჩემი წინასიტყვაობით დაიბეჭდა გამომცემლობაში ოსურ ენაზე ილია ჭავჭავაძის რჩეული მხატვრული თხზულებანი (1955) და ლეო ქიაჩელის "ტარიელ გოლუა" (1956), ხოლო 1956 წელს ქართულ ენაზე გამოიცა კრიტიკული წერილების პირველი პატარა მოცულობის კრებული, რომელშიაც შევიდა სამი სტატია: 1. ილია ჭავჭავაძე და ნიკოლოზ ბარათაშვილი. (შემოქმედებითი ნათესაობის საკითხისათვის), 2. დავით ჯიოევის შემოქმედებითი გზა, 3. ლეო ქიაჩელის საბავშვო მხატვრული შემოქმედება.

აქედან, დავით ჯიოევის შემოქმედების ვრცელი კრიტიკული განხილვა მისი რომანის "უძლეველი ძალის" ქართული თარგმანის შეფასებით (აღსანიშნავია, რომ ეს რომანი ქართულ ენაზე თარგმნა გრიგოლ მაჭავარიანმა და გამოიცა თბილისში გამომცემლობა "საბჭოთა მწერლის" მიერ 1955 წელს), რომელშიაც გამოსახული იყო ქართველი და ოსი ხალხების ისტორიული მეგობრობა, ოსეთის ინტელიგენციამ ინტერესით აღიქვა უპირველესად იმის გამო, რომ ქართველი კრიტიკოსის პირველი წერილი მიეძღვნა ლოგინთან წლების განმავლობაში მიჯაჭვულ ცოცხალ ოს მწერალს (გარდაიცვალა 1969 წელს). მისი ბედი ნ.ოსტროვსკის ბედს მოგაგონებდათ. მახსოვს, როგორ გახარებული იყო იგი ადრე საოლქო ოსურ და ქართულ გაზეთებში გამოქვეყნებული ჩემი წერილებით და რა სასოებით გადმომცა თავისი რომანი მისივე ხელით ქართულად წარწერილი სიტყვებით: "აკაკი თოფურიას - სტუდენტი ახალგაზრდობის გულისხმიერ აღმზრდელს, ქართული ლიტერატურის სიდიადის ნიჭიერ პროპაგანდისტს, სულით და გულით ვუსახსოვრებ ჩემ

ნაშრომს "უძლეველ ძალას" მეგობრობის ნიშნად. 8 იანვარი, 1956 წ. სტალინირი".

კათედრაზე მუშაობის დაწყების პირველ სასწავლო წელსვე საგანგებო ბარათით სამინისტროს მეთოდური განყოფილების ყოფილი გამგე, იმჟამად პუშკინის სახ. პედაგოგიური ინსტიტუტის ლექტორი მეგობრულად მთხოვდა პედაგოგიური წრთობის ერთგვარი "სკოლა" ჩემ კათედრაზე გაევლო მის ასპირანტურა დამთავრებულ შვილს ძველი ქართული ლიტერატურის სპეციალობით. მე ეს თხოვნა მას მაშინვე შევუსრულე. არათუ ავიყვანე შტატში, ინსტიტუტის სამეცნიერო შრომების მორიგ ტომში ჩადებული ჩემი სტატია ამოვიღე (უფრო სწორად, გადავიტანე 1956 წლის ნომერში, იხ.ტ, III, გვ. 193-212) და მისი დავაბეჭდვინე, რათა პუბლიკაციის დაჩქარებით ხელი შეწყობოდა საკანდიდატო დისერტაციის დაცვაში. მოულოდნელად ამ დროს სამინისტრომ კათედრაზე დამინიშნა გ.ესებუა. არ მივიღე. საქმე მინისტრის დონემდე მივიდა. მაშინ მინისტრად როსტომ წულუკიძე იყო. გადამეხვია, რომ მნახა. გაიხსენა სოფელი, ბავშვობა. მე განვუმარტე ბრძანების შეუსრულებლობის მიზეზი. ძველი ქართული ლიტერატურის სპეციალისტი კათედრაზე უკვე მყავს, ლექცია დავაწყებინე, ახლისთვის საათები არა მაქვს-მეთქი. ბრძანება გაუქმდა. ამით დამთავრდა კათედრაზე ზემოდან ჩარევის ყოველგვარი ცდები.

ზემოთ ერთგან 1950 წელს მოსკოვში ჩატარებული სრულიად-საკავშირო თათბირი ვახსენე ენათმეცნიერებაში მარქსიზმის დამახინჯების საკითხებზე. იქ სრულიადაც არ იგრძნობოდა რაიმე დევნა-შევიწროებითი პოლიტიკა ნიკო მარის ე.წ. ანტიმარქსისტულ შეხედულებათა მიმდევრების წინააღმდეგ. ჩვენთან, საქართველოში, მაშინვე გაჩაღდა "გამანადგურებელი" კამპანია ქართველი "მარისტების" მიმართ. ამას ტონი მისცა გაზეთმა "კომუნისტმა", როგორც იდეოლოგიური ფრონტის ოფიციოზმა, თავის მოწინავეში "გამოუსწორებელი" "მარისტების" პირდაპირი მხილებით. ესენი იყვნენ: შოთა ძიძიგური, აღექსანდრე ღლონტი, იოსებ მეგრელიძე - მარის ყოფილი ასპირანტები ლენინგრადიდან. თვით ინი-

ციატორს მარის მხიდლებაში აკად. ა.ჩიქობავას მარქსიზმი გულს არ ეხატებოდა, მაგრამ საქართველოდან წასული მსოფლიო სახელის მეცნიერის ფინი ადრეული ხანიდან ვირდა და ცხადია, უფრო დაუნდობელი იქნებოდა საქართველოშივე მისი "კუდების" ფვალსაჩინო ადგილებიდან მოშორებაში. იმ სამეულიდან მხოლოდ შოთა ძიძიგურს ვიცნობდი. ვიცოდა, რომ იგი უნივერსიტეტის ქართული ენის კათედრიდან განთავისუფლებული იყო და თელავის პედაგოგიურ ინსტიტუტში უწევდა ჩასვლით მოღვაწეობა.

და, აი, გორის პედაგოგიური ინსტიტუტის ქართული ენის კათედრის გამგის მოვალეობას ჩამოცილებული ალ.ლორტი და მთლად "პირწავარდნილი" მარისტი ი.მეგრელიძე ცხინვალში დამხვდნენ, როგორც "დევნილები". ქართული ენის კათედრაზე, რომელსაც დოცენტი შოთა გაფრინდაშვილი ხელმძღვანელობდა, მათთან ერთად ჩემ დროს მუშაობა დაიწყო ჩვენზე ახალგაზრდა სპეციალისტმა ოთარ ქაჯაიამ. ჩვენი ურთიერთობა და მეგობრობა აქედან დაიწყო. ამ ისტორიას ორმოცი წლის "სტაჟი" აქვს და ეს მიმაჩნია ცხინვალის პერიოდის ერთ-ერთ ძვირფას შენაძენად. პირველად ჩვენ ერთმანეთი გამოვცადეთ მისალებ გამოცდებში 1953, 1954, 1955 წლებში და ახლა მის მიმდინარეობას რომ ვიგონებ, ვამაყობ მათი მაშინდელი კეთილსინდისიერებით და პროფესიონალიზმით.

წერითი გამოცდებიდან თავისუფალ დროს ლიახვის პირას ვატარებდით, საზაფხულო პარკში, თან მიგვქონდა გაზეთებში გახვეული პომიდორი, კიტრი, ყველი და პური. ეს იყო ჩვენი სადილი და ჩვენი კონტაქტები "გარე სამყაროსთან". ამიტომ არც არავითარი პრეტენზიები, შიფრები და კონფლიქტები არსებობდა. 1985 წელს ცხინვალიდან ფოსტით მივიღე გაზეთ "წიგნის სამყაროს" 8 მაისის ნომერი პირველი გვერდის აშიაზე ასეთი მინაწერით: "ბატონო აკაკი! თქვენ ჩემი ლმერთი ბრძანდებით 1954 წლიდან. მოკრძალებით ავთანდილ ცოტნიაშვილი. 10.V.1985, 21[15] საათი". თურმე პატარა ქებითი წერილი მოუთავსებია გაზეთში გამარჯვების დღესთან დაკავშირებით (საათურად ჰქონდა "მეცნიერი,მეომარი"),

რათა გულწრფელი მადლობა გამოეხატა სწორედ 1954 წელს ზეპირ გამოცდაზე სოფლიდან ჩამოსული ობოლი ყმაწვილისათვის "ფრიადის" დაწერის გამო. ასეთი ობიექტურობა ხომ ჩვეულებრივად ითვლებოდა წინა პერიოდებში. მისთვის, როგორც ჩანს, იმ ხანებში მოულოდნელობას წარმოადგენდა, ე.ი. უკვე დაწყებული იყო გადაგვარების ნიშნები.

<u>ალექსანდრე ლლონტი</u> ცხინვალში ახლდან პირველად სუფრაზე გავიცანი. ინსტიტუტის დირექტორად მაშინ ზაქრო ჯიოევი მუშაობდა, ქართული ორიენტაციის, ქართული განყოფილებისათვის მზრუნველი და დამხმარე კაცი. მის სახლში მიწვეული ვიყავით სუფრაზე მე და ალექსანდრე. ჩემთვის ეს ოსური ტრადიციის, ზნე-ჩვეულების, ოსური "ხაბიჟინების" პირველი გაცნობა იყო. აქ იყვნენ ოსეთის ინტელიგენციის წარმომადგენლები, მათ შორის საოლქო პარტიული კომიტეტის ყოფილი და არაყოფილი თანამდებობის პირები. რიგითი სადღეგრძელოს ჯერი საოლქო კომიტეტის ერთ-ერთ ყოფილ მდივანზე რომ მიდგა, ალექსანდრემ ვრცელი სიტყვა წარმოთქვა. გაინაბა მთელი სუფრა. ყურები დავცქვიტე მეც. არაფერი გამომრჩეს, არაფერი წამომცდეს-მეთქი. აქებდა, მაგრამ როგორ! ცამდე აყავდა. არ იშურებდა ხალხურ მარგალიტებს, რათა როგორმე "ხელთუქმნელი, მარად უკვდავი" ძეგლი დაედგა იმ კაცისათვის. მეც მისი მიბაძვით, რაც შეიძლებოდა "შევამკე" სადღეგრძელოს ადრესატი. სუფრიდან გვიან ღამე ჩვენს ბინაში რომ ვბრუნდებოდით, ალექსანდრეს ვკითხე:

- რა ენერგიული და საქმიანი პარტიული მუშაკი ჰყოლიათ ოსეთში. სად მუშაობს ახლა?

- ვინ? - მკითხა გაკვირვებით.

- აი, თქვენ რომ აქებდით ის კაცი.

- მაგისთანა გათახსირებული მეორე არ დადის ქვეყანაზეო. - მიპასუხა დაჯერებით, დამშვიდებით და წარბშეუხრელად.

- აბა, სუფრაზე დითირამბებს რად უკმევდი-მეთქი რომ ვკითხე, მიპასუხა:

- მაშ, გინებას ხომ არ დავუწყებდი. ვინ გაგაჩერებს ცხინვალში, საციმბიროდ გაგიხდიან საქმეს.

საერთო საცხოვრებელში რომ მივედით, გაღვიძებულ კოლეგებს ვუამბე აღექსანდრეს "რეჩის" ისტორია. გაიცინეს და მითხრეს:

- დღეიდან იცოდე: არსებობს ორი აღექსანდრე ღლონტი. ერთი - სუფრაზე, ბანკეტზე, იუბილეზე. მეორე კი -აქ, ჩვენთან, ჩვენ გვერდით. უფრო ამ უკანასკნელს ერწმუნე. კომუნისტებმა ასე ასწავლეს და ასეთად გამოზარდეს. რა მაგისი ბრალია.

აღექსანდრე ღლონტი სათავეში ედგა და ინიციატორობდა ყოველ საზოგადოებრივ საქმეს ინსტიტუტში. იგი იყო სამეცნიერო შრომების კრებულთა რედაქტორი, სამეცნიერო საინსტიტუტო და ოქის რაიონებში ქართული ენისა და ლიტერატურის მასწავლებლებთან გამსვლელი სესიებისათვის თეზისების დაბეჭდვის ორგანიზატორი, სტუდენტთა მეცენატი, მათი სამეცნიერო წრეებში ჩაბმის გულმხურვალე ენთუზიასტი, ოსური ფოლკლორის მაძიებელი და პოპულიზატორი. სიტყვა "ფოლკლორი" შემთხვევით არ მიხსენებია. ზოგი ჭირი მარგებელია, - ხალხური ანდაზისა არ იყოს, მარისტობის იარლიყმა იგი აიძულა დროებით გადაერთო თავისი ნიჭი და ენერგია ფოლკლორისტიკის სფეროში. მისი სადოქტორო დისერტაცია ხალხურ შემოქმედებაში ნოველის ჟანრის წარმოშობას, მის მეცნიერულ კლასიფიკაციას ეძღვნებოდა, და ამდენად, აიცდინა ენათმეცნიერების ქართველი მამამთავრიდან მოსალოდნელი ახალი "შერისხვა".

მაშინდელი პუშკინის სახელობის თბილისის სახელმწიფო პედაგოგიურ ინსტიტუტში ჩვენ თითქმის ერთდროულად გადავედით სამუშაოდ. იმ ხანად იქ ქართული ენის კათედრას ცხინვალიდან მეცნიერებათა აკადემიის ენათმეცნიერების ინსტიტუტში გადასული შოთა გაფრინდაშვილი განაგებდა. მან დატოვა კათედრა აკადემიაში ფონეტიკის სამეცნიერო ლაბორატორიის ჩამოყალიბების გამო. გამოცხადდა კონკურსი. აქ დაეჯახა ერთმანეთს ორი მარისტის, ლენინგრადიდან ორი მეგობრის - შოთა ძიძიგურის და აღექსანდრე ღლონტის ინტერესები.

მდგომარეობა გამწვავდა იმით, რომ გაუგებრობის ნიადაგზე განცხადება ორივეს შეტანილი ჰქონდა. მედიატორობა ორივემ მე დამაკისრა. ორივეს მიმართ ინსტიტუტის მაშინდელი დირექტორი, აწ განსვენებული გ.ტალიაშვილი სცოდავდა. ორივესთვის სიკეთე უნდოდა და ორივეს ცალ-ცალკე დაპირებოდა მხარდაჭერას, ისე რომ, არ გაუთვალისწინებია კონკურსის შედეგის მოსალოდნელი უხერხულობანი. მე ორივე განაწყენებული მხარე შევახვედრე და შევარიგე ერთმანეთს მანამ, სანამ საზოგადოებისათვის ცნობილი გახდებოდა ეს არასასიამოვნო შედეგი.

ალექსანდრე ღლონტმა 1965 წელს დაიკავა ხსენებული კათედრა და მას ხელმძღვანელობდა უკანასკნელ დრომდე. ოც წელიწადზე მეტი მოანდომა მე-19 საუკუნის უცნობი ქართველი ლექსიკოგრაფის ნიკო ჩუბინაშვილის ძვირფასი მემკვიდრეობის მეცნიერულ შესწავლას და გამომზეურებას. მისი კვლევის სფერო არ იფარგლებოდა მარტოოდენ საენათმეცნიერო, წმინდა ლინგვისტური, ქართული ენის სტრუქტურის საკითხებით, ამასთან ერთად მის არეალში შედიოდა დიალექტოლოგიის, ონომატოლოგიის, ანთროპონიმიკის, ტოპონიმიკის, მწერლის ენის და სტილის ძირეული მნიშვნელობის პრობლემები.

მრავალმხრივ გამოჩენილი მეცნიერი, საოცრად შრომისმოყვარე და დიდად ნაყოფიერი მკვლევარი, უბრალო, თავმდაბალი, გულითადი, სპეტაკი, მუდამ ძიებით, საქმიანობით გატაცებული, საუკეთესო ლექტორი და ალმზრდელი, მეცნიერების დამსახურებული მოღვაწე, ომგადახდილი პროფესორი, - ასეთად დარჩა ჩემ მეხსიერებაში ცხინვალის პერიოდიდან ბოლომდე ძვირფასი მეგობარი ალექსანდრე ღლონტი.

კოლორიტული ფიგურა. - პირველად დანახვისთანავე ასეთი წარმოდგა ჩემ წინაშე <u>იოსებ მეგრელიძე</u> - კაცი მაღალი აღნაგობის, მაღალი სულის, ფიზიკურად ძლიერი და უფრო გაუტეხელი, უფრო ძლიერი თავისი რწმენის,ხალხის ინტერესებისა და სამშობლოს სიყვარულის დაცვის საქმეში. მას უკვე გამოვლილი ჰქონდა რეპრესიის "სუსხი". მაინც არა-

ფერს იმჩნევდა, არ წუწუნებდა[1], უნაყოფოდ არ ჰკარგავდა არც ერთ დღეს და ცხინვალში ყოფნის თავისუფალ დროს მაქსიმალურად იყენებდა ლიახვის ხეობის სიძველეთა ძეგლების შესასწავლად. ასე გაჩნდა 1984 წელს გამოცემული სქელტანიანი წიგნი "სიძველეები ლიახვის ხეობაში". მასში გამომზეურებულია ლიახვის აუზის IX-XIX საუკუნეების წარწერები, ახალი ცნობები მატერიალური კულტურის ძეგლების, ეთნოგრაფიული, გეოგრაფიული და სხვა ხასიათის მასალების შესახებ.

მისი მოგზაურობების და ერთგვარი "არქეოლოგიური" ძიებების მოწმე, თვითმხილველი 1954 წელს მეც ვიყავი, როცა ერთად ვისვენებდით ჯავის რაიონის სოფელ ხვწეში ზაფხულის არდადეგების დროს. მაშინ სოსოს (ასე ვეძახდით სიყვარულით შინაურულ წრეში) თან ახლდა ახალშერთული მეუღლე, თეატრალური ინსტიტუტის ლექტორი, ამჟამად ხელოვნებათმცოდნეობის დოქტორი, პროფესორი, ქალბატონი ნინო შვანგირაძე. მე ბინა სოფლის გზის ნაპირას მქონდა ნაქირავები, სოსოს კი - ცოტა მოშორებით, უფრო სააგარაკო ადგილზე. რამდენჯერაც მივაკითხავდი, ქალბატონი ნინო მეტყოდა, ისაუზმა თუ არა, წავიდა თავისი მხარზე ჩამოსაკიდი ჩანთით, გამუდმებით ეძებს და იწერსო.

ჩვენთან ხვწეში ისვენებდა აგრეთვე ინსტიტუტის ლექტორი თბილისიდან, დოცენტი სერგო გუნია ოჯახით. იგი მერე ფიზიკა-მათემატიკის მეცნიერების დოქტორი გახდა, დიდხანს სასოფლო-სამეურნეო ინსტიტუტში ფიზიკის კათედრას განაგებდა. ემსხვერპლა საშვიდწლემბრო დემონსტრაციას. მისი ინსტიტუტის კოლონამ როგორც კი რუსთაველის პროსპექ-

---

1. პირიქით - ზოგიერთისგან განსხვავებით მადლიერიც იყო, რომ ხუთი წლის გადასახლება აკმარეს, ომის დროის მკაცრი კანონების მიუხედავად, ჩადენილი "დანაშაულისათვის". საზღვარგარეთ მცხოვრებ ქართველ მეცნიერ ემიგრანტებს სისტემატურად უგზავნიდა საჭირო წიგნებს, ცნობარებს, სტატიებს, ჰქონდა მათთან მიწერ-მოწერა, რაც თავგანწირვას ნიშნავდა.

ტამდე მიაღწია, მოულოდნელად ქუჩაზე დაეცა. მძიმე ფორმის ინსულტი აღმოაჩნდა. სამი დღის შემდეგ მეცხრე საავადმყოფოში გარდაიცვალა. მაშინ სიცოცხლით სავსე, გულთბილი, იშვიათი სამეგობრო კაცი იყო. ჩემთან ახლოს ცხოვრობდა. ჩემი ორი ბავშვი და მისი შვილები ოს ბავშვებთან ერთად თამაშობდნენ და საუცხოოდ ერთობოდნენ. თვით სოფლის ოსი მოსახლეობა ჩვენდამი, საერთოდ ქართველებისადმი სითბოსა და სიყვარულს გამოხატავდნენ.

ერთ დღეს მე და სერგომ გადავწყვიტეთ სოფელ ბაგიათის მინერალური წყაროების დათვალიერება და ასე, დღის 12 საათზე, ავედით მის გორაკზე. გავიხედეთ, სისი ჩამჯდარა ადგილზრივ მცხოვრებთა წრეში და გამუდმებით იწერს მათ ნაამბობს. ქალბატონი ნინოც გაპყოლია. გაწმარტოებით იჯდა და უსმენდა მოხუცთა საუბრებს. სისის ჩვენ თავზე დავადექით, მაგრამ განა შეგვნიშნა, ისე იყო ჩაფლული ცნობების მოსმენასა და ჩაწერაში, აინუნშიაც არ ჩაუგდია ჩვენი იქ მისვლა. ქალბატონ ნინოს შევუერთდით და ცოტათი გავართეთ, გამოვიყვანეთ მოწყენილობიდან. აბა, წარმოიდგინეთ სამი საათი იჯდე და უსმენდე რომელიღაც ოჯახის პაპისპაპისპაპის გენეალოგიას ან კოშკიდან დაგორებული ლოდის ისტორიას.

ჩაიხედეთ იოსებ მეგრელიძის წიგნში და თქვენ გაგაკვირვებთ არა მხოლოდ ფაქტობრივი მასალების სიუხვე, არამედ თვით ამ მასალების დამადასტურებელი ცნობების სიზუსტე, აღწერილობა, მეცნიერული შედარებები და მოხსობილი წყაროების სიმდიდრე. ამ შემთხვევაში იგი ექვთიმე თაყაიშვილის მეტკვიდრედ, მიმდევრად, მისი ტრადიციების გამგრძელებლად გვევლინება. აკი ამიტომაც აწერია წიგნს: "ეძღვნება უფროსი მეგობრის ექვთიმე თაყაიშვილის ნათელ ხსოვნას. ავტორი". აკი მისი ცხოვრებისა და მოღვაწეობის გაშუქებას საგანგებოდ მიუძღვნა მონოგრაფია "ექვთიმე თაყაიშვილი". მაგრამ ყოველივე ეს ი.მეგრელიძის დამსახურების ერთი მხარეა - დაკავშირებული ცხინვალში პედაგოგიური საქმიანობის პერიოდიდან.

1990 წლის 24 მაისს თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პედაგოგიური საზოგადოებისა და პედაგოგიკის კათედრის წინაშე იაკობ გოგებაშვი-

ლის სახელობის საიუბილეო პრემიის ლაურეატობის წოდების მისანიჭებლად რეცენზია-დასკვნას რომ ვადგენდი, ვწერდი: "დიდი ცოდვა და გაუგებრობაა იაკობ გოგებაშვილის მემკვიდრეობის მეცნიერული შესწავლისა და მისი პოპულარიზაციისათვის ერთ-ერთ თვალსაჩინო ადამიანს, ფილოლოგიურ მეცნიერებათა დოქტორს, საქართველოს რესპუბლიკის მეცნიერების დამსახურებულ მოღვაწეს, პროფესორ იოსებ ბართლომეს ძე მეგრელიძეს დღემდე არა აქვს მიკუთვნებული მისი სახელობის არც ერთი სახის პრემია". შემდეგ ვახასიათებდი რა 1988 წელს მის მიერ გამოცემულ სარეცენზიო შრომას "იაკობ გოგებაშვილი და ახალი ქართული ენა", იქვე დავძენდი:

"არა გვგონია, საქართველოში იოსებ მეგრელიძის, როგორც მეცნიერის და მოქალაქის, სახელი ჩვენგან მოითხოვდეს ვინმეს წინაშე რაიმე დამატებით ინფორმაციას მისი ვინაობის და პოპულარობის გასაცნობად. ხანგრძლივი სამეცნიერო-პედაგოგიური მუშაობა ჩვენს უმაღლეს პედაგოგიურ სასწავლებლებში, პედაგოგიური კადრების აღზრდის საქმეში თვალსაჩინო წვლილი, დაბადების 80 წლისთავზე შეჯამებული მისი სამაგალითო, უმწიკვლო და უანგარო საზოგადოებრივი მოღვაწეობა, ვფიქრობ, კარგად არის ცნობილი საზოგადოების ფართო წრისათვის".

ლექტორია ასეთ წრესა და კოლექტივში ვპოულობდი შრომისმოყვარეობის მისაბაძ მაგალითს. იგი ბიძგს, იმპულსს, სტიმულს მაძლევდა და მეც შეძლებისდაგვარად ვიყენებდი გარემო ფაქტორებს. დავუბრუნდი ისევ ცხინვალში მუშაობის დაწყების პირველ, 1952 წელს.

ოქტომბერში ჩატარებული XIX პარტიული ყრილობის შთაბეჭდილებებზე სამხრეთ ოსეთის აგტონომიური ოლქის პარტიული კომიტეტის მაშინდელი პირველი მდივანი, ყრილობის დელეგატი აკაკი იმნაძე ალექსანდრე ლონტთან ერთად მის კაბინეტში გველაპარაკებოდა:

- უკანასკნელ სხდომაზე პრეზიდიუმიდან ტრიბუნისკენ მიმავალს სტუმრებ-დელეგატებიანად ფეხზე ადგომით ტაშს უკრავდა მთელი ყრილობა. დარბაზი ზანზარებდა თოქოს. ის მიღიოდა ნელი ნაბიჯებით, შეთეთრე-

ბული უღვაშებით და შეძახილების ტაღლა მიაციღებდა. როგორც კი შეჩერდა ტრიბუნის რაფასთან, მარჯვენა ხელი ზეასწია, ყველანი დასხდომისთანავე გაინაბნენ. მისი ხმის გაგონებას დანატრებულები ვიყავით. ხომ გახსოვთ, წინა ყრილობა 13 წლის წინ, 1939 წელს ჩატარდა. არათუ ყრილობა, ამ ხნის განმავლობაში საკავშირო პლენუმიც არ ჩატარებულა. ეს გამონაკლისი მოვლენა იყო ჩვენი პარტიის ისტორიაში. სახალხო მეურნეობის აღდგენა, ომის ჭრილობის მოშუშება, ვოლგა-დონის მშენებლობა, მყარი ეკონომიკური და პოლიტიკური ბაზისის შექმნა, - აი, რა უძლოდა წინ ხანგრძლივ პაუზას. მოკლე, ლრმაშინაარსიან სიტყვას უფრო დიდი, მრგვინავი ოვაცია მოყვა. ისევ ფეხზე ადგომით, ისევ ტაშით და შეძახილებით მივაციღებდით პრეზიდიუმის მაგიდისაკენ. მხნედ, იმედიანად გამოიყურებოდა. განთავისუფლება ითხოვა. იბლავლეს დელეგატებმა...

- პლენუმს არ დასწრებიხართ, ალბათ, - ჰკითხა ალექსანდრემ.

- ახალარჩეული ცენტრალური კომიტეტის წევრებისა და კანდიდატების გარდა პლენუმს სხვა არ დასწრებია. ჩვენგან აკაკი მგელაძე ესწრებოდა. როგორც გავიგე, იქაც დაუყენებია გენერალური მდივნობიდან განთავისუფლების საკითხი, მაგრამ... შეუძლებელია მის გარეშე პარტიის არსებობა.

- მუდმივად ხომ არ იცოცხლებს. - უნებლიედ წამომცდა.

- ამ ეტაპზე მისი სიცოცხლე კიდევ კარგა ხანს, მისი გარეგნობის მიხედვით, ეჭვს არ ბადებს. - მომიგო მდივანმა თავისი ნათქვამის განსამტკიცებლად...

ორი თვის შემდეგ, 1953 წლის იანვარში, კრემლის ექიმთა, კერძოთ, ბელადის პირადი ექიმის ვინოგრადოვის რეპრესიამ კითხვის ნიშანივით მდუმარედ და ავის მომასწავებლად გადაუარა მთელ ქვეყანას. კიდევ ორი თვის შემდეგ დაიწყო ავადმყოფობის ბიულეტენების გამოქვეყნება და... 5 მარტს სამგლოვიარო ზარის გუგუნმა ცხინვალში მომისწრო. გარეთ თოვლის ლრმა ფენები იდგა. ინსტიტუტის პროფესორ-მასწავლებლობა

და სტუდენტი-ახალგაზრდობა დერეფნებსა და აუდიტორიებში ერთწუთიანი მდგომარე დუმილით, მწუხარე, ცრემლიანი თვალებით შეეგება რეკვიემის დაწყებას.

იმავე წლის 9 მარტს, დასაფლავების დღეს, თბილისში ხალხი ისევ იმ ძველი ფოსტა-ტელეგრაფის მიდამოში, იმ ხის რადიორეპროდუქტორს გარშემო მოჯარულიყო, საიდანაც 1941 წლის 22 ივნისს მოლოტოვის გამოსვლას ვუსმენდი. ახლა ისევ ის მოლოტოვი ლაპარაკობდა მოსკოვის სამგლოვიარო მიტინგზე სხვა ხმით, თითქოს მისი ქვითინი გაისმოდა ეთერში. ლაპარაკობდა ხრუშჩოვი, ბერია... ამ ხანებში უკვე "კომუნისტის" ფურცლებზე გამოქვეყნებული იყო იოსებ ნონეშვილის ლექსი "მამავ, ძვირფასო" და მისი სტრიქონები, სტროფები ზეპირად ვრცელდებოდა.

1953 წლის 9 მარტიდან მოვლენები ელვისებურად დატრიალდა. გაუქმდა ხელოვნურად გამოგონილი ოლქობანა, მოიხსნა საქართველოს კომპარტიის ცენტრალური კომიტეტის და მთავრობის წლინახევრიანი ხელმძღვანელობა თავისი "კუდებით" და "დანამატებით". ციხიდან პირდაპირ "მეგრელების საქმეზე" დაპატიმრებული ალ.მირცხულავა უცებ პირველი კაცი გახდა. მან თავისი მმართველობა შექმნა: იგი მხოლოდ შვიდთვიანი გამოდგა იმის შედეგად, რომ ივნისის ბოლო რიცხვებში არენიდან სამუდამოდ გაჰქრა ბერიას ლანდი. დაიწყო ლაშქრობა მისი დამქაშების მოსასპობად. სექტემბერში მირცხულავას ადგილი გენერლის ჩინოსანმა ვასილ მჟავანაძემ დაიკავა. ისევ შეიცვალა ყველგან ნომენკლატურული აპარატის ხელმძღვანელობა. და, აი, მაშინ შეითხზა ნაირნაირი გამონათქვამები მდივნებზე, მინისტრებზე, აპარატშჩიკებზე. იყო...ფაფუ... იყო...ფაფუ... ან ვულგარულად "შენაკაზმი" გადასხვაფერებით: იყო დრო და მომენტი, თეკლეს... ჰგავდა დომენტი. შეიცვალა მომენტი, თეკლე... ჰგავდა დომენტის.

ერთმანეთში აირია იუმორი და ტრაგიზმი, კომიზმი და დრამა.

1953 წელი!

ფასდაკლების შეწყვეტის, ეკონომიკური თვალსაზრისით ხალხისათვის დაუვიწყარი უკანასკნელი წელი. მან დაგვიტოვა: კარაქი - მანეთი და 50 კაპიკის ღირებულებით, ყველი - 1 მან.და 80 კაპ., შამპანური - 2 მან.და 50 კაპ., კონიაკი - 5 მან და 40 კაპ., პროფესორის ხელფასი - 500 მანეთი, დოცენტის - 320.

1953 წელი!

მსოფლიოში სსრ კავშირის ავტორიტეტის კულმინაციის, უმაღლეს მწვერვალზე ასვლის ისტორიულ ქვაღლად ქცეული წელი, საიდანაც დაიწყო მისი რყევის, რღვევის, დეგრადაციის მძიმე, რთული, დამანგრეველი, ხრწნადი პროცესი.

1953 წელი!

სოციალიზმის მსოფლიო-პოლიტიკური სისტემის აპოგეას, ცივი ომის გაძლიერების მსუსხავი წელი.

1953 წელი!

ამერიკის ყოფილი პრეზიდენტის ეიზენჰაუერის შეფასებისა არ იყოს, კაცობრიობის ისტორიაში დიდი პიროვნების დიდი ერას სამარადჟამო დასასრულის, მზის ჩასვენების, დაისის წელი.

ყოველივე ამის პირველი მაუწყებელი იყო 1954 წლიდან პარტიულ კრებებზე სკკპ ცენტრალური კომიტეტის დახურული წერილების სერიალების კითხვა-მოსმენა, კრემლის მანამდე საიდუმლოებით მოცული შიგა ამბების, პოლიტბიუროს ავან-ჩავანების, ინტრიგების, ინტრიგების გარეთ, სამზეოზე გამოფენა, ვითომდა დასაბერტყად და ნესტისგან ჰაერზე გასანიავებლად. ამით ორი-სამი წელიწადი ფსიქოლოგიური ნიადაგი მზადდებოდა დიდი სულიერი "მიწისძვრისათვის". იგი დაიწყო XX პარტყრილობის შირმით, რასაც მოყვა ჯერ თბილისში 1956 წლის მარტის სტუდენტური ამბოხება, ხოლო 1962 წელს ნოვოჩერკასკში უიარაღო მუშათა დემონსტრაციის საშინელი ხოცვა-ჟლეტა.

5-9 მარტს თბილისში დატრიალებული სისხლიანი დღეების შესახებ ბევრი რამ დაიწერა. მე ორ შემთხვევას შევესწარი. პირველს, როდესაც უნივერსიტეტიდან დაძრული სტუდენტი ახალგაზრდობის კოლონას ყოჩივით წინ მიუძღოდა საქ.კპ ცენტრალური კომიტეტის პირველი მდივანი ვ.მჟავანაძე და მიაციცებდა მაშინდელ ლენინის მოედნამდე. აქ გამართულ მიტინგზე გაისმა ხრუშჩოვის გადაყენებისა და მის ადგილზე მოლოტოვის დანიშვნის მოწოდება. აქედან დაიძრა ახალგაზრდობის ჯგუფი და კრწანისში მყოფ ჩინელ გენერალ ჯუ დეს წაუყენა მოთხოვნა დახმარებისათვის ეშუამდგომლა მაო ძე დუნის წინაშე, რათა ბოლო მოღებოდა ხრუშჩოვის ავანტიურას. ვუსმენდი პოეტ იოსებ ნონეშვილის, სტუდენტების მგზნებარე გამოსვლებს. მათი ერთსულოვანი აზრი მიმართული იყო ლენინისა და სტალინის იდეების დაცვისკენ. მაშასადამე, ხელისუფლების ორგანოებს მათ საწინააღმდეგო არაფერი შეიძლებოდა ჰქონოდა.

მეორე საბედისწერო შემთხვევამ ერთბაშად გააქარწყლა ჩემი გულუბრყვილო წარმოდგენა. 9 მარტს ღლისით რუსთაველის პროსპექტით ზღვა ხალხის დინებას ისევ მოედნისკენ მივყვებოდი მარჯვენა მხრის ტროტუარზე. ქუჩა თითქოს ცარიელი იყო. როგორც კი მივუახლოვდით ოპერის ზონას, ქუჩაზე მოედნის მხრიდან გამოჩნდა ახალგაზრდობის გასისხლიანებული ჯგუფები, ზოგს შიშველი, სისხლით შეღებილი მკლავები ზევით, ჰაერში ჰქონდა შემართული ზოგი შველას ითხოვდა, დაჭრილები გარბოდნენ და გაჰყვიროდნენ: ჯალათები გვესვრიან, ნახეთ ხალხო, რისთვის გვესვრიან, რისთვის, რისთვის... სასწრაფო დახმარების მანქანების სირენების და სროლის გამაყრუებელი ხმები ერთმანეთში ირეოდა.

ჩავუარეთ ოფიცრების სახლს და აქ საზარელი სანახაობის მოწმე გავხდი. სასტუმრო "თბილისის" მხრიდან და ყოფილ კომუნარების ბაღიდან მუშტად შეკრული ადამიანების ურღვევი მასა კავშირგაბმულობის სახლისკენ მიიწევდა, ქუჩის გადაკვეთას ღამობდა. სწორედ ამ დროს გაისმა ამ სახლიდან ტყვიამფრქვევების კოდევ ახალი უწყვეტი კაკანი.

თავი შევაფარეთ ეზოს არკას, საიდანაც ნათლად ჩანდა, თუ როგორ ხვდებოდა ტყვიები რესტორნის კედლებს, ფასადს, კარ-ფანჯრებს, როგორ იმსხვრეოდა და იფრიწებოდა მინები, ფარდები, მაგიდები, სკამები. უფრო მძლავრად გაისმოდა დაჭრილების და დემონსტრანტების ერთობლივი გმინვა და გუგუნი...

ამავე ხანებში მწერალთა კავშირში ჩატარებულა მიტინგი, რომლის შესახებ კრიტიკოსი ვლადიმერ ჯიბუტი მიამბობდა: კლუბი გაჭედილი იყო ახალგაზრდობით. სიტყვით გამოსულთა შორის ყველაზე მძიმე მდგომარეობაში ლეო ქიაჩელი ჩავარდა. -ხომ იცი, სტალინზე მას როგორი ნარკვევები აქვს დაწერილი. მოგონებაში გაურია ასეთი სიტყვები: პირველი რევოლუციის დროს ებრძოდით ერთმანეთს არაღეგალურ პირობებში. თავიდანვე ჩანდა, რაც იყო და როგორიც იქნებოდა, რომ მაგის ხელში... არ აცალეს სიტყვის გაგრძელება, ფეხების ბრაგა-ბრუგით და შეძახილებით "პირს, პირს" აიძულეს ტრიბუნა დაეტოვებინა. მერე ნანობდა, გამაბრიყვეს, შემაქებეს გამოდით და...

ცხინვალში მარტის ბოლოს დახურულ პარტიულ კრებაზე დახურული წერილის წაკითხვა თითქმის სამ საათს გაგრძელდა. სიტყვით გამოსულმა გიგუცი კულუმბეგოვმა (განაგებდა მარქსიზმ-ლენინიზმის კათედრას) უფრო მწარედ განიმეორა კრებებზე ადრე გამოხატული ნაციონალისტური შეხედულებანი. იგრძნო რა თავი წელგამართულად, მან დაადანაშაულა პარტიის გარდაცვლილ ბელადი ოსურ სკოლებში ქართული ენის სწავლების შემოღების და გაქართველების ტენდენციის წარმოშობისათვის.

ეს ისეთ უხეშ ფორმებში იყო გადმოცემული, არსებითად ამახინჯებდა ფაქტებს და სინამდვილეს. საქმე შეეხებოდა არაქართულ სკოლებში ქართული ენის სწავლების სახელმწიფოებრივ პოლიტიკას. და რამდენადაც პედაგოგიკის ინსტიტუტში მუშაობის დროს ამ საკითხთან უშუალოდ კავშირი მქონდა, იძულებული გავხდი გამეკეთებინა განმარტება. მისი

შინაარსი ასეთი იყო:

- საქართველოს სახალხო კომისართა საბჭოს 1938 წლის 22 ივნისის დადგენილებით იმავე წლის პირველ სექტემბრიდან ყველა ტიპის დაწყებითი, არასრული და საშუალო არაქართული სკოლების მეორე კლასიდან დაწესდა ქართული ენის სწავლება. ეს დადგენილება მიღებულ იქნა, როგორც მის ტექსტშია ნათქვამი, არაქართველი ახალგაზრდობის ქართული უმაღლესი სასწავლებლებისაკენ დიდი ლტოლვის და საქართველოს სახელმწიფოებრივ, საბეურნეო და საზოგადოებრივ ორგანიზაციებში უფრო ნაყოფიერი მუშაობისათვის ქართული ენის ცოდნის აუცილებლობის გათვალისწინებით.

- განვლილ პერიოდში ამ მხრივ ბევრი რამ გაკეთდა რესპუბლიკის მასშტაბით. შეიქმნა არა მარტო არაქართველი მოსწავლეებისათვის კლასების მიხედვით ქართული ენის სახელმძღვანელოები, 1952 წელს დაიბეჭდა და პედაგოგიკის სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტის გრიფით გამოიცა მასწავლებლებისათვის დამხმარე მეთოდიკური სახელმძღვანელო სახელწოდებით "ქართული ენის სწავლება არაქართულ სკოლებში" (ავტორები: ვ.მუშკუდიანი, ვ.თევზაძე, ფ.რურუა). წიგნს მე გავუწიე რედაქტირება მაშინ, როგორც ინსტიტუტის ქართული ენისა და ლიტერატურის მეთოდიკების სექტორის გამგემ და შერთავსებით გამომცემლობის რედაქტორმა. ამ დონეზეა დაყენებული დღეს ეს საქმე. ამ საქმის წარმატების მკაფიო მაჩვენებელია ჩვენი ინსტიტუტის ქართული ენის და ლიტერატურის განყოფილება, სადაც უმთავრესად ქართულ ენას დაუფლებული ოსი ახალგაზრდობა სწავლობს.

- ყოველივე ამის შემდეგ გაოცებას იწვევს კულუმბეგოვის გალაშქრება პირველ რიგში ქართული სახელმწიფოებრივი ენის წინააღმდეგ, საქართველოში მცხოვრები არაქართველი მოქალაქეების მიერ ამ ენის ცოდნის წინააღმდეგ, მაშასადამე, ფაქტობრივად საქმე გვაქვს ქართული

ენის უგულებელყოფის, მისი აბუჩად აგდების ცდასთან.

სამართლიანობა მოითხოვს აღინიშნოს, რომ თვით ოსმა კომუნისტებმა, ინსტიტუტის დირექტორმა სასტიკად დაგმეს გ.კულუმბეგოვის გამოხდომა, უწოდეს მას გამოუსწორებელი ნაციონალისტი და ამ ფონზე დახურული წერილის წაკითხვიდან შექმნილი მოყამული განწყობილება რამდენადმე განეიტრალდა. მისთვის რაიმე დადებითი მოწონებითი რეაგირება არავის გაუკეთებია. წაყრუებით მიჩნეულ იქნა ინფორმაციად. რა თქმა უნდა, 9 მარტის თბილისის ამბები, უდანაშაულო დემონსტრანტების დახვრეტის შემაზრზენი ფაქტები ხელს უწყობდა ამგვარ ინდიფერენტულ რეაგირებას.

ჩვენთან საიდუმლოდ მიჩნეული დახურული წერილის მთლიანი ტექსტი ამ დროს უკვე გამოქვეყნებული იყო ამერიკის შეერთებული შტატების პრესაში; მისი შინაარსი მსოფლიოს მოედო. გაზეთებში დაიბეჭდა ინფორმაცია ამერიკელი მწერლის პოვარდ ფასტის კომპარტიის რიგებიდან გასვლის შესახებ, საფრანგეთის, იტალიის, ესპანეთის, ინგლისის და სხვა კომპარტიებიდან დაბნეულობის შედეგად ათასობით კომუნისტმა დაყარა პარტბილეთი, ხოლო ჩინეთის კომპარტიამ პროტესტის ნიშნად ჩვენთან ჯერ პარტიული კავშირი გაწყვიტა, შემდეგ კი - ეკონომიკურიც. ინდონეზიაში გადატრიალება მოხდა, დაეცხო საბჭოთა კავშირის ორიენტაციის სუკარნოს ხელისუფლება, ძალაუფლება აიღო გენერალმა სუხარტომ, რომელმაც გააუქმა ყოველგვარი დიპლომატიური კავშირ-ურთიერთობა მოსკოვთან და იქ ჩვენი ხარჯებით შექმნილი მილიარდობით ღირებული ქონება ხელთ იგდო. ასეთი იყო პირველი საერთაშორისო გამოძახილის ზოგადი სურათი.

<u>გალაქტიონ ტაბიძეს</u> (1891-1959) ჯერ კიდევ სტუდენტობის დროიდან ვიცნობდი. ერთგან ზემოთ ნახსენები მაქვს 1936 წლის სექტემბერში სახელმწიფო უნივერსიტეტში პოეტთან მოწყობილი შეხვედრის საღამო, რომელსაც ვესწრებოდით სტუდენტებიც და იქვე აღვნიშნავდი, რომ მელიქიშვილის ქუჩაზე მიმავალს უკან მივსდევდით იმ სიხარულის განცდით, რომ ვითომდა მის ნატერფალს კვალდაკვალ მივყვებოდით. ესეც დიდად გვეა-

მაყებოდა. ომის შემდგომ არაერთხელ მინახავს მწერალთა კავშირის ბაღში განმარტოებით, ნაძვების ჩრდილქვეშ მჯდარი. მინახავს 1954 წელს პასტერის ქუჩის №2 სახლის ეზოში მთვრალ მდგომარეობაში ბავშვების გუნდით აღყაშემორტყმული. მაშინ მას ავტომანქანა "პობედის" მძღოლად ჰყავდა ვინმე წერეთელი, რომელიც ამ სახლის ქვედა სართულზე, ერთ პატარა ოთახში ცხოვრობდა. როცა მანქანას ერთი კვირით გაიტაცებდა "სახალტურად", თავის ბინაში სომხის ქალთან ტოვებდა გ.ტაბიძეს. ის კიდევ არყით ათრობდა მძღოლის მოსვლამდე. მე მაშინ დროებით იმ სახლის ზემო სართულზე ვცხოვრობდი. მაწუხებდა ეს ამბავი, მაგრამ ჩარევა არ შეიძლებოდა. ასეთი ცალკეული უცნაური შემთხვევები აღწერილი აქვს პროფესორ ნოდარ ტაბიძეს წიგნში "გალაქტიონი". ისინი კულისებს მიღმა არსებული შემთხვევებია.

1956 წლის გაზაფხულზე ცხინვალის სახელმწიფო პედაგოგიური ინსტიტუტის პროფესორ-მასწავლებლობამ და სტუდენტ-ახალგაზრდობამ გალაქტიონ ტაბიძეს ტრიუმფალური საზეიმო შეხვედრა მოუწყო. ეს იყო ჭეშმარიტი პოეზიის აღიარების საყოველთაო-სახალხო ზეიმი. ხალხით გაჭედილ სააქტო დარბაზში, რა თქმა უნდა, ოსი ინტელიგენცია, ოსი მოსწავლე და სტულენტი ახალგაზრდობა სჭარბობდა და, ამდენად, ეს იყო ქართველი და ოსი ხალხების, ქართველი და ოსი შემოქმედებითი ინტელიგენციის ისტორიული მეგობრობის თავისებური ნათელი გამოხატულებაც.

შეხვედრის ორგანიზატორი ჩვენთან ერთად აღექსანდრე ღლონტი იყო, რომელმაც იკისრა გალაქტიონის ჩამოყვანის, მისი ცხოვრებისა და შემოქმედების შესახებ კვალიფიციური მომხსენებლის შერჩევის და თვით გალაქტიონთან შეთანხმების საქმე. ეს ბედნიერება წილად ხვდა იმჟამად პუშკინის სახელობის სახელმწიფო პედაგოგიური ინსტიტუტის ქართული ლიტერატურის კათედრის გამგეს, ცნობილ კრიტიკოსსა და მკვლევარს ფილოლოგიურ მეცნიერებათა დოქტორს, აწ განსვენებულ პროფესორ დიმიტრი ბენაშვილს.

და აი გალაქტიონ ტაბიძე მსუბუქი ავტომანქანით, მომხსენებლისა და სტუდენტ გივი თედეევის თანხლებით, ცხინვალის სახელმწიფო პედაგოგიურ ინსტიტუტს ეწვია ზუსტად დანიშნულ დროზე. 1956 წლის 20 აპრილს, საღამოს 6 საათზე.

სააქტო დარბაზი ამ დროისათვის უკვე ხალხით იყო გაჭედილი, პოეტის გამოჩენას დარბაზში უჩვეულო ტაშის გრიალით შეხვდნენ. შესავალი კარებიდან ტრიბუნისაკენ მიმავალი გალაკტიონი მოჩანდა არა მხოლოდ როგორც მხატვრული პოეტური სიტყვის გოლიათი თავისი მაღალი, აზიდული შუბლით, შავი, ბიბლიური წვერითა და არწივისებური, შორს მზირალი თვალებით, არამედ გოლიათი თავისი ფიზიკური აგებულებითაც, თავისი წარმოსადეგი, ღარივით გამართული მაღალი ტანით, გაშლილი მხარბეჭითა და გრძელი, ზომიერი მკლავებით. სცენის სილრმიდან, სადაც ინსტიტუტის მაშინდელ დირექტორთან და სხვ.ხელმძღვანელ ამხანაგებთან ერთად იმ წუთებში ყოფნა მომიხდა, ნათლად მოჩანდა, თუ როგორ მოუძღოდა ძვირფას სტუმარს მკვრივი, დაბალი აღნაგობის გულთადი მასპინძელი აღექსანდრე ღლონტი, როგორ არღვევდა და ათავისუფლებდა იგი ვარდების თაიგულებით შეკრულ გზას და როგორ ამოყავდა გალაკტიონი სასოებით სცენაზე.

ტაშის ქარიშხალი დაცხრა, დარბაზი გაირინდა. პრეზიდიუმის მაგიდას ორ მწკრივად მიუსხდნენ სტუმრები და მასპინძლები. მოკლე შესავალი სიტყვის შემდეგ ინსტიტუტის დირექტორმა მოხსენებისათვის სიტყვა მისცა დიმიტრი ბენაშვილს, რომელიც გალაქტიონისა და ჩემს შუა იჯდა. მოხსენება დაახლოებით ორმოც წუთს გაგრძელდა. ამ ხნის განმავლობაში მე გაფაციცებით ვადევნებდი თვალს გალაკტიონის ყოველ მანერას. ეს იყო ჩემს ცხოვრებაში პირველი შემთხვევა, როცა ასე ახლოს, თითქმის სულ გვერდით ვიმყოფებოდი მასთან და არ მინდოდა უსარგებლოდ ხელიდან გამეშვა ეს სანუკვარი შესაძლებლობა. იქნებ რაიმე ისეთი შტრიხი, ისეთი იდუმალი მზერა დამეჭირა, რომლის აღბეჭდვა რაღაცათი მაინც ეგებ გამოდგომოდა შთამომავლობას. მაშინ ეს

იყო ერთადერთი სურვილი და ერთადერთი მიზანი.

ამიტომ ცალი თვალით შემპარავად მისკენ ვიხედებოდი, ცალი თვალი და გულისყური კი მომხსენებლისკენ მქონდა მიპყრობილი. დრო და დრო გალაკტიონი ფართოდ გაახელდა თავის დიდრონ თვალებს, დიდრონ შავ წარბებს ზევით აზიდავდა და მლიმარე, გაცისკროვნებული სახით გადახედავდა ხოლმე დარბაზს ერთი კიდურიდან მეორე კიდურამდე, სცენის დაქანებიდან ჭერის კუთხეებამდე. შემდეგ მარჯვენა ხელით ნიკაპსა და მკერდზე დაფენილ გრძელ წვერებს ჩამოივარცხნიდა ხოლმე.

ერთხელ თავი ორივე ხელისგულში ჩაერგო, თვალები მოეხუჭა, წვერები ყავისფერი კოსტუმის ლოლებამდე და მაგიდის ძგიდემდე ჩამოფენოდა და უნებურად მომეჩვენა, რომ თვლემდა, დიახ, თითქოს ნამდვილად თვლემდა!

და არც იყო გასაკვირი. სამი-ოთხი საათის ნამგზავრი (ვინ იცის, წამოსვლისას დაისვენა თუ არა) პირდაპირ დარბაზში შემოვიდა... ხუმრობა ხომ არ არის. აგერ სამოცდახუთი წლის ხდება. დაიქანცა პოეტი! არა, დაიქანცა ადამიანი პოეტში, ადამიანური სხეული მარად დაუქანცველ პოეტურ არსებაში, რომელიღაც წარმავალი ნაწილი პოეტის მარადიულ სულში! ასე ვფიქრობდი იმ რამდენიმე წამს, რამდენიმე წუთს, როცა ჩემი წარმოდგენით არათუ ნამდვილად თვლემდა იგი, არამედ ზოგჯერ აფარებული ხელების ჩრდილში ენის წვერით მშრალ ტუჩებს ისველებდა კიდეც, ბაგეებს არხევდა და ასე გადმოსცემდა ჩემთვის რაღაც უცნაურ და შეუცნობელ ბგერებს.

ამ დროს მომხსენებელი უკვე გალაკტიონის ადრინდელი შემოქმედების, მისი უნაზესი ლირიკის ერთგვარ ხორკლოვან "ნაწიბურებზე", იმ დეკადენტურ-სიმბოლისტურ განწყობილებებზე ლაპარაკობდა, რომლებიც "მე და ღამის" და "ლურჯა ცხენების" ავტორს, მისი აზრით, ფრანგი სიმბოლისტების გავლენით ჰქონდა გამოხატული. ეს აზრი ქართულ სალიტერატურო კრიტიკაში მტკიცედ იყო დამკვიდრებული. შემდეგ მომხსენებელი პოეტის ლრმა ფილოსოფიური ლირიკის "სამანებს" გადასწვდა და მიმოიხილა მთელი მისი შემოქმედებითი გზა, როგორც ქართულ პოეზიაში სახელოვანი წინამორბედების - ნიკოლოზ ბარათაშვილის, აკაკი წერეთლისა და ვაჟა ფშაველას ტრადიციების გაგრძელებ-

ბის მეტად უშესანიშნავესი გამოხატულება.

გალაკტიონი ახლა უკვე პრეზიდიუმის მაგიდის ცენტრში ისევ იმ გოლიათური აღნაგობითა და გაცისკროვნებული, მლიმარე თვალებით მოჩანდა, როგორც სხდომის დასაწყისისას, როცა იგი ერთმანეთში გადაჯდომილი ხელების ნელი რხევით სცენიდან მადლობას უხდიდა მის პატივისმცემელ და ესოდენ დამფასებელ დასწრე საზოგადოებას.

მხურვალე მისალმებების შემდეგ გალაკტიონმა წაიკითხა რამდენიმე ლექსი. მათ შორის "იდიდე, მშვიდობავ", "ისევ ახალგაზრდობას" და "სალამი ახალგაზრდობას". ეს ორი ლექსი თითქოს საგანგებოდ ჰქონდა დაწერილი და შერჩეული სტუდენტი-ახალგაზრდობის იმ აუდიტორიისათვის, რომლის წინაშე იგი ახლა ასე ვალმოხდილი და პირნათელი იდგა.

ლექსის გალაკტიონისეული კითხვა ერთი შეხედვით თითქოს ძლიერ შთაბეჭდილებას ვერ ახდენდა, მაგრამ იგი განუმეორებელი და მეტად თავისებური იყო. გალაკტიონი არ მისდევდა ინტონაციის, მახვილისა და პაუზის იმ დაკანონებულ შტამპს, რომლის თეორიული და პრაქტიკული საფუძვლების შემუშავებას მხატვრულ-გამომეტყველებითი კითხვის ოსტატებმა და თეორეტიკოსებმა საუკუნეების მანძილზე დიდპალი შრომა შეალიეს. აქაც თითქოს, ისე როგორც ლექსის ფორმის დარგში, გალაკტიონი ერთგვარ რეფორმატორად გვევლინებოდა. იგი მახვილს ჩვეულებრივ ორ და სამ მარცვლიან სიტყვებში არა ბოლოდან მეორე, არამედ პირველსავე მარცვალზე უკეთებდა და ამის შედეგად თითქოს დისონანსი შეპქონდა წარმოთქმის ტრადიციულ ემოციურ ეფექტში, მაგრამ მისებური აქცენტით წარმოთქმული "იდიდე, მშვიდობავ, იდიდე" ქმნიდა ბგერების, რითმისა და რიტმის თავისებურ ჰარმონიას, რაც ესთეტიკურ ფლერადობას და სილამაზეს ანიჭებდა ლექსსაც და თვით კითხვასაც.

შეხვედრის ოფიციალური ნაწილი დიდხანს არ გაგრძელებულა. იგი შემდეგ გადატანილ იქნა ცხინვალელი მოსახლის გ.კულიჯანოვის ოჯახში, სადაც ინსტიტუტის ქართული ენისა და ლიტერატურის განყოფილების

მე-4 კურსის სტუდენტებს კათედრის წევრებთან ერთად მოწყობილი ჰქონდათ ბანკეტი გალაკტიონ ტაბიძის პატივსაცემად. აი, ეს ბანკეტია არანაკლებ ლირსსახსოვარი.

სუფრა ვრცელი სადარბაზო ოთახის მთელ სიგრძეზე იყო გაწყობილი. შესავალი კარის პირდაპირ, კედლის გასწვრივ, ერთმანეთზე მიდგმული და სურსათსანოვაგით, ღვინის ბოთლებითა და დოქებით დამშვენებული მაგიდები განიერი არ იყო და ოთახში საკმაო ადგილი რჩებოდა გავლა-გამოვლისა და ცეკვისათვის. მის ერთ უკანა კედელთან ხალიჩაგადაფარებული ტახტიც იდგა, წინ წიგნების პატარა მაგიდით. სხვა საგანგებო მორთულობა ოთახში არ შეიმჩნეოდა. იგი უბრალოების, გულუხვობისა და გულითადობის შთაბეჭდილებას ქმნიდა, რომელსაც მასპინძელთა, სტუდენტთა და [illegible] ლექტორთა პოეტისადმი ერთობლივი, ჭეშმარიტად გულწრფელი სიყვარული უერთდებოდა.

ეს არ იყო გამოხატული არც ზედმეტ[illegible] პათეტიკურ სიტყვებში, არც ბახუსის ძალით გადაჭარბებულ სითამამეში და არც რომელიმე მეტიჩარას მ=იერ პოეტის წინაშე თავის გამოჩენის გულისამრევ ქათინაურებში. ყველა თითქოს საიდუმლო "შინაგანაწესს" ზუსტად იცავდა. ყველაფრიდან გამოსჭვიოდა პოეტისადმი საერთო დიდი რიდი, მოკრძალება და თაყვანისცემა. თამადობდა აღექსანდრე ღლონტი, რომლის მოპირდაპირედ, სუფრის მეორე ბოლო მხარეზე იჯდა გალაკტიონი, მის გვერდით დიმიტრი იჯდა, ხოლო ჩვენ, ლექტორები, სტუდენტებს შორის ისე ვიყავით ჩამჯდარი, რომ ყველას დანახვა შეგვძლებოდა.

როგორც კი გალაკტიონი სუფრას მიუჯდა, იგი ერთბაშად გამოიცვალა, გამოცოცხლდა, გახალისდა და სულ მთლიანად გაუქრა დაღლილობის ის იერი, რომელიც ნაწილობრივ შეემჩნეოდა საზეიმო სხდომაზე ყოფნისას. სტუდენტთათვის საოცნებო მიუწვდომლობიდან ის უკვე სრულიად ჩვეულებრივი ადამიანი გახდა, უბრალო, სადა, მომღხენი, მომღერალი, გამრთობი, მოცეკვავე. ამან ბიძგი მისცა ჩვენს წარჩინებულ სტუდენტ-ფოტორეპორტიორს, ამჟამად მწერალს და ჟურნალისტ გივი თედეევს ფოტოსურათებზე

აღებეჭდა გალაკტიონისა და მის გარშემო მყოფთა ცალკეული საინტერესო შტრიხები. სადღეგრძელოებს სადღეგრძელოები ცვლიდა, სიმღერას გიტარა, გიტარას ცეკვა და ასე გრძელდებოდა დილამდე. გალაკტიონს რული არ ეკარებოდა, რაც მეტს სვამდა, უფრო მეტად ფხიზლდებოდა და ფეხზეამდგარი თითქმის ქადაგად იყო გადაქცეული. ყველას გვხიბლავდა მისი ლრმამშინაარსიანი სიტყვა ამათუიმ საკითხზე, მაგრამ ამავე დროს ყველას გვაოცებდა მისი გონების აბსოლუტური სიფხიზლე, რომელსაც პახუსის ძალა ვერ მორეოდა.

ერთხელ სტუდენტებს დრო ეხელთათ და უფრო ახლოს მისხლმოდნენ ფეხზე მდგარ გალაკტიონს, რომელიც გატაცებით იგონებდა თავისი ცხოვრების განვლილ ეპიზოდებს. უცებ ის ერთ მათგანს მოუბრუნდა, თვალებში ჩააცქერდა და მისთვის დამახასიათებელი შექირქილებით მიმართა:

- რა გქვია, ძამიკო, შენ?

- გივი, ბატონო გალაკტიონ, - სწრაფად მიუგო ჯმუხი აგებულების ჭაბუკმა და ელვარე თვალები ზევით მიაპყრო.

- რა გვარი ხარ, ძამიკო?

- თედეევი.

- თქვენ გოგონა?

- მამისაშვილი.

- სახელი?

- მარო, მარიამ.

და ასე ჰკითხა რამდენიმეს. მერე თვითონ აჩრიალა მათი გვარი და სახელი: ანა სუდაძე, ელენე ბაშარული, მერი ცხოვრებოვა, მარიამ მამისაშვილი, გივი თედეევი... ოყვა და ოყვა ხან ქართული გვარი, ხან ოსური. გალაკტიონს უცებ სახე არაჩვეულებრივად გაუბრწყინდა, თითქოს მიაგნო, რასაც ეძებდაო, მარჯვენა ხელი წინ გამოიშვირა, ტანიც ნახევრად მოაბრუნა ხელის მიმართებით და ახალ მოგონებას ახალი სადღეგრძელო მოაყოლა.

- ასე იყო, ძამიკოები, ძველადაც. ერთად ვსწავლობდით ქართველები და ოსები, ერთ მერხზე ვისხედით, ერთ მიზნებს ვემსახურებოდით. სემინარიაში ჩემი ახლო მეგობარი იყო ერთი ოსი ყმაწვილი. ვალდიას ვეძახდით მას. გვარად ფარნიევი იყო. ის დიდად მიყვარდა, ნიჭიერი იყო. ოსურ "ასა-ასას", რომ დაიძახებდა ცეკვის დროს, იატაკს აბანბარებდა. აქედან შემრჩა ოსეთისა და ოსების დიდი სიყვარული. 1932 წელს ვეწვიეთ ქართველი მწერლები ოსეთს, 1952 წელსაც გახლდით აქ. ახლა კი მგონი უკანასკნელად ვარ თქვენს მიწა-წყალზე!

რაღაც ნაღვლიანი კილო შეეპარა ხმაში, მაგრამ უმალვე დაძლია და შეკრული შუბლი უმალვე გასსნა.

- მუდამ ასე ერთად იყავით, ჭაბუკებო და ქალიშვილებო, ქართველი და ოსი ხალხების მარადიულ მეგობრობას გაუმარჯოს. - თქვა ეს და სავსე ჭიქა სულმოუთქმელად გამოსცალა. დაჯდა, ხელები აიფარა სახეზე, დადუმდა. გვეგონა მიეძინებოდა და ლოგინის მომზადებას შევუდექით. სულ რაღაც რამდენიმე წუთმა განვლო მის ასე მდუმარედ ყოფნაში. ცეკვა-მოლხენა კი გრძელდებოდა.

გალაკტიონი უცებ ზეწამოიჭრა და თვალებით დიმიტრის დაუწყო ძებნა.

- დიმიტრი, სადა ხარ, დიმიტრი, ძამიკო! - იძახდა ის.

- აგერ ვარ, ბატონო გალაკტიონ. უპასუხა ჩემთან ცეკვით გარეულმა დიმიტრი ბენაშვილმა და გალაკტიონს მიაჩერდა. ყველანი ისევ მისკენ მივბრუნდით. ახლა არც ყანწი ეჭირა ხელში და არც ღვინით სავსე ჭიქა. ორივე ხელებით მაგიდის ძგიდეებს დაყრდნობოდა და თითქოს მოსსენების დასაწყებად ემზადებაო, ერთი ზევით აიხედა, ჭერს მიაპყრო თვალები და დაიწყო.

- აი დიმიტრიც შეეცდა დღეს, ჩვენი კრიტიკოსები ცდებიან, ყველანი ცდებიან, გალაკტიონი სიმბოლისტი იყო, ამტკიცებენ. არა, ძამიკო დიმიტრი, არა ანხანაგებო, ეს არ არის სწორი, ეს გაუგებრობაზეა აგებული. მე ასეთი გულუხვობა და ასეთი წრფელი სიყვარული არსად არ მიგრძვნია და, აი, თქვენ გაგანდობთ, ჩემო ძვირფასო ჭაბუ-

კებო და ქალიშვილებო, ჩემი დიდხნის დამალულ საიდუმლოს, "მე და ღამის" შექმნის საიდუმლოს.

იგრძნობოდა, რომ ახლა უკვე ის თავისი შემოქმედების ნამდვილ ექსტაზში შედიოდა, იმ ექსტაზში, რომელშიც წარმოიშობა ხოლმე სულის ყველაზე უსათუოესი ღაღადისი, ყველაზე დაფარული გასანლობარი. უცებ უბის წიგნაკი მოვიმარჯვე და სიტყვა-სიტყვით ჩავიწერე შემდეგი:

" ეს იყო ახალგაზრდობის დროს, 1912 წელს. - დაიწყო ნელი, მკაფიო ხმით გალაკტიონმა, - ქუთაისის საგუბერნიო ციხეში ერთი ჩემი ახლო მეგობარი რევოლუციონერი იჯდა (ლაპარაკია მ.ოკუჯავაზე - ა.თ.). მე და ჩემს ამხანაგს დავალებული გვქონდა მიგვეღო მისგან საიდუმლო ნიშანი, წინასწარ გაფრთხილებული ვიყავით, რომ ის ციხის ზედა საკნიდან ქუჩისკენ, სადაც ჩვენ უნდა ვმდგარიყავით, პურის ცომისგან მოზელილ გუნდას გადმოაგდებდა, რომელშიც პატარა წერილი უნდა ყოფილიყო მოთავსებული. და, აი, ერთხელ საღამოჟამს დავიწყეთ სეირნობა ციხის გალავნის ირგვლივ, დათქმულ ქუჩაზე. დიდხანს მოგვიხდა სეირნობა და ლოდინი. ეტყობოდა ხელსაყრელ დროს ელოდა. ბოლოს ჩემს ახლოს დაეცა პურის გუნდა... უმალ ავიღე და გადავტეხე იგი. შიგ მართლაც ბარათი იდო: "იარალი შემოგვიგზავნეთო", ეს მე საიდუმლოდ შევინახე. აი, რამ მომცა ბიძგი დამეწერა ჩემი "მე და ღამე". - თქვა ეს და ისევ დიმიტრის მიმართა.

- რა აქვს, დიმიტრი, ამ ამბის შემდეგ საერთო ჩემს "მე და ღამეს" სიმბოლიზმთან? არაფერი, არაფერი.

- ეს ამბავი ფრიად საინტერესოა, ბატონო გალაკტიონ და აწი გავითვალისწინებთ! - მოკრძალებით შეეპასუხა პატივცემული დიმიტრი.

ამ მცირედი შეპაექრებიდან ჩემთვის ნათელი გახდა, რომ პრეზიდიუმზე ყოფნისას მე მხოლოდ მომჩვენებია გალაკტიონის თვლემა, ნამდვილად კი ის თურმე მომხსენებლის ყოველ სიტყვას გულდასმით უსმენდა და თავის

გულში ეკამათებოდა კიდეც მას. უეჭველია ამის მომასწავებელი იყო ტუჩების ის უცნაური ცმაცუნი და ბგერების იდუმალი შრიალი, რომელზეც ზემოთ ვლაპარაკობდი.

გალაკტიონის ეს შინაგანი სულიერი ღალადისი მართლაც, წინათგრძნობის მსგავსად, უკანასკნელი აღმოჩნდა. ზუსტად სამი წლის შემდეგ მან ტრაგიკულად დაამთავრა თავისი სიცოცხლე. თბილისის სამკურნალო კომბინატში მწოლიარე პოეტს გარდაცვალებამდე რამდენიმე დღით ადრე ვეწვიე და თან მივუტანე ცხინვალში მის მიერ "მე და ღამის" გენეზისის საკითხზე გამოთქმული აზრების ჩანაწერები სათანადო კომენტარებით. დიდად ესიამოვნა, თავის უბის წიგნაკში საგანგებო ჩანაწერი გააკეთა და მთხოვა, რომ წარდგენილის სახით გამომექვეყნებინა ეს მასალა. მე ვაცნობე, რომ "ლიტერატურული გაზეთის" ფურცლებზე ვაპირებ დაბეჭდვას მეოქი. ამან კიდევ უფრო გაახარა და დაუყოვნებლივ ჩემს წერილს ბოლოში ასეთი წარწერა გაუკეთა: "ძმაო ერემია! (იმ ხანებში ერემია ქარელიშვილი აწერდა ხელს რედაქტორის გიორგი ნატროშვილის მაგიერ გაზეთს) აკაკი თოფურიას ეს წერილი წავიკითხე. ყველაფერი სწორია. გთხოვთ უცვლელად დაბეჭდოთ". ერემიას წერილი იმ დღესვე მივუტანე, მოამზადა კიდეც დასაბეჭდად, მაგრამ მოულოდნელად გალაკტიონის სიკვდილმა მოუსწრო და მისი მინაწერი ბარათი ჩემ წერილთან ერთად შერჩა და მოწიწებით ინახავდა. ჩვენ მხრივ კი, რაკი ტექსტი სიცოცხლეში შეთანხმებული გვქონდა პოეტთან, მისი სურვილი მაღე შევასრულეთ. 1959 წელს ჩვენი "ქართული ლიტერატურის სწავლების მეთოდიკის" მეორე წიგნის პირველ გამოცემაში საგანგებოდ შევიტანეთ ქვეთავი გ.ტაბიძის "მე და ღამე", რომელშიც ზემოთ მოტანილი მოგონება მთლიანად დაბეჭდილი გვაქვს სათანადო კომენტარებითა და ანალიზით (იხ.გვ. 276-278). შემდეგ ეს განმეორდა ამ წიგნის ყველა გამოცემაში. ფაქტობრივად აქედან ჩამოეცალა გ.ტაბიძის "მე და ღამეს"

სიმბოლიზმთან კავშირის საილუსტრაციოდ გამოყენების "ფუნქცია". თვით დ.ბენაშვილმაც თავისი წიგნის 1967 წლის გამოცემაში ამ საკითხზე [illegible] ახალი თვალსაზრისი განავითარა. ეს მნიშვნელოვანი ფაქტია.

...რიჟრაჟი მოადგა სარკმლებს. ცხინვალი იღვიძებდა, ფეხზე დგებოდა, ღლიური მჩქეფარე შრომისთვის ემზადებოდა. ჩვენც ნელ-ნელა ოთახიდან გარეთ, ეზოში გამოვედით. ღილის გრილი, მასულბუნებელი ნიავი პქრიდა. იმ ხანებში გრძელი პალტოები იყო მოდაში და გალაკტიონსაც ლრაფის შავი, აქა-იქ გახეხილი გრძელი პალტო ეცვა და შლიაპა ებურა. არც ნამთვრალევს ჰგავდა და არც მთლად ფხიზელს, არც ენა ეშლებოდა და არც ფეხი. ოჯახის პატრონს გავცილდით გამოსამშვიდობებელი გულღვარი სიმღერით, რომლის "ლოგპარობა" მე დამეკისრა (არასოდეს სიმღერა არ კიცოდი, გარდა ცოტათი მოლბენის შემდეგ ჩემებური "აბა ულალი", რომელსაც აიტაცებდა ხოლმე გაწსვენებული დავით ჩხეიძე თავისი მრავალპანგოვანი მდიდარი ხმით). გულის სატატიო წევრებად, სტუდენტებთან და ჩვენი კათედრის წევრებთან ოთარ ქაჯაიასთან, ალ.ლონტთან ერთად, გალაკტიონ ტაბიძეც და დიმიტრი ბენაშვილიც ითვლებოდა (ეს სურათიც გადაღებული ჰქონდა ანა სუდაძეს და გივი თედეევს).

შემდეგ ჩვენ ერთიანად სასტუმროსკენ გამოვყევით გალაკტიონს. გზაზე სტუდენტი გოგო-ბიჭები ფუტკარივით ცხვეოდნენ, ისიც გრძნობდა ამას და ხან ერთს გადასდებდა ხელს, ხან მეორეს. რა ამბები არ მოიგონა კიდევ გალაკტიონმა თავისი ცხოვრებიდან! ზოგს, რა თქმა უნდა, ოსზავდა, ცოტა სიმარცლეს დიდ ფანტასტიურ ამბავს გაურევდა და სტუდენტებს ამით აოცებდა და აკვირვებდა. ერთი დეტალი განსაკუთრებით დამამახსოვრდა.

-1917 წელს, ოქტომბრის რევოლუციის გაბარჯვების მომდევნო დღეებში, პეტროგრადში ვიყავი, - ყვებოდა გზადაგზა, სვენებ-სვენებით გალაკტიონი, - სმოლნში გაეგოთ ჩემი იქ ყოფნა და გამომიძახეს. შესავალ კარებთან ჩვენი სოსო შემხვდა.

- მერე, მერე, ბატონო გალაკტიონ, რა გითხრათ სტალინმა?, - გაფაციცებით, ინტერესით კითხულობდნენ სტუდენტები.

- გალაკტიონ, რევოლუციას შენი დახმარება სჭირდებაო. - მითხრა მან, - უპასუხებდა გალაკტიონი.

- თქვენ რა პასუხი მიეცით?

- მზად ვარ ვემსახურო რევოლუციას-მეთქი.

- ჰოდა, შუააზიაში ბასმაჩების რაზმები გვებრძვიან და იქ უნდა წახვიდეო.

- თქვენ რა უპასუხეთ? - კვლავ სულმოუთქმელად ეკითხებოდნენ სტუდენტები.

- ცოტათი დავფიქრდები-მეთქი, ვუთხარი და დამეთანხმა. მეორე დღეს უნდა მივსულიყავი.

- მიხვედით?

- რასაკვირველია, არა. მერე არ დავბრუნებულვარ სმოლნში, გალაკტიონი პოეზიას სჭირდებოდა, ძამიკოებო, და ბასმაჩებისთვის რომ თავი გადამედო, ახლა აღარ გეყოლებოდათ თქვენი გალაკტიონი. ასე არ არის?

- დიახ, ასეა, ბატონო გალაკტიონ! - ერთხმად უდასტურებდნენ სტუდენტებიც.

ყვებოდა ასეთ ანეკდოტურ ამბებსაც. და ამაშიც იყო რაღაც თავისებური, გალაკტიონისებური. სასტუმროსთან შევჩერდით. დასვენება არ ინება. თქვენთან ყოფნა და საუბარი მირჩევნიაო, თქვა. ამასობაში კიდეც სულ მთლად გათენდა. მანქანა სასტუმროსთან გველოდებოდა. გალაკტიონი, დიმიტრი ბენაშვილი, აღექსანდრე ღლონტი და მე ჩავჯექით მანქანაში და 21 აპრილს დილის 9 საათზე გამოვემართეთ თბილისისკენ.

ასეთი იყო გალაკტიონ ტაბიძის უკანასკნელი ერთი დღე სამხრეთ ოსეთში. ეს დღე არასოდეს წარიშლება ცხინვალის პედაგოგიური ინსტიტუტის ყველა იმ ყოფილ სტუდენტთა და თანამშრომელთა მეხსიერებაში, რომ-

ღებიც მონაწილეობდნენ 1956 წლის 20 აპრილს მასთან მოწყობილ საზეიმო და პირად, საბანკეტო შეხვედრებში. ამ შეხვედრამ ახალა ფარდა "მე და ღამის" შექმნის საიდუმლოებას.[1]

მოგონებაში ნახსენებმა ყოფილმა სტუდენტებმა მერი ცხოვრებოვამ და გივი თედეევმა 1988 წელს ცხინვალში სტუმრად ყოფნისას დიდი პატივი დამდეს, მიმიწვიეს თავიანთ ღამაზ, სულით და გულით მდიდარ ოჯახში. აქ იყვნენ ყოფილი სტუდენტები ნოდარ ზადიშვილი და ვასილ საბანაძე. მე თან მახლდა ავტომანქანით მგზავრობის მთავარი ხელშემწყობი, თვით მისი მფლობელი, სპორტის დამსახურებული მოღვაწე აკაკი მეიფარიანი, რომელსაც ფარიკაობის სახეობის მრავალ მსოფლიო შეჯიბრებებში ჰქონდა მონაწილეობა მიღებული.

განსაკუთრებით გამაოცა ქალბატონ მერის დიასახლისობამ, შრომისმოყვარეობამ და შემოქმედებითი ნიჭიერების ნაყოფიერებამ. იგი ჩემ წინაშე წარმოდგა სამაგალითო, სათნოებით სავსე ტედად, ერთგულ, გამგებ, თანამოაზრე და თანამოკალმე მეუღლედ, გამომცემლობა "ირისთონის" უცვლელ რედაქტორად, პროფესიონალ მწერლად და მთარგმნელად. მერი ცხოვრებოვა თანაბრად ფლობს როგორც ქართულ, ისე ოსურ ენას, ეწევა ორმხრივ მთარგმნელობით მოღვაწეობას და ამით ცდილობს ყოველნაირად ხელი შეუწყოს ქართველი და ოსი ხალხების მეგობრობის განმტკიცებას.

როცა ამ სტრიქონებს ვწერ, მაგიდაზე მიდევს ოსურიდან ქართულად მის მიერ თარგმნილი ოსი მწერლის მ.გაბულოვის სქელტანიანი რომანი "სისხლით ნაწერი" და საკუთრივ მისი პრობაული ნაწარმოებების სულ ბოლოს გამოცემული კრებული სახელწოდებით "უკვდავი ფესვი", რომელსაც ამშვენებს ავტოგრაფი: "პროფესორ აკაკი თოფურიას - ჩემს ძვირფას მასწავლებელს გულწრფელი პატივისცემით. მერი ცხოვრებოვა, 1989, ქ. ცხინვალი". ამაზე უნეტარესი ჯილდო რა უნდა იყოს აღმზრდელი-პედაგოგისათვის?!

მაგრამ მერი ცხოვრებოვას ახსოვს ჩემი სიმკაცრე და გაფაციცებით დაეუწყე მის რომანს, ნოველებს ძველებური წესით "ჩხრეკა-ქექვა"

1. თბილისამდე მგზავრობის ეპიზოდიდან გალაკტიონის ორი შტრიხიც უნდა მიემატოს მის უცნაურობათა ყოფით ბიოგრაფიას. გამოვიცილით თუ არა ცხინვალს, მეჯვრისხევში არც კი ვიყავით შესული, უკან მოუხედავად გალაკტიონმა დიმიტრი ბენაშვილს ჰკითხა: - ჯიბეში ფული რატომ არ ჩამიდესო. დიმიტრიმ მე და აღექსანდრეს გადმოგვხედა მხრების აწურვით. ჩვენ ხომ ბილეთები არ გაგვიყიდია, ბანკეტი მოვუწყვეთ, რა საფასური უნდა მიგვეცა. დიმიტრიმ უცებ გამონახა გამოსავალი და უპასუხა: ბატონო გალაკტიონ, ფოსტით გამოგიგზავნიან და მოგივალ. ხმა არ ამოუღია, ჩვენ სამივეს თვლემა მოგვერია. ვიგრძენით, რომ მანქანა სადღაც გაჩერდა. გავიხედეთ, რულთან გალაკტიონი არ ზის. მძღოლმა გვითხრა, გამაჩერებინა და ეგერ სასადილოში შევიდაო. გადმოვხტით სამივე, ვხედავთ, გალაკტიონი ჩამდგარა სოფლელ გლეხებთან, შავი ღვინით სავსე ჯამი უკავია ორივე ხელით და მათ აღლეგრძელებს. ორი ჯამის დაღევა მოასწრო. ჩავსვით ისევ მანქანაში.

მოგონებისათვის ამის დამატება მირჩია ცნობილმა პოეტმა ვახტანგ ჯავახაძემ, რომელმაც 1988 წელს "ნაკადულის" მიერ "უცნობის" სახელწოდებით გამოცემული საინტერესო წიგნით პირველად შეგვახედა გალაკტიონ ტაბიძის დღემდე მართლა უცნობ შემოქმედებით ლაბორატორიაში. ეს წიგნი ძვირფასი შენაძენია ქართული ლიტერატურისმცოდნეობისათვის ჯერ კიდევ ნაკლებად პატივდადებულ მხატვრული შემოქმედების ფსიქოლოგიურ მეცნიერებაში. ამ თვალსაზრისით იგი თვით ავტორის პოეტური ბიოგრაფიის ერთ-ერთი საეტაპო, შემადგენელი ნაწილია.

რათა, მომხიბვლელი წარწერის მიუხედავად, დამეტუქსა სიუჟეტის სიმწირისა თუ მხატვრული საღებავების აქა-იქ იქნებ მუქად ან ტლანქად წარმოდგენის გამო. დახე, ამ უწინდელ სუსტ, გამხდარ, მეოცნებე და მაძიებელ გოგონას?! როგორის ოსტატობით დასტრიალებს ხალხური "ქვადედაკაცას" სახელწოდების ლოდის გარშემო შეთხზულ ამბავს, როგორის დამაჯერებლობით ქარგავს ვრცელ რომანში სოფლური ცხოვრების ნაირფეროვან სურათებს, როგორ გვიხატავს და გვინერგავს წესჩვეულებათა ლრმა ფესვების უკვდავების მარადიულ იდეას?! ყოველივე ამის შემდეგ განა მოვალე არა ვარ ქედი მივიხარო მის წინაშე და ბოდიშის მოხდით ულრმესი მადლობა მოვახსენო პირველ რიგში ჩემი "გაწბილებისა" და "დამარცხებისათვის"? ესეც ხომ თავისებური უნეტარესი ჯილდოა! გივი თედეევიც თავის მხრივ რამდენიმე წიგნის ავტორია. ერთმანეთს ეჯიბრებიან შემოქმედებით სწრაფვაში.

ან ავიღოთ მეორე მაგალითი. გალაკტიონთან დიალოგში სტუდენტ მარიამ მამისაშვილის სახელის გაელვება. თვითონ არ მინახავს ინსტიტუტის დამთავრების შემდეგ, მაგრამ გაზეთ "საბჭოთა ოსეთის" 1986 წლის 20 ივნისის ნომერში გამოქვეყნებული წერილიდან შევიტყვე, რომ ქართულ ენასა და ლიტერატურას ასწავლიდა ცხინვალისავე მეოთხე საშუალო სკოლაში. მისივე თანაკურსელთან გულნარა ქერქაძესთან ერთად მათი ერთობლივი რეცენზია სათაურით "ჩვენი მუდმივი სახელმძღვანელო" ერთ-ერთი საუკეთესოა ჩემს მეთოდიკურ სახელმძღვანელოზე დაბეჭდილ პუბლიკაციათა შორის. ამას რომ ვამბობ მხედველობაში მაქვს პრაქტიკოსი მასწავლებლის პოზიციიდან შემუშავებული კრიტერიუმი, რომელიც ამჟღავნებს მათ პროფესიულ ზრდას, წინსვლას, მთავარში წვდომის უნარს, წერისა და აზროვნების კულტურას. ეს ხომ ყოველი განათლებული ადამიანის დიდი ლირსებაა. არა, ცხინვალის პერიოდს უნაყოფოდ არ ჩაუვლია.

– მაშ, საიდან წარმოიშვა გამწვავებული ეთნოკონფლიქტი, რომელმაც ასობით უდანაშაულო ადამიანი იმსხვერპლა? – დაიბადება ბუნებრივი კითხვა.

ის რაც სამხრეთ ოსეთთან დაკავშირებით უკანასკნელ წლებში მოხდა, არ გამომდინარეობს არც ქართველი და არც ოსი ხალხის სასიცოცხლო ინტერესებიდან, ის ზემოდან თავმოხვეულია მათზე როგორც გარეშე ძალების, ისე ორივე ხალხის ფენებიდან ამოტივტივებული, მოუმწიფებელი პოლიტიკანების მიერ უტაქტო, მოუზომელი, შეურაცხმყოფელი ტონით წარსულიდან ურთიერთის მიმართ ლაფის დასხმით, გონების, ჭკუის და წინდახედულების მონარჭვების ნაცვლად ემოციების და გრძნობების უფრო და უფრო მეტი მობილიზებით.

სამაჩაბლოს საზოგადოების დამფუძნებელ პირველ ხუთასკაციან კრებაზე, [illegible] ოსი ექსტრემისტების მოქმედების საშინელი სურათი დაიხატა. გამოვთქვი სურვილი: - შეგვახვედრეთ ჩვენს ყოფილ კურსდამთავრებულ ოს ინტელიგენციას, ცხინვალის ინსტიტუტის ქართული განყოფილების იმ ყოფილ ოს სტუდენტებს, ვინც გალაკტიონის საღამოს და ბანკეტს ესწრებოდა, მოგვეცით საშუალება გავიგოთ, რამ ააღებინა მათ იარაღი ქართველი კაცის მეზობლების წინააღმდეგ, და თუ ამაში დამნაშავე ჩვენა ვართ, მათი აღმზრდელები, დაე, ჩვენ გვესროლონ ტყვია-მეთქი. ეს სურვილი თუ განცხადება მაშინ ყურად არავინ ილო. ჩვენ, ვინც კარგად ვიცნობდით 50-იანი წლების ოსეთს, არავინ გაგვრია რაიმე მომრიგებელ ლონისძიებებში და ამიტომ არც არაფერში ჩავრეულვართ.

ისე კი სიმართლე უნდა ითქვას. ჯერ კიდევ ხელისუფლებაში მოსვლამდე, ვაკის პარკში მოწყობილ მიტინგებზე ზ.გამსახურდიასაგან პირადად მოსმენილია მოწოდება - საქართველო ქართველებისათვის, ავლაგმოთ ლეკები და ოსები საქართველოდანო. იმავე ვაკის პარკში ამ მოწოდების საპასუხოდ რადიორეპროდუქტორიდან გაისმოდა ოსი წარმომადგენლის აღგზნებული სიტყვები: მოვითხოვთ ზვიად გამსახურდიას სისხლის სამართლის პასუხისგებაში მიცემას ქართველი და ოსი ხალხების ისტორიული მეგობრობის ფეხქვეშ გათელვის, ამ ორ ხალხს შორის შუღლის ჩამოგდების, ნაციონალური გრძნობების და მტრობის გაღვივებისათვის.

ამ მიტინგებს უამრავი ხალხი ესწრებოდა. ცნობილია, თბილისიდან ცხინვალის მისადგომებამდე მრავალათასიანი უიარაღო დემონსტრაციის ფაქტიც, რამაც კიდევ უფრო დაძაბა მდგომარეობა.

ერთი მხრივ ჩოჩიევის, ხოლო მეორის მხრივ, გამსახურდიას პირადი ამბიციები, მრავალჯა შორის, ერთ-ერთი სერიოზული მიზეზია უბედურებისა, რომელიც ორივე ხალხს დაატყდა თავს. ამიტომ ამ ამბის ანალიზის შედეგებიდან კი არ უნდა გამოვდიოდეთ, არამედ, ამასთან ერთად, იმ მიზეზებიდან, რომლებმაც წარმოშვეს სავალალო, ტრაგიკული, სახელგამტეხი შედეგები.

გალაკტიონთან შეხვედრის ცოტა ხნის შემდეგ ინსტიტუტის სამეცნიერო მივლინებით მე და ალექსანდრე ლლონტი 1956 წლის ივნისში ერთდროულად ვიყავით ცალ-ცალკე, ჩვენ-ჩვენი გეგმით, მე - მოსკოვში, ის კი - ლენინგრადში. წინასწარ დათქმული გვქონდა ერთმანეთს შევხვედროდით მოსკოვში წითელ მოედანზე, მავზოლეუმის წინ. პუნქტუალური სიზუსტით შევხვდით კიდეც. ეს იყო 9 ივნისს, დილის 11 საათზე.

მანამდე, 8 ივნისს, პროფ. ვ.გოლუბკოვი ნაცნობ ინსტიტუტში კარგი განწყობილებით შემხვდა, წაეკითხა ჩემი სადოქტორო დისერტაციის ოთხგვერდიანი გეგმა-თეზისი. მორჩა ვრცელი ავტორეფერატი დამეწერა და გამეგზავნა პირადად მის სახელზე. იგი დაინტერესდა მე-19 საუკუნის ქართული მეთოდიკური აზროვნების - ისტორიის ჩემეული სავარაუდო პერიოდიზაციით და გამოთქვა სურვილი ნაციონალური რესპუბლიკების ბაზაზე მეთოდიკური ტრესტომათიის გამოცემის შესახებ. ეს ძალიან კარგი იდეა იყო მაშინდელი სახელმწიფოებრივი სტრუქტურის გაგებით. დარჩენილი დღეები დაგეგმილი მქონდა ლენინის სახელობის დიდ ბიბლიოთეკაში სამუშაოდ. ასეთი იყო ჩემი ერთგვარი პირადი "ანგარიში" საშა ლლონტისთვის მოსახსენებლად. ვიცოდი ლენინგრადში მისი დაუღალავი შრომის ამბავი. ერთ ბარათში იქიდან მწერდა: "ახლა ბიბლიოთეკაში

ვზივარ ყოველ დილით 10 საათიდან 11 საათამდის". წარმოგიდგენიათ! სირცხვილით სად გამელო თვალები, რომ ... უქმად მესეირნა, ვთქვათ, მოსკოვის კულტურის პარკში.

და, აი, ჩვენ ისევ ერთად ვართ. დაღლილის სახე ჰქონდა. ნაყოფიერად ემუშავა. ისიც სადოქტორო დისერტაციისათვის მასალებს აგროვებდა. ჩვენი მთავარი ამოცანა იმ დღეს განახლებული მავზოლეუმის ნახვა იყო. სულ რაღაც წელიწადნახევარი იყო გასული მისი გახსნიდან. უშველებელი რიგი 11 საათზე იწყებდა მოძრაობას. ჩვენ დავიკავეთ ბოლო ადგილი კრემლიდან კოლონეტონახევრის დაცილებით. როგორც იქნა შევაღწიეთ ნრუმელ განათებულ მღვიმეში, შეგოვუარეთ ჯარისკაცების თვალწინ იმ სარკოფაგს, რომელიც ნანახი მქონდა 1950 წელს. გაეფართოებინათ. მინის შუშის გერმეტიულ ჩარჩოში ახლა ორი იწვა.

პირველი - რომელმაც ათ დღეში შეძრა კაცობრიობა, მეორე - ვინც ოცდაათი წელიწადი აბანბარებდა მსოფლიოს. ახალბალსამირებული ახალმიცვალებულს მოგაგონებდათ. ამიტომ იგი, შედარებით პირველთან, გიგანტურად, თითქოსდა, ქედმაღლურად გამოიყურებოდა. წინა - ხანგრძლივობისგან ჩაფშუტულ პატარა ფიტულად ეცეულიყო და გვერდით მწოლიარე თავისი სპეულით ლამის ფარავდა კიდეც. ეს სხეული ახლა გაქვავებული იყო. ოდნავ ჭორფლიანი სახით, თავზე შერჩენილი თხელი თმით, თავისი განაქმული ულვაშით, შუაში ოდნავ ჩაწეული შუბლით, მსხვილი ბაგეებით და გულმკერდზე ჯვარედინად დაწყობილი ხელებით მშვიდად მძინარეს ჰგავდა. იმდენად მიახლოებული ჩანდა სამი წლის წინანდელ რეალობასთან, იმ ცოცხალთან, რომელიც მხოლოდ კინოლენტებიდან შემოგვცქეროდა, ერთი შეხედვისას უცებ გაღვიძების შიში გიპყრობდათ. ამ შთაბეჭდილებებით გამოვედით მღვიმედან.

ბედად წინა დღეებში გაეხსნათ უკანა მხრიდან კრემლის ეზოში შესასვლელი ჭიშკარი და მავზოლეუმიდან ახალი რიგი იქითკენ მიემართებოდა. ჩვენც გავყევით დინებას, შევუდექით აღმართს და ზედ იმ ისტო-

რიულ ქვემეხთან შევჩერდით, რომლის შესახებ ათასგვარი ლეგენდები ვრცელდებოდა. აკი აქ, ამ ქვემეხის მიდამოებიდან დაიწყო ე.წ. ლენინური შაბათობების ისტორია! ცოტა იქით კრემლის უკანა კედელი ჩანდა შუაში რაღაც სამი-ოთხი საფეხურიანი კიბით და შესასვლელი კარით. იქიდან მოპირდაპირე შენობამდე გაკრული იყო 50-60 მეტრის სიგრძის თოკი, რომლის გადალახვა არ შეიძლებოდა. თოკის მიღმა ბილიკებად დაყოფილი ბაღახებიანი მინდორი იყო.

დამთვალიერებელთა შორის ხმა დაირხა, ტიტო ჩამოდის მოსკოვში და შესახვედრად აქედან მაღე წავალენო. ყურებდაცქვეტილნი ვუსმენდით ჩუმ ხმებს და ამ დროს მოულოდნელად კრემლის უკანა კარიდან გამოვიდნენ, კიბეზე დაეშვნენ, შემოუარეს მინდვრის ბილიკებს და ერთ ადგილზე საუბარი გააბეს ხრუშჩოვმა და შეპილოვმა. შეპილოვი ახალდანიშნული იყო საგარეო საქმეთა მინისტრად და იმ დღეს თურმე ეგვიპტეში მიფრინავდა, ეტყობოდა ინსტრუქციებს იღებდა ხრუშჩოვისგან. მაღე კრემლიდან გამოვიდნენ ჯერ კაგანოვიჩი და მიქოიანი, მერე ბულგანინი და პერვუხინი. ეზოს მხრიდან მათ შეუერთდა მანქანით მოსული მალენკოვი, რომელიც იმ ხანებში ელექტროფიკაციის მინისტრად მუშაობდა.

ყველა ესენი, პარტიისა და მთავრობის ძირითადი ელიტა, შორეული პერიფერიიდან რაღაც ზეადამიანებად რომ გვესახებოდა, აგერ, ჯგუფ-ჯგუფად, ჩვენს თვალწინ დადიოდნენ და ჩვეულებრივად საუბრობდნენ. ჩემი ყურადღება განსაკუთრებით ხრუშჩოვის ფიგურამ მიიპყრო. წედარებით იქ მყოფთაგან იგი გამორჩეულად დაბალი ტანის, ჩასუქებული, მკვრივი აღნაგობის იყო. საყელოგაღებული უკრაინული პერანგი, რუხისფერი თხელი კოსტიუმი ეცვა. მრგვალი პირისახე ლიპმოდებულ მუცელს სანახევროდ გამობერილი ბურთის იერს აძლევდა. კაუჭა ცხვირი და აპრეხილი ბაგეები ერთმანეთს თითქოს ისე მიკვროდა, ცხოველური დინგის გამოსახულებას ჰქმნიდა. ყურებაწეულის მელოტი თავი კიდევ უფრო აძლიერებდა ამგვარ შთაბეჭდილებას. შეპილოვთან საუბრით გართული ზოგ-

ჯერ უნებურად მოგვიახლოვდებოდა და მაშინ სქელი კისრის უკანა ქელი სარკესავით მკაფიოდ ნოჩანდა. ამ მომენტში უცებ ფიქრად გამიელვა, ვერ დავმალე და გვერდით მდგომ საშას ჩავჩურჩულე:

- დააკვირდი, თუ კაცი ხარ, წამით წარმოიდგინე მოსეირნე ნიკიტა ხრუშჩოვი იმ ბილიკზე ოთხად დაყენებული. ჩვენი სამზერიდან ზედგამოჭრილ იორკშირის ჯიშის ლორს არ დაემგვანება? არა ჰგავს? არ გაგონებს? ჩვენი ახალგაზრდების მკვლელი მხოლოდ ასეთი ლორი შეიძლებოდა ყოფილიყო.

- სუ, გაჩუმდი, ვინმემ არ გაიგოს. - მიპასუხა ჩურჩულითვე საშამ და ზიზღით ზურგი შევაქციეთ თბილისში ჯიჯოხეთის დატრიალებისათვის.

ერთადერთი მალენკოვის გრძელი ავტომანქანა იდგა კრემლის კიბესთან ახლო. ჩვენდა გასაკვირად, ყველა ერთად იმ მანქანაში ჩაეტია და აეროპორტისკენ გასწიეს. ჩვენ რესტორან "არაგვში" ვისადილეთ. მეორე დღის, 10 ივნისის თარიღით, საშა ლენინგრადიდან მწერდა: "მაქ თუ ჩვენ მთელი მთავრობა ვნახეთ, აქ მე ტიტოს შევხვდი. ერთი სიტყვით, შთაბეჭდილებებით აღსავსეა ჩვენი აქ მუშაობა. "არაგვში" ჩვენი სადილობა არასოდეს დამავიწყდება".

არა, უნაყოფოდ არ ჩაუვლია ცხინვალის პერიოდს. იორკშირის ჯიშის ლორის მოლანდებაც ხომ სიმბოლურად თავისებური გამოცანაა!

ჩანსაღელის სტატუსის ლრო ნელ-ნელა იწურებოდა. ოსური ყველიც და ახალი ხორციც მაღაზიებში ნელ-ნელა კლებულობდა. კარაქი "მუშების მოთხოვნით" სამმანეთნახევრამდე გაძვირდა. სამაგიეროდ, დაიწყო უკანონოდ რეპრესირებულთა რეაბილიტაციის, ე.წ. სამართლიანობის აღდგენის პროცესი. "ანტიპარტიული ბლოკის" იარლიყით კრემლიდან სამუდამოდ განიდევნა ამ პროცესის ვითომდა შემფერხებელი მოლოტოვი, კაგანოვიჩი, მალენკოვი, საბუროვი, პერვუხინი, პოსპელოვი, მათთან მიტმასნილი შეპილოვი და სხვ. თავდაცვის მინისტრი ჟუკოვი თანამდებობიდან მოხსნილ იქნა პაერში იუგოსლავიიდან აღმანეთში გადაფრენის დროს.

ერთი სიტყვით, ახალი თვითნებობის, გაუგონარი უთავბოლობის, უფაქტურო ოპერაციების, მიწერების, მარცხენა იღლიების, ზნეობრივ ფასეულობათა გადასინჯვის უყამო ჭაში უკვე დამდგარი იყო.

4. შხამნარევი გაცილებით...

1958 წლის სექტემბრიდან ყოფილ პუშკინის სახელობის თბილისის სახელმწიფო პედაგოგიური ინსტიტუტის ქართული ლიტერატურის ისტორიის კათედრაზე დოცენტის თანამდებობა მეკავა. ეს ინსტიტუტი ხომ იმ ორწლიანის ბაზაზე შეიქმნა, რომლის დაარსების უშუალო მოწმე თვითონ ვიყავი. თვითონ ვცხოვრობდი მისი ძველი კორპუსის საერთო საცხოვრებელში (ამის შესახებ ზემოთ მოთხრობილი მაქვს მეორე თავში). ახლა, 21 წლის შემდეგ, კვლავ ვუბრუნდებოდი, როგორც ლექტორი, სრული საგანაკვეთო შტატით. ისე კავშირურთიერთობა 1954 წლიდან მქონდა. ინსტიტუტის დაუსწრებელი განყოფილების საათობრივი მიწვევით ამ დროიდან ლიტერატურისმცოდნეობის შესავლის კურსს ვკითხულობდი დაუსწრებელ ფილოლოგებთან. მწერალმა გივი ბუთხუზმა თავისი მოთხრობების წიგნის მოძღვნისას გამახსენა, ინტერესით გისმენდით, განცდით და პათოსით ლაპარაკობდით. ყველაფერი წარმავალია, პათოსიც და განცდაც, რჩება სწავლა-აღზრდასთან დაკავშირებული ყოველი ახალი საფეხურის კვალი. იგი ორმაგ სიბარულს მაბიჭებდა.

ძველი ნაცნობების წრეს დაახლოების თვალსაზრისით აქ შეემატა ფილოლოგიის განხრით რამდენიმე თვალსაჩინო ფიგურა. მათ შორის გამორჩეული ადგილი უკავია ალალ გაწერელიას. მის სახელს და გვარს ახალგაზრდობიდან ვიცნობდი, მწერალთა კავშირში ხშირად მომისმენია მისი გამოსვლები, სიტყვები, მოსწრებული რეპლიკები, პირადი კონტაქტები კი არასოდეს მქონია. ინსტიტუტში მუშაობის მცირე პერიოდმა მისი სახით ძვირფასი უფროსი

მეგობარი შემძინა. ჩვენ გავუგეთ, შევეთვისეთ და შევიყვარეთ ერთმანეთი უპირველესად ერთნაირი მიდრეკილების ნიშნებით. ცალ-ცალკე ორივეს გვძულდა ყოველგვარი შენიღბვა, პოზიორობა, ქედმაღლობა, ცბიერება და მანკიერება, გვხიბლავდა უბრალოება და თავმდაბლობა, მიხვედრის აღლო და ნიჭი, ზრდილობა და სიწრფელე, შრომაზე აგებული და შრომით მოპოვებული ღირსება - პატიოსნების ამბავი.

როცა ორი ინდივიდი მსგავსი შინაგანი თვისებებით მეგობრობის ხიდს დებს ერთმანეთს შორის, ინტელექტუალური კულტურა გარეგანი გამღიზიანებელი ფაქტორებისგან შემაკავებლის როლში გვევლინება. ერთის გაცხარებას, მეორის თავშეკავება მოსდევს, მეორის ახირებას - პირველის დათმობა. ასე ყალიბდება ურთიერთგაგების, პატივისცემის, ნდობის და ერთგულების კომპლექსი, რომელსაც ხასიათის ჭირვეულობის მღვრიე ნაკადი ისევე ვერ მოშლის, როგორც მთიდან გადმოვარდნილი ნიაღვარი მის ძირას შეფარულ კლდეს.

ამ თითქოს ელემენტარულს იმიტომ ვიმეორებ და ვიხსენებ, გარეგნულად ზოგიერთს აკაკი გაწერელია რთულ, მიუკარებელ, უმეგობრო პიროვნებად ეჩვენება. მისი მკაცრი მომთხოვნელობა, ზედმიწევნითი პუნქტუალობა და პოლემიკის სიმძაფრე, ერთი შეხედვით, თითქოს ხელს უწყობს ამგვარი შთაბეჭდილების შექმნას. მაგრამ ეს მხოლოდ ერთი შეხედვით. საკმარისია, ერთის მხრივ, ჩაწვდე მისი გონებრივი შრომით შექმნილ ლრმამეცნიერულ, მაღალლიტერატურულ, მახვილგონიერ ფილოსოფიურ-ესეისტურ შრომებს, ხოლო, მეორის მხრივ, დაპყო მასთან თუნდაც ერთი საათი გულახდილი საუბრისათვის, თქვენს წინაშე უეცრად იფანტება მოჩვენებითობის ბურუსი და უმალ გიქარწყლდებათ ყალბი წარმოდგენა, რომელიც თვით ამ შრომების შექმნის სამწუხარო შედეგია.

დრო ავმაღლდეთ პიროვნების დაფასების ცივილიზებულ კულტურამდე. არა პიროვნული ცალკეული სისუსტენი, არამედ აზროვნების დონე

და მასშტაბი, მხატვრული თუ მეცნიერული ქმნილებანის სილრმე და სიდიადე - აი, რა უნდა ედოს საფუძვლად შემოქმედი ადამიანის აღიარების ცხოვრებით შემოწმებულ საზოგადოებრივ კრიტერიუმს.

ამ კრიტერიუმით აკაკი გაწერელია საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის ნამდვილი წევრი ჯერ კიდევ ოცი წლის წინათ უნდა ყოფილიყო. 1953 წელს გამოცემული მისი კლასიკური ნაშრომი ქართული კლასიკური ლექსის თეორიაზე, აბა, რომელი ქვეყნის აკადემიის წიგნების თაროს არ დაამშვენებდა! არც პავლე ინგოროყვა აურჩევიათ აკადემიაში, მაგრამ ამის გამო მას სახელი და დიდება არ დაკლებია. თვით აკადემიას კი ნამდვილად დააკლდა. ასეა ამ შემთხვევაშიც.

აკაკი გაწერელიას მწერლური თვალთხედვა პირველად ნატურის სახით ინსტიტუტის პროფესორ-მასწავლებელთა ე.წ. საწარმოო-პროფკავშირულ კრებაზე "აღმოვაჩინე". საკუთარი დარბაზის უქონლობის გამო მაშინ დირექციის თხოვნით კრება ჩვენს მოპირდაპირე ზოოვეტერინარულ-კვლევით ინსტიტუტის კლუბში ტარდებოდა. საკითხი შრომის დისციპლინას შეეხებოდა. ინფორმაციებით ფაკულტეტების დეკანები გამოდიოდნენ. მე და ბატონი აკაკი ერთად ვიჯექით. ტრიბუნაზე ერთ-ერთი ფაკულტეტის დეკანი იდგა. იგი ხელებით ტრიბუნის რაფას დაყრდნობოდა, პირისახე კისერში ჩაერგო, აღგზნებული თვალები თითქოს უპეებიდან გადმოვარდნოდა და ქუთუთოების ქვემოთ უცნაურად ხამხამებდა.

- შეხედე, - მითხრა ჩუმად ბატონმა აკაკიმ. - ვაობიან წყლის ფოთლებზე შესკუპულ გომბეშოს არ ჰგავს? მართლა საოცარი სიზუსტით ჰგავდა. რამდენი წელი, რამდენი ხანი გავიდა იმ კრებიდან და ეს ყოფითი დეტალი არ დამვიწყებია. იმიტომ, რომ იგი ყოველთვის აკაკი გაწერელიას მკვირცხლ გონებას, მის მეგობრობას მახსენებდა.

ხოლო თუ როგორ ვახსენდებოდი და ვახსენდები მას თვითონ, ამის დასტურად მისივე წერილობით გამონათქვამებს მოვიხმობ: 1. ავტოგრაფი 1960 წელს გამოცემული წიგნიდან "ნოველები": "დიდად ნიჭიერ აკაკი

თოფურიას - ძმური სიყვარულით და მარად მისი სიკეთისა და წარმატების მოსურნე. აკაკი გაწერელიასაგან. 1.XI.1960 წ." 2. 1971 წლის ბარათიდან: ძვირფასო აკაკი! გულითად მადლობას გიძღვნით შესანიშნავი ტელეგრამისათვის, რომლითაც საიუბილეო თარიღი მომილოცე. შენ ყოველთვის მამხნევებდი მე... მხოლოდ ერთი შემიძლია დავიტრაბახო - მეგობრობის რაინდი ვარ. შენ გეკუთვნის ჩემი ძმური სიყვარული და გაუბზარავი ერთგულება. ასე იქნება მუდამ, სანამ სული პირში მიდგას. საუკეთესო სურვილებით. თქვენი აკაკი გაწერელია. 19.VI.1971". 3. 1989 წლის ბარათიდან: "ძვირფასო აკაკი! დიდად გმადლობ მოლოცვისა და კარგი სურვილებისათვის. სხვა მოლოცვა არსაიდან და არც ერთი პირისგან არ მიმილია... დე იზეიმონ მტრებმა. როცა პირადად შეგხვდები, ბევრ ახალ რასმე გეტყვი. თქვენი მოყვარული აკაკი გაწერელია. 1.1.1989".

და, მართლაც, ასე გრძელდებოდა და გრძელდება დღესაც.

ყოფილი ათარბეგოვის ქუჩის №33 სახლის ფასადზე მიკრული მემორიალური დაფა გვაუწყებს: "აქ 1948-1960 წლებში ცხოვრობდა გამოჩენილი მეცნიერი და მწერალი გიორგი ნადირაძე". გამვლელმა, არც ისე ხნიერმა კაცმა, ჩაიცაპარაკა - ასეთი მწერალი არ გამიგონიაო. ვერ გაიგონებდა, რადგან ზოგს მწერალი მხოლოდ ის ჰგონია, ვინც პროზაულ ნაწარმოებებს წერს. ლიტერატურის ნამდვილი კრიტიკოსი ამავე დროს ნამდვილი მწერალიცაა, ხოლო გიორგი ნადირაძე იყო არა მხოლოდ კრიტიკოსი ვიწრო გაგებით, იგი იყო ლიტერატურის გამოჩენილი მკვლევარი და, ამდენად, გამოჩენილი მეცნიერი. ამის უტყუარი დამადასტურებელია მისი წიგნი "რუსთაველის ესთეტიკა", რომელიც რუსთველოლოგიის ერთ-ერთი შენაძენთაგანია.

სულ რაღაც ორი წლის, ინსტიტუტში მუშაობის პერიოდის ნაცნობობა მაკავშირებდა მასთან და ეს მოკლე დრო ჩემს მეხსიერებაში აღიბეჭდა პროფესორ <u>გიორგი ნადირაძის</u> ნათელი ხსოვნით, მისი შინაგანი დიდი კულტურით, სიდინჯით და სიდარბაისლით, ფართო განათლებით და მოქალაქეობრივი ღირსებებით. მას უშუალოდ აკაკი გაწერელიას მეშვეობით

დავუახლოვდი. ისინი ერთ კათედრაზე მუშაობდნენ. ხშირად ერთად გვიწევდა ქუჩაზე მგზავრობა. დახვეწილი ქართული ლექსიკა მის საუბარს თავისებურ კოლორიტს ანიჭებდა. სიტყვაძუნწი, ან უფრო, ფრთხილსიტყვოვანი, როცა რაიმე საკითხზე ბაასს გააბამდა, ზოგჯერ პაუზებს იშველიებდა, ამით უნდოდა ეგრძნობინებინა - სიტყვა ხომ არ გამიგრძელდა, ზედმეტი ლაპარაკით ხომ არ შეგაწუხეთო. მორიდებულობის, თავაზიანობის რაოდენი აპოთეოზია!

ავადმყოფობის უკანასკნელ სტადიაზე მე და ბატონმა აკაკიმ ბინაზე რომ ვნახეთ, ფერი უკვე დაკარგული ჰქონდა. უჩიოდა ყრუ ტკივილებს მუცლის არეში. სინამდვილეში კი ღვიძლის ფუნქცია ჰქონდა მოშლილი. გრძნობდა, აღსასრული მოახლოებოდა, მაგრამ არც კვნესა, არც წუწუნი, არც რაიმე ჩივილი პირიდან არ ამოსდიოდა. ისევ ისე შეუდრეკელი, მორიდებული, მაღალი კულტურის წავიდა ამქვეყნიდან, როგორადაც გაცნობის პირველ დღეს შევიცანი. ასეთი ადამიანების ხსოვნა ლამპრად უნდა რჩებოდეს.

1959 წლის 1 დეკემბერს ჩატარდა საინსტიტუტო პარტიული ორგანიზაციის დახურული ისტორიული კრება. იგი დაიწყო საღამოს 6 საათზე ერთ-ერთ ყველაზე დიდ აუდიტორიაში და დამთავრდა დილის 5 საათზე. მას თავიდან ბოლომდე ესწრებოდა საქ. კპ თბილისის საქალაქო კომიტეტის მაშინდელი პირველი მდივანი გ.გეგეშიძე. მოხსენებით კრებაზე გამოვიდა საქალაქო კომიტეტის პროპაგანდისა და აგიტაციის განყოფილების გამგე მ.გაფრინდაშვილი. დიახ, სწორედ ის - დღევანდელი ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი. ჰკითხეთ, შეამოწმეთ იქნებ დავიწყებული ჰქონდეს იმიტომ, რომ ბევრგან უხდებოდა, ალბათ, ამგვარ კრებებზე დასწრება.

ჩემთვის კი, რიგითი კომუნისტისათვის, ასეთი ხანგრძლივი კრება პირველი იყო და, როგორც იშვიათი მოვლენა, დამამახსოვრდა თავისი სიმყრალით, უძილობით, შიმშილობით, პარტიულ მასებთან საქალაქო კომი-

ტეტის პირველი მდივნის ვითომდა მჭიდრო კონტაქტების დემონსტრირებით და, რაც მთავარია, დემოკრატიული ცენტრალიზმის ლენინური პრინციპის განხორციელების თითქოსდა კონკრეტიზებული თვალსაჩინოებით.

მაშ, ტოტალიტარიზმის განვლილ ეპოქაში დემოკრატიული ცენტრალიზმის ლენინური პრინციპი მიჩქმალული იყო. იგი აღდგა. უნდა ამოქმედდეს მისი მძლავრი ბერკეტები. ალბანიამ უნდა იგრძნოს თავისუფლების, დემოკრატიზაციის ღალი პაერით სუნთქვის ბედნიერება, რაც XX ყრილობამ მოგვიტანა.

მოხსენების ინფორმაციული ნაწილიდან: - თქვენი პარტიული ორგანიზაციის ორ აქტიურ წევრს ამხანაგ პატარაიას და ამხანაგ სიხარულიძეს, რომელთაც სისხლხორცეულად ჰქონიათ ათვისებული დემოკრატიული ცენტრალიზმის რაობა და სიკეთე, ოცდახუთგვერდიანი განცხადებით მიუმართავთ ჩვენი პარტიის ცენტრალური კომიტეტის პირველი მდივნისათვის, ამხანაგ ნ.ს.ხრუშჩოვისათვის. ოპერატიულად ამხ. ხრუშჩოვს საკითხის შესწავლა დაუვალებია შუააზიიდან ცენტრალურ კომიტეტში ერთ-ერთ მდივნად გადაყვანილ ამხ. მუხიტდინოვისათვის, ამხ. მუხიტდინოვს თავის მხრივ საქართველოს კპ ცენტრალური კომიტეტის პირველ მდივან ამხანაგ ვ.პ.მჟავანაძისათვის, ხოლო ამხანაგმა მჟავანაძემ ჩვენ დაგვავალა, მოგვცა შესრულების კონკრეტული ვადა. ჩვენ შევისწავლეთ მასალები და თქვენთან განხილვის შედეგები დაწესებული კონტროლის მძიმე ურდულის ახსნით ოპერატიულად უნდა ვაცნობოთ ამხ.მჟავანაძეს, იგი მიაწვდის მუხიტდინოვს, მუხიტდინოვი - ხრუშჩოვს.

- აი, ამხანაგო კომუნისტებო, დღის წესრიგის საიდუმლო ასპექტი. ამიტომ ვატარებთ კრებას დახურულ კარებში. განცხადება ეხება ინსტიტუტის დირექტორის, კომუნისტ გ.ტალიაშვილის ხელმძღვანელობაში არსებულ სერიოზულ ნაკლოვანებებს. გაგაცნობთ მას განცხადებაში ჩამოყა-

ლიბებული ბრალდებების მიხედვით.

მოხსენების ძირითადი ნაწილიდან: - ტექსტი იმდენად ვრცელია, მისი წაკითხვა დიდ დროს წაგვართმევს. ეკონომიის მიზნით წარმოგიდგენთ ძირითად შინაარსს ბრალდებათა კლასიფიკაციის საფუძველზე: 1. ნაკლოვანებანი სასწავლო პროცესის ორგანიზაციის დარგში, 2. სამეცნიერო-კვლევით სფეროში, 3. სამეურნეო-ადმინისტრაციული ხაზით, 4. შრომის დისციპლინის განხრით, 5. სტუდენტთა ინტერნაციონალური აღზრდის მწვავე პრობლემების შუქზე.

კრება მიმდინარეობს. ფიქრები საკუთარ თავთან: გაჭირვებულს ქვა ალმართზეც დაეწევაო. - დამეწია და ეგ არის. სად ეცლება მყავანაძეს ჩემ მისაღებად? ამისთანა რამდენი საჩივარი ექნება განსახილველი და პასუხგასაცემი. თანაშემწემ ვეცდებიო კი თქვა, მაგრამ მის ცდას რა აზრი აქვს, თუ თვითონ მას დღეღამის დრო არ ეყო? ჩემი ბრალია. ჯერ ბინის მოგვარებაზე უნდა მეზრუნა, მერე წიგნებზე. ასე მოიქცნენ ჭკვიანები. საბინაო მშენებლობა ჩქარი ტემპით მიდის, ჩქარისნულად მრავლდება უბინაოთა რიცხვიც. ყველა ქვედა ინსტანცია მოვიარე, დარჩა მხოლოდ ზედა, მისი ერთი სიტყვა და...

კრება დასასრულს უახლოვდება. გ.გეგეშიძის შემაჯამებელი სიტყვიდან: -

- ჩვენ გადავიტანეთ უმძიმესი კრიზისული პერიოდი. საქართველოს გასახლებას უპირებდნენ. ვასილ პავლეს ძე რომ არა, გადაგვასახლებდნენ. პოლიტბიუროს წევრობის ასეთი კანდიდატი გვყავს და განა საკადრისია საქართველოდან საჩივრების წერა და ჩვენი სიგლახით კრემლის კიდევ და კიდევ გაღიზიანება? დემოკრატიული ცენტრალიზმი განა იმას ნიშნავს, რომ მაინც და მაინც ცენტრიდან უნდა მოგვდიოდეს დირექტივა, გამოვარკვიოთ რა ხდება ჩვენი დედაქალაქის რომელიღაც ინს-

ტიტუტში? რატომ ჩვენ არ მოგვმართეთ, რატომ ჩვენთან არ დააყენეთ მტკივნეული საკითხები? ამხ.ტალიაშვილი მართალია, ყველა იმ ნაკლოვანებათა მოგვარება, რომლებსაც მომჩივნები უყენებენ მოსკოვის მეშვეობით, ადვილად შეიძლებოდა აქვე, რა თქმა უნდა, პარტიულ კომიტეტთან ერთად ურთიერთ კოლეგიალური დახმარებით.

- მაშასადამე, აქედან სათანადო დასკვნები უნდა გავაკეთოთ. ჩვენ უარს ვამბობთ ამხ.ტალიაშვილის თხოვნაზე გავათავისუფლოთ იგი ინსტიტუტის დირექტორის მოვალეობისაგან. ამჟამად თვითონ ის უნდა ჩაუდგეს სათავეში ინსტიტუტის კოლექტივში მდგომარეობის გაჯანსაღების, ნაკლოვანებათა გამოსწორების პროცესს.

კრება დაიშალა. დემოკრატიული ცენტრალიზმის შხამ-ბანგისგან გაბრუებულნი და გაბრიყვებულნი ნამთვრალევივით მივბარბაცებდით თითოეული ცალ-ცალკე და ყველა ერთად ჩვენ-ჩვენი ბინებისკენ. ქალაქის ქუჩებში დეკემბრის ცივი, მშრალი რიჟრაჟი დგებოდა. ოპელაშვილზე ჩემი ოთახის კარის ლრიჭოში შეკეცილი პაკეტი დამხვდა. ვ.მჟავანაძის თანაშემწე მატყობინებდა: 2 დეკემბერს, დილის 10 საათზე, დანიშნულია თქვენი შეხვედრა ვ.პ.მჟავანაძესთან. აბა, რა დამაძინებდა!

<u>ვასილ მჟავანაძე</u> (1953-1972) 19 წლის განმავლობაში ხელმძღვანელობდა საქართველოს მაშინდელ პარტიულ ორგანიზაციას. სტაბილურობის სარეკორდო დროა მისი არსებობის ისტორიაში. მით უფრო ხაზგასასმელია ეს ფაქტი იმის გათვალისწინებით, რომ იგი მოექცა სათავეში უცხო ქვეყნიდან შემოტანილი იმპორტული საქონლის იმიტირებით. მთელი სიცოცხლე სამხედროში პოლიტმუშაკად აღზრდილი მაინც ადვილად შეეგუა ქართულ გარემოს, სამოქალაქო ცხოვრების წეს-ჩვეულებას. ცხადია, მშობლიური კუთხის მადლით და სიყვარულით. იგი არ დაუკარგავს მას. მართალია, ძნელ პირობებში, რთულ პოლიტიკურ სიტუაციებში მოუხდა მუშაობა, მაგრამ საქართველოს პრესტიჟი ორდენებით და გარდამავალი დროშებით ძირს არ დაცემულა. პირიქით - გაიზარდა კიდეც.

სამაგიეროდ, დაჩქარდა დემორალიზაციის პროცესი. მის ნეიტრალიზებას იგი ცდილობდა ლიბერალიზაციის მეთოდით. ამიტომ გზა გაეხსნა

"სახელმწიფოში სახელმწიფოს" წარმოშობის ტენდენციას, ბევრ სხვა ნეგატიურ მოვლენას. სახელმწიფო რესურსების გამოყენებისადმი კონტროლის მოდუნებით ვ.მჟავანაძე ახერხებდა მოსახლეობის მატერიალური დონის ამაღლებას. მის პერიოდში გაიშალა ქალაქად და სოფლად აგურის კერძო სახლების მასობრივი მშენებლობა. ომგამოვლილს ომის ვეტერანები იმდენად არ ახსოვდა, რამდენად მთელი ხალხი, სურდა ნათი გამდიდრება მაშინ მიუღებელი კერძომესაკუთრული ინსტინქტების გაღვივების გზით, ამიტომ ეწინააღმდეგებოდნენ და ებრძოდნენ. და მაინც ინარჩუნებდა იუმორის გრძნობას. ორი დეტალი.

ლენინის დაბადების ასი წლისთავის საიუბილეო მედალს არიგებდა უნივერსიტეტის სააქტო დარბაზში. მოწვეულები ბევრი იყო. სიის მიხედვით იძახებდნენ დაჯილდოებულს, თვითონ გადასცემდა და ულოცავდა მედლის მიღებას. დამთავრდა გამოძახება. დარბაზს გადმობედა, ისევ ბევრი იყო დარჩენილი. გაელიმა და ასე მიმართა შეკრებილთ.

- თქვენ გული არ დაგწყდეთ, მალე გაივლის მეორე ასი წელი, მოვალ და ჩემი ხელით გადმოგცემთ.

ყოფილ პოლიტექნიკურ ინსტიტუტში ერთი ლექტორი მხიარულად იქნა ქრთამის აღებაში. მოახსენეს, დაპატიმრების სანქციის აღსრულების ნება თხოვეს.

- რა საჭიროა ლოცენტი კაცის დაპატიმრება. უფრო დიდი მორალური სასჯელი იქნება: მოაციალეთ ინსტიტუტს, მოაციალეთ დედაქალაქს, გადაიყვანეთ პერიფერიის ერთ-ერთ უმაღლეს სკოლაში თავისი სპეციალობით, არ გააკაროთ მისი გვარი და სახელი პრესას, არ დაუბეჭდოთ წიგნი და სტატია და როცა საზოგადოებისგან ასეთ გარიყვას იგრძნობს, თვითონ ადგება და აღებულ ქრთამს პატრონს დაუბრუნებს... მგლის თავზე სახარების კითხვას ჰგავდა. მის დროს მექრთამეობა "ჰყვაოდა" კიდეც.

... აი, მე უკვე ვასილ მჟავანაძის იმ კაბინეტში ვზივარ, სადაც

ცეკას ძველ შენობაში ჩიტაძის ქუჩაზე მანამდე გამოცვლილი ყველა პირველი მდივანი იჯდა. არც ისე დიდი ოთახი, არც რაიმე ისეთი ბრჭყვიალა მორთულობა, არც რაიმეთი გამორჩეული საწერი მაგიდა. მოკლე განცხადება მივარდვი, წაიკითხა და მკითხა:

- ვისთან იყავით ჩემამდე?

- დაწყებული რაისაბჭოსა, რაიკომისა და რაისაბინაო განყოფილებიდან, საქალაქო საბჭოში, საქალაქო საბინაო სამმართველოში, საქალაქო კომიტეტში, პირადად ამხ.გეგეშიძესთან და ამხ.მელაძესთან.

- რას გეუბნებოდნენ.

- რეზოლუციებს აფენდნენ ჩემ განცხადებებს და პასუხებს მიგზავნიდნენ.

- გაქვთ ასლები?

- აი, აგერ, ერთად აკინძული.

კარგა მოხრილი შეკვრა იყო, წინ დავუდევი. ლერ-ლერობით ფურცლავდა. ბოლოს ერთი ფურცელთაგანი გამოიღო შეკვრიდან და ჩემ განცხადებას თავისი ხელით მიაკრა.

- რა ნაკლი აქვს თქვენ ოთახს?

წინასწარ მომზადებული სქემა-ნახაზი მოვიმარჯვე, თანაშემწის დარიგებისამებრ წინ გავუშალე და თითებით დაწვრილებითი ახსნა-განმარტება დავუწყე:

- ყოფილი სამზარეულოა. გარშემო, მარჯვნივ და მარცხნივ, მეზობლების საერთო სამზარეულო აკრავს. ვეპინის ქუჩის მხრიდან უკანა კედელი მიწაზეა მიყრდნობილი, დაობებული და ნესტიანია. საქალაქო საბჭოს სანიტარული კომისიის დასკვნით საცხოვრებლად უვარგისია. ეზოში ჩავდივარ აი, ამ კიბით, მარჯვნივ ეზოს მცხოვრებთა საერთო საპირცარეშოა. კანალიზაცია უმოქმედოა, არ იწმინდება, ამიტომ...

- გასაგებია. - მითხრა და კალამი მოიმარჯვა.

განცხადებაზე ზემო კიდურთან წახრილად, გაშლილი ასოებით წერა რომ დაიწყო, ცალი თვალი იქითკენ მქონდა მიპყრობილ-მიფაციცებული,

მაგრამ ჩემგან ცოტა მოშორებით იდგა და ვერაფერს ვარკვევდი. რეზოლუციადადებული ქაღალდი გაწზე გადადო, ჩემი საბუთები უკან მოიბრუნა და წამოდგა. სხვა რა გზა მქონდა, მეც წამოვდექი. კარისკენ გაცილებას რომ მიპირებდა, სულ ახლოდან ვხედავდი, საშუალო ტანის, მკვრივი, ლარივით სწორი აღნაგობის კაცი იყო. კოხტად შეკრეჭილი უღვაში მრგვალ პირისახეს თავისებურ იერს აძლევდა. გლეხური ტიპის შთაბეჭდილებას სწოვებდა. ამიტომაც იქექებოდა იმდენხანს ქაღალდებში. კართან მისვლამდე შევბედე და ვუთხარი:

– მეორედ თქვენთან ვერ მოვხვდები, რა იმედით მიშვებთ, ბატონო ვასილ, თქვენ გარეშე ბინას, ფატყობ, ვერასოდეს მივიღებ.

გაეღიმა და თავისთავად დამაჯერებელი სერიოზულობით მიპასუხა:

– მე პოლიტიკური ხელმძღვანელი ვარ, ბინებს აღმასკომი იძლევა.

– თქვენ ხომ ნახეთ, როგორ იძლევა. წარმოიდგინეთ რამდენი დამცირება მაქვს გამოვლილი ამოდენა რეზოლუციების მისაგრეხებლად!

კვლავ გაეღიმა, კარს რომ მივუახლოვდით, მხარზე ხელი მოიდო და დაბალი ხმით მითხრა:

– მიგიწვევენ და მიიღებ.

ხელი ჩამოვართვი, ლიდი მადლობა მოვახსენე. ლიდი, ლიდი. პირდაპირ აუწერელი აღტაცებით გამოვედი კაბინეტიდან. ეს აღტაცება რამდენიმე წუთის შემდეგ მუყვანაქის თანაშემწემ, ვ.ზურაბიშვილმა, მოლად ზეასწია, გასაფრენად შემამზადა. მას უკვე ხელთ ჰქონდა რეზოლუციანი ჩემი განცხადება.

– ხო, ხო, ხო, ამისთანა მოკლეთილი, გადამწყვეტი რეზოლუცია ჯერ არავისთვის დაუდვია. მოგილოცავ, ბატონო აკაკი, ერთ კვირაში საბოლოოდ ბინის ორდერი ხელთ გექნება. ოთხი სული ხართ არა? კი – საბოლოოდ. აღენიშნოთ უნდა, ამბა როგორ.

– რაღაც არ მჯერა, ბატონო ვალიკო, მე უკრო ეფექტურს მოველოდი.

– რას ამბობ! ხედავ რა წერია? "ამხ.მელაძეს! მოიწვიეთ ამხ.თოფურია და შეეცადეთ შეასრულოთ თქვენი მითითება ბინის შესახებ. 2 დე-

კემბერი, 1959 წ. ვასილ მჟავანაძე". პოლიტბიუროს წევრობის კანდიდატი რეზოლუციაზე მიკრული თვით მელაძის ტექსტით ქალაქის საბჭოს თავმჯდომარეს აფრთხილებს, შენ რა ხელმძღვანელი ხარ, რაისაბჭოს თავმჯდომარეს დავალებას აძლევ და ის კიდევ არ ასრულებსო. ხო, ხო, ხო, როგორ ჰყავს გამოჭერილი მუშაობის ბიუროკრატიულ სტილში! ხომ გითხარი, ყველა მასალა მზად იქონიე-მეთქი. ყოჩაღ. ამას მკაცრ კონტროლზე ავიყვან. ღღესვე გავუგზავნი მელაძეს. შენ ასე, 5-6 ღღეში გამოგიძახებენ, ორდერს ჩაგაბარებენ და... დამირეკე უეჭველად, მაინტერესებს შედეგი. ამიხსნა ასე ყოველი დეტალი და წვრილმანი თანაშემწემ, კიდევ ერთხელ მომილოცა და დავემშვიდობეთ ერთმანეთს.

შვიდი დეკემბერია. გათენებამდე 2-3 საათი კიდევ უკლია. კარზე გაისმის რაღაც შიშის მომგვრელი კაკუნ-ბრახუნი. ავანთე შუქი, კარი გავაღე და... თითქოს დასაჭერად შემოვიდაო, შავი სახის უცხო კაცი შავი თვალების ბრიალით ჯერ ჭერს მიაშტერდა, ხელები მიაბჯინა მერე უკანა კედელი გასინჯა, სისველე იგრძნო, ნავთქურას ფეხი წაკრა, მოსაფრიალებელი ადგილი ვერ იპოვა პატარა მაგიდასა და ლოგინს შორის, ბრაზით შემომხედა და მითხრა:

- დილის 9 საათზე მელაძესთან ხარ გამოძახებული. მე მისი თანაშემწე ვარ - ტარიელაშვილი. საშვი დაშვებული იქნება. - დააგდო ეს სიტყვა და წავიდა.

მელაძის მისაღებში იმ დროს შევედი, როცა ტრამვაის სავაგონო პარკის მუშა ქალი საყელოში ჩაფრენოდა, მგონი, დირექტორს და ცემას უპირებდა. გამწარებული ჩანდა. ძლივს გააკავეს. ცუდად მენიშნა, რაიმეს გაფიქრებაც ვერ მოვასწარი და უცებ პირდაპირ ალექსანდრე მელაძის ვეებერთელა კაბინეტში შემიყვანეს. მე კართან ახლოს მოვკალათდი. მელაძის მაგიდა მოშორებით იყო. მარცხენა მხარეზე გრძელი მაგიდის გასწვრივ ისხდნენ რაისაბჭოთა გამოძახებული თავმჯდო-

მარეები, მათ შორის ჩემი - მაშინდელი კალინინის რაიონისაც. ჩემ წინ რუსთაველის სახელობის ქართული ლიტერატურის ინსტიტუტის მეცნიერ თანამშრომლის ს.თურნავას საჩივარი იხილებოდა. მას მოსკოვში გაეგ-ზავნა ვრცელი განცხადება. იქიდან დაბრუნებულს მელაძე ნაწილ-ნაწილ კითხულობდა და ნაწილ-ნაწილ... ფერი მეცვალა, ეს მეორე, უფრო უარე-სი "უვერტიურა" მე მიძღოდა წინ და გულში რაღაც ავის მომასწავებელმ. გრძნობამ გამკაწრა.

- უპასუხე, ამხანაგო დანელია. შენზე წერს მექრთამეთ, ჟულიკი-ა, შენ კიდევ ზიხარ და იცინი.

- სასაცილოა, აღექსანდრე ერასტოვიჩ და მეცინება. - უპასუხა ნირშეუცვლელად ყოფილი ოქტომბრის რაისაბჭოს თავმჯდომარემ.

- თურნავა - მიუბრუნდა ქალაქის საბჭოს თავმჯდომარე თვით მომ-ჩივანს. - მე ბინების დარიგების გარდა სხვა რამის გაკეთებაც შემიძ-ლია. ჩემზე რომ ასეთ რამეს წერ, რას ფიქრობ, არ გეშინია?

- თქვენ პირველი ხართ ჩამოსაკიდი ხეზე. ესენი ყველა თქვენი დამქაშებია. თქვენ არ გაგივათ თანამდებობის ბოროტად გამოყენება, თქვენ... კიდევ უნდოდა თურნავას წამოერომა რაღაც, მაგრამ მელაძემ შეაჩერა.

- წაბრძანდით. თქვენ საქმეს შემდეგ განვიხილავთ. თოფურია რო-მელია. წამოვხტი უცებ ასეთ მძიმე ფონზე.

- დაბრძანდით. - მითხრა თითქოს მოწიწებით ბატონმა თავმჯდომა-რემ. ჩემი პირადი საქმე რაისაბჭოს საბინაო სამმართველოდან წინ ედო. წინ ედო მჟავანაძის რეზოლუციანი ქაღალდი. წაიკითხა ის ყველას გა-საგონად, წაიკითხა მასზე მიკრული მისი მიმართვაც ყოფილი კალინინის რაისაბჭოსადმი.

- ამხანაგო ტიტვინიძე, - ტიტვინიძე ფეხზე დაუდგა და მოსასმე-ნად მოემზადა. - პოლიტბიუროს წევრობის კანდიდატი მავალებს სისრუ-

ლეში მოვიყვანო ჩემი მითითება თქვენს მიმართ. რამდენ ხანში შეგიძ-
ლია დააკმაყოფილო მოქალაქე თოფურია კუთვნილი ბინით.

- დღესვე, აღექსანდრე ერასტოვიჩ! - უპასუხა ხელდახელ ტიტვინიძე

- ამხანაგო თოფურია, წაყევით ახლავე ამხ. ტიტვინიძეს და მიიღეთ
ბინის ორდერი. თქვენი საკითხი მოგვარებულია. ცეკას დღესვე ვაცნო-
ბებთ.

- მადლობელი ვარ. - ძლივს ამოვილუღლუღე მოზღვავებული სიხარულის
გან.

- არაფრის. წაყევით, წაყევით. - კიდევ შემეხმიანა მზრუნველობის
და ყურადღების ნიშნად და ტიტვინიძესთან ერთად გამოვედი მისი კაბი-
ნეტიდან. წინ ტიტვინიძე მიდის რაც შეიძლება ჩქარა, მე კვალდაკვალ
მივსდევ. ჩარბის კიბეებზე - ჩავრბივარ მეც, ქუჩის პირას მანქანის-
კენ მიისწრაფის - მეც მივისწრაფი, ჯდება მანქანის წინა ადგილზე -
უკანა კარს ვაღებ, ჩასაჯდომად ვემზადები და ამ დროს, თითქოს პირვე-
ლად დამინახა, მომიბრუნდა და მეკითხება:

- ვინ ხართ, ამხანაგო, თქვენ, უნებართვოდ რომ ჯდებით ჩემ მან-
ქანაში?

- ამხანაგმა მელაძემ რომ გითხრათ ის ვარ, იქ კაბინეტში...

- არავითარი კაბინეტი მე არ ვიცი, ხელს ნუ მიშლით წასვლაზე.

- უკაცრავად, თქვენ ხომ ტიტვინიძე ხართ?

- მერე?

- მერედა, რა პასუხი მიეცით იქ მელაძეს და რა პასუხს მაძლევთ
ხუთი წუთის შემდეგ აქ მე?

- იქაც სწორი პასუხი მივეცი და აქაც სწორ პასუხს გაძლევთ.

- მე ბინის ორდერზე გეკითხებით.

- რა ბინის, რომელი ბინის, მომცა ფონდი? დამისახელა რომელი ფონ-
დიდან მოგცე? ამიტომ ცარიელ სიტყვაზე მეც ცარიელი პასუხი მივეცი.

მანქანა დაიძრა, გაქანდა... შევყურებდი მის უდარდელ სრბოლას მკერდის არეში გულის პირველი მწვავე ტკივილით და...

ერთი კვირის შემდეგ საქალაქო საბჭოს შენობასთან ახლოს, გვირაბიდან ამოსვლისას, თურნავა შეხვდა, ცხვირწინ სამოთახიანი ბინის ორდერი ჰაერში ამიფრიალა და სიამაყით მითხრა: - დამიბარა მელაძემ, გადმომცა ეს ორდერი და მომაძახა - თვალად არ დამენახო, დაიკარგე აქედანო. თვითონ დაიკარგოს, აწი რაში მეპიტნავება მაგის დანახვა. დაუმატა სიცილ-ქირქილით და განმშორდა.

რაისაბჭოს საბინაო სამმართველოში აღრიცხვის ჩემი რიგითი ნომერი "რვა" ათასრვად გადაეკეთებინათ. იქ ვიღაც უცნობმა ჩემ გაბრაზებაზე განზე გამიხმო და ყურში ჩამილაპარაკა: - ამათ არ აწყობთ ზემოდან რეზოლუციები. რაკი რვა ნომერი ყოფილხარ, მე ჩაგიწყობ საქმეს, მხოლოდ ამდენი უნდათ. დამისახელა თანხის რაოდენობა. თქვენ ვინ ხართ-მეთქი, რომ ვკითხე, უცებ ადგილიდან გაპქრა.

ირგვლივ კორუფციის კოშმარული ბინდი ჩამოწოლილიყო.

მაგრამ იმედის ნაპერწკალი ჯერ კიდევ არ იყო საზოგადოების ყველა სფეროსა და უბანში ჩამქრალ-ჩაფერფლილი. იგი ბჟუტავდა მის ჯანსაღ წრეებში, არ თმობდა თავის ზნეობრივ პოზიციებს და მოვლენათა ობიექტური შეფასების კრიტერიუმებს ჯერ ისევ ინარჩუნებდა. თუ უკანა მხარის უჩინარ კულისებში პირადული საბინაო ინტერესები ზემოთაღწერილ აუტანელ წინააღმდეგობებს აწყდებოდა, ჩემი ცხოვრების წინა ფასადზე იმავე ხანებში ჩნდებოდა გამამხნევებელი შუქნიშნები სასოწარკვეთის დაძლევით არჩეული გზის გასაგრძელებლად. მთავარი ამ შემოხვევაში ზედიზედ 1957-1959 წლებში გამოცემული ორი წიგნის საზოგადოებრივი რეზონანსი იყო. მან ყოველგვარ მოლოდინს გადააჭარბა. კერძო წერილების, ცალკეულ სპეციალისტთა და პედაგოგთა პუბლიკაციების გარდა ყველაზე მნიშვნელოვნად და საყურადღებოდ მათი საჯარო განხილვები უნდა ჩაითვალოს.

ამ მხრივ ჩემთვის სიურპრიზს წარმოადგენდა "ახალგაზრდა კომუნისტის" 1957 წლის 17 დეკემბრის ნომერში მოთავსებული ინფორმაცია სათაურით "ა.თოფურიას წიგნის განხილვა". იგი იუწყებოდა ქუთაისის მასწავლებელთა სახლის ბიბლიოთეკის ინიციატივით ჩატარებული "ქართული ლიტერატურის სწავლების მეთოდიკის" პირველი წიგნის საჯარო განხილვის შედეგებზე. "როგორც მომხსენებელმა, [illegible] ისე კამათში გამოსულმა ამხანაგებმა (დასახელებული იყო მათი გვარსახელები) მაღალი შეფასება მისცეს წიგნს. განხილვის მონაწილეთა ერთსულოვანი აზრით, აუცილებელია რაც შეიძლება ჩქარა გამოიცეს ამავე სახელწოდების მეორე წიგნი, რომელშიც გაშუქებული იქნება VIII-X კლასებში ქართული ლიტერატურის სწავლების საკითხები".

და, აი, [illegible] 1960 წელს დაბეჭდილი მოსაწვევი ბარათი. მასში ნათქვამი იყო: "პატ... ქუთაისის ქალაქის განათლების განყოფილება და მასწავლებელთა დახელოვნების ინსტიტუტის ქუთაისის ფილიალის ქართული ენისა და ლიტერატურის მეთოდკაბინეტი აწყობენ დოც. აკაკი თოფურიას წიგნის "ქართული ლიტერატურის სწავლების მეთოდიკა" (II ნაწილი) საჯარო განხილვას. განხილვა მოეწყობა მასწავლებლის სახლის დარბაზში 1960 წლის 30 იანვარს, საღამოს 7 საათზე. გთხოვთ დაესწროთ. საორგანიზაციო კომისია". ქუთაისის მაშინდელი საქალაქო გაზეთის "სტალინელის" ამავე წლის 6 თებერვლის ნომერში ვკითხულობთ

"ამ დღეებში ქუთაისის მასწავლებელთა ფართო მონაწილეობით მოეწყო დოცენტ აკაკი თოფურიას "ქართული ლიტერატურის სწავლების მეთოდიკის" მეორე წიგნის განხილვა. მომხსენებელმა ნ.პეტროსოვამ (მე-5 საშ.სკოლის მასწავლებელი) და სიტყვაში გამოსულმა ამხანაგებმა ივ.ვარლამიშვილმა (დახელოვნების ინსტიტუტის ქუთაისის ფილიალის მეთოდკაბინეტის გამგე), ა.ლომაძემ (მე-18 საშ.სკოლის მასწავლებელი), ღ.ბენიაშვილმა (მე-19 საშ.სკოლის მასწავლებელი), ზ.ნადირაძემ (დახელოვნების ინსტიტუტის ქუთაისის ფილიალის დირექტორი), ნ.

[illegible]

პაპუაშვილმა (მე-2 საშ.სკოლის მასწავლებელი), პ.ხმალაძემ (მუშაახალგაზრდობის მე-5 საშ.სკოლის სასწ.ნაწილის გამგე), მ.მახათაძემ (ქუთაისის პედინსტიტუტის ლექტორი) მაღალი შეფასება მისცეს აღნიშნულ ნაშრომს... მათ აღნიშნეს, რომ დასახელებული ნაშრომი დიდ დახმარებას გაუწევს ყოველდღიურ პრაქტიკულ მუშაობაში. გამოითქვა სურვილები. მასწავლებლებმა მოითხოვეს განხილული წიგნის ტირაჟის გაღიდება შემდგომ გამოცემისათვის. განხილვაში მონაწილეობა მიიღო სახელმწიფო გამომცემლობა "ცოდნის" დირექტორმა ამხ. შ.ბუაჩიძემ. დასასრულ მეთოდიკური წიგნის ავტორმა დოც. ა.თოფურიამ გულითადი მადლობა გადაუხადა მასწავლებლებს საქმიანი შენიშვნებისათვის და აღუთქვა შრომის შემდგომ გამოცემაში მათი გათვალისწინება".

1960 წლის თებერვლის შუაოცხვებში ცეკას პარტიულ-საორგანიზაციო განყოფილების გამგის იოსებ რთველიაშვილის გამოძახებით მის კაბინეტში მოულოდნელად იმედის ახალი შუქი გადაეფარა ჩემს უიმედობას. პოეტ შაქრო სამადაშვილს ეამბნა ჩემი მონაყოლი სიმწარე სიძისადის და დახმარებას შეპირებოდა. ი.რთველიაშვილს დაწვრილებით გავაცანი საკითხის ისტორია, ტიტვინიძის მოქმედებაზე აღშფოთდა და უცებ ყურმილი აიღო.

- ოთარ, ვამოწმებ თბილისის მასშტაბით ამხანაგ ვასილ პავლოვიჩის რეზოლუციების შესრულებას. თქვენთან არის ცენტრალური კომიტეტის მკაცრ კონტროლზე გასული წლის 2 დეკემბრის მისი რეზოლუციანი განცხადება მოქ.თოფურიას ბინის საკითხზე. რამდენი დრო გჭირდებათ.. რა თქვით? ახლავე მოვიდეს? მადლობელი ვარ. - ყურმილი დადო, სახეგაბადრულმა და შინაგანად კმაყოფილმა მომიბრუნა.

- ბელი გქონიათ. რაიკომის პირველი მდივანი ოთარ ნემსაძე გელოდებათ. ა, ჩემი ტელეფონის ნომერი, არ მოგერიდოთ, დამირეკეთ როგორც კი ორდერს მიიღებთ. - მითხრა ამხელა თანამდებობის კაცმა და ამის შემდეგ მაინც როგორ არ მერწმუნა, როგორ არ ჩამსახოდა

კვლავ სულში ის წინანდელი "ყოვლისმძლეველი" ოპტიმიზმი, რომელიც ცხინვალიდან თბილისში გადმოსვლის ამ ერთ წელიწადს სულ მთლად "შემომძარცოდა" საბინაო პრობლემაზე აქეთ-იქით, ზევით-ქვევით, წინ და უკან აზნაურთა მაგვანკალივით წანწალში.

ცეკას იმ ძველი შენობიდან ყოფილი კალინინის რაიკომამდე, ახლა მის ადგილას ცხრასართულიანი ყვითელი სახლი რომაა წამომართული, რა შორი მანძილი იყო. ტროტუარზე თითქოს კი არ მივდიოდი, ზეზეულად, ხელების გაშლით მივფრინავდი ფეხდაუკარებლად, გაპვლელ-გამომვლელთ, ალბათ, გიჟი ვეგონებოდი, აქოშინებული, ვულამოგდებული მივადექი პირველი მდივნის შავად დაგმანულ კარებს. დღის ოთხი საათი იყო.

-- მოიცათ, მოიცათ, ვინა ხართ, ამხანაგო, ასე ჯიქურ, დაუკითხავად, პირდაპირ რომ აპირებთ პირველთან შეღწევას? რისთვის ვარ მე აქ.

-- ბოდიში, დაბარებული ვარ. - ძლივს ამოვიოქვი სული.

-- რიცახსენებ და მერე. - მითხრა ცივად და საკერავი ხელსაქმე განაგრძო. რამდენჯერ შევიდა ზარის ხმაზე და გამოვიდა, იმდენჯერ არაფრად ჩანაგდო, ვითომდა არც კი მამჩნევდა კუთხეში გაიყუშივით მიმჯდარს. ეტყობოდა, გაფრთხილებული ჰყავდა. მიიწურა ლოდინში მესუთე, მეექვსე საათი. შიმშილისგან კუჭი ამეწვა, თავის ტკივილები დამეწყო... უკვე წასასვლელად გამზადებული პირველი მდივანი კარს მოადგა, გამოაჩინა თავისი ჟანგისფერი, უემური სახე და უმად ბატონის მორჩილ ყმასავით ვეახლე, მისებრ მოსავათებული ხმით მოვახსენე.

- ორი საათია გიცდით, თქვენ რომ დამიბარეთ...

- ვინ ხართ თქვენ. - მიპასუხა აგდებულად.

- რთველიაშვილი რომ... სიტყვა არ დამამთავრებინა.

- რას დადიხართ, რას არეკინებთ ამხანაგ რთველიაშვილს, მას სხვა საქმე არაფერი აქვს?

- თვითონ დამიბარა.

- ჰოდა, თვითონ მოგცეს ბინა, ჩემთან რას მოდიხარ...

ი.რთველიაშვილს ქუჩის ტელეფონით ვაცნობე იმავე დღესვე ნემსაძის პასუხის შესახებ და კვლავ რომ დამიბარა, უცებ ერთი სიტყვით მოვათავე მასთან ლაპარაკი. ეს სიტყვა იყო გულისამრევად გამოხატული კეთილშობილური - "გმადლობთ".

ამით დამთავრდა ჩემთვის პარტიის "გმირული" ისტორიის ერთი ფურცელი, რომლის შესწავლას პოლიტგანათლების სისტემაში პერმანენტულად ბოლო არ უჩანდა. სემინარის ხელმძღვანელს, დამსახურებულ პროპაგანდისტს გავანდე, პარტიიდან უნდა გავიდე-მეთქი. პირზე ხელი მიმადო და მთელი სერიოზულობით, შთაგონებულად მითხრა: - სუ, სხვას ნუ ეტყვი. პიროვნებები ცდებიან, პარტია - არა. პარტია ბრძენია. შენ პიროვნებები, ვთქვათ, ნემსაძეები გიშლიან ხელს. პარტიამ ნემსაძე კი არა ზეცადი არ დაინდო. ერთიანი ძალით უნდა ვებრძოლოთ ცალკეულ მახინჯ პიროვნებებს.

რა მეთქმოდა. აქა-იქ ჯერ კიდევ ასე ეგონათ და სწამდათ. მარტის თვიდან გაუქმდა ყოველგვარი საბინაო აღრიცხვიანობა. თბილისის საქალაქო კომიტეტის ახალი მდივნის ლელაშვილის ხელმძღვანელობით შეიქმნა სარაიონო ახალი საბინაო კომისიები, რომელთა ოპერატიული მუშაობით ივლისის ბოლოსთვის გადამოწმდა აღრიცხვაზე აყვანილი ყველა ობიექტი და ამ კომისიის წყალობით საბოლოოდ მოცხვდი განაწილების რეალურსიაში, რომელიც საჯაროდ იყო გამოკრული რაიონული საბინაო სამმართველოს დერეფანში.

ესეც შენი დაპირებები, ესეც შენი პოლიტბიუროს წევრობის კანდიდატი, ესეც შენი მკაცრი კონტროლი!

1960 წლის დეკემბრის ბოლოს, ერთი წლის შემდეგ, მივიღე 31 კვ.მეტრი მოცულობის ოროთახიანი იზოლირებული კომუნალური ბინის ორდერი მოსაშვილის ქუჩის მისამართზე (№9, ბინა 24), სადაც... სამუდამოდ დავემშვიდობე ოთხმეტი წლის განმავლობაში თავშესაფრად გამოყენებულ ნესტიან სამზარეულოს ნავთქურის ჭვარტლით და აბაზანისა და გაზქურის

კაფელებით მორთულ კედლებს მკერდით ვეხუტებოდი, ლამის ვკოცნიდი, ვასუფთავებდი მტვრის ნარჩენი მცირედი ნაშთებისაგან. უსაზღვროა ბედნიერების ნორმატიული ფარგლები!

სად ვწერდი? ყველგან, იმ ვითომდა ოთახშიც ლამე, როცა გარშემო მშვიდად ეძინათ, ბიბლიოთეკებში, სადაც ხელი მიმიწვდებოდა, მატარებელში ცხინვალამდე მგზავრობისას, არქივსაცავებში, ზაფხულობით პარკგაღებში, სასტუმროებში წყალტუბოსა, ბათუმსა და ბორჯომში მასწავლებელთა კურსებზე ლექციების კითხვის დროს, ცხინვალის ლექტორთა საერთო საცხოვრებელში, სამეცნიერო მივლინებების, პასტერის, ჯავახიშვილის ქუჩებზე ხიზნად ყოფნის დროს და ა.შ. ამიერიდან საწერად გარეთ ხეტიალი არ დამჭირდებოდა.

ბინის ორდერის პირველი მომლოცველი მედიცინის მეცნიერების დოქტორი, პროფესორი მიხეილ შენგელია იყო. იმასაც იმ სიით ხსენებულ მისამართზე ერთ სახლში მიელო ბინა და ერთმანეთს ჯერ კიდევ შესახლებამდე შევხვდით. გასაღებს ჯიბით ვატარებდი და მიზეზს ვეძებდი მტანჯავი განცდებისგან გულის ამოსათხეველად. და, აი, საუცხოო მიზეზიც. გამომცემლობა "საბჭოთა მწერალში" 1960 წელს გამოვიდა კარგი პოლიგრაფიული გაფორმებით ჩემი წიგნი "წერილები ლიტერატურულ საკითხებზე". პონორარი ავიღე. ბედად იქვე იყვნენ ალეკო შენგელია - ჩემი ომამდელი ძველი მეგობარი, მიხეილის უფროსი ძმა, წიგნის ტექნიკური რედაქტორი შალვა დემეტრაძე - ფრონტელი მეგობარი და თვით წიგნის რედაქტორი, პოეტი ვასო გორგაძე.

დავპატიჟე სამივე. ბატონმა ვასომ სასწრაფო საოჯახო საქმე მოიმიზეზა და ვერ წამოგვყვა. შალვა და ალეკო პირველნი იყვნენ, ვინც ფეხი შედგა ჩემ მოუწყობელ, დაულაგებელ, ჯერ კიდევ სარემონტო, მოსაწესრიგებელ ბინაში. თან წავიყოლიეთ ხმელი საჭმელ-სასმელი მოხარშული ლორის ხორცისა და ღვინო-კონიაკის ჩათვლით.

შეზარხოშების და მოლხენის შუაღამეებში ალეკომ ჯერ ის პერიოდი

გაიხსენა, როცა ომამდე ფოთში ვმსახურობდი და ერთმანეთთან მიწერ-მოწერა გვქონდა, შემდეგ "ჩვენ თაობაში" 1941 წელს დაბეჭდილი ჩემი ლექსის - "აკაკი სავანეში" ჰონორარით როგორ იქეიფეს ანდრო ლომიძემ, გიორგი ნატროშვილმა და თვითონ, მერე გაიხსენა "ლიტერატურულ საქართველოში" ფოთიდან გამოგზავნილი ლექსის "მარცხენა ეძახის მარჯვენას" დაუბეჭდაობის ისტორია და ბოლოს უსიამოვნო თემაზე გადავიდა.

- შენი კარგი მეგობარი ფოთიდან, - ამბობდა ნასვამი აღეკო, - შენ ძალიან ხშირად რომ გახსენებდა და გაქებდა, ჩემი "შპიონი" იყო, იცი ეს, არ იცი. არც მე ვიცოდი, მაგრამ ახლა ვიცი. ამიტომ ერიდე, გულს ნუ გადაუშლი, შენ რომ იცი ისე.

- ბოლო ხანებში ბევრი რამ უკუღმა გადაბრუნდა, ძნელია ყველაფერი დაიჯერო. - შევეპასუხე სიტყვის ცოტა ბაწზე აგდებით, რათა საუბარი სხვა "რელსებზე" გადამეყვანა. მაგრამ, ეტყობოდა, აღეკოს უნდოდა ჩემთვის გაემჟღავნებინა დიდი ხნის საიდუმლოდ ნატარები ამბავი და შემთხვევას ხელიდან არ უშვებდა.

- ნუ დაიჯერებ. ფრთხილად მაინც იყავი, რომ ჩემსავით არ გაბრიყვდე. - კვლავ მიუბრუნდა სათქმელს. შაღვამ დააადასტურა - ეს ამბავი მეც ვიცი, სწორია, რასაც ლაპარაკობსო.

ჯერ ბოლომდე არ უთქვია და მაინც რა მოხდა ისეთი-მეთქი. - ჩავიღაპარაკე ჩემთვის, სასხვათაშორისოდ, და ეს საკმარისი აღმოჩნდა აღეკოსათვის ამოეფხანა, ამოეფხიკა გულიდან ბაღლამად ჩადებული წარსულის ბოღმა. იგი დაწვრილებით ყვებოდა 1942 წლის მძიმე განსაცდელის დროს თბილისში დაჭერისგან იღბლად გადარჩენის სულის შემძვრელ დეტალებს, რა როლი შეასრულა გარდუვალი რეპრესიისაგან ხსნის საქმეში მაშინდელი სუკის ერთმა პასუხისმგებელმა მუშაკმა, როგორ იყო მინდობილი იმ "შპიონს" და მერე როგორ ჩამოშორდა, როგორ წყინს, რომ მე ისევ ძველებურად განვაგრძობ იმ კაცთან საშიშ სიახლოვეს.

შალვა დემეტრაძე აღეკოს ყოველ ნათქვამს ბეჭედს ურტყამდა.

- განა ის უარყოფს მწერალთა კავშირიდან სუკის აგენტობას? არაერთხელ მომისმენია მისგან: ასე იყო საჭირო მაშინ, რასაც გვავალებდნენ, იმას ვაკეთებდითო. ილო მოსაშვილიც ასე არ ამბობდა? ტყვილა კი არ მოიკლა თავი.

- მე და შენ, ჩემო შალვა, იქ, ფრონტზე ვიბრძოლით, აქ კი მწერლები ერთმანეთს აბეზღებდნენ? ვერ წარმომიდგენია მწერალი "შპიონის" მანტიით.

- რამდენიც გინდა. - უცებ მიპასუხა შალვამ. - მჟავანაძემ დიდი როლი ითამაშა პაოლო იაშვილის, ტიციან ტაბიძის და მიხეილ ჯავახიშვილის რეაბილიტაციის დაჩქარებაში. ჩვენთან ეს პროცესი ყველაზე ადრე დაიწყო. მათი საქმეების განხილვამ ფარდა ახადა ბნელით მოცულ ზოგ რამეს. ამიტომ დამბეზღებლების ვინაობის გამხელა არ უნდათ.

- არ დაიმალება. ისე როგორც მე თქვენ ვერ დაგიმალავთ, როგორც ახლ მეგობრებს, რა ტანჯვა გამოვიარე ამ ბინის მიღებაში, ვერც ისტორია დამალავს მათ ვერაგობას.

- შენ რა ტანჯვა უნდა გამოგევლო. ამაზე მეტი ფართობი არ გეკუთვნოდა? - მითხრა გაკვირვებით შალვამ. - აღეკომ თავის ქნევით დაუდასტურა - სწორია და კონიაკის მისი "ულუფა" ერთი ყლუპით დალია. შალვა ღვინოს ეტანებოდა.

- ამითაც კმაყოფილი ვარ, მაგრამ ... და მოვუყევი მათ რაც გადამხდა ბოლო ერთ წელიწადში.

ოდისეას ფათერაკები, შაპარაზადას ზღაპრების გაგრძელება თუ სულხან-საბას იგავ-არაკების ახალი სიუჟეტური ქარგა?!

გაუფრთხილდი, ამხანაგო, პარტიულ-ლენინურ სინდისს, ის ყველაზე წმინდაა თვით უწმინდესთა შორის. - კვლავ მახსენებდა დემონის ხმა მაგიური ძალის არსებობას და ვითომდა დაუჯერებლის დავიწყებისკენ მომიწოდებდა.

ამ დროს ხრუშჩოვი "მშვიდობის რეისით" ამერიკის კონტინენტისკენ

მიემართებოდა ზღვებისა და ოკეანეების გადალახვით. მის მიერ ათჯერ შემცირებული მანეთის ღირებულება სახელფასოდ გაიყინა, საბაზროდ - ათმაგად გაიზარდა, ობლიგაციების გადახდის შეჩერებით დროებით გადაურჩა გაუფასურებას და ინფლაციას.

სასურსათო მაღაზიებში, დროდადრო, მხოლოდ გაყინული ხორცი ჩნდებოდა, ისიც ნაკად-ნაკადებად და ნაკადებადვე სწრაფად ჰქრებოდა. ხოლო მაღლა, ჰორიზონტზე, 80-იან წლებამდე დაპროგრამებული კომუნიზმის უხილავი, სარეზერვო-საკანგბადო "ბალონები" შხამნარევი მომაკვდინებელი ბაციღებით თანდათან ივსებოდა, იჟღინთებოდა და განწირულების ყორნისფერ "სამოსელში" უფრო შორს, კოსმოსის მიღმა მხარეებისკენ მიფარფატებდა... თომას მორის "უტოპიასთან" ერთად კიდევ ხუთასი წლით განსასვენებლად.

5. <u>უნივერსიტეტის "ფიალში"</u>

1961 წლის სექტემბრიდან, ზუსტად სამი წლის შემდეგ, თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ახალი ქართული ლიტერატურის ისტორიის კათედრის მიწვევით ამ კათედრის სრულუფლებიანი წევრი გავხდი. მაღე კათედრის მდივნის მოვალეობა დამეკისრა. დაიწყო ჩემი ცხოვრების ნიშანდობლივად ახალი ეტაპი, ხანა უწყვეტად დაკავშირებული საქართველოს უმაღლესი სასწავლებლების, თვით მეცნიერებათა აკადემიის მშობელ დედა-ტაძართან. ასე ეწოდა მას თავიდანვე, დაარსებიდან და ასე ეწოდებოდა ამ დროსაც. კათედრა მაშინ ძალზე მრავალრიცხოვანი იყო. მასთან იყრიდა თავს მე-19-20 საუკუნეების ქართული ლიტერატურის ისტორიის, ქართული ფოლკლორისტიკის სპეციალისტთა საუკეთესო ძალები. პროფ. <u>პრ.კეკელიძე</u> უნივერსიტეტის გაერთიანებული პროფკომის თავმჯდომარეც იყო და კათედრასაც უძღვებოდა.

ორი თანამდებობის ერთდროულად დაკავება, რაშიაც სრულიად არ უშლიდა ხელს უპარტიობა, მას მოუხდა ჭყონიას ე.წ. საქმესთან დაკავშირებით. იყო ასეთი ნაკლებად ცნობილი ფილოლოგი ილია ჭყონია, უცებ ამოტივტივებული რესპუბლიკურ და საკავშირო ინსტანციებში თავისი გაუთავებელი განცხადებებით და საჩივრებით. აბეზღებდა ერთ დროს სამეცნიერო-ლიტერატურულ ორბიტაზე ავტორიტეტულ, პოპულარულ პიროვნებად, ლიტერატურული კრიტიკის მეფრთშედ, რუსთაველის სახელობის ქართული ლიტერატურის ინსტიტუტის დირექტორად, უნივერსიტეტის ახალი ქართული ლიტერატურის ისტორიის კათედრის გამგედ, რამდენიმე სამეცნიერო საბჭოს წევრობის ღირსად მიჩნეულ შაღვა რადიანს, რომელსაც ყველა ამ მოვალეობათა შესრულების თვალსაზრისით ეპითეტი - "ლიბერალი", "ლმობიერი" უფრო შეეფარდებოდა, ვიდრე "მკაცრი ადმინისტრატორი", "მკაცრი ოპონენტი".

და მაინც და მაინც ი.ჭყონიას სადოქტორო დისერტაციის დაცვის დროს მოუვიდა რაღაც "იაღლიში". არ მოისვენა შურისმაძიებელმა მანამ, სანამ არ გადაიყოლა შ.რადიანი სულიერად და ფიზიკურადაც და თვითონაც ზედ მიყვა, მაგრამ ყველაფერი ეს მოგვიანებით მოხდა. ამ შემთხვევაში მხოლოდ ფაქტის კონსტანტაციას ვახდენ იმ მიზნით, რომ ნათელყო სიტუაცია, რომელიც ჩემთვის ახალ კათედრაზე არსებობდა იქ გადაყვანის მომენტში. ამბობდნენ, ბატონ პროკლეს კათედრა დროებით შეუთავსესო. მაგრამ ეს დროებითობა მეოთხედ საუკუნედ იქცა.

მაშასადამე, საქმე გვქონია არაორდინალურ პიროვნებასთან. პროკლე კეკელიძე მართლა წარმოადგენდა ამგვარ პიროვნებას. 1950 წლიდან ვიცნობდ მას. აქ კი, მრავალრიცხოვან, სხვადასხვა განხრის და მასშტაბის მეცნიერთა კოლექტივთან მუშაობის მისი ფორმა და უნარი, წინააღმდეგობრივი კვანძების უმტკივნეულოდ მოხსნის, დაპირისპირებულ ძალთა მორიგების თუ შერიგების მისებური "დიპლომატია", სრულიად ახალ ელფერს იძენდა. მისი ნიჭი ამ განხრით ულე-

ვეღ რეზერვს იტევდა. ხუმრობდნენ კიდეც ზოგჯერ - გაერთიანებული ერების ორგანიზაციაში გენერალურ მდივნად პროკლე უნდა იყოს და არა ვიღაც ტრიუგველიო. ამით იგი ბოლომდე ინარჩუნებდა გამოუცნობის თუ ამოუცნობის გარეგნულად მოსარიდებელ შთაბეჭდილებას. სწორედ ამიტომაც ხუმრობითვე იტყოდნენ ხოლმე - მისი ბამბა უფრო ხმაურიანად "ყღარუნობს", ვიდრე სხვისი ოქროს უზალთუნებიო. პირადი ცხოვრებით და პედაგოგიური საქმიანობით მთლიანად სიკეთისათვის იხარჯებოდა, სასკოლო ქრესტომათია-სახელმძღვანელოებს ადგენდა და ტექსტოლოგიურ ძიებებს ეწეოდა აკაკი წერეთლის ისტორიული პოემების მაგალითებზე. იგი ამჟამადაც ამავე კათედრაზე ირიცხება, როგორც მისი ღვაწლმოსილი წევრი.

კათედრის წევრთაგან ბატონ მიხეილ ზანდუკელის შესახებ აქ ვერაფერს ვიტყვი იმაზე მეტს, რაც ნათქვამი მაქვს წინა მეოთხე თავში, მხოლოდ, რა თქმა უნდა, მცირე ნიუანსით საჭირო დამატებით ორიოდე შტრიხით შევავსო იგი. ჯერ კიდევ ცხინვალში ჩამსვლელად მუშაობის დროს გამოცემული "ქართული ლიტერატურის სწავლების მეთოდიკის" პირველი წიგნი, მოვაღეც ვიყავი და ისედაც ეკუთვნოდა, იოსებ მეგრელიძის ხელით 1957 წელს გავუგზავნე ბატონ მიხეილს საათანადო წარწერით. მასში საგანგებო ქვეთავად მქონდა გამოყოფილი მისი 1934 წელს გამოცემული "ქართული ლიტერატურის მეთოდიკის", როგორც წინამორბედის, როლისა და მნიშვნელობის, შეფასება. წაეკითხა იგი და გულითადი მადლობა შემომითვალა. ჩემი მომდევნო მეორე წიგნი, როგორც ზემოთ მოგახსენეთ, 1959 წელს დაიბეჭდა. ამ წელსვე პარალელურად გამოვიდა მ.ზანდუკელის წიგნის მესამე გამოცემაც, რომელშიაც დაემატებინათ ახალი თავი მე-8-10 კლასებში ქართული ლიტერატურის სწავლების თაობაზე, რაც წინა გამოცემებში საერთოდ არ იყო იმიტომ, რომ ადრე თვით სკოლის ათწლიანი სისტემა არ არსებობდა.

ეს თავი იმდენად ხელოვნურად იყო ჩამატებული წიგნის არქიტექტონიკაში, ჩანდა, იგი არ გამოდიოდა ავტორის ხელწერიდან, მისი ჩანაფიქრიდან და საევვო ქვენა გრძნობებით თითქოს გამიზნული იყო ჩემ წიგნებთან ერთგვარი დაპირისპირებისათვის. მაგრამ ეს ცდა ჩრდილს აყენებდა თვით ავტორს. აი, ეს წუხილი გამომიხატა მან კათედრაზე ერთად მუშაობის დროს, როცა გადმომცა თავისი "ახალი ქართული ლიტერატურის" მეორე ტომის ახალი გამოცემა წარწერით: "დოცენტ აკაკი თოფურიას - პატივისცემით ავტორისაგან. 30.VI.1962".

- თქვენ სწორი იყავით ჩემი წიგნის შეფასებაში. - მითხრა მან, - იგი ადრინდელი, 20-იანი წლების სკოლების სტრუქტურაზე, კომპლექსური სწავლების მეთოდზე იყო აგებული და ვერავითარი გადაკეთება მას ვერ შველოდა. ახლად უნდა დაწერილიყო. ეს მისია თქვენ შეასრულეთ თქვენს მეორე წიგნში საბოლოოდ გამოიკვეთა ქართული ლიტერატურის სწავლების მეთოდიკის სისტემატური კურსის თანამედროვე მეცნიერული დონე. მადლობელი ვარ იმით, რომ ისტორიაში ჩემი ადგილი არ დამიკარგეთ. ამიტომ, არ იფიქროთ დაინტერესებული ვყოფილიყავი ახალი გამოცემით. არც მეცალა მისთვის, დათვური სამსახური კი გამიწიეს უხეირო აღდგენით. - ეს გამონათქვამი ბატონ მიხეილის წესიერების კიდევ ერთი ნიშანგამოსატყლებაა.

კათედრის ისტორიაში ერთ-ერთ საგულისხმო მოვლენად ვაჟა ფშაველას სახელობის კაბინეტის შექმნა იყო. მას საფუძველი ბედად სწორედ ჩემი მდივნობის დროს ჩაეყარა და ძალაუნებურად ყოველი დეტალის უშუალო მოწმე და მონაწილე ვიყავი. ფაქტობრივად ამ საქმის არა მხოლოდ ინიციატორი, სულისჩამდგმელი, ორგანიზატორი, მისი ვეშმარიტი შემოქმედი და ფუძემდებელი <u>გრიგოლ კიკნაძე</u> იყო. საქმეს ართულებდა, შედარებით ფინანსურ და ტექნიკურ მხარესთან, არც ისე უბრალო რამ. არ არსებობდა უნივერსიტეტში არც რუსთაველის, არც ილია ჭავჭავაძის, არც აკაკი წერეთლის, არც გალაქტიონ ტაბიძის ამჟამად

შექმნილი და მოქმედი კაბინეტები, ე.ი. არ არსებობდა, ვულგარულად რომ ვთქვათ, "კაბინეტომანიის" ტრადიცია. ამის გადალახვა ადვილი რიდი იყო.

თეორიული დასაბუთება იმისა, რომ ვაჟა ფშაველას პოეტური ლექსიკა, ცალკეულ ნაწარმოებთა შემოქმედებითი ბიოგრაფია, ფშავ-ხევსურული კოლორიტულობის თავისებურებათა ნიადაგზე, განსაკუთრებულია და მისი სიტყვათა ლექსიკონების შედგენა საშური და გადაუდებელია, არ იყო საკმარისი ყველა დონესა და ინსტანციაში საკითხის დადებითად გადაწყვეტისათვის.

მთავარი ამ შემთხვევაში ფსიქოლოგიური ფაქტორის წინ დაყენება, მისი ობიექტურად განვრეტა და გათვალისწინება იყო. იგი მართლა იმსახურებდა მხარდაჭერას, ანგარიშის გაწევას, ლოიალურ დამოკიდებულებას. კათედრის გამგე ყოველ წვრილმანს მაცნობდა, მიზიარებდა, მიყვებოდა კათედრაზე მდგომარეობის დამძაბველი კონფლიქტური სიტუაციების წარმომშობ მიზეზებზე. 1945 წელს ფილოლოგიურ მეცნიერებათა დოქტორის სამეცნიერო ხარისხის მოსაპოვებლად ვაჟა ფშაველას შემოქმედების შესახებ სადისერტაციო ნაშრომი დაუცავს დოცენტ გრ.კიკნაძეს. სამეცნიერო საბჭოს, საჯარო პაექრობის შედეგად, მიუნიჭებია მისთვის საძიებელი ხარისხი. აქაურთა აქტიურობით სსრ კავშირის უმაღლესი განათლების მაშინდელ მინისტრს კაფტანოვს თბილისში ყოფნის დროს თვითნებურად გაუუქმებია სამეცნიერო საბჭოს დადგენილება, რასაც მოჰყოლია მთელი რიგი უხერხულობები და უსიამოვნებები.

ამ ფონზე პრ.კეკელიძე შინაგანად თანაუგრძნობდა კაბინეტის შექმნის იდეას, მაგრამ აფიქრებდა იმ ძალების მოსალოდნელი ხელახალი გააქტიურება, რომელთა მონაწილეობა დისერტანტის "ჩავარდნაში" მეტ-ნაკლებად აშკარა და ნათელი იყო. ესენი იყვნენ იმ დროისათვის გავლენიანი "ფავორიტები": გ.ჯიბლაძე, ბ.ჟღენტი, ს.ჭილაია, გ.ნატ-

რომელი. ყველასთან ორივეს მეგობრული ურთიერთობა გვაკავშირებდა, მაგრამ კათედრის გამგეს მაინც მისახვედრად წამახალისა ერთგვარი "დაზვერვითი" იპერაციის ჩატარებისკენ. თითოეული ცალ-ცალკე განიცდიდა მიმბლავს და განვლილს, თავიანთი პოზიციებიდან და მაშინდელი კონიუნქტურული პრინციპებიდან ისინი ამარიდებდნენ გაზეთ "კომუნისტის" ფურცლებზე კოლექტიური კრიტიკული წერილის გამოქვეყნების ფაქტს. მაგრამ არავითარ შემთხვევაში არ გაუწევდნენ რაიმე წინააღმდეგობას გრ. კიკნაძისთვის არათუ კაბინეტის შექმნას, არამედ დოქტორის სამეცნიერო ხარისხისა და პროფესორის წოდების მინიჭებასაც. პირიქით - მიესალმებოდნენ კიდეც ამგვარ ლინისტიებას. ამის შემდეგ გადამწყვეტი სიტყვა უნივერსიტეტის რექტორს ეკუთვნოდა.

ევგენი ტარაძე (1961-1965) სპეციალობით ასტრონომი, აბასთუმნის ასტროფიზიკური ობსერვატორიის დირექტორი, მაშინ იმავდროულად რექტორის მოვალეობასაც ასრულებდა და, უნდა ითქვას, მონდომებით, ზედმეტი ამბიციისა და საკუთარი პერსონის წინ წამოწევის გარეშე. ამაში ვლინდებოდა მისი განათლებულობა, თავმდაბლობა, დახვეწილი ინტელიგენტური მანერებით შეზავებილობა, ტაქტიანობა და აკურატნობა. ყველაფერი ეს შეხამებული და შერწყმული ჰქონდა უნივერსიტეტის ლირსების დაცვის ინტერესებთან, მიმთხოვნელობასთან, რითაც მისი რექტორობის პერიოდში ჯერ კიდევ ცოცხლობდა კუცხიველის "რკინის ხელის" მოგონება, იგრძნობოდა სისუფთავე და წესრიგი.

სასწავლო აუდიტორიებში მერხები, დაფა, ჩვარი, ცარცი, ლექტორის მაგიდა, სკამი, ტრიბუნა, ფანჯრები, კედლები და იატაკი მეცადინეობის დაწყების წინ გაკრიალებული და გაბზარებული იყო. ზარის დარეკვის შემდეგ პირველი კორპუსის მეორე სართულზე, დერეფნის კართან, ისევ ის ცნობილი მოსე იდგა და, აბა, გაებედა ვინმეს მის უნებართვოდ შესვლა და ყიალი. ადმინისტრაციულ ნაწილში რექტორის მოადგილე აღექსანდრე კანდელაკი თვითონ ამოწმებდა ყოველ კედე-კუნჭულს და ვაი სამეურნეო დარგის იმ მუშაკს, რომლის უბანში რაიმე დარღვევა

აღმოჩნდებოდა. დისპეტჩერები "საგუშაგოებზე" რკინიგზელი მეისრეებივით ფხიზლად იდგნენ და ლექტორის გაცდენას კი არა, აუდიტორიაში შესვლის დროს წუთებით თვლიდნენ. ასეთი იყო სასწაველი რეჟიმის შემორჩენილი წყობა და სტრუქტურა. დიახ, შემორჩენილი თუ გადარჩენილი.

რექტორმა ე.ხარაძემ "მწვანე შუქი" უნად გაუხსნა ახალი ქართული ლიტერატურის ისტორიის კათედრის, ფილოლოგიის ფაკულტეტის დეკანატის და სამეცნიერო საბჭოს შუამდგომლობებს და ბრძანებით უნივერსიტეტის მეოთხე კორპუსის პირველ სართულზე 1962 წლიან ბინა დაუდგა ვაჟა ფშაველას სახელობის კაბინეტს, რომლის გამგედ უცვლელად და ნაყოფიერად მუშაობდა გრ.კიკნაძე 1974 წლამდე - გარდაცვალებამდე. მძიმე, უკურნებელი ავადმყოფობის დროსაც. მან ბევრის გაკეთება მოასწრო კაბინეტის სახელისა და დიდებისათვის. მისი გზით და დასახული პროგრამით კიდევ უფრო მეტის გაკეთება შეძლო მისმა ერთგულმა მოწაფემ პროფ.ჯ.ჭუმბურიძემ, რაც მისასალმებელი და მისაბაძია.

...1962 წლის აგვისტოში, მისაღები წერითი გამოცდების მიმდინარეობის პროცესში, პირველი კორპუსის 107-ე აუდიტორიიდან გამოვარდა აბიტურიენტი გოგონა და მეზობელი 106-ე აუდიტორიის კედელთან დამხობილი განაგრძობდა წივილ-კივილს. სწორედ ამ დროს თავზე დაადგა მას რექტორი ე.ხარაძე თავისი მიმყოლებით. გაირკვა, რომ იგი მოუხსნიათ გამოცდებიდან "შპარგალკების" გამოყენებისაგან. რექტორის შენიშვნაზე - სწორად მოქცეულან, თქვენი კივილი უსაფუძვლოა, აბიტურიენტმა პასუხად რეპეტიტორის გვარი დაუსახელა, მასთან ვემზადებოდი, მან მასწავლა როგორ გამომეყენებინა "შპარგალკები", მან დამლუპა და ამიტომ ვკივით. ეს ხდებოდა დერეფანში, ოთახებიდან გამოსული მეთვალყურე გამომცდელთა თვალწინ, რომელთა შორის მეც ვიყავი. მძიმე, არა, უმძიმესი სურათი შეიქმნა.

რექტორმა გაიყოლა ის გოგონა, დაამშვიდა, უშპარგალკოდ დაწერის

უფლება მისცა, ხოლო ლექტორი ყოველგვარი ხმაურის გარეშე გამოცდებიდან მოხსნა. ეს პირველი გაბედული შეტევა იყო რეპეტიტორობის მახინჯი გამოვლინებების წინააღმდეგ, მაგრამ ამ დროისათვის მას იმდენად ღრმად ჰქონდა გადგმული ფესვები, მისი ამოძირკვა არავის შეეძლო.

...პირველსა და მეორე კორპუსს შორის ე.ხარაძის დროს გაიყვანეს შემაერთებელი გვირაბი თავისი კეთილმოწყობით, რათა მისვლა-მოსვლა გაადვილებულიყო განსაკუთრებით ზამთრის პერიოდებში. ეს წამოწყება გახდა საბაბი პარტიულ საუნივერსიტეტო კონფერენციაზე ზოგიერთ განაწყენებულთ რექტორისათვის ბრალად დაედოთ უნივერსიტეტის საძირკველების გამოთხრა - რა საჭირო იყო გვირაბი, იგი შენობის დეფორმაციას, დანგრევას გამოიწვევსო. - იყვნენ ასეთი დემაგოგი კომუნისტები სწავლულთა რიგებში...

ევგენი ხარაძე კარგა ხანს ედგა სათავეში საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიას. მე მის დროს დავიცავი სადოქტორო დისერტაცია და იქიდან თუ ვახსოვდი, ალბათ თავისებურად გახმაურებული საჯარო დაცვა იყო. და, აი, 1985 წლის 12 დეკემბრის თარიღით უნივერსიტეტის ფილოლოგიის ფაკულტეტის დეკანატის მეშვეობით გადმომცეს აკადემიის პაკეტი, რომელშიც იდო ბარათი. მომაქვს ტექსტი უცვლელად: "დიდად პატივცემულო ბატონო აკაკი! გულწრფელად გილოცავთ საპატიო ჯილდოს - საქართველოს სსრ უმაღლესი და საშუალო სპეციალური განათლების სამინისტროს 1985 წლის რესპუბლიკურ პირველ პრემიას და გისურვებთ ყოველივე კეთილს. პატივისცემით საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის პრეზიდენტი ე.ხარაძე".

ამ მოლოცვის ქვეტექსტი ოცი წლის ლოდქვეშაა მოქცეული. 1965 წლიდან ბატონი ევგენი უკვე აღარ იყო უნივერსიტეტის რექტორი და არავითარი პირადული, არც სამსახურებრივი კონტაქტი მასთან არ მქონია. მაშ, რაღაც ნიშნით მის ცნობიერებაში ჩავრჩენილვარ, როგორც ადამიანი და მოქალაქე. ხანგრძლივმა დრომ იგი ვერ წაშალა. მცირე

საბაბი და... დაირღვა წელთა ლოდების სიმძიმე, გამჟღავნდა ქვეტექსტი უბრალო, ჩვეულებრივ, კერძოობითი ხასიათის აქტად. მაგრამ იგი ახლა განზოგადების საგანი და ობიექტია.

ბატონ ევგენის ბარათი მოვიტანე არა ჩემდამი გულთბილი განწყობილების გამოხატვის, სახელმძღვანელოსათვის პრემიის მონიშვნის და დაფასების გამო (იგი მომენიშნა პრემიების დაწესების ათი წლის შემდეგ, მეხუთე გამოცემის ნიშნად, მაშინ როცა სხვებს პირველივე გამოცემებში ენიშნებოდათ), არამედ უპირველესად და უმთავრესად, იმ მაღალი შინაგანი დიდი კულტურის გამოვლენისათვის, რაც ასე უშურველად სჭირდება დამოუკიდებელი საქართველოს მშენებელ ახალ თაობას, ადამიანებს, რომლებიც მოექცნენ დანგრეულ და აუშენებელ წყობილებას შორის წარმოშობილ სიცარიელეში, მატერიალურ და სულიერ სიღატაკეში, სადაც პათოლოგიური დაავადებანი ჩვენს ერს განადგურებას უქადის. მისი გადარჩენის ერთ-ერთი გზა პიროვნებათა დიდსულოვნებაში, ურთიერთ დიდ სიყვარულსა და პატივისცემაშია საძიებელი...

ამ თვალსაზრისით, რაკი ზემოთ სადოქტორო დისერტაციის დაცვა ვახსენე, ლირს მასზე გაკვრით შეჩერება. ეს დაცვა შედგა 1963 წლის 11 დეკემბერს, პირველი კორპუსის 93-ე აუდიტორიაში. მაშინ ყოველ ასეთ მაღალი რანგის წარმატებით დამთავრებულ პაექრობას როგორც წესი, თანდართულ ატრიბუტად საზეიმო ბანკეტი ახლდა. იგი 60-70-იან წლებში თითქოსდა ისეთ სავალდებულო "ნორმატივად" იყო გადაქცეული, გვერდის ავლა ვერ ხერხდებოდა. ალუნიშნაობა მორალურ ზიანს გაყენებდა, აღნიშვნა - მატერიალურს. ჩემი 31-მეტრიანი ახალმიღებული ბინა, აბა, რა საბანკეტოდ გამოდგებოდა!

როგორც კი გაზეთ "კომუნისტის" ფურცლებზე, დებულების თანახმად, გამოქვეყნდა დაცვის დღე და საათი, ფოთში ჩემიანები, ჩემი ნათესაობა შეკრებილან და ერთხმად დაუდგენიათ: გადაეხადათ ჩემთვის ბან-

კეტი 200 კაცის ოდენობით. მე უნდა მომეგვარებინა მხოლოდ სასმელის და რესტორნის დაქირავების საკითხი. ღვინის პრობლემა ადვილად რომ გადაწყდა, ქალაქის საბჭოს რესტორნების სამმართველოში ახლო არ გამიკარეს. ერთი კვირით ადრე ვაცნობე ამ საქმის მესვეურებს: არავითარ ბანკეტზე არ იფიქროთ, რესტორანს ვერ ვშოულობ, მაგისთვის არ მცალია, არ ჩამოხვიდეთ-მეთქი.

მრავალშვილიანობა, მრავალტოტა ნათესაობა დიდი ბედნიერებაა ერისთვისაც და "ბერისთვისაც", თითოეულისათვის ცალ-ცალკე და ყველასათვის ერთად. მარტოოდენ დედმამის ძირიდან ამონაყარი, როგორც პირველ ნაწილში მოგახსენეთ, ასამდე იყო მიღწეული. ახლა ბიძაშვილ-მამიდაშვილობა, მათი წრე და შთამომავალი? ო, როგორი ურთიერთ სიყვარული, როგორი ერთიანობა და თანადგომა იცოდნენ!

ჩემმა ბიძაშვილმა, ჩემმა ტოლმა და ბავშვობიდან ჩემ გვერდით გაზრდილმა შოთა გერასიმეს ძე ცომაიამ ტელეფონით დამირეკა და პირდაპირ მიბრძანა: შენ მიხედე შენ საქმეს, მე ჩამოვალ სამი დღით ადრე, აქ ყველაფერი მომზადებულია, თითო ქათამი არავის უჭირს, სურსათს წამოიღებენ და ჩამოვლენ. სირცხვილს არ გაჭმევთ, ოღონდ შენ არ გვაჭამო სირცხვილით. დაცვის წინა ღამე შინ არ გამითენებია. შოთა ბიძიგურის დედამ - ქალბატონმა ცომომ ამიკრძალა შინ გაჩერება. მატარებლიდან ჩამოსულები ათასნაირი მიკითხვა-მოკითხვით გაგაცდენენ, დაუყოვნებლივ გადმოდი ჩემთანო, დავემორჩილე. ჩემი მასალებით, მესსიერების "ხურჯინში" ჩალაგებული სარეზერვო "მარაგით" გადაეშვარგდი მასთან, როგორც ცხოვრების მდიდარი გამოცდილებით ყველაზე ახლობელთან, განსაცდელის მძიმე ჟამს ყველაზე დიდ იმედთან. დაუვიწყარია დედა-შვილური ჩურჩულით ის უძინარი, ქალბატონ ცომოს დარიგებებით, ფერება-აღერსით, გამხნევებით, დალოცვით და ამღვრეულ-აწეწილი განცდებით აღსავსე ღამე!

...ვაკის პარკში რესტორან "ბუდაპეშტის" 200 კაციან დარბაზში გაწყობილ ბანკეტზე მე, გიორგი ჯიბლაძე და იოსებ ბოცვაძე ყველაზე

გვიან მივედით. სუფრა ირაკლი აბაშიძის თამადობით და შოთა ძიძიგურის მოადგილეობით გაჩაღებულ-გაკაშკაშებული იყო. გიორგი ჯიბლაძე საერთოდ არ დადიოდა ბანკეტებზე, ჩემთან პირველად იყო არა როგორც ოფიციალური ოპონენტი, არამედ მეგობრული გრძნობით. ამ გრძნობით იყვნენ ყველანი შეკრებილნი და დიდად ნასიამოვნებიც დარჩნენ ფოთელების მასპინძლობით, გულუხვობით, დედაჩემის გაცნობით და დიმიტრი ბენაშვილთან მისი "შინაურული" ცეკვით. დიდხანს დარჩა მოსაგონებლად დაცვის წინა მხარეც და მისი მეორე - კულისებს მიღმაც. მე დამრჩა ვაღად "საბეგარო", ე.წ. შემოწირულებათა სია, ვინ რა გაიღო ნატურით თუ ფულად. მე მისი გადახდა არ შემეძლო, არც არავინ აიღებდა ჩემგან, მაგრამ ეს სია საისტორიოდ შესანიშნავი დოკუმენტია ცხოვრების წარსული წესის, საქართველოს ყოველ კუთხესა და კუნჭულში და-ძმური, ნათესაური სიმტკიცის გაგება-გაცნობიერების, ერთიანობისა და ურთიერთ თანადგომისათვის.

მესამე დღეს "ნამცეცობაზე" მეწვივნენ მაშინდელი პუშკინის სახელობის სახელმწიფო პედაგოგიური ინსტიტუტის რექტორი დავით ჩხიკვიშვილი და ამავე ინსტიტუტის კათედრათა გამგეები როსტომ წულუკიძე და შოთა ძიძიგური.

- ბანკეტზე არ წამოვიდნენ, ბევრი სტუმარი ჰყავსო და მოგერიდნენ. ვიცი, რომ გაგიხარდებოდა ამათი მოსვლა და მოგიყვანეო - ოთახში შემოსვლისთანავე "რევერანსად" მომიძღვნა შოთამ ეს სიტყვები და გაშლილ სუფრას რომ შეხედა, დაუმატა: ა, გველოდა თურმე, ხომ ხედავთ. მაგიდას მიუჯდა.

- სუფრა სულ გაშლილია, იმდენი დაუტოვებიათ, ცოტა ხანს მეყოფა კიდევ. - ვუთხარი შოთას და სტუმრები მაგიდასთან მივიპატიჟე. ხელახალი ცხელი ღომით და საცივით სუფრა თავის "ექსტაზში" შევიდა. მართალია, ძალზე გადაღლილი ვიყავი, მაგრამ დავითის და როსტომის სტუმრობა მესიამოვნა. ისინი გარეშე მეთვალყურის პოზიციიდან უფრო რეალურად გამაგებინებდნენ იმ დღის შთაბეჭდილებას. არადა, დილიდან

საღამომდე ფეხზე დგომით გაბრუებულს, არაფრის შეგრძნების თავი არ მქონდა. რას ვლაპარაკობდი ან როგორ, ვერ ვიხსენებდი. თითეული ცალკეულ ეპიზოდს გადმოსცემდა, მთლიანობას შედეგით საზღვრავდნენ. როსტომ წულუკიძემ თქვა:

- გუშინ ვალერიან რამიშვილმა ჩვენს ინსტიტუტში ამბავი მოიტანა: პედაგოგიკის სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტის დირექტორს გრიგოლ ფოფხაძეს დაცვის შედეგების გამოცხადების შემდეგ დარბაზში ხმამაღლა უთქვამს: შაპაბაზს არ მიუყენებია იმდენი ზარალი საქართველოსათვის, რაც ზნეობრივად პედაგოგიკის ინსტიტუტს მიაყენა ულრსმა თანამშრომელმა. ორსაათნახევარს ბოდიალობდა და საბჭოს წევრები მოთმინებიდან გამოდიოდნენ. რამდენჯერ რეპლიკა მისცეს, მაინც არ ჩერდებოდა. სინდისიდან გარეულია ვიღაცაა.

- გიორგი ჯიბლაძის მთელი გამოსვლა ბრწყინვალე იყო, მაგრამ ბოლოს რომ თქვა: ჩემი კოლეგა ოპონენტების სერგო სიგუას და სერგი ჭილაიას სახელით ვაცხადებ - არაოფიციალური ოპონენტის გამოსვლას ჩვენ მიერ გაკეთებულ დასკვნებზე არავითარი გავლენა არ მოუხდენიათ, პირდაპირ ზედგამოჭრილი იყო. - დაუმატა როსტომის ნათქვამს დავითმა. შოთამ ეფექტიანობის თვალსაზრისით დაცვის პროცედურიდან ორი მომენტი გამოყო.

- არასოდეს მინახავს 93-ე აუდიტორია ბალხით ასე გაჭედილი. კარებთან და უკანა კედელთან ფეხზე იდგნენ. დისერტანტი ყველაზე ძლიერი იმ ათწუთიან პასუხში იყო, როცა მოწონების ნიშნად სამჯერ დაუკრეს ტაში. გამანადგურებელი ის ერთი ფრაზა იყო, შეცდომიანად მიითვისა ჩვენი აზრი და გამოდგა შემოლავების პრინციპით თავის დანაშაულს აქეთ გვდებს ბრალდო.

- მართალი გითხრათ, - განმარტების სახით ჩავერიე მათ საუბარში, - არ მოველოდი. იგი ხომ ჩემი ჩამოყვანილია აფხაზეთის შორეული სოფლიდან, მე წავაკითხე მოხსენება მასწავლებელთა რესპუბლიკურ კონფერენციაზე, მე დავუბეჭდე კრებულში, როცა პედაგოგიკის იმავე

კვლევით ინსტიტუტში სექტორის გამგედ ვმუშაობდი. მერე მისივე თხოვნით ჩემი სახელმძღვანელოს რედაქტორად დავანიშნინე და ყოველივე ამის შემდეგ იფიქრებდით, გამოვიდოდა მის მიერ რედაქტირებული წიგნის წინააღმდეგ? ასეთი რამ საერთოდ ხომ წარმოუდგენელია. ჩემი სადისერტაციო ნაშრომი სრულიად სხვა იყო, სახელმძღვანელო წიგნისგან განსხვავებული.

– არ ღირს მაგისთანა ვიგინდარაზე ლაპარაკი. მთავარია მასალები დროზე გაიგზავნოს ვაკში (უმაღლეს საატესტაციო კომისიაში – ა.თ.). იქ არ შეგიშალოს ხელი. ეტყობა, ვიღაც კიდევ დგას მის უკან. – განაცხადა როსტომმა და დაცვის გარშემო საუბარი ამით ამოიწურა. კიდევ კარგა ხანს დარჩნენ, ბევრი იხუმრეს, ისიამოვნეს და კმაყოფილებით დამცილდნენ.

...ყოველ დიდ აღმართს, სახიფათო დაღმართი მოსდევს. ფეხი რომ დაგიცდეს, უფსკრულში გადაიჩეხები. ასე დამემართა სხვების ჭკუის სასწავლად. ომიდან დაბრუნების შემდეგ განუწყვეტელმა, ზაფხულის თვეებშიც კურსებზე დაუსვენებლად მუშაობამ, მაშინდელი მოთხოვნით ექვსასგვერდიანი სადისერტაციო ნაშრომის წარდგენამ, დაცვის პროცედურამ, "ბანკეტომანიამ" და, რაც ყველაზე უმთავრესია, სიკეთის დევალვაციის მწვავედ შეგრძნებამ დაღმართზე მიწია. მთარგმნელთან ერთობლივად ტექსტების სწორების დროს, 1964 წლის 15 იანვარს, ფალიაშვილის ქუჩაზე მდებარე 61-ე სახლში, ფსიქოლოგ ვლადიმერ ცომაიას ბინაზე, ღამის თერთმეტ საათზე გულის მძიმე შეტევა დამეწყო. იგი სწრაფად გადაიზარდა სპაზმში, რომელმაც გასასვლელ კარებთან დამაგდო.

ღმერთი თუ გწყალობს, ეშმაკი ვერაფერს დაგაკლებსო, – ნათქვამია და ასედაც მოხდა. სრული ორი წელი გასტანა ჩემმა მძიმე პერიოდმა მე-8 საავადმყოფოდან ზღვის სანაპიროებზე (გუდაუთა, ქობულეთი), სანაპიროებიდან მშობლიურ კარ-მიდამოში და ბოლოს მაინც გადა-

ვურჩი პირველი ინვარქტის პირველ სასიკვდილო დარტყმას. არც ბიულეტენი მოუთხოვიათ, არც ხელფასი შეუწყვეტიათ. განა კათედრის და უნივერსიტეტის მაშინდელი ხელმძღვანელობის მადლიერი არ უნდა ვიყო? ყველგან უფასოდ, დიდი ყურადღებით და გულისხმიერებით მკურნალობისათვის სამედიცინო დარგის მუშაკები არ იმსახურებენ ჩემგან უღრმეს და უსათუოეს მადლობას? განზოგადებულად ეს გრძნობა იყო ჩაქსოვილი პაციენტებისა და დასტაქრებისადმი ჩემს მაშინდელ ძლივს აფარფატებულ, მეწცხალივით აჭიკჭიკებულ ფიქრებში:

1. ჯანმრთელობა - სინათლის კამკაშია, ავადმყოფობა - სიბნელის ეშმაკისეული როკვა. ორივე ღელამესავით თან სდევს ადამიანს.

2. თუ შენ დაუძლურებული ხარ და მწოლიარე, იცოდე, ექიმის სათნოება და სიფაქიზე წამალივით უებარია შენთვის. პირველი სულს ეფინება, მეორე - სხეულს. ჭეშმარიტი დასტაქარი სულიდან იწყებს სხეულის დარღვეული წონაწორობის აღდგენას. მასში მოქმედება თვით უნდა ავღენდეს ადამიანურ სიკეთეს, და არა სიკეთეში - ექიმის მოვალეობას.

3. ამ მოვალეობის შესრულება ზოგჯერ თავგანწირვაა შენთვის, ზოგჯერ თავგამოდება, ზოგჯერ კი უბრალოდ იმედით გამხნევება. სამივე შემთხვევაში ექიმი შენი სიცოცხლის ფხიზელი დარაჯია და ნუ დაგავიწყდება, ამ სიცოცხლის უჩინარ ციცაბოზე სულ მუდამ გუშაგად დგომა მისთვის მისჯილი კი არ არის, არამედ შინაგანი მოთხოვნილებაა, რომელიც არასოდეს ისაზღვრება მხოლოდ სამსახურებრივი ჩარჩოებით... ყოველივე ამის საილუსტრაციოდ, აი, ერთი ლირიული ეპიზოდი გადარჩენის მონაკვეთიდან.

...1964 წლის აგვისტოს მიწურულს ქობულეთიდან ფოთში უიმედოდ გადაყვანილი კავკასიის ქუჩაზე (№ 14) მამისეულ იმ სახლში ვწევარ, საიდანაც 1941 წელს ომში წავედი. ფართო წინა ოთახის კედელთან მიდგმულ ხის ლოგინს ნიავისაგან დერეფანში შემოსასვლელი კარი იცავს. ფანჯრები დაგმანულია. გარეთ ცხელა. მე კი სიცივისაგან მაკრთოლებს,

მაკანკალებს. შიშით ვარ შეპყრობილი. გამხდარს, ფერმიხდილს, დასუსტებულ-დაუძლურებულს ოთხი თვის დაუბანელი თმები ქერტლით მაქვს სავსე. ამ თმების სიამაყით მაშინ ფოთის ქუჩებზე მედიდურად დავდიოდი. კაპარჭინას ნაპირებთან, მაგნოლიების ბუჩქების ლამეულ ჩრდილში, თითებით მივარცხნიდა... ახლა?

კონსილიუმი ჩამიტარდა. თუ ერთი ბიჭაშვილი ნახევარი წლის წინ თბილისში ბანკეტის ორგანიზაციულ საქმეს მეთაურობდა, მეორე - ვაჟა სანდროს ძე ცომაია, ქალაქის საბჭოს თავმჯდომარე, ჩემი ჯანმრთელობის აღდგენისათვის თავგამოდებულია. მოიყვანა ექიმთა ნაკრები ქალაქის მთავარი თერაპევტის შოთა სვანიძის მეთაურობით და დამიწესეს ყოველდღიური მეთვალყურეობა. პოლიკლინიკიდან სადაცაა უბნის ექიმი უნდა მოვიდეს. მე მის მოლოდინში წუთებს ვითვლი. აბესალომმა წინასწარ გამაფრთხილა:

- კარგი სპეციალისტია. ცოტას ცალი ფეხით კუბლობს. სანატორიუმში რომ ნერვიულობდი პაპიროსის მქაჩავ ზოგიერთ ექიმზე, ისე აქაც არ ინერვიულო, მანდილსანი არ დააფრთხო. გარეგნობას ნუ მიაქცევ ყურადღებას. მთავარი მკურნალობაა. ამ დარიგებას ანგარიშს ვუწევ, ვეგუები, ფსიქოლოგიურად ვემზადები, კარისკენ ვიხედები კუბლთან შესახვედრად და...

კარის გაღებაზე უეცრად გულის ძარღვები მჩხვლეტავი შეგრძნებით შემეკუმშა, სისხლის მიმოქცევა დამერღვა, მკერდის არეში ჩაშვავდა, ჩაწყდა რაღაც და მწვავე ტკივილი მოედო მის წინა და უკანა კედლებს, სუნთქვა შემეკრა, ოფლი დამასხა, აპა... ამ დროს ბაღამიღეულს ყურში თითქოს ნაცნობი, შორეული, მგრძნობიარე ხმის გაურკვეველი ბგერები ჩამესმის, ჭუჭყიან თმებში ფაქიზი თითების საამო სრიალს ვგრძნობ, ჩემს გაციებულ ლოყებზე, ვატყობ, ცრემლის ცხელი წვეთები ეცემა, მაჯისცემას ჩაფრენია მყისვე და ითვლის იდუმალ...

და როცა ლოგინზე ჩამომჯდარის ნაზ ჩურჩულში ბუნდოვნად შეიკრა ბწკარედის წყობა და აზრი, შეიკრა და განმეორდა:

მე არ ვკითხულობ უპასუხოდ,
იყოს ქარიული, იყოს შეცდური.
მაინც არ ვიცი, რა დაგიშავე,
მაინც არ ვიცი, რისთვის მეცდური!..

და მერე რიცა ამ სტრიქონს ზედ დაერთო წარმოთქმელის კვნესასა და ცრემლებში ამოვლებული სიტყვები: არა, შენ არაფერი დაგიშავებია, ერმინ, მე ვარ დამნაშავე შენ წინაშე, და მოვედი, მოვედი, რომ დაგიბრუნო ის მშვენიერი სიცოცხლე, რომლითაც ალამაზებდი ჩემ სულს. ეს ნე ვარ, ერმინ, თვალი გააახილე, ნუ გეშინია, თვალი გააახილე, ერმინ! - გულზე თითქოს მაღამოსებური მაამებელი საფენი გადამეფარა, საკურთხეველის ამბონიდან ნომსულიერებელი წვეთები გადამესხურა და ძარღვების "აჯანყებაც" ნელ-ნელა ცხრებოდა.

მაჯას ჩაფრენილი განაგრძობდა მაგიურ ჩურჩულს და უგონობოდან გამოვყავდი... სიკვდილის დროინდელ, ომით დაბაფრულ და დათალხულ, მეოთხელი საუკუნე ჩემი ოცნების ბატად, სანთლად და ანგელოზად ქცეულ სიყვარულის... ფრთამოკვეცილ ფერიას.

ცის მადლია თუ ღვთის ნება?... ღანდია თუ მოჩვენება?... ვატრიალებდი კლის წყაროსავით ანკარა კითხვებს თვალდახუჭულად კედლისკენ კისერმიდრეკილი ამღვრეულ ფიქრებში და კვლავ ჩამესმოდა:

- მოულოდნელობისაგან გული შეგიწუხდა, ერმინ, ყველაფერმა გაიარა. თვალი გააახილე, კისერი მოაბრუნე ჩემკენ. ეს მე ვარ, შენი მკურნალი ექიმი.

- კეთბინ? კეთბინ? - ვჩურჩულებ.

- ჰო, კეთბინ, კეთბინ. - ჩურჩულითვე მპასუხობს ახალმოსული.

- ის... ის რომ უნდა მოსულიყო? - ვეკითხები მიკნავებული ხმით.

- გავცვალეთ უბნები. დღეიდან მე ვიცვლი შენთან ყოველდღე საღამოს ექვსი საათიდან. დავრჩები შენთან რამდენი ხანიც დასჭირდება შენი განცდების, შენი ემოციების მოწესრიგებას. ვეგეტონევროზიდან ამოფრქვეულ შავი ფიქრების ნიაღვარს მხოლოდ ემოციური ზემოქმედება აშრობს და აქრობს. მას თეთრი, ყვავილოვანი ფიქრები უნდა დავუპირისპიროთ. ხომ დამიჯერებ, რასაც გეტყვი, რასაც გირჩევ? - ჩამჩურჩუ-

ლებს ფერია ყურის ბიბიოლებლან და ხელებით მეფერება.

– მეფლელ? უსიამოვნებაა? ოჯახი? პატარა ქალაქია, ვერ ჩაიმალები. – ჩურჩულითვე ვპასუხობ კედლის მხრიდან.

– ყველაფერს გავწირავ შენი გადარჩენისათვის.

– გვიანაა. – ვუპასუხე იმედგაწყვეტით და კისერი მოვაბრუნე მისკენ.

ო, ღმერთო, სახიერო! ოცდახუთი წლის შემდეგ რის პირველად შევხვდი ერთმანეთს, თვალებში თითქოს მბრწყინავი, მანათობელი დიდი კანდელი გვედგა, ისე გვიციმციმებდა, გვინათლებოდა იგი. ისე ჩამცქერალა და შევცქერალი, თითქოს პეწის ოდენა რაღაც ხინჯს ვეძებდი ერთმანეთის თვალთა უბეების სიღრმეში, მაგრამ ამაოდ, იგი არ ჩანდა.

– არაფერიც. – მიპასუხა გაღიმებით, – გუშინ გავიგე შენი ჩამოყვანის ამბავი და, აპა, დღეს შენთან ვარ. გამაგრდი. ნაადრევად ხარ წამოსული თბილისიდან და ამიტომ თბილისში ვერ წახვალ გამოჯანმრთელებამდე. კონსილიუმის გადაწყვეტილებით ოთხი თვე დარჩები აქ. ეს დრო საკმარისია შიშის დაძლევისათვის. იგი იწვევს სისხლძარღვების შეკუმშვას და ისედაც ნაინფარქტალ გულს აწვალებს, პკორტნის ყურნებივით. გახსოვს, გაჯავრებულმა ერთხელ სტუდენტურ ბლოკნოტში რომ ჩაიწერე? "ქალბატონო ორძახია, ყვავ-ყორნები მოგძახიან".

– უკეთესი არაფერი გახსენდება? ამით შეგიძლია შური იძიო ჩემზე.

– ყველაფერი მახსოვს და ამიტომაც ლოყებს ცრემლებით გისველებდი, რა ულმობელი იყავი უკანასკნელად დაბეჭდილ დექსში.

– მთლიანად?

– არა. ჩემ ამხანაგებს იგი ახლაც აქვთ ამოწერილი გაზეთიდან და ახსენებენ. ახსენებენ იმასაც, რომ კეთილი გოეთეს რომანიული ბიოგრაფიიდან შემარქვი, მაგრამ ერმინ ერმინელს რომ აწერდი ჩემდამი ბარათებს, ვერაფრით წარმოედგინათ, იგი შენი საიდუმლო შიფრი

ოყო. მე ახლაც არ ვიცი, საიდან გამოიგონე ასეთი უცნაური სახელი და გვარი.

– კითხვაზე არ მპასუხობ. ულმობელი ლექსში მიდიანად-მეთქი?

– არა, არა.

ო, დამრჩენია შენთან კიდევ საქმელი რაღაც,
გულს ნაღვერდალად შემოენთო, მწვავს და მაშფოთებს.
იმ პირველ ფოთოლას მიკრძალებია ვიგინებ ახლაც,
არ ვიცი ახლაც რისგან განგშორდე!

წეინდა სიყვარულს ალარ შერჩა მზის აპრილობა,
ჩადგნენ ვრძნობათა ჯალათებად ჩვენ შორის სხვები.
ხმაურის ტყეში გზა დაებნა სიტყვა-პირობას
და ჩვენ ერთმანეთს გულცივად ვხვდებით!

– მერედა, აქ რაში ჩანს, კეთილ, ულმობელობა?

– აბ, ხომ დაგიბრუნდა შენი აზრი და გონება. შენი წამალი მხოლოდ მე ვიცი. აბა, ახლა ბოლო სტრიქონს გაგახსენებ:

გაივლის ქანი... სინანული გეწვევა დარდად,
უგრძნობელ გულში სიყვარულის ხანჯალს გაივლებ.
გაგიხუნდება, დაგეხევა ფუმილის ფარდა
და ყოველივეს ერუანტელით მოინანიებ.

– ზეპირად ამდენ ხანს ინახავდი მსუსხავ სტრიქონებს?

– ეს სტრიქონები ორეულივით მიმყვება და მომყვება საექიმო უბნის შემოვლის დროს. ხან მწარედ მივსტირი ჩემს სიჯიუტეს, ხან გესლით შენს აჩქარებულობას ვკენწლავ. ორივემ დავუშვით საბედისწერო შეცდომა, გაბოსწორება შეგვეძლო და ომმა გაგვთიშა. ახლა ორივე თანაბრად ვინაწილებთ მის სასჯელს სულერს, მისგან ჯვარცმას სამართლიანს. მაგრამ ორივეში ბომ იმ გაუნელებელი პირველი სიყვარულის ნაპერწკალი ლვივის, ანთია და ელავს! ჩვენ ამითაც ბედნიერები უნდა ვიყოთ. გული არ შეგიწუხებია, ერმინ, რომ გძულდე.

– კიდევ თუ გახსოვს რამე კეთილ.

ყველაფერი მიდის, ყველაფერი მოდის,
ჩვენ შევერთდეთ უნდა, მაგრამ როდის, როდის?!
საუკუნედ მაწევს მკერდზე ორი ლოდი,
შენ მპირდები მხოლოდ წერილსა და ლოდინს.
ჩვენ შევერთდეთ უნდა, მაგრამ როდის, როდის?!

ორი წელი მიკლდა საექიმოს დამთავრებას. შენ მაძალებდი, მე თავს ვიკავებდი. ახლა სტუდენტობა კი არა, სკოლაში ხოვდებიან. მაშინ ხომ ასე არ იყო, ერმინ. თავს ვიკავებდი, მრცხვენოდა. ამიტომაც გიხარი, ჩემს სიჯიუტეს მივსტირი-მეთქი. ხვალ მოვალ და ყოველდღე გაუთავებლად გეტყვი ჩემდამი მოძღვნილ შენს ლექსებს - შენთვის ჩინურ ჟენშენზე უფრო უებარს, უკეთ განმკურნავს.

და ოთხი თვე ყოველდღე მოდიოდა. მის ყოველ მოსვლაზე გული ლილინებდა, ლალობდა, ხარობდა, ხოლო ყოველი წასვლის შემდეგ გულის მინდორზე აბიბინებულ მდელოში ჩვენი სულების ფერიები განაგრძობდნენ საამო და სააღერსო მოგონებებს.

იმ ოთხი თვის მანძილზე ფოთის საქალაქო გაზეთის რედაქციის ძველი და ახალი მუშაკები აკაკი ტიკარაძე, კარლო კომახიძე, თამაზ ვეთანავა, იასონ დოლბაია, კუკური ესაკია და სხვ. მოდიოდნენ და მახსენებდნენ გაზეთის მტვრიან კომპლექტებში "ჩაძინებულ" ომამდელ ჩემს მცირე ლიტერატურულ თუ ჟურნალისტურ სტატიებს, რომლებთაც პრესის დღის აღნიშვნასთან დაკავშირებით, ტრადიციის გაგრძელების მიზნით, ზოგჯერ "აღვიძებდნენ" და ათვალიერებდნენ თურმე. ამით გულს მიკეთებდნენ, მიხალისებდნენ, მშველოდნენ...

მოდიოდა მამისეული სახლის მისამართზე გამამხნევებელი ბარათები თბილისიდან ნიშნად ადამიანური ყურადღებისა და მზრუნველობისა. აი, ნაწყვეტები მრავალთაგან: " ჩემო კაკო!.. შენ ხელფასზე ხარ კვლავაც. მე და პროკლე ყველაფერს ვაკეთებთ, ლექციების წაკითხვითაც კი, როგორმე ჯერ ბიულეტენზე არ გადაგიყვანოთ. ხელფასს მიიღებ დღეს, ხვალ და ასე შემდეგ. ნუ შეგეშინდება, ნუ ინერვიულებ, ყოველმხრივ მხარს დაგიჭერთ, გამოკეთდები და ისევ ჩადგები მწყობრში. შენი ანდრო ჭილაია. 2.X.1964".

"ძმაო კაკო!.. ნაადრევად როგორ გაემგზავრე გუდაუთში, ან ქობულეთში? ასეთი სისულელე როგორ ჩაიდინე? რომელმა ექიმმა მოგცა ამის უფლება? ილოცე, რომ ცოცხალი ხარ!.. შენ მწერ, რომ შეტევები და

ტკივილები განუწყვეტლივ მეორდებაო. ასე ვარ მეც... ახლა ჩემი რჩევა-დარიგებანი მომისმინე: სისტემატურად ვამე ნატურალური თაფლი (სუფრის კოვზი)... ვამე ტკბილი ბრიწეული და ლეღვის ჩირი... მომიკითხე და აკოცე შენს ტკბილ დედას. შენი ანდრო ლომიძე. 18.XI.64"

"ჩემო კაკო! მომენატრე... არაფერზე იდარდო. შენი ავადმყოფობა ჩქარა გაირბენს და უფრო მეტი ენერგიით განაგრძობ საყვარელ საქმეს. შენი ნივისა და ძალისა მე ყოველთვის მჯერდა და განსაკუთრებით ახლა მჯერა. რომ იცოდე, რამდენი ტკბილი სიტყვა მაქვს საოქმელი. ჩქარა მინდა გნახო. ძმური სალამით. საშა ლონტი. 16.X.1964".

"ძმაო აკაკი! შენ ვერ წარმოიდგენ უშენოდ როგორი მოწყენილობაა თბილისში. სიცხეები დაივირა, ხალხი ნელ-ნელა გაიკრიფა და იშვიათია ვინმე, რომელთანაც შენსავით მუსაიფი შეიძლებოდეს... გულის სნეულება არ არის სასიამოვნო, იგი ვერაგია და უსინდისო, მაგრამ როგორც ეშმაკი არ არის ისე საშიში, როგორც ხატავენ, ისე ეგ "ინფარქტიც" არ არის ეგრეთ სახიფათო... იყავი კარგად, მხნედ. ჩემი "პრეპარატი" არ დაივიწყო. ილილინე, ილილინე, ნელ-ნელა გაიმხნევე თავი... შენი ერემია ქარელიშვილი. 9.X.1964".

"ძვირფასო აკაკი! როგორა ხარ ძამია, რატომ მოგვიძულე ასე? კვირა არ გაივლის, რომ შენ შესახებ არ გვქონდეს საუბარი. გახსენებ ხოლმე ძალიან თბილად, ტკბილად, მეგობრულად და ნამდვილად გულით გვენატრები. ლრმად ვარ დარწმუნებული, რომ სულ მალე მთლიანად გამოჯანმრთელდები და შენთვის ჩვეული ხალისით და ენერგიით დაუბრუნდები შენს საყვარელ უნივერსიტეტს და შენს მეგობრებს, რომელნიც სიხარულით მოგელიან. გკოცნი ძმური სიყვარულით. შენი სოსო ბოცვაძე. 15.XI. 1964".

ეპიზოდი მეორე - არალირიული. ოქტომბრის მიწურულს მოულოდნელად ჩემ სანახავად მოვიდა ოცდაათი წლის წინათ სოფლიდან ჯარში გაწვეული ბავშვობის დროინდელი ის ცელქი ბიბილო გელობია, რომლის ეშმა-

კური ოინები აღწერილი მაქვს ამ მოგონების პირველ ნაწილში (გვ.48) ჰაუ, რამდენი დრო იყო გასული, ქცევის და ლაპარაკის მანერა იგივე შერჩენოდა. მხოლოდ ეგ არი, წლოვანების შესაბამისად უფრო დადინჯებული, მოტეხილი ჩანდა. ცოლშვილი ფოთში გადმოსახლებულა და შვილიშვილებიანი ოჯახი დახვედრია. გადამკოცნა, მომიკითხა, შემანჯღრია ბავშვობაში რომ იცოდა ჩქმეტა-ჯიკაობა ისე, და როცა დარწმუნდა მე, ქვიშაში ერთად რომ ვთამაშობდით, ისევ იმ ხასიათის და თვისებების ვიყავი, გული გამიხსნა, მომესიყვარულა და უპირველესად ნაღვლიანად მომისამძიმრა.

– ნახე დღევანდელი გაზეთი? ხრუშჩოვი მოუხსნიათ, ბრეჟნევია პირველი კაცი. ააშენა ღმერთმა მისი ოჯახი.

– ვისი? – ვკითხე მე.

– ვისიდა ხრუშჩოვის. მან მიხსნა პატიმრობიდან, თორემ ახლაც იქ ვიქნებოდი, ოცდახუთი წელი მქონდა მოსჯილი.

– უკანონოდ?

– არა. უკანონოდ რატომ. მაგრამ ოცდახუთი წელიწადი ოცდახუთი დღე ხომ არ არის.

– თუ თავს დამნაშავედ გრძნობდი და კანონიერად მიგაჩნდა დასჯა, შეგეძლო ვადის საკითხი გაგესაჩივრებინა, მაგრამ, აღბათ, უკიდურეს ზომას იმსახურებდი.

– ვიმსახურებდი იმიტომ, რომ ომის დამთავრების შემდეგაც იქ დავრჩი. მაგრამ, ხომ გითხარი, ზომაზე მეტი იყო. ხრუშჩოვს იმიტომ ვაქებ, რომ გამათავისუფლა.

– შენ კი მოგიმადლიერა, მაგრამ ტალახიან პურამდე და კუბაში ომის პირამდე რომ მიიყვანა ჩვენი ქვეყანა და მთელი მსოფლიო, ეს არ გაწუხებს?

– ეგ რა ჩემი საქმეა. მე ამ ტალახიანი პურითაც კმაყოფილი ვარ მისგან.

- სად იყავი, ბიბილო, შენ ხომ ომამდე გაგიწვიეს.

- კი. ვალის გასვლას ნახევარი წელი აკლდა ომმა რომ მომისწრო. მერე გადაგვიყვანეს ერევანში და 1940 წლიდან ჩემი ასაკიდ-დასავალი აქ არავინ იცოდა.

- სად მოგისწრო ომმა?

- კიევთან ახლოს, ასი კილომეტრის დაშორებით.

- კიევისათვის ხომ ცხარე ბრძოლები სწარმოებდა, მონაწილეობდი, ალბათ. დაჭრილი ჩავარდი?

- აბა, რას ამბობ, ერთი ტყვიაც არ გამისვრია. სულელი კი არ ვიყავი.

- შენ რა, იქაც ცულლუტობდი, სიცელში რომ იცოდი ისე?

- საწილი ბრიგადაში რომ ჩაგვიყენეს, მე და ჩემი ამხანაგი ერთ ხევში ჩავიმალეთ. ნემცების მოტინაწილეებმა გაწმინდეს იქაურობა, წინ გაემართნენ. მე და ჩემი ამხანაგი მაშინვე უკან მოვბრუნდით. ხიშტზე ცხენისასოცი ავაფრიალეთ თეთრი ბაირაღის ნიშნად და ჩაგვრიცხეს რაზმში. ეს მოხდა 1941 წლის აგვისტოში. იმ დროიდან სულ ნემცების ჯარში ვმსახურობდი.

- რა ჩინამდე მიაღწიე, რას აკეთებდი.

- აქ წითელარმიელი ვიყავი, იქ - ეკონომისტი. სალაპარაკო ნემცური კარგად ვისწავლე. ისე ვიყავი გამოწკეპული, რომ გენახე, ვერ მიცნობდი. ნუცელზე ქონი დამედო, კისერი გამისქელდა. მშვენოდა ყამისტური ფორმის ტანსაცმელი. ასე დაგლახავებული კი არ ვიყავი.

- სად მოგიწია ყოფნა?

- ჩვენ დამსჯელი რაზმი ვიყავით და გვაგზავნიდნენ, სადაც ცხელი წერტილები გაჩნდებოდა. თვით გერმანიაში, ჩეხოსლოვაკიაში, საფრანგეთში, ბელგიაში.

- ჩვენებს არ ხვდებოდი?

- უკმრავი იყო ტყვეებად ჩავარდნილი. გადაგვიდნენ გერმანიის მხარეზე და მაგ ემსახურებოდნენ.

- აბა, უმიზეზოდ არ დაუშერიხარი.

- არა, მე იქიდან ამწიეს. აქ ვინც ჩამოვიდა, მათი გასახლება 1949 წელს მოხდა. ბანაკებში ისევ შევხვდი ერთმანეთს.

- 1942 წელს სად იყავი, გერმანია რომ საქართველოს აღებას აპირებდა?

- სად ვიყავი და ისევ დასავლეთ რუსეთში. კლინსკის არმიას კავკასიაში მაღლაკელიძის ქარაფები დეტალური მოუყვებოდა. ისინი რომ აიღებდნენ საქართველოს, მერე ჩვენ შემოვიდოდით ადგილობრივი მოწინააღმდეგეების გასანადგურებლად. მე ვიყოფი ცოდეული იმამდე ფოთში რომ უნდა გადმოსულიყო და ფოთის ზონის დასავლეთ რუსეთში ვიყავი ჩარიცხული.

- რას მიხვალდი მე, მაგალითად, აქ რომ დაგიბეგლოდი?

- ზოგიერთ კომუნისტს, პირველ რიგში დაგიბერებდი. აბა, ორი იდეოლოგია ერთად ვერ იარსებებდა. კომუნისტური დაემხობოდა, ფაშისტური გაიმარჯვებდა.

- ახლა რას აკეთებ.

- ახლა კომუნისტების ვეფხისტყაოსანი. ბავრაბ ხელვასი პაგარაა. წისქვილკომბინატში ლილი მოგელბავარდნილი შევლიეარ, სალამის ფეხმძიმე ქალივით აგა-ბაგად გამოდგებარ ნაპირავი ფქვილის ცელოფანეში გამოპერილი. ცოტა საშოვარი ადგილი მინდა. ვაგა ახლა არ მიკარებს, არადა, ნისი ერთი დარეკვა მიშველის. შემაწიე ერთი ორი ლერი სიტყვა. შენ უარს არ გეტყვის.

- შენ, ჩემო ბიბილო, საფსახურის საშოვნელად მოხველი თუ ნახვით მონატრებული?

- ორივე ერთად.

- ყოჩაღ. კარგი, ჩვენი სოფლელი ხარ, ვეტყვი, უეჭველად ვეტყვი.

ვაჟამ ცოტა თავი შეიკავა, მაგრამ ხათრი მაინც გამიწია და ყოფილი გაფაშისტებული ჯანმრთელობის განყოფილებას კუნძულზე არსებულ ქალაქის საავადმყოფოს სამნელი ნაწილად დაანიშვნინა. იყვნენ ასეთი ოვალთმაქცი "საბჭოთა ადამიანები" ჩვენს გვერდით, ჩვენს ირგვლივ, ახლობელთა თუ შორებელთა წრეში...

...1965 წლის ივნისის ბოლოს ფოთის მახლობლად, მალთაყვის საგარეუბნო ზღვისპირა კეთილმოწყობილ საკურორტო ზონაში ყოფნის დროს, მოსკოვიდან ცნობა მივიღე დისერტაციის დამტკიცების და ფილოლოგიური მეცნიერების დოქტორის სამეცნიერო ხარისხის მონიჭების შესახებ. ინფორმაცია სურათით გამოქვეყნდა "კომუნისტის" ფურცლებზე (22.VIII.1965). მაშინ ასეთი წესი იყო. იმავე წლის სექტემბრიდან, დოქტორის დიპლომის მიღების დროიდანვე, მე აღვისრულე უპირველესი სანუკვარი ოცნება თუ ნატვრა ყოველთვიურად 1980 წლამდე (გარდაცვალებამდე) დედას ვუგზავნიდი ხელფასის დანაზოგიდან 50 მანეთს არა იმიტომ, რომ მას პურის ფული არ ჰქონდა, ფოთში მცხოვრები და-ძმები არაფერს აკლებდნენ, მაგრამ ოჯი ყოველი თვის ოცრიცხვში ფოსტალიონისგან ელოდა ჩემს გაგზავნილს შვილიშვილებსა და შვილთაშვილების შვილებისათვის დასარიგებლად. ფულის მიღებით მისი სიხარულის ეს განცდა წარმოდგენაში მე ელოდის სიამოვნებას მანიჭებდა. ეს იყო დედის აუნაზღაურებელი ამაგის წინაშე შვილის მოვალეობის მოხდის უმნიშვნელო, მხოლოდ სიმბოლური გამოხატულება.

მაგრამ, საკითხავია, როგორ მოხდა დისერტაციის დამტკიცება? მე ხომ ნათარგმნი მასალების მოწესრიგებაც ვერ მოვასწარი. მე ხომ ამ საქმისთვის თვალყურის მიდევნება არ შემეძლო არათუ მოსკოვში, თბილისშიც. ფაქტობრივად ჩემი პატრონი აქ უნივერსიტეტის მაშინდელი სწავლული მდივანი, ამჟამად იურიდიულ მეცნიერების დოქტორი, კათედრის გამგე, პროფ. ვახტანგ აბაშმაძე იყო, ხოლო იქ, მოსკოვ-

ში - რუსულ ენაზე დაბეჭდილი ვრცელი ავტორეფერატი, ქართულ ენაზე დაწერილი სამეცნიერო ნაშრომი და სამეცნიერო საბჭოს 1963 წლის 11 დეკემბრის სხდომის სტენოგრამული ოქმი.

მთელი ამ მასალების შეკვრა, არაოფიციალური ოპონენტის გამოსვლის სამოცგვერდიანი ტექსტის დართვით ვ.აბაშმაძემ ითავა და პირნათლად შეასრულა არა მხოლოდ სამსახურებრივი მოვალეობა, არამედ ჯარისკაცური სიტყვაც. ომის დამთავრებამდე, გარკვეულ დროს, ერთ სამხედრო ნაწილში ვმსახურობდით და იქიდან ვმეგობრობდით ერთმანეთს.

უმაღლეს საატესტაციო კომისიაში იმ დროს მეექთამეობის არა ერთი კერა იქნა გამოაშკარავებული. "პრავდისა" და "იზვესტიის" ფურცლებზე ფელეტონები იბეჭდებოდა ამ ფაქტებზე. მიუხედავად ამისა, მისი ლიკვიდაცია არავის სჯეროდა. ამიტომ დისერტაციებს დისერტანტებიც თან მიჰყვებოდნენ. მით უფრო, თუ საჩივარი ან "საკულაობნიკო" მასალა შევიდოდა. მისი განხილვა რთულ, ხანგრძლივ პროცესს გაივლიდა, დისერტანტს თავად იძახებდნენ, "ჩაწყობის" ათასგვარ გზებს ეძებდნენ და პოულობდნენ კიდეც.

ჩემს ვითარებაში, სტენოგრამას გარდა, იმდენივე საჩივრის სახით დამატებით აღმოჩნდა გაგზავნილი იმავე პირის მიერ. მაშასადამე, სიტუაცია არაორდინალური იყო. ამის ნიადაგზე, როგორც შემდეგ გახდა ცნობილი, ჩემი საქმე გადიოდა კონტროლირებულ შემოწმებას და ბოლოს პლენუმი დასჭირდა. არც გამოუძახებივართ. არც რაიმე წერილობითი პასუხი მოუთხოვიათ. ყველა სადაო საკითხზე თვით დისერტაცია იყო პასუხის გამცემი. მაგრამ ეს დისერტაცია ხომ მხოლოდ ქართველს უნდა განეხილა. მის დასკვნას ენიჭებოდა გადამწყვეტი მნიშვნელობა.

აი, ეს როლი უკისრია და პლენუმზე საბოლოდ საკითხის დადებითად გადაწყვეტაში დიდი წვლილი შეუტანია მოსკოვში მცხოვრებ ცნო-

ბილ ლიტერატურისმცოდნეს, მაშინდელი გორკის სახელობის ლიტერატურის ინსტიტუტის განყოფილების გამგეს, სსრ კავშირის მეცნიერებათა აკადემიის წევრ-კორესპონდენტს, ფილოლოგიურ მეცნიერებათა დოქტორს, პროფესორ გიორგი ლომიძეს, რომელიც იმავდროულად საექსპერტო კომისიის თავმჯდომარის მოადგილის მოვალეობასაც ასრულებდა და დიდი ავტორიტეტით სარგებლობდა. გიორგი ლომიძე იყო მწერალ ანდრო ლომიძის უმცროსი ძმა. მისი მეშვეობით თბილისში ჩამოსვლის ხანებში 1966 წელს დავუახლოვდი მას და, რა თქმა უნდა, ულრმესი მადლობა მოვახსენე.

მაგრამ იმდენად პირუთვნელი, ზედმიწევნით ობიექტური და სამართლიანი გამოდგა, ანდროს თანდასწრებით სიცილით მითხრა: - შრომა გქონდა დაწერილი ლირსეულად და ის მიადვილებდა მომჩივანისგან თქვენს დაცვას. აბა, სუსტი რომ ყოფილიყო, ვერ გიშველიდი. ამასთან გულწრფელად ხაზი გაუსვა ორ გარემოებას.

„პლენუმზე, - მითხრა მან, - თქვენს მიმართ დაშვებულ იქნა ერთადერთი გამონაკლისი. თქვენ ერთხმად მოგენიჭათ ფილოლოგიურ მეცნიერებათა დოქტორის ხარისხი, როგორც ორი დარგის სპეციალისტს - ლიტერატურისმცოდნეს და ამავდროულად ქართული მეთოდიკური აზროვნების ისტორიის მკვლევარს. თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ფილოლოგიის ფაკულტეტის სამეცნიერო საბჭოს გადაწყვეტილებას ამ იდეის დასაცავად მხარი დაუჭირა პლენუმის წევრმა, აკად. ვ.გოლუბკოვმა, რომლის სიტყვას დიდი წონა ჰქონდა. მისი "ოტზივი" საბჭოს სტენოგრამულ ოქმში იყო ჩაკერებული და პლენუმის თავმჯდომარის ელიუტინის მოთხოვნით საჯაროდ იქნა წაკითხული. ეს ჩემი პოზიციის გამამაგრებელი დოკუმენტი იყო".

გამონაკლისის დაშვების ფაქტის შესახებ პროფ.გ.ლომიძის გაცნობამდე ფოთში შოთა ძიძიგური მატყობინებდა 1965 წლის 10 ივლისს და-

წერილი ბარათით: "ძმაო აკაკი! მოგიკითხავ ძმურად. მიხარია, რომ თანდათან უმჯობესდება შენი ჯანმრთელობა. რაც მთავარია: დ.ჩხიკვიშვილი იყო ახლახან მოსკოვში და შეიარა სადაც ჯერ არს. შენ დაგამტკიცეს საბოლოოდ. (სხვათა შორის რამიშვილი-თალაკვაძე არ დაუმტკიცებიათ. მათი საქმე დაუბრუნებია ფილოლოგიის კომისიას პედაგოგიკის კომისიისათვის). ამრიგად, მოგილოცავ სულით და გულით".

ამასთან დაკავშირებით, მოვიტანთ აქ "ოტზივის" რუსული ტექსტის თარგმანს ოფიციალური დოკუმენტის სახით: "რსფსრ პედაგოგიკურ მეცნიერებათა აკადემიის ზოგადი და პოლიტექნიკური განათლების სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტი. მოსკოვი, ბ-64. მაკარენკოს ქ.5/6, 21.XI.1963. ასლი.

გამოხმაურება

ა.ს.თოფურიას სადოქტორო დისერტაციის ავტორეფერატზე "ქართული ლიტერატურის სწავლების მეთოდიკის ძირითადი საკითხები"

დისერტაციაში ციტირებული ნ.გ.ჩერნიშევსკის სიტყვები: "საგნის ისტორიის გარეშე არ არსებობს საგნის თეორია" შეიძლებოდა წაგვემძღვარებინა წარმოდგენილი რეფერატის ეპიგრაფად. ა.ს.თოფურიას დისერტაციაში მართლაც არის მოცემული ლიტერატურის მეთოდიკის ისტორიაც და თეორიაც ("ქართული ლიტერატურის სწავლების თეორიის პრობლემური საკითხები") და, ამასთან, ორივე ეს ნაწილი ერთმანეთთან ორგანულად არის დაკავშირებული.

შეიძლება მხოლოდ მივესალმოთ, რომ ა.ს.თოფურიამ, რომელიც ცნობილია საქმიანი წიგნებით ქართული ლიტერატურის სწავლების მეთოდიკის დარგში, განმაზოგადებელი ხასიათის ახალი შრომა შექმნა და ამით თავისი წვლილი შეიტანა ჩვენი დიდი ქვეყნის მასშტაბით ლიტერატურის სწავლების მდგომარეობის შესწავლაში. ქართული ენის და ქართული ლიტერატურის იმ დონით არ ცოდნის შემთხვევაში, რაც ასეთ დროს აუცილებელია, რა თქმა უნდა, ძნელია იკისრო მსაჯულის ან რეცენზენტის

როლი. მაგრამ თვით ა.ს.თოფურიას მისწრაფება, დაამუშაოს ქართულ სკოლებში ლიტერატურის სწავლებისათვის დიდმნიშვნელოვანი საკითხები, ყოველმხრივ მხარდაჭერას იმსახურებს.

> რსფსრ პედაგოგიკურ მეცნიერებათა აკადემიის ნამდვილი წევრი, პედაგოგიკურ მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი ვ.ვ.გოლუბკოვი. პირადი ხელმოწერა დამოწმებულია ინსტიტუტის სწავლული მდივნის მიერ ბეჭდის დასმით".

განა დამხობილ იმპერიაში ყველა რუსი იმპერიულ-შოვინისტური სულისკვეთების გამომხატველი იყო? რატომ არ უნდა ვიხსენებდეთ ასეთი რუსი ინტელიგენტების ამაგს? განა ასეთები ცოტანი იყვნენ თვით ცარისტულ საუკუნეშიც? განა ჩვენი მაშინდელი ინტელიგენციის მთელი თაობები პეტერბურგსა და მოსკოვში არ აღიზარდნენ?

აქვე, ვ.გოლუბკოვის "ოტზივში" მითითებულ "წვლილზე" ერთგვარ გამართლებად ზედმეტი არ იქნებოდა აღვნიშნა, რომ 1983 წელს ერევანში რუსულ ენაზე დაბეჭდილ გ.მაჩხანიანის სადოქტორო დისერტაციის ავტორეფერატში, რომლის თემაა "სომხური ლიტერატურის მეთოდიკის ისტორია და მისი მემკვიდრეობის შემოქმედებითი გამოყენება თანამედროვე სკოლებში" რუსეთის, უკრაინის და სხ. მაშინდელი რესპუბლიკების მეთოდიკური აზროვნების ხუთ გამოჩენილ მეცნიერ-მკვლევართა შორის (ვ.გოლუბკოვი, ი.როტკოვიჩი და სხვ.) მესამე ადგილას დასახელებულია ჩემი გვარიც (იხ. გვ.5).

... 1966 წლიდან 1986 წლამდე საკანდიდატო და სადოქტორო სამეცნიერო ხარისხების მიმნიჭებელი ჯერ საფაკულტეტო, შემდეგ კი საუნივერსიტეტო სპეციალიზებული სამეცნიერო საბჭოს წევრი ვიყავი და მეკისრებოდა სადისერტაციო ნაშრომთა ორი ინდექსით ოპონირება - ლიტერატურისმცოდნეობის და ქართული ლიტერატურის მეთოდიკის განხრით. არა მგონია, საბჭოს წევრთაგან ვინმე დამიდგეს წინ და დაიქადნოს, ჭაპანწყვეტით ჩემ კისერზე გადადიოდა უნივერსიტეტის ღირსების დაცვა და შენ მხართეძოზე წამოწოლილს ბიულეტენების დათვლის მეტი არაფერი

გაგიკეთებიათ. ჩემდა სავალალოდ, ზოგჯერ პირიქით ხდებოდა და ახლა სიმწრით ვავლებ თვალს იმ ოც წელიწადში დაწერილ ოცდაათამდე სადოქტორო და საკანდიდატო დისერტაციების გაყვითლებულ ფურცლებს, რომლებმაც ბევრი სიხარული მარგუნა და დიდი უსიამოვნებაც მომიტანეს.

პირველი უსიამოვნება უნივერსიტეტში მისვლამდე შემხვდა. არ გასჭრა შეტევაზე გადმოსულ კანდიდატობის მაძიებელ დისერტანტის მიმართ არც რჩევამ, არც მტკიცებამ, არც დახმარების გაწევის ალბქმამ მანამ, სანამ დაცვის დღემდე ორი კვირით ადრე ყოფილ პუშკინის სახელობის სახელმწიფო პედაგოგიური ინსტიტუტის სამეცნიერო საბჭოს მიერ გამოყოფილი კომისიის დასკვნით (კომისიის წევრები იყვნენ: პროფ. დ.ბენაშვილი, პროფ. გ.ნადირაძე, პროფ.შ.გაფრინდაშვილი) საბოლოოდ არ დადგინდა ჩემ რეცენზიაში მითითებული მთავარი ბრალდების სისწორე. ჟურნალ "ნიანგის" 1960 წლის პირველ ნომერში გამოქვეყნდა მთელი გვერდი ასეთი სენსაციური სათაურით "პლაგიატობისა და ციტატომანიის დიდოსტატი", თვით ნიანგის ხელმოწერით, ე.ი.რედაქციის პუბლიკაციით, ცხადია, ინსტიტუტის მასალებზე დაყრდნობით.

ს.გაჩეჩილაძის ლიტერატურის თეორიის სასკოლო სახელმძღვანელოს სტამბურ ტექსტზე დისერტანტს რემინგტონზე გადაბეჭდილ სადისერტაციო ნაშრომში შესაბამის ადგილას ჩაემატებინა ფრაზა "მასწავლებელმა უნდა ასწავლოს" და ამას ყველგან მოსდევდა პასუხად ის, რაც სახელმძღვანელოში იყო მოცემული და ამ მანიპულაციაში სამეცნიერო ხარისხს მოითხოვდა.

ეფრი საკვირველი იყო მეორე რამ. სარეცენზიოდ ჩემთვის გადმოცემული სადისერტაციო ნაშრომი წიგნად იყო გამოცემული 1958 წელს სახელწოდებით "ლიტერატურის თეორიის სწავლება" იმავე გამომცემლობის მიერ, სადაც ს.გაჩეჩილაძის "ლიტერატურის თეორია" დაისტამბა. საკმარისი იყო რედაქტორის ოდნავი ფხიზელი თვალი, სულ მცირედი პასუხისმგებლობის გამოჩენა, რომ თავიდანვე აეცილებინათ ავტორი მოსალოდნელი "ჩავარდნისაგან". მაგრამ, როგორც "ნიანგის" პუბლიკაციაში იყო

აღნიშნული, რედაქტორი და ავტორი "ერთსულ და ერთხორც" დამგვანებოდნენ ერთმანეთს... მხოლოდ ობიექტურობის აბსოლუტურ "მეუფებას" შეეძლო ჩემი ხსნა ამგვარი ადამიანების თავდასხმებისაგან.

ჯადო-ხვითის მაგვარი სხვა რა თილისმა მეპყრა ხელთ, სამეცნიერო საბჭოს მრავალრიცხოვან შემადგენლობას, სპეციალიზებულსაც თუ არ არასპეციალიზებულს, განურჩევლად იმისა, საკითხი შეეხებოდა დადებით შეფასებას თუ უარყოფითს, ყოველთვის მხარი დაეჭირა ჩემი აზრისათვის და დისერტანტის ბედი გადაეწყვიტა ამ აზრის გათვალისწინებით? ყოველ შემთხვევაში იმ იცდაათამდე ოპონირებულიდან რაიმე გადახრითი შემთხვევა არ მახსოვს. იქნებ გეჩოთირებათ, გეხამუშებათ, რაღაც ძნელად დასაჯერებლად გეჩვენებათ უნივერსიტეტის პრაქტიკიდან. ჯერ ერთ მაგალითს მოვიტან.

მაგონდება 1973 წლის 19 ოქტომბრის სამეცნიერო საბჭოს სხდომის დღე. ტრიბუნაზე დგას ოთხი ოფიციალური ოპონენტის (მათ შორის მექრთამეობისათვის შემდეგში ერთი დაპატიმრებულის) ქება-დიდებით ქედუდრეკი დოქტორობის ხარისხის მაძიებელი, სწორედ ზემოთ დასახელებული წიგნის ის რედაქტორი, რომელმაც 1963 წელს არაეთიკური, არაადამიანური ნაბიჯები გადადგა ჩემს წინააღმდეგ. ეს ფაქტი ცნობილი იყო საბჭოს წევრთა უმრავლესობისათვის. ასეთ შემთხვევაში, რა გინდ მართალი ვყოფილყავი, სუბიექტური მოტივით გამოსვლას არავინ მაპატიებდა. საბჭო ასეთ დროს ყოველთვის დისერტანტის გულშემატკივარი იყო.

იმ დღეს, როგორც საბჭოს წევრს, თავში მხოლოდ ერთი აზრი მიტრიალებდა: როგორ თვალ და ხელ შუა სტყუიან იპონენტები, როგორ დაეცა უნივერსიტეტის სამეცნიერო პოტენციალი, სანამდე შეიძლება დავიდეს დისერტანტის უპატივცემულობა და უპასუხისმგებლობა უნივერსიტეტის ლირსებისადმი. მაგრამ ოპონენტების კრიტიკა აკრძალული იყო. მათი სახე თვით სადისერტაციო ნაშრომის გაშიშვლებით შეიძლებოდა გა-

მოგეჩინა. წარმოიდგინეთ სირთულე, საშიშროება და საფრთხე.

ბეწვის ხიდზე უნდა გამევლო. უნდა დამეცვა აბსოლუტური სიზუსტე, ზომიერება, წონასწორობა, არგუმენტირების ლოგიკურობა, რათა მიმეღწია პირადულზე ამაღლების, დამაჯერებლობის, მეცნიერების წმინდა ტაძრის წინაშე სინდისის ქენჯნის დამაფიქრებელი რეალური ეფექტისათვის.

ჩემი გამოსვლის უკანასკნელ სტადიაზე თითქოს ციფრების "სპექტაკლს" უყურებდნენ. თამაშდებოდა ოსტაპ ბენდერის სცენარიდან თაღლითობის გაუგონარი ეპიზოდი. ზოგჯერ დარბაზში ხარხარის ხმა გაისმოდა. დისერტანტს დისერტაციასა და ავტორეფერატში მოხმობილი ერთი ციფრისათვის, ვთქვათ, პროგრამულ ერთ ლიტერატურულ თემაზე 736 გაკვეთილის ჩასატარებლად, სჭირდებოდა სულ ცოტა 50 წელიწადი, ხოლო, მეორე შემთხვევაში, ვთქვათ, იმავე თემაზე 5337 მოსწავლის წერითი ნამუშევრის შესამოწმებლად მინიმუმი 150. დაცვის დროისთვის თვით დისერტანტი კი, საბჭოს სწავლული მდივნის საინფორმაციო მონაცემებით, 51 წლისა იყო. ფიასკო! ესეც შენი "მიწერები" მეცნიერებაში.

დისერტანტი იმდენად თავხელი აღმოჩნდა, საბჭოს მიერ არჩეული ხმის დამთვლელი კომისიის სამი უპატიოსნესი წევრის - პროფ.ვანო შალურის, პროფ. გრ.ხავთასის და პროფ. კოტე ფალავას წინააღმდეგ საჩივრებით აიკლო რექტორატი, ესაოდა, ხმები არასწორად დაითვალესო. კურიოზია, არა?

რაკი საკითხი ფრიად სერიოზულ თემას ეხება, მოვიტან აქ თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ლიტერატურისმცოდნეობის სპეციალიზებული სამეცნიერო საბჭოს 1985 წლის 22 თებერვლის სხდომაზე არაოფიციალური ოპონენტის როლში ჩემი ზეპირი გამოსვლის შემოკლებულ სტენოგრამულ ტექსტს, უკანასკნელ სიტყვას, რის შემდეგ საერთოდ უარი ვთქვი საბჭოს შემდგომ მუშაობაში მონაწილეობაზე. დასკვნის გამოტანა თქვენთვის მოგვინდია.

"წინასწარ უნდა განვაცხადო, ჩემს გამოსვლას უფრო განცხადების ხასიათი აქვს, ვიდრე კამათის, ვინაიდან საკამათო ფაქტობრივად არაფერია. ამიტომ ზოგიერთი საკითხის დაზუსტებისა და საპაექროდ წარმოდგენილი ნაშრომის განხილვაში სიცხადის შეტანისათვის მინდა რამდენიმე ინფორმაციული ცნობა მივაწოდო სამეცნიერო საბჭოს.

შედარებით საბჭოს ყველა აქ დამსწრე წევრებიდან ჩვენ ყველაზე უკეთ და ყველაზე ახლო ვიცნობთ დისერტანტს დაწყებული მისი სტუდენტობის დროიდან. უნდა გამოვტყდე, ვქომაგობდი და ვეხმარებოდი კიდეც, რჩევას ვაძლევდი სწორ გზაზე დაყენების მიზნით. უნივერსიტეტის ფილოლოგიის ფაკულტეტის დამთავრების შემდეგ ჩვენ გავუწიეთ რეკომენდაცია რუსთაველის სახელობის ქართული ლიტერატურის ინსტიტუტში პატივცემულ პროფესორ გიორგი მერკვილაძესთან ასპირანტურაში მოსაწყობად. ჩვენ ვიყავით მისი საკანდიდატო დისერტაციის ოფიციალური ოპონენტი და კარგად ვიცნობთ მის პირველ შრომას.

ამიტომ, ბუნებრივია, პირადად ჩვენ ყველაზე უფრო უნდა გვახარებდეს დღეს დოქტორის ხარისხის მაძიებლის დგომა აქ, ამ მაღალ, საპატიო ტრიბუნაზე, რათა დავინახოთ მისი მეცნიერული ზრდა, შედეგი იმ რჩევებისა და დარიგებებისა, რომლებითაც გამსჭვალული იყო ჩვენი მაშინდელი ოფიციალური რეცენზია.

თთქმის 30-მდე საკანდიდატო და სადოქტორო დისერტაციის ოპონენტი თუ აპრობატორი ვყოფილვარ და იშვიათად თუ დამიწერია 5-10 გვერდზე მეტი რეცენზია. დოქტორანტის საკანდიდატო დისერტაციისათვის კი დამჭირდა დამეწერა 24 გვერდი, რომელშიც ყურადღება უფრო მეტად გამახვილებული მქონდა არა იმაზე, თუ რა იყო მოცემული შრომაში, არამედ იმაზე, თუ როგორ უნდა ყოფილიყო იგი გაშლილი და გაშუქებული.

მაშინ საკითხი შეეხებოდა თემას "პერსონაჟთა წარმოსახვის პრინციპები მიხეილ ჯავახიშვილის შემოქმედებაში" და სათაურშივე დაშვებული იყო უხეში შეცდომა. სიტყვა "წარმოსახვა" აღრეული იყო სიტყ-

ვა "გამოსახვაში", ხოლო შიგნით, დისერტაციის შინაარსი, მისი დონე ძალზე პრიმიტიული და ძალზე დაბალი აღმოჩნდა.

ამით, რა თქმა უნდა, შეძრწუნებული ვიყავით, მაგრამ უნდა ვალიარო დღეს აქ პირდაპირ: გამოვიჩინე ზედმეტი კეთილშობილება, ე.წ. ჰუმანურობა და უამრავი შენიშვნის, ზერელობაზე, დაუკვირვებლობაზე, აჩქარებულობაზე და უპასუხისმგებლობაზე ხაზგასმით მითითების მიუხედავად, წინასწარ განვუცხადე სამეცნიერო საბჭოს - მოსალოდნელი პასუხების განურჩევლად ვშუამდგომლობ დისერტანტისათვის საძიებელი საკანდიდატო სარისხის მინიჭებაზე-მეთქი. მაგრამ ჩემს დასკვნას, მახსოვს, წინ უძღოდა წინადადება, რომელსაც უცვლელად მოვიტან აქ 1972 წელს დაწერილი რეცენზიიდან: "დარწმუნებული ვართ, დისერტანტი ღრმად შეიგნებს ჩვენი, შესაძლოა ზომაზე მეტად სასტიკი, პირუთვნელი შენიშვნების სარგებლიანობის აზრს და გაითვალისწინებს მას თავის შემდგომ მუშაობაში".

ყველაზე მკაფიოდ და ნათლად დისერტანტის მიერ ჩვენი კეთილ რჩევების გათვალისწინების შედეგი დღეს უნდა გამოჩენილიყო და არავინ ისე არ იქნებოდა შინაგანად კმაყოფილი და აღფრთოვანებული ამით, როგორც ჩვენ - მისი აღმზრდელი პედაგოგი, ხელმძღვანელი და ქომაგი.

მაგრამ მეცნიერული კეთილსინდისიერება გვაიძულებს პირადი შეცდომის აღიარებასთან ერთად პირდაპირ და საჯაროდ განვაცხადო: ჩვენს სამეცნიერო საბჭოზე ასეთი დაბალი, პრიმიტიული დონის პაექრობა და დისერტაცია - ისიც სადოქტორო - ჯერ არ ყოფილა და არც გამოტანილა განსახილველად. ეს რაღაც გაუგებრობაა, რასაც ღრმა ფესვები აქვს. გავიხსენოთ ზოგიერთი წინა ეპიზოდები.

როგორც მოგეხსენებათ, თითქმის სამი წელიწადი გრძელდებოდა სამეცნიერო საბჭოს დახურულ სხდომაზე დისერტანტის სადოქტორო დისერტაციის მიღების თუ არ მიღების, პროფილის თუ ინდექსის საკითხი და ყოველთვის მიზეზი ამოუხსნელი და ბუნდოვანი რჩებოდა. უნდა განვაცხადო მთელი პირდაპირობით - თავიდანვე დარღვეულია უმაღლესი საატეს

ტაციო კომისიის დებულებით გათვალისწინებული პრინციპული მოთხოვნები და რაღაც გაურკვეველი, დახლართული გზებით ხდება ღღეს "დაცვის" პროცედურა. 12 საათზე დანიშნული სამეცნიერო საბჭოს სხდომა ფაქტობრივად ერთი საათისა და 20 წუთის დაგვიანებით დაიწყო სამეცნიერო საბჭოს წევრების გამოუცხადებლობის გამო. ზოგმა შეგნებულად აარიდა თავი მოსვლას, ხოლო ზოგი ნაძალადევად, რამდენიმეჯერ გამოძახებით და მანქანების დაგზავნით მოიყვანეს.

ასეთი განწყობილებების შეხუბავებას ხელი შეუწყო საქმის მიკერძოებულად წარმართვამ. სამეცნიერო საბჭოს სწავლული მდივნის მოვალეობის შემსრულებლის ინფორმაციიდან ღღეს არაფერი მოხსენდა საბჭოს იმ უარყოფით რეცენზიის შესახებ, რომელზედაც არაერთხელ ამბობდა დახურულ სხდომებზე საბჭოს წევრი, ფილოლოგიურ მ+ეცნიერებათა დოქტორი, პროფ. დ.თევზაძე. ეს რეცენზია საქმეში არ არის. საქმეში არ არის საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის შ.რუსთაველის სახელობის ქართული ლიტერატურის ისტორიის ინსტიტუტის თანამედროვე ლიტერატურის განყოფილების დადგენილება ამ რეცენზიის დამტკიცების და დისერტანტის, როგორც ინსტიტუტის უფროსი მეცნიერ თანამშრომლის, სადოქტორო დისერტაციის დაცვაზე წარდგენილად ~~[illegible]~~ ცნობის უარის თქმის შესახებ. მაგრამ აქ მთავარია გამოიკვეთოს წესების დარღვევის მეორე ფაქტი.

სამაგიეროდ, საქმეშია და აქ საბჭოს მოხსენდა წარდგინება იმავე ინსტიტუტის მეორე განყოფილებიდან, სადაც თვით დისერტანტი ამჟამად მუშაობს. ავტორეფერატს საგიტულო ფურცელზე აწერია, რომ ნაშრომი შესრულებულია საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის რუსთაველის სახელობის ქართული ლიტერატურის ისტორიის ინსტიტუტის ჟურნალისტიკის განყოფილებაში. გაითვალისწინა რა ეს უხერხულობა, დისერტანტმა თვითონ შეცვალა თავისი სადისერტაციო ნაშრომის მიმართ+ება, ბუნებრივია, თანამედროვე ლიტერატურის განყოფილების მიერ მიცემული უარყოფით დასკვნის შემდეგ და სავსებით დასაშვები ლოგიკურობით, მიიღო რა ჟურნალისტიკის განყოფილების წარდგინება, სადაც თითქოს მომზადდა შრომა,

იგი წამოვიდა ჟურნალისტიკის პროფილით. ამიტომაც გაჩნდა ავტორეფერატში თემის აქტუალობისა და მეცნიერული სიახლის ჟურნალისტიკის განხრით განსაზღვრა.

მაგრამ წამოვიდა რა ასეთი გეგმით და ვარაუდით, სამეცნიერო საბჭომ წინასწარი განხილვისათვის ნაშრომი არჩეული პროფილის მიხედვით გადასცა ჩვენი უნივერსიტეტის ჟურნალისტიკის ფაკულტეტის ჟურნალისტიკის ისტორიისა და თეორიის კათედრას. სწავლული მდივნის მოვალეობის შემსრულებელმა საბჭოს დღეს მოახსენა, რომ კათედრამ უარყოფითად შეაფასა ნაშრომი და არ ცნო იგი ჟურნალისტიკის ინდექსით დაცვის ღირსად. ამის შემდეგ ხდება ის ცვლილება, რომლის მიხედვით ნაშრომს მიეცა ლიტერატურისმცოდნეობის სავარაუდო ინდექსი.

ასეთია ის წინა მოკლე ისტორია, რომელშიც, როგორც ვხედავთ, ყველაფერი ისე არ მოსჩანს, როგორც უნდა იყოს დადგენილი წესების მიხედვით.

მაგრამ ჩვენს გაკვირვებას და გაოცებას უფრო მეტად იწვევს ის, რომ დისერტანტის ავტორეფერატის მტკიცებით მისი ამოცანაა ქართული საბჭოთა ჟურნალისტიკის ისტორიაში გარკვეული წვლილის შეტანა. იგი ავტორეფერატის მე-4 გვერდზე პირდაპირ წერს: "სადისერტაციო ნაშრომის თემის აქტუალობა პირველ რიგში განისაზღვრება იმით, რომ მასში არსებითად პირველად არის მოცემული ქართული საბჭოთა ჟურნალისტიკის შესწავლის პირველი ცდა". ხოლო ოფიციალური ოპონენტების და ვითომდა პაექრობის მიხედვით კი თურმე მას ლიტერატურისმცოდნეობაში ეკუთვნის საძიებელი ხარისხი.

ბატონებო! რაღაც შეუსაბამობასთან და დაუშვებელ აღრევასთან გვაქვს საქმე, რასაც არ შეიძლება თავისი ფხიზელი ყურადღება არ მიაქციოს სააატესტაციო კომისიამ. ჟურნალისტიკა ხომ დამოუკიდებელ მეცნიერულ დარგად შემოდის ჩვენს სამეცნიერო საბჭოში. ვინ მოგვცა უფლება ასე დავამახინჯოთ ლიტერატურისმცოდნეობისა და ჟურნალისტიკის განმასხვავებელი ზღვრები და მიჯნები?

მაგრამ ეს დარღვევის ერთი ასპექტია. სერიოზული და ყველაზე

ნამდვილი ის არის, რომ დისერტანტის სადოქტორო დისერტაცია თემაზე "30-იანი წლების პერიოდიკა და ქართული საბჭოთა ლიტერატურა" ("ჩვენი თაობა", "მნათობი"), არც ჟურნალისტიკის დარგის მოთხოვნებს აკმაყოფილებს და არც ლიტერატურისმცოდნეობის. იგი ხელოვნური, პრიმიტიული ნაერთია თოქის ორივესი, მაგრამ რაიმე კვლევა-ძიებითი სასიათის კვალი არც ერთის ატყვია და არც მეორესი.

სადისერტაციო ნაშრომი ჟურნალისტიკის სფეროს, მიუხედავად დისერტანტის სურვილისა, არ შეიძლება მიეკუთვნოს უბრალოდ იმის გამო, რომ ნაშრომი ამ მხრივ აღწერითი, ემპირიული, ვრცელი ბიბლიოგრაფიული ცნობარის შთაბეჭდილებას უფრო ტოვებს, ვიდრე გამოკვლევისა, რომელშიც რაიმე პრობლემა იქნებოდა გაშუქებული. იგი ჩამოთვლის "ჩვენ თაობაში" და "მნათობში" დაბეჭდილ ნაწარმოებებს და კომენტარს უკეთებს მათ. შრომაში არაფერია ნათქვამი "ჩვენი თაობის" შექმნის წინა ორგანიზაციული პირობების, მისი საყრდენი ბაზის - თბილისის მასწავლებლის სახლთან 30-იან წლებში არსებული ლიტერატურული წრის როლის შესახებ (ხელმძღვანელი ვ.კოტეტიშვილი, მდივანი სოლ. ცაიშვილი), პუბლიცისტიკის ჟანრის გამოყენებაზე და ა.შ. ერთი სიტყვით, იმაზე, როგორადაც ჟურნალისტიკის განხრით იწერებოდა და იწერება კვლევითი ნაშრომები. ამის შესანიშნავი ტრადიცია კი უხვად მოგვეპოვება. მარტოდენ პროფესორ ალ.კალანდაძის "ქართული ჟურნალისტიკის ისტორიის" სამტომეული კლასიკური მაგალითი იყო დისერტანტისათვის, მაგრამ იგი ამ ტრადიციას არ მიჰყვება.

რაც შეეხება ლიტერატურისმცოდნეობის ინდექსს, იგი ავტორის მიერ ჟურნალისტიკის განხრით დაწერილი ნაშრომისათვის ხელოვნურად არის მიკერებული. დისერტანტი ამტკიცებს ელემენტარულ უცოდინარობას არა მხოლოდ ავტორეფერატში და ნაშრომში, არამედ ეს გამომჟღავნდა თვით მოჩვენებითი პაექრობის პროცესშიც. ჯერ ერთი, დისერტაციაშიც და ავტორეფერატშიც დისერტანტი აღნიშნავს, რომ ის განიხილავს 30-იანი

წლების პერიოდიკას ქართული მწერლობის სამი დარგის ან, მისი სიტყვით რომ ვთქვათ, "სამი უბნის" მიხედვით. ეს არის ქართული პოეზია, ქართული პრობა და ქართული ლიტერატურული კრიტიკა. ამ ნიშნით არის განხილული "ჩვენი თაობა" ცაღკე და ცაღკე "მნათობი". თავი რომ დავანებოთ ამგვარი პრინციპით ტავტოლოგიის გარდუვალობას, საკითხავია, რიდის მერე გახდა ლიტერატურული კრიტიკა, ლიტერატურისმცოდნეობის, როგორც მეცნიერების, ეს ერთ-ერთი დარგი, მწერლობის დარგად? აკი საყოველთაოდ ცნობილია ლიტერატურის თეორიიდან, რომ სიტყვაკაზმული მწერლობა, ქართული იქნება თუ რუსული, თუ სხვა ქვეყნის, ყოველთვის სამ გვარს აერთიანებს: ლირიკას, ეპოსს და დრამას. როგორ ჩაჯდა "დრამის" ადგილას "კრიტიკა"? დისერტანტს სჯერა, რომ თუ ის "ჩვენი თაობისა" და "მნათობის" ფურცლებზე 30-იან წლებში დაბეჭდილ ლიტერატურულ-კრიტიკულ წერილებს მიმოიხილავს, ეს საკმარისია იმისათვის, რომ ლიტერატურისმცოდნეობაში დოქტორის სამეცნიერო ხარისხი მიენიჭოს. მაგრამ რიდის იყო, რომ მიმოხილვით ხასიათის წერილებისა და რეცენზიებისათვის ავტორებს დოქტორის ხარისხი ურიგდებოდათ? თუ ამის რეციდივი გაჩნდა, და როგორც ჩანს, თვალნათლივ გამოჩნდა მისი გაჩენის საშიშროება, მაშინ ხელი უნდა ავიღოთ კვლევა-ძიებაზე საერთოდ.

როგორც ლიტერატურისმცოდნეობის დარგში დოქტორის ხარისხის მაძიებელს, ლ. ზაქარეიშვილ დისერტაციის ავტორეფერატის ვითომდა დასკვნით ნაწილში (იხ. გვ.53) ჩამოთვლილი აქვს 30-მდე ქართველი პოეტის, მწერლის და კრიტიკოსის გვარი, რომელთა შემოქმედებას იგი ვითომდა განიხილავს ნაშრომში. შეიძლება ასეთ "განხილვას" მეცნიერული ეწოდოს?

მოვიტანთ ერთ დამახასიათებელ ნიმუშს დისერტანტის ლიტერატურისმცოდნეობითი კვლევის სტილისა და მეთოდის ნათელსაყოფად. ცაღკე გამოცემული წიგნის "ეპოქის მხარდამხარ" (იხ. 1984, გვ.98-99, შდრ: სადისერტაციო ნაშრომის შესაბამისი გვერდი, რომელიც ავტორეფერატში ნაჩვენებია როგორც ძირითადი დებულების წყარო) ერთ ადგილას ვკით-

ხულობთ: "თუ ვარაული არ გვიმტკიცებს, "დადამ ხვიბლანი", რომელიც აღნიშნული ჟურნალის (დაპარაკია ჟურნალ "ჩვენ თაობაზე" - ა.ო.) 1935 წლის მეორე ნომერში გამოაქვეყნა დაახლოებით 18 წლის ყმაწვილმა, პირველი ნოველა უნდა იყოს ავტორისა. თუ ჩვენი ვარაული სწორია, ხაზგასმით უნდა ავღნიშნოთ ის სიამოვნება, რაც ამ ნაწარმოებმა "მოგვანიჭა". დისერტანტი, როგორც ვხედავთ, თითქოსდა ძნელი ჰიპოთეზების ბურუსშია გახვეული. იგი "ვარაულობს", იგი ამ "ვარაულის" სისწორის ბეჭზეა ლრმად ჩაფიქრებული და თუ გაუმართლდა, მაშინ ჩვენ კმაყოფილებით გაგვიზიარებს იმ "სიამოვნებას", რაც ნოველის კითხვამ მიანიჭა ფურმე.

და ვინ არის ეს 18 წლის ყმაწვილი? არა მეხუთე საუკუნის ან შორეული ვინმე უცნობი, არამედ ჩვენი თანამედროვე ცოცხალი ქართველი მწერალი ლადო ავალიანი, რომელსაც, თუ გაუშვრდა და ჟურნალის მიხედვით ვერ დაადგინა, შეიძლებოდა პირადად შეხვედროდა და მისთვის საჭირო საკითხებზე განმარტება მიელო.

ან ყურადღება მივაქციოთ თვით დისერტანტის თუნდაც ერთ ასეთ პასუხს ოპონენტის შენიშვნაზე: "ლ.ბენაშვილის ციტატიდან სიტყვა "რეალიზმს" მე უბრალოდ სიტყვა "სოციალისტური" დავუმატეთ". აქედან საკმარისია დავასკვნათ, თუ როგორი დაუკვირვებლობით ეკიდება იგი ლიტერატურისმცოდნეობითი ხასიათის ცნება-ტერმინებს. აქ ხომ განსაკუთრებული სიფრთხილე და სიზუსტეა საჭირო? და რა მიიღო ამ უბრალო დამატების შედეგად? ლ.ბენაშვილი განიხილავს კ.გამსახურდიას "დონისის ღიმილს" და წერს, რომ ეს ნაწარმოები "ულელტეხილია მისტიციზმიდან რეალიზმამდეო". დისერტანტს მოაქვს ეს ციტატი, ავითარებს თითქოს მას და წერს: "დონისის ღიმილი" სოციალისტური რეალიზმის პრინციპით დაწერილი ნაწარმოებიაო". ეს ხომ აშკარა უცოდინარობაა და ისიც ელემენტარული საკითხის. ეს ხომ საკანდიდატო დისერ-

ტაციაში დაშვებული უხეში შეცდომების ანალიზია და ისიც უკიდურესი ფორმით.

ამიტომ ალრე გაწეული ამაგისგან მიღებული მწარე გამოცდილების გათვალისწინებით ჩვენ არა გვაქვს არავითარი მორალური უფლება მხარი დავუჭიროთ დისერტანტის გამომძალველობით ტენდენციას და ხმა მივცეთ საძიებელი ხარისხის მინიჭებაზე. ჩვენ არასოდეს დაგვიმალავს ჩვენი უარყოფითი დამოკიდებულება ულირსი და შეუფერებელი დისერტაციებისადმი და ახლაც ერთგულად ვემსახურებით ამ პრინციპს. სამეცნიერო საბჭო ყოველთვის ნდობით ეკიდებოდა ჩვენს მოსაზრებებს და არც უმაღლეს სააატესტაციო კომისიას შეუტანია რაიმე ეჭვი ჩვენი საბჭოს პაექრობის ობიექტურობაში. დარწმუნებული ვართ ასე მოხდება ამჯერადაც."

და მოხდა კიდეც. ესეც შენი "ჰიპოთეზები" მეცნიერებაში! დოქტორობას მიელწეველი ახლა მწერლობაში ფართი-ფურთობს. ღმერთმა ხელი მოუმართოს. ყველამ თავთავის ამპლუას უნდა მისდიოს და მადლობელი უნდა იყვნენ, თუ აქეთკენ უბიძგებენ, მიუხვევრელად მიახვევრებენ. მე კი ერთ-ერთ გამოცემლობაში რეცენზირებული ლიტერატურულ წერილების გამოცემა ჯერ წლიან წლამდე გადამიდეს და, ბოლოს, სულ მთლად ჩაშალეს. აქა-იქ ყრუდ მესმოდა მავანთა გამონათქვამი - "საქართველოა, ხომ იცი".

1966 წელი, მოგეხსენებათ, რუსთაველის რვაასი წლისთავის საიუბილეო წელი იყო. უნივერსიტეტის "წიაღში", განსაკუთრებით ფილოლოგიის ფაკულტეტისათვის, იცი ხელსაყრელი და "ბარაქიანი" გამოდგა. ჯერ ერთი, ძველი ქართული ლიტერატურის ისტორიის კათედრასთან შეიქმნა რუსთაველის სახელობის კაბინეტი, ხოლო, მეორის მხრივ, ახალი ქართული ლიტერატურის ისტორიის კათედრას გამოეყო ორი კათედრა: ფოლკლორისტიკის (გამგე, პროფ.ქს.სიხარულიძე) და უახლესი ქართული ლიტერატურის ისტორიისა (გამგე, პროფ.ს.ჭილაია). რექტო-

რატმა ორივე ერთდროულად წარადგინა საქართველოს უმაღლესი განათლების სამინისტროში დასამტკიცებლად, მაგრამ რატომღაც პირველი მაშინვე დამტკიცდა და მუშაობას შეუდგა, მეორის საქმე კი კარგა ხანს ყოვნდებოდა.

სერგი ჭილაიამ ნამდვილი მიზეზი გვიან გამიმჟღავნა. მინისტრი ჩემთან არ არის კარგ დამოკიდებულებაში, შეიარე და შეახსენე დაგვიმტკიცოსო. არავითარი შევლა არ დამშირვებია. უნივერსიტეტში მას ლექციების თავისი განრიგი ჰქონდა, შევხვდი ეზოში გამოსულს და კი არ შევახსენე, ვთხოვე, ორი წელია გაურკვეველ მდგომარეობაში ვიმყოფებით, არც აქეთ ვართ და არც იქით-მეთქი. ერთი კვირის თავზე დამტკიცდა და ამიტომ ფაქტობრივად უახლესი ქართული ლიტერატურის ისტორიის კათედრა მუშაობას 1968 წლიდან შეუდგა.

ამ კათედრაზე ჩემი გადასვლა განაპირობა ლიტერატურულ კრიტიკაში თანამშრომლობასთან ერთად სერგი ჭილაიას მდგომარეობამ. მაშინ იგი მწერალთა კავშირის გამგეობის წამყვან მდივნად ითვლებოდა, უნივერსიტეტში ნახევარი განაკვეთის შეთავსებით იყო. იმ კათედრაზე, საიდანაც გამოყოფა მოხდა, ჩემ გარდა სხვა არავინ ეგულებოდა საიმედო დამხმარე ძალად. ასე და ამრიგად, გამოვეთხოვე ჩემი შტატით ბატონ პროკლეს კათედრას და იქვე, ორი ნაბიჯის დაშორებით გადმოვინაცვლე ბატონ სერგის კათედრაზე, სადაც პირველ დღიდანვე საზოგადოებრივ საწყისებზე კათედრის გამგის მოადგილის მოვალეობას ვასრულებდი.

ახალი კათედრის პირველი ნაბიჯი მიმართული იყო ლიტერატურულ-შემოქმედებითი წრის, საუნივერსიტეტო ალმანახ "პირველი სხივის" მუშაობის განახლებისა და ამოქმედებისაკენ, რამაც თვალსაჩინო შედეგი გამოიღო. ალმანახის ერთ ადგილზე მიღწეულ იქნა ერთდროულად სამი კანდიდატის ჩარიცხვა. მახსოვს, ძირითად საგაწში მათი გამოცდის პირველი დღე. რექტორატის სამეცნიერო ნაწილი მოითხოვდა ლიმიტის მტკიცედ დაცვას. სამივე მომზადების ერთ ნაირ მაღალ დონეს ამჟღავნებ-

და. სამივეს ერთნაირი ნიშნები დავუწერეთ და რექტორატიც ითუღებული გარდა დათმობაზე წასულიყო. ასე შეეშალა ქართულ მწერლობას და ფილოლოგიურ მეცნიერებას მაკა ჯორჯაძე, მანანა ხელია, მანანა ყიფიანი. კათედრის მშვენება იყო და სტურუა თავისი სინაზით, პოეტური ნიჭიერებით და ფილოსოფიური აზროვნების სიღრმით. მას სადიპლომო ნაშრომის რეცენზირების დროიდან ვიცნობდი.

კათედრაზე ძირითად წევრებს გარდა / ტ.კვანტალიშვილი, ვ.ცისკარიძე, მ.ძაძამია, ლ.ფატბერაშვილი, რ.მიშველაძე, თ.მაღლაფერიძე /, საათობრივი ანაგლურებით და შემთავსებლის შეგლუდული საგანაკვეთო ტარიფით სპეცსემინარებისა და სპეცკურსების ორგანიზაციის საქმეში აქტიურ როლს ასრულებდნენ ცნობილი ლიტერატურათმცოდნე, ფილოლოგიურ მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი გიორგი მერკვილაძე და იმ ხანად დოცენტი გიორგი ციციშვილი / ამჟამად საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის ქართული ენისა და ლიტერატურის განყოფილების გამგე, აკადემიკოსი, გამოჩენილი მწერალი და საზოგადო მოღვაწე/. მაგონდება ერთი ეპიზოდი ომგამოვლილის პიროვნული ბიოგრაფიიდან.

ეს იყო 1970 წლის გაზაფხულის მიწურულს, ჯერ კიდევ სპეციალიზებული საბჭოების სტრუქტურის დაწესებამდე. გ.ციციშვილმა კათედრაზე წარმოადგინა რემინგტონზე ნაბეჭდი სადოქტორო დისერტაცია სათაურით „ქართველი საზოგადოებრიობა და მაქსიმ გორკი /რევოლუციამდელი პერიოდი“/ თითქოს საბოლოო რამ ყოფილიყო, გულახდილად გამანდო: მსგავს თემაზე სამეცნიერო საბჭოს უახლოეს სხდომაზე განსახილველად მომზადებულია სხვა ავტორის შრომა. დამდეთ პატივი, ეთო ქიაჩელის შემოქმედებაზე თქვენი პუბლიკაციებით თქვენ ახლო ხართ ჩემი დისერტაციის პრობლემატიკასთან. დიდი დრო არ დაგვირჩებათ, გამიკეთეთ წინასწარი ატრობაცია და სამეცნიერო საბჭოზე წარდგინება ისე, რომ მოკლე დროში დაცვა მოვასწრო. ეს ჩემთვის დაუვიწყარი ამბავი იქნება.

–დაეთანხმებით ჩემს უარყოფით დასკვნას, თუ შრომამ მაიძულა გადავიხარო აქეთვენ?

–უთქმელად, უსიტყვოდ, ულაპარაკოდ. – მიპასუხა მაშინვე და თან დაუმატა, – მაგრამ იმედი მაქვს ჩემი შრომის და თქვენი ობიექტურობის.

–კარგი. სამ დღეში შემოიარეთ.

იმ სამ დღეში ბუთასგვერდიანი ნაშრომის ჩემი დადებითი დასკვნა და კათედრის სხდომის წარდგინება გამგის ხელმოწერით სამეცნიერო საბჭოს მორიგი შეკრების დღის წესრიგში იდგა. საბჭომ სწრაფად განიხილა კიდეც, დაინიშნა დაცვის დღეც, წარმატებულად, მეორისათვის სრულიად უვნებლად, ჩაიარა მისმა პროცესმაც. მაგრამ, შედარებით ყოველივე ამასთან, უფრო ტრიუმფალური და უჩვეულო იყო უმაღლესი სასატესტაციო კომისიის მიერ გიორგი ციციშვილისათვის დოქტორის სამეცნიერო ხარისხისა და პროფესორის წოდების ასევე მოკლე ვადაში ერთდროულად დამტკიცების ფაქტი.

იგი იმსახურებდა ასეთ გამონაკლისობას თავისი ერუდიციით, მახვილგონიერებით, უბრალო ადამიანური თვისებებით. ორათეულზე მეტი დრო გავიდა იმის შემდეგ და მაინც აკადემიკოსი გ. ციციშვილი ყოველ შეხვედრისას თითქოს უხმოდ მიმეორებს თავმდაბლურად მაშინდელ ხუმრობით ნათქვამს: " თქვენი ხმალი, ჩემი კისერი / შეადარეთ ამაგისათვის ანალოგიურ უმადურთა და თავხედთა მკრეხელურ დევიზს: " თქვენი კისერი, ჩემი ხმალი / .

~~და. სამეცნ ეროვნული ნიშნები დავუწერეთ და რომლებიც იმუშავებ-ენ ბაბლ დაფიქრებაზე წაიკითხეთ. ასე შეეძლება მწერლობას და ფილოსოფიურ მეცნიერებას მაკა ჯიბაძე, ბანაბს ხელია და ჩანდა ყოველი, კათედრის მშვენება იყო და სტუდია თავისი სინაზით, პოეტური ნიჭი-ერებით და ფილოსოფიური აზროვნების სიღრმით.~~

გალაკტიონ ტაბიძის სახელობის კაბინეტის შექმნამდე კათედრის მიერ ჩატარებულ ლონისძიებათა შორის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი გახლდათ <u>კონსტანტინე გამსახურდიას</u> (1891-1975) რვატომეულის საჯარო განხილვა, რომელიც მოეწყო 1969 წლის 2 დეკემბერს უნივერსიტეტის წინანდელ სააქტო დარბაზში (კლუბში). ამ ტომეულების გამოცემა განხორციელდა 1958-1967 წლებში. კათედრაზე წინასწარ დაიგეგმა განხილვის თემატიკა. იგი მოიცავდა მწერლის შემოქმედების პრობლემურ ასპექტებს. შეირჩა ძირითადი მომხსენებლები. გაზეთ "ლიტერატურული საქართველოს" 1969 წლის 26 დეკემბრის ნომერში მთელი გვერდი აქვს დათმობილი ამ განხილვის გაშუქებას. ამ შეხვედვაში მწერალთან კონტაქტის ერთ დეტალზე მინდა თქვენი ყურადღება შევაჩერო.

მე იგი შორიდან, დაწყებული სტუდენტობის ხანიდან, მრავალჯერ მინახავს მრავალგვარ გარეგნულ ფორმასა თუ ლრმა, იდუმალ ფიქრებში ჩაძირული. მინახავს ჩოხა-ახალუხით და ბოხოხის ქუდით, გალიფეთი და ჩექმით, ზაბორის პალტოთი და საბაფხული პლაშით, ჰაესტუკით და მუნშდუკით. მინახავს მწერალთა კლუბში ვითომდა მხოლოდ მისთვის განკუთვნილ სავარძელში ჩაჯდომის გამო სერგო კლდიაშვილთან ჩაბმულ სიტყვიერ შეხლა-შემოხლაში და, ბოლოს, 1947 წელს საკუთარ ბინაში პიჟამოთი ოთიდან დაბრუნებულ ჩემ უმცროს ძმასთან ჰირადი შეხვედრის დროს. მის მკრთალ სახეზე გაღიმების თუ გაცინების ნიშან-კვალი იშვიათად ირეკლებოდა. მუდამ რაღაც ლრმა აზრებით შეპყრობილს თითქოს არასოდეს ეცალა ამგვარი განალურობის გამოვლენისათვის. ასეთი იყო

ჩემი შთაბეჭდილება იმ 2 დეკემბრის საღამომდე, როცა კ.კეკელიძის სახელობის კაბინეტში რაღაც ხუთწუთიან შუაღედში პირდაპირ შევრჩი სტუმრად მოსულს თავის ვაჟიშვილთან - ზვიადთან ერთად.

ბატონი სერგი ჩასული იყო რექტორატში რექტორის ამოსაყვანად, კლუბში პროფესორ-მასწავლებლობა და სტუდენტობა გროვდებოდა, კაბინეტი წინასწარ გვქონდა გაფრთხილებული სტუმრის მოსასვენებლად და მისი გამგე, ქალბატონი ეკატერინე (კატუშა) ამ მხრივ იშვიათი დამხვდური, ფაქიზი და გამრთობი მანდილოსანი იყო.

ბატონი კონსტანტინე და მისი ვაჟი კაბინეტის მრგვალ მაგიდასთან დასხდნენ. ზვიადს ჩვენს საბჭოზე ადრე დაცული ჰქონდა საკანდიდატო დისერტაცია თარგმნის თეორიაში და, როგორც საბჭოს წევრს, უფრო ნაცნობივით მომესალმა, ბატონი კონსტანტინე კი კაბინეტში განლაგებულ წიგნთა თაროებს მისჩერებოდა. ეკატერინე შეკითხვის მოლოდინში მისკენ მზერას არ წყვეტდა. უცებ საპატიო სტუმარმა თავი ეკატერინეს მაგიდისკენ მიაბრუნა და მოულოდნელად ჰკითხა:

- ქალბატონო, ამბობენ, თქვენთან ქრთამებით ეწყობა ახალგაზრდობა, რას იტყვით ამის თაობაზე?

- ტყუილია, ბატონო, ვინ თქვა მაგი. - უპასუხა ქალბატონმა კატუშამ და გაოცებისაგან შუბლის ნაოჭები დაეძაბა.

- ვინ თქვა და მე ვამბობ. აბაშიდან ერთი მეზობელი მეახლა ამას წინათ. კონსტანტინე - მეუბნება - უნივერსიტეტში ქრთამით ეწყობიან ბავშვები. ჩამიდექი და დამეხმარე. მე ვუთხარი, რამდენს მომცემ-მეთქი. იქ ამდენი უნდა თურმე და შენ ამდენს მოგცემო. რასაც მე ლამეების თევით ერთ თვეში ვერ ვღებულობ, ის შუა კაცობაში მაძღევდა. გაიქეცი აქედან-მეთქი ვუყვირე და სიცილი ამიტყდა. ვხარხარებდი სულელივით. კონსტანტინე და შუამავალი... სანამდე მივიდა უნივერსიტეტის სახელი... თქვა ეს და თვითონ აუტყდა ისეთი სიცილი, მართლა ჰომერულ ხარხარს ჰგავდა. თვალები და შუბლი გაეხსნა, სახეზე ნათელი გადაეფინა, სულ სხვა იერით შეხედა ვაჟიშვილს, რომელიც

უხერხულობას ვერ ფარავდა.

ამ დროს რექტორი, ბესო ჟღენტი და სერგი ჭილაიაც გამოჩნდნენ და ყველანი კლუბისკენ გავემართეთ. დარბაზი სავსე იყო ხალხით. პრეზიდიუმში სტუმრები და კათედრის მიერ გამოყოფილი მომხსენებლები ისხდნენ. სერგი ჭილაიას მოკლე შესავალი სიტყვით დაწყებული განხილვა დიდხანს გაგრძელდა. ჩემი მოხსენების თემა კ.გამსახურდიას კრიტიკული წერილების ანალიზს შეეხებოდა. მთლიანად იგი დაბეჭდილია 1972 წელს გამოცემულ წიგნში "ლიტერატურული წერილები" (გვ.65-89). მოხსენებას ვამთავრებდი სიტყვებით:

"ეს ფაქტები მოწმობენ, რომ კონსტანტინე გამსახურდიას კრიტიკულ-პუბლიცისტური და ლიტერატურულ-ესთეტიკური აზროვნების სფერო არ ამოიწურება რვატომეულის მე-6-8 ტომებში მოთავსებული მასალებით, რომ ამ სფეროს ასპექტები და ჰორიზონტები გაციდებით უფრო ვრცელი, კიდევ უფრო მრავალფეროვანი და კიდევ უფრო მდიდარია". ტრიბუნიდან რომ გამოვბრუნდი, ვხედავდი, პრეზიდიუმის მაგიდიდან კმაყოფილების გამომხატველი მზერით მაციდებდა მწერალი, რომელსაც კაბინეტში, ალბათ, ლაბორანტი ვეგონე.

კონსტანტინე გამსახურდიას საბოლოო სიტყვიდან ისტორიისათვის საგულისხმოა განსაკუთრებით "მთვარის მოტაცების"გარშემო მოკლე გამონათქვამი. - ამას წინათ ბესარიონ ჟღენტის წიგნი გამოვიდა და ჩემი "მთვარის მოტაცება" უბრწყინვალეს რომანად მონათლა. აი, ამას რომ მოვესწარი, ეს დიდი ბედნიერებაა ჩემთვის. ბესარიონი იყო ის თავკაცი კრიტიკოსებისა, რომელნიც მესხმოდნენ და მაკრიტიკებდნენ, ყალბი ნაწარმოებიაო, ამტკიცებდნენ. დრომ გვიჩვენა, თვითონ კრიტიკოსები ყოფილან ყალბნი.

აკადემიკოს <u>ილია ვეკუას</u> (1965-1972) უნივერსიტეტის მშენებლობის ოცწლიანი გეგმა თავისი ოდიოზურობით თუ გრანდიოზულობით მოსკოვის მიერ დამტკიცებული დახვდა და სასიკეთოდ არაფრის შეცვლა არ შეეძლო. ეს იყო კომპაქტურობიდან დაქსაქსულობისკენ გადასვლის სამ-

წუხარო მოვლენა. გეგმის მიხედვით საბურთალოს ყველაზე ქარიან მხარეში პირველი მაღლივი კორპუსის ჩქარსნული ტემპით აშენების დამთავრება კი ნამდვილად დაემთხვა რექტორობის მის პერიოდს, რომლის მთავარი ნიშანდობლივი ღირსებაა 1968 წელს თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის დაარსებიდან ნახევარსაუკუნოვანი იუბილის მაღალ დონეზე ჩატარება. ეს ქართული კულტურის დიდი ზეიმის, მსოფლიო კონტინენტზე ივანე ჯავახიშვილის სახელის განფენის შესანიშნავი გამოხატულება იყო. იგი დასრულდა ფუნიკულიორის რესტორანში ორასადგილიანი ბანკეტით, სადაც უცხოელ და "საბჭოურ" სტუმრებთან ერთად უნივერსიტეტის პროფესურა მონაწილეობდა სათანადო ფინანსური წვლილის გაღებით. აქ დინჯი, დარბაისელი ილია ვეკუა გაშლილი დიდი სუფრის სწორუპოვარ, მხიარულ და მომხიბვლელ თამადად მოგვევლინა.

საიუბილეო-საზეიმო ორომტრიალში შთაინთქა მისაღებ გამოცდებში იმხანად გამოვლენილი სახელგამტეხი დარღვევები. იგი სწრაფად დაიფარა სასწავლო ნაწილიდან პრორექტორის სამეცნიერეში გადანაცვლებით, რასაც მოჰყვა შელახული ადგილის ერთგვარი დაჩქარებითი კრისტალიზება, მითქმა-მოთქმის მიჩქმალვა და თანდათან გაქრობა. რექტორის ქმედითი "ქირურგიული ოპერაციის" წარმატებულობა განაპირობა ახალი პრორექტორის გურამ ჭილაშვილის პიროვნულმა თვისებებმა.

იგი ერთი შეხედვით ლევ ტოლსტოის მიერ შექმნილი ჩინოვნიკი მოხელის - ალექსი ალექსის ძე კარენინის უკვდავ ლიტერატურულ ტიპს მოგაგონებდათ. თითქოს მისებრ მშრალი, გულცივი, უტეხი, შეუვალი იყო ინსტრუქციების, წესების და კანონების მიმართ, იცავდა, ატარებდა და ანხორციელებდა მათ. ხელთ ეპყრა უნივერსიტეტის სასწავლო პროცესის, ყველა კორპუსის თუ მიჯნის სამართავი პულტი. კარგა ხანს ასრულებდა ვითომდა სტაბილიზატორის როლს უნივერსიტეტის კედლებში კორუფციის ნაკადის გაყინვის შესაკავებლად, მაგრამ ვერა და ვერ შეძლო, აიძულეს დაკავებული ადგილი დაეტოვებინა და ბოლოს სიცოცხლესაც გამომშვიდობებულიყო. ყოველ შემთხვევაში მსოფლიო სახელის

მეცნიერ-რექტორისათვის მისი სასწავლო ნაწილში პრორექტორობა დიდი შვება იყო.

1970 წლის 20 ივლისიდან 30 ივლისამდე მე მომიხდა ბატონ ილია ვეკუას გვერდით, რომ იტყვიან, კარის მეზობლად ცხოვრება ფოთის მეთევზეთა დასასვენებელ სახლში პალიასტომის ტბის ახლოს, მაღთაყვის საკურორტო ზონაში. ეს შემთხვევით მოხდა. ჩემთვის მაღთაყვა მაშინდელი თავისი "ველურობით" აღმოჩენა იყო. მართალია, მის უკაცრიელ მიდამოში ტყეპარკის გაშენება ადრე დაიწყო, მაგრამ ქვიშიან პლაჟს ქალაქის მოსახლეობა სიშორის გამო მაინც არ ეტანებოდა. ქობულეთიდან ავტომანქანით გადმოყვანის დროს მაღთაყვის ხიდზე პირველად ვიგრძენი ჰაერში ჟანგბადის ისეთი სიმდიდრე, რაც აღემატებოდა პირთან ბავშვის საწუწნივით გამუდმებით მიდებული ხელოვნური ბალიშის "სინოყივრეს" და იმ დღიდან, ცოტათი მოლონიერების შემდეგ, ფოთიდან ყოველდღე დავყავდით მაღთაყვის ჰაერის "საყლაპად". აქედან დაიწყო, სხვა ხელშემწყობ ფაქტორებთან ერთად, ჩემი გამოჯანმრთელება.

გაზეთ "დიტერატურული საქართველოს" 1965 წლის 10 სექტემბრის ნომერში მცირე სტატიის გამოქვეყნების შემდეგ სათაურით "პოეტის ოცნება ხორცშესხმას ელის", რომელსაც ჩემთან ერთად ხელს აწერდა მწერალი ანდრო ლომიძე, მედიცინის მეცნიერების დოქტორი, პროფესორი მიხეილ შენგელია და ფიზიკა-მათემატიკის მეცნიერების კანდიდატი, დოცენტი მიხეილ ჩხეტია, მაღთაყვის კეთილმოწყობა არა მხოლოდ ქალაქის ხელმძღვანელობის, - რესპუბლიკური პროფესიული კავშირებისა და ტურისტული საბჭოს ყურადღების საგანგებო საგნად იქცა. მთავარი როლი ითამაშა მაღთაყვისადმი პაოლო იაშვილის მიერ მიძღვნილი ლექსის წერილში ხსენებამ და საზოგადოებრივ სამსჯავროზე მასში ჩაქსოვილი იდეის პრაქტიკულ ამოცანად გამოტანამ. პოეტის რა ოცნებაზე იყო ლექსში ლაპარაკი?

კოლხეთის მშენებლობის თავდაპირველ გეგმაში ბავშვთა და გულით

ავადმყოფთა სამკურნალო კურორტად მალთაყვის გადაქცევის პრობლემა პირველხარისხოვან მიზნად იყო დასახული. პოეტმა პაოლო იაშვილმა საკუთარი თვალით ნახა მალთაყვის მიდამოები და დასახული მიზნის განხორციელების რეალურობის გათვალისწინებით თავის ლექსში შეამკო და განადიდა მისი დიდებული მომავალი. "აი, მალთაყვა, უახლოეს დღეთა მშვენება" - წერდა იგი. მაგრამ ყველაფერი ეს ომის დროიდან დავიწყებას მიეცა. ასეთი იყო წინა ისტორიული ვითარება.

"ლიტერატურული საქართველოს" რედაქციამ გამოხმაურებისათვის წერილი ერთდროულად გადაუგზავნა პროფკავშირულ და ტურისტულ რესპუბლიკურ საბჭოებს, რომელთა მიერ გამოყოფილმა კომისიამ საკითხის ადგილზე შესწავლით პირველი რიგის ლონისძიებად დასახა ორმოცდაათადგილიანი ტურისტული ბაზის გახსნა მალთაყვაში. მაღე იგი ფინური სახლების მშენებლობის ბაზაზე 500 ადგილიანად იქცა. გაცხოველდა ინტერესი და ლტოლვა მალთაყვისაკენ. ხუთი წლის შემდეგ იმავე გაზეთის ფურცლებზე მე უკვე საფუძველი მქონდა ვრცელი წარკვეევი დამებეჭდა სათაურით "მალთაყვის პორიზონტები" ("ლიტ.საქ.", 1971, №2), რომელშიც ასახული იყო პირველი წერილის გამოქვეყნებიდან მალთაყვის განვითარებისა და პოპულარობისათვის მომხდარი რადიკალური ცვლილებები.

აი, ამ საერთო კომპლექსურ ღონისძიებათა ერთ-ერთი გამოძახილი იყო მეთევზეთა დასასვენებელი[1] სახლის მოწყობაც და ზაფხულობით ამ სახლში ჩემი დასვენებაც. რაც შეეხება ბატონ ილიას, იგი ფოთის საარჩევნო ოლქიდან საკავშირო უმაღლესი საბჭოს დეპუტატად იყო არჩეული და ბშირად უხდებოდა ფოთში ჩასვლა. იმ წელს, რაკი შედარებით ტურბაზასთან უკეთ იყო კეთილმოწყობილი მეთევზეთა სახლი, აქ მოუსურვებია რამდენიმე დღით შეჩერება, რაც თავისთავად მალთაყვისათვის დიდ საავტორიტეტო "განძად" ითვლებოდა. ასეთი იყო შეხვედრის შემთხვევითობის არსი.

1 ლიტერატურული საქართველო, ტულუზელთა ფალაში. ყველა სიტყვა თანმიმდევრული ინფორმაციის ფალად მოსვლისა, ეს-ეგ ინფორმაციაში და შეადარეთ ყველა ქართველ ეროვნულ ლიტერატურულ ენაში ასეთი ფრაზა ლიტერატურულ ენაში შეიტანეთ.

მეთევზეთა სახლის მეორე სართულზე მარცხენა განაპირას ოთხი ოთახი ბატონ ილიას ეკავა, მარჯვენა განაპირა ოთახში მე ვცხოვრობდი. სახლს გრძელი, ფართო აივანი ჰქონდა. აივანზე გამოტანილ საწერ მაგიდას აკაციის ჩრდილი და ფოთლოვანი ტოტები "ამშვენებდა". ბატონი ილია დილაადრიანად იწყებდა ამ მაგიდასთან მუშაობას და, მიუხედავად ეზოში მეთევზეთა მორიდებული ყაყანისა, სანამ დაღლას არ იგრძნობდა, თავს მაღლა არ წევდა. წერდა, წერდა, წერდა. წიგნები გვერდით ელაგა. ერთ ხანს სულ მარტო იყო. მერე, ცოტა ხნით, ორი მოზრდილი შვილიშვილი ჩამოუვიდა, ორივე ვაჟი, ერთი სკოლის დამამთავრებელი კლასის მოსწავლე, მეორე, მგონი, პირველი კურსის სტუდენტი იყო. საუზმე-სასმელი ქუთაისიდან კვირაში ორ-სამჯერ ავტომანქანით ჩამოჰქონდა ქუთაისის პედაგოგიური ინსტიტუტის დაუსწრებელი განყოფილების პრორექტორს, გვარად კორძაძეს, მაღალ, ტანმსხვილ კაცს, რომელთანაც, ეტყობოდა, ბატონ ილიას ახლო ურთიერთობა ჰქონდა. მე ტრიბაზაში დავლილი სასაუზმოდ. ხანდახან, კიბეებზე ასვლის თუ ჩასვლის დროს რომ დამინახავდა, თავისთან მიხმობდა და მაიძულებდა მასთან მესაღილა. ზოგჯერ ნარდს გამოიტანდა და ერთობოდა ჩემთან თამაშით.

ერთხელ საათალე ოთახში დამრჩენოდა და მის მოსაგანად რომ წამოვდექი, მითხრა:

– რად გინდა საათალე, გააკეთე კამათელი, მე გეტყვი და შენ ქვეში დააყაგე. დროს ნუ დაკარგავთ, კარგი გრილი ნიავი ჰქრის. სასიამოვნოა კამათლის გაგორება.

– კარგი, ბატონო, მაგრამ თქვენ შეწუხდებით.

– არა უშავს. თამამის სიამოვნება გამოისყიდის შეწუხებას.

ვაგორებ კამათელს, ბატონი ილია მკარნახობს, მე ქვებს ვალაგებ. მოვიგე პირველი პარტია. მოვიგე მეორეც. და მესამე რომ უნდა დაგვეწყო, შევატყვე, წინანდელ ხასიათზე აღარ იყო.

– ისე, უსათვალეოლაც კარგად რომ აგორებ, ესაა მთავარი, თორემ მე კარნახში შეცდომა არ მომდის. – თქვა შეღონებული თუ შეწუხებული

ხმით.

- მე, ბატონო ილია, ჭადრაკს უფრო ვეტერანები, ვიდრე ნარდს. მე ვაგორებ, თქვენ მკარნახობთ ხან დუმაშს, ხან დუბეშს. დაღაგებაში არც მე მომდის შეცდომა. ახლა ვეცდები შეცდომით დავაღაგო.

- კარგი, კარგი. ახლა გაგორება ჩემია. და ამ გაგორებას მოგება მოყვა. თქვენ ვერ წარმოიდგენთ უცებ როგორ გახალისდა, გამოიცვალა ეს ვეება კაცი. ადამიანის ბუნება, როგორი დიდიც და პატარაც არ უნდა იყოს, ნიუანსებითაა სავსე. რაც ზედაპირზე არ ჩანს, დეტალში ვლინდება.

ზღვისპირა პლაჟზე საღამოობით გავდიოდით. ერთობოდა ზღვიდან ამოსვლის და შემშრალების შემდეგ თბილ ქვიშაში ჯჯრიალით. მუხლებზე და შიშველ ფეხებზე ბლომად შემოიყრიდა და ნებივრობდა. სულ სამი ასეთი საღამო გავატარეთ ერთად.

შტრიხები პირველი საღამოს საუბრებიდან:

- რა მინდოდა ვარნაში, როცა ამგვარი ქვიშიანი პლაჟი, სუფთა ნაპირი და გრილი ნიავი შეზავებულად ბულგარეთის არც ერთ საზღვაო კურორტზე არ არსებობს. რაც აქა ვარ, თავის ტკივილები გამიქრა. ნაყოფიერად ვმუშაობ. მოხიბლული ვარ პირდაპირ. - თქვა ბატონმა ილიამ.

მე ჩემი ავადმყოფობის ისტორია ნოვეყევი. ვაჩვენე ის ადგილი პლაჟზე, სადაც საათობით ალუმინის საკეც ლოგინზე ვიწექი მოხუცი დედის მეთვალყურეობით. - მეექვსე წელია, რაც აქ დავდივარ, - უფრო დავაკონკრეტე საუბრის თემა, - ჩამოვდივარ დაღლილი და გაკაჟებული ვბრუნდები. აქ მოსასვლელი გზა, ახლა რომ მოკირწყლულია, ფეხით მოსიარულეთათვის გაუვალი იყო. აი, ტურბაზის იმ ლიბემდე წყალი უნდა გადაგეცურა. ქალაქის ხელმძღვანელობისათვის მე საცდელი კურდღელი აღმოვჩნდი. ჩემს გამოკეთებაში დაინახეს მალთაყვის სარგებლიანობა და სიკეთე. ორი წელია, რაც ეს გზა გააკეთეს, საჩრდილობლები, კარვები, ფიცრის გრძელი სკამები დადგეს. ნელ-ნელა წავა კეთილმოწყობა.

- ჩვენი საერთო უბედურება საკუთარი სიმდიდრის დაუფასებლობა

და გამოუყენებლობაა. შორეულ ჰორიზონტებს უფრო მივსდევთ, ვიდრე ახლობელ ბორცვებს. მათემატიკური სიზუსტე და ფანტაზიორობა გვაკლია.

– დასაბამიდან რა უფრო სჭარბობდა საქართველოში, ბატონი ილია, მათემატიკური მიდრეკილება თუ პოეტური ნიჭი?

– რასაკვირველია, პოეტური. აქედანაა ხურთბიძღვრული ძეგლების მეტი სიდიადე და სილამაზე, ვიდრე საკუთარი კარ-მიდამოსი. ევროპაში ვერ ნახავ ეზოს, ბაღნარს არ ჰგავდეს. გაივლი ჩვენს სოფლებში და ზოგან ჭიშკარიც კი მოსდგეულია. ჩვენს ბუნებაში თავიდან ინდივიდუალიზმი კოლექტივიზმის ჩრდილქვეშ ლვივდებოდა. ეს იმიტომ, რომ გარეშე მტრებს მუდამ გაერთიანებული ძალით ვებრძოდით.

– ამ შემთხვევაში ჩვენთან, ალბათ, კომუნისტური იდეალი უფრო მოერგო კოლექტივიზმის პრინციპს და სწრაფადაც ავითვისეთ, მაგრამ ბოლო წლებში უკულტობალი პროცესი ასევე სწრაფად ვითარდება.

– რა გაქვთ მხედველობაში?

– პირველ რიგში მეკრთამეობა. აქ, ამ ადგილზე, თბილისიდან ჩამოსული სტუდენტი ახალგაზრდებისაგან რას არ გაიგონებ. წევხარ ქვიშაზე, არავინ არ იცის, ვინ ხარ. ისინი ერთმანეთს გულახლილად უზიარებენ გამოცდების განცდებს, ასახელებენ გვარებს, ჩვენს ნაცნობ კოლეგებს, უნივერსიტეტის სახელს ლაფში სვრიან. სიმართლე აქ – ქვიშაში იმარხება, იქ – ბორტებზე ჰყვავის. რადიკალური ამოკვეთა არ ხდება.

– მეკრთამეობა ბოლო წლების გლობალური მოვლენაა და მარტო ჩვენი უნივერსიტეტი მას რადიკალურად ვერ შეებრძოლება.

– მაშ, რა შეარჩენს საზოგადოების ზნეობრივ გაბრწყინას?

– მხოლოდ გლობალურად ზემოდან ბირისპირამდე რადიკალური ერთობლივი მოქმედება. მაგრამ ზემო ფენებში ამაზე ფიქრი გამორიცხულია. ხომ გაგიგონია – თევზი თავიდან ყარსო...

შტრიხები მეორე საღამოს საუბრებიდან:

– მაშ, მალთაყვის მზის მცხუნვარებამ ლექსების წერაც დაგაწყე-

ბინა, სიჭაბუკე გაგახსენა, არა? - თქვა ბატონმა ილიამ.

- ლექსებს სიჭაბუკეში თქვენც წერდით, ალბათ.

- კი, მოწაფეობის დროიდან.

- აქვეყნებდით?

- არასოდეს. იმ დონემდე არ ადიოდა და მათემატიკას გავყევი. როგორ მთავრდება ბოლო სტროფი? წუხელ ვიხსენებდი. აი, მაგალითად: მალთაყვის მზევ, ყოველ დილით, როს სხივებს ჰფენ ველად. უძლური და ფერმიხდილი შენგან ვითხოვ შველას. დასაწყისი ასე არ არის? გულით არის ნათქვამი, უბრალოდ და მომეწონა.

- გუშინ იმ წლის ამბავს გიყვებოდით და იმიტომ ვთქვი, თორემ რა მოსატანი იყო.

- ბოლო, ბოლო სტროფი მითხარი.

- თუ დავფარე შენი ვალი, მაშინ მკითხე: - ვინ ხარ? და აქ ჩემი ნატერფალი შემინახე დიდხანს.

- ხომ გითხარი, კარგია. ვალის დაფარვაში რას გულისხმობ. მალთაყვის მზეს უძღვნი ლექსს და მზეს რით გადაუხდი ვალს?

- მარტივად. მალთაყვა ფოთის შემადგენელი ნაწილია. როცა აქ ოთხი თვე ვმკურნალობდი, რადიოგადაცემების მოსმენისას ჩემი ყურადღება მიიქცია თბილისზე, ქუთაისზე და სოხუმზე შექმნილმა სიმღერებმა. შური გამიჩნდა, ფოთზეც იყო სიმღერა, მაგრამ ვგრძნობდი, მისი მომავალი მშვენება-მალთაყვა აუცილებლად უნდა შესულიყო სიმღერის ერთ-ერთ კომპონენტად, როგორც თანამედროვე ფოთისათვის განსაკუთრებულად ნიშნეული. აი, ამ იდეამ დროებით კვლავ დამაბრუნა სიჭაბუკის დროინდელ პოეტურ გატაცებასთან.

- ლექსი დაწერე, მაგრამ სიმღერა?

- სიმღერისათვის მელოდიური მოტივის შექმნა ვთხოვე ცნობილ კომპოზიტორს, შოთა ჯოჯუას. მან 1967 წელს მართლაც დაწერა ფოთისადმი პატივისცემით მუსიკალური ნაწარმოები. იგი პირველად შეასრულა ფოთის კულტურის სახლთან არსებულმა ვოკალურმა ანსამბლმა არჩილ ხორავას ხელმძღვანელობით. საქართველოს რადიოს მუსიკალურ გადაცემათა

რედაქციამ არაერთხელ გადასცა ეს სიმღერა ეთერში. ფირი საჩუქრად გადავეცი ფოთის რადიოგადაცემათა რედაქციას და იქ ინახება. ქალაქში რამდენიმეჯერ გადაიცა კიდეც. აი, ამით გამოვხატე მალთაყვის ვალის დაფარვა.

- ძალიან საინტერესო პატრიოტული მაგალითია. ლექსი თუ გახსოვს, მთლიანად ან ნაწყვეტი. სხვა რომ არ იყოს, ფოთელების დეპუტატი ვარ და უნდა ვიყო ასეთი კულტურული წამოწყების საქმის კურსში.

- ყოველთვის ვემაღლებოდი საკუთარი ლექსის ვინმესთან წაკითხვას. ახლა თქვენს რექტორობას დეპუტატობა დაემატა და ოფიციალურობა ორმაგი გახდა. სხვა რა გზა მაქვს. მაგრამ წინდაწინ თავი უნდა დავიზღვევო მოსალოდნელი დაწუნებისაგან. სიმღერაში მუსიკის ავტორია უფრო პატივდებული, ვიდრე ტექსტის. ეს ტექსტი შეფარდებულია მუსიკოსის სიმღერის მოტივთან.

- აქ ფიური არ გვყავს და არც სიმღერას ვისმენთ. ზღვისპირზე თავშესაქცევად სიმღერის ტექსტიც საკმარისია.

- კი ბატონო.

სიმღერა ფოთზე

სადაც რიონს ზღვა იხუტებს
ლურჯ ტალღების ნარნარებით,
იქ ახალი გაჩნდა მხარე,
მოდი, გული გაიხარე,
ნახე ფოთის ბაღნარები!

ეს ქალაქი ძველთაძველი
საქართველოს ჭიშკარია.
მის ახალ და ნათელ გზებზე
მედეას კვალს სანთლით ვეძებ,
დავდივარ და მიხარია!

ნავსადგურთან თეთრ თოლიას,
ვით პეპელას, გინდა სდიო.
აქ გიტაცებს ყველაფერი,
მაგრამ ზღვიდან მონაბერი
სულ სხვა არის მაინც სიო!

შენს სიყვარულს შევეღეები,
ამ მალთაყვას კი - ვერაო.
აშენდება, დამშვენდება,
მაღე წაღკოტი გახდება
ჩემი ფოთის რივერაო.

ეს ქალაქი ძველთაძველი
საქართველოს ჭიშკარია.
მის ახალ და ნათელ გზებზე
სიშაბუკის ლანდებს ვეძებ,
დავდივარ და მიხარია!

- კონსტანტინეს რვატომეულის განხილვა რომ გქონდათ, თქვენი

მოხსენების თემა რა იყო მაშინ?

- კონსტანტინე გამსახურდიას პუბლიცისტიკა.

- ახლა გამახსენდა, გვერდით მეჯდა პრეზიდიუმის მაგიდასთან და ჩამიღაპარაკა, დღემდე არავის განუხილავს ჩემი პუბლიცისტური წერილები, ამ კაცმა პოეტურად გადმომიღაგა, ლექსებს ხომ არ წერდა, თუ იცით, თქვენ ყველა მონაცემი გქონიათ ამ მიმართულებით და არ ნანობთ?

- თუ ბატონმა კონსტანტინემ ჩემ მოხსენებაში პოეტური ელემენტები შენიშნა, სანანებელი არაფერი მაქვს. პირიქით - სტიმულის მომცემია ჩემი გეზის გასაგრძელებლად.

- რაში გამოიხატება ეს გეზი?

- დაწყებული მეთოდიკური სახელმძღვანელოდან ყველა მეცნიერულ-კრიტიკულ ნაშრომში მეტნაკლებად ვცდილობ შევიტანო რაღაც პოეტური ფრაზა, ლოგიკური აზროვნება შევაფერადო პოეტიზირებული საღებავით. ერთმა უგუნურმა დამიწერა გამკიცხავად - დახეთ, სახელმძღვანელს პოეტიზაციას ახდენსო. ის კი არ იცოდა, ამ შემთხვევაში ვახტანგ კოტეტიშვილის ქართული ლიტერატურის ისტორიის სტილობრივი ხაზიდან ამოვდიოდი. ამაში ვხარჯავ ჩემს პოეტურ პოტენციალს.

- ეს მეცნიერისათვის დიდი პრიმატია.

- ლოგიკურობისა და ემოციურობის ჰარმონიზებისაკენ სწრაფვა ჩვენთვის თანამედროვეობიდან მომავლისკენ მიმართული გარღვეული გზაა. ეს ჩემი ფარული რწმენაა და მხოლოდ თქვენთან ვამხელ ამ მრწამსის საიდუმლოს.

- მაღთაყვის პლაჟი იყოს ჩვენი საიდუმლოს მფლობელი და შემნახველი, ა, ასე. - თქვა ბატონმა ილიამ გაღიმებით და, ვითომდა ფიცის ნიშნად, შიშველი ფეხებით ქვიშა დატკეპნა...

შტრიხები მესამე საღამოს საუბრებიდან: ვდგავართ კარვის კიდესთან ჯოხებზე დაყრდნობით.

- არ დამავიწყდეს, 24 ივლისს, საზღვაო ფლოტის საღლესასწაულ ზეიმი ჰქონიათ. ადმირალმა ადიუტანტი გამომიგზავნა. უნდა ვეწვიოთ.

მანქანა მოგვაკითხავს დილის ათ საათზე. მზად იყავი.

- მე რა საჭირო ვარ, ბატონო ილია, თქვენ უნდა ეწვიოთ როგორც საპატიო სტუმარი.

- არა. ერთ სახლში ვცხოვრობთ, ერთად ვმუშაობთ, სტუმრადაც ერთად უნდა ვიყოთ.

- წინანდელ ადმირალს ვიცნობდი. საბჭოთა კავშირის გმირი იყო - პახალშჩუკი. ყოველ დილით აქ, პლაჟზე, 6 საათზე მანქანით მოდიოდა, გაიხდიდა და ტრუსის ამარა დარბოდა აქედან ეგერ, ე, გრეიფრუტის მეურნეობის საზღვრამდე. რვაზე, როგორც წესი, მიდიოდა.

- ახლა, მგონი, სხვა არის. არჩევნების დროს გამაცნეს. ჯარში გიმსახურია? - მკითხა უცებ.

- მთელი ომის პერიოდი. ასეულის მეთაური ვიყავი უფროსი ლეიტენანტის ჩინით. ბრეჟნევმა გაიხსენა ომის ოცი წლისთავი და რაღაც მემუარების წერა დაიწყეს მარშლებმა და გენერლებმა.

- არა. ომში ჩვენი გამარჯვების დავიწყება არ მოხდება. მთელი მსოფლიო ამაყობს საბჭოთა ჯარის უძლეველობით. რომელ მარშრუტსა და განედებზე ხარ ნამყოფი.

- ომის დროს?

- არა. ახლა, მიმოსვლა რომ დაიწყო მერე.

ჯობი მოვიმარჯვე და ქვიშაში ყვარყვარესავით დავიწყე მარშრუტის ხაზების გავლება: თბილისი-მოსკოვი, მოსკოვი-თბილისი, თბილისი-ფოთი, ფოთი-სუფსა-სამგრეოდა-თბილისი, თბილისი...

- მოიცა, ნუ ხაზავ, მე გეკითხები უცხოეთის რომელ ქვეყანაში ხარ ნამყოფი.

- არცერთში. - ვუპასუხე.

- როგორ. ჩვენთან ხომ არსებობს უცხოეთთან ურთიერთობის განყოფილება, ხელს გიშლიდნენ? ჩავალ თუ არა, გამოვიძახებ მის გამგეს. ეს როგორ მოხდა, ამდენ ხანს დარჩი ტურისტული მოგზაურობის გარეშე?

- სერიოზულად, გულმოსვლით, ცოტა აღშფოთებით ლაპარაკობდა ბატონი

ილია. მე გამეცინა.

- ჯერ ერთი, ბატონო ილია, გულით ავადმყოფი ვარ და ვერიდები. ამიტომ უცხოეთის განყოფილება არაფერ შუაშია. მეორე - ტურისტული მოგზაურობისათვის საამისო ფული არ მრჩება. და მესამე - რატომღაც არ მიზიდავს. ამბობენ, სამოთხეს ჰგავს იქაურობაო. არ მინდა გული ავიყარო სამშობლოზე, საქართველოზე, გაორებული კაცის ნიღბით ვიარო.

- შეხედულება კი მართლა შეგეცვლება და თქვენ სადღაც მართალი უნდა იყოთ...

... 24 ივლისს ნაბადის ყურეში საზღვაო ფლოტის ზეიმის დამთავრების შემდეგ მეთაურთა ბანკეტზე ბატონმა ილიამ მოკლე სიტყვით მიმართა მეზღვაურებს:

- ის, რაც დღეს ჩვენ ვნახეთ, თქვენი მაღალი პატრიოტიზმის, მკაცრი სამხედრო დისციპლინის, ორგანიზებულობის, საბრძოლო ტექნიკის და შეიარაღების ოსტატური გამოყენების საუცხოო ნიმუში იყო. თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის მრავალათასიანი კოლექტივის სახელით გილოცავთ თქვენს ბრწყინვალე დღესასწაულს, გისურვებთ წარმატებების შენარჩუნებით, წარსული დიდების განმტკიცებით ახალ მიღწევებს თქვენი მეომრული ფიცის, ჩვენი დიდი ქვეყნის ინტერესების დაცვის სადარაჯოზე...

წასვლის დღეზე წინასწარ არ გვქონია ლაპარაკი. ამიტომ იქით-იქით ვდებდი კოლხური მოვალეობის მოხდას. მაგრამ როცა გ.ჭილაშვილის დეპეშა მიიღო და თხოვდა ჩამობრძანებას, გარდუვალი გახდა, რომ ბატონი ილია, 30 ივლისს უნდა გამგზავრებულიყო. ერთი დღით ადრე, 29 ივლისისათვის, სადილად დავპატიჟე ქალაქის ყველაზე გამორჩეულ რესტორან "ფაზისში" , რიონის ნაპირას. სხვა სხვაა, ლომში ჩახარშული სულგუნით გაკეთებული ელარჯი მაინც ჩვენებური სუფრის თავისებური კოლორიტია. მარტო ხომ არ დავჯდებოდით! გარემოებათა გათვალისწინებით სუფრა 10-15 კაცზე იყო გაანგარიშებული. ყველა ატრიბუტის ჩათ-

ვლით ფული წინასწარ გადავიხადე და გულარხეინად მეორე დღის კარგ ამინდზე ვოცნებობდი. დიმპირდნენ, მანქანას გამოგზავნიღნენ აქეთ-იქით სამგზავრად.

29 ივლისის ღილიდან ისევ თავის საწერ მაგიდასთან ივანზე მუშაობას განაგრძობდა. პირველი საათი სრულდებოდა. უცებ წამოდგა მაგიდიდან, ფანრები და ხელები შეათანაბა დაღლილობის განსაქარვებლად, ჩემი ოთახისკენ წამოვიდა და აივნიდან ჩემ შემოკავებულ ეზოს გადახედა, თითქოს პირველად შეეხიშნოს.

– ჩვენ რომელ საათზე უნდა ვიყოთ ქალაქში? როგორ დავთქვით გუშინ? – მკითხა დაფიქრებით.

– ოთხზე, ბატონო ილია, სადაცაა მანქანა მოვა, გზისკენ მივირავს თვალი.

– წავკისმა ჩვენთან რატომ არ აიღე ნაკვეთი, ასე შორიდან ნარგავებზე დარდი ლამე ან გაწუხებს? მე ჩემი ხელით დარგულის ერთ ტოტიც რომ მოტეხილი დამხვდეს, ალბათ...

– ტოტიც მხვდება მოტეხილი და ძირიანად ამოგდებულიც, – შევაწყვეტინე პასუხად სიტყვის გაგრძელება ბატონ ილიას, – კოლები ხომ ძილს ნიკარგავენ, მაგრამ მაინც მინდა როგორმე დავამთავრო და შიგ შევიდე. ეს პირველი სიმბოლური საგარაკო სახლი იქნება მალთაყვაში, პირადი მაგალითის პირველი ნიმუში. ჩემი ერთადერთი მიზანია მისი სახელის განდიდება ჩემებრ ავადმყოფთა და ბავშვთა ჯანმრთელობისათვის. ზედიზედ შარშან და შარშანწინ გამოსული სამი წიგნის ფული არ ეყო. ახლა "მერანში" გამოდის ერთი წიგნი და იმით, მგონი, უნდა დავასრულო.

– ეხლა, გადავდით სადილ შემდეგი ჩამოსვლისათვის. – მოიშვრა უცებ სიტყვა ბატონმა ილიამ.

– შეკვეთა მიცემული მაქვს. ქალაქის ხელმძღვანელობიდან იქ შეიკრიბებიან. თქვენ, ბატონო ილია, რამდენიმეჯერ დამპატიჟეთ, მე

დაგეთანხმეთ იმ იმედით, რომ საშუალება მომეცემოდა ჩვენებური ადათ-წესით სამაგალითო პატივისცემა გამომეცალა. ეს ძალიან უხერხულ მდგომარეობაში ჩაგვაგდებს ორივეს და...

- არა, ასე შორს ადათ-წესების გახსენებისკენ ნუ წავალთ. ჩვენ ორივენი სტუმრები ვართ აქ და ისე უნდა ვეპყროდეთ ერთმანეთს, როგორც სტუმარი სტუმარს და ბოლოს მასპინძელი-სტუმარს. მაგრამ რაკი ადათ-წესზე მიდგა საქმე, ა, ოჯერ შენი დახორე, შენი ეზო. რა სჯობია აქ დაჯდომას. დავლოცოთ შარეთ დახორე მამაპაპურად.

იმდენად მოულოდნელად და იმდენად გულწრფელად იყო ნათქვამი ეს სიტყვები, კინალამ სისხლი ჩამექცა. დაუმთავრებელი სამუშაოებით აყრილ-დაყრილი ფიცრები, გადაუხურავი კედლები, აგურის და ცემენტის გროვა, ერთი სიტყვით, სრულიად მოუწყობელი და შეუფერებელი. თან შვიდი კილომეტრით დაშორებულ ქალაქიდან ათასგვარი სახეობით გამზადებული სუფრის მოტანა არ გინდა?! შენატყო ნერვიულობა თუ არა, გაეცინა, მხარზე ხელი დამაჭდო და მითხრა:

- რაკი შეკვეთა მოცემული გაქვს, ახლა შენ წამოწექი ლოგინზე, მე დავრეკავ და ერთ საათში აქ გაჩნდება ყველაფერი.

- მაგიდა? სკამი? ბატონო ილია, ნუ ვიზამთ ამას, წავიდეთ იქ, კულტურულად, გემრიელად ვისადილოთ. - ხვეწნასავით გამომდიოდა.

- ეს, შენი არ მიკვირს? ელარჯს არ დავტოვებ უპატრონოდ. მაგიდასაც გავაწყობთ და სკამებსაც. ფიცრების ბევრი რა ყრია ეზოში. ფუძე უნდა დავლოთ აქ და არი იქ. მერე რიგიანი ფუძე - სიმბილური, სამაგალითო. - თქვა ეს და შელაპარაკების ყველა ზღვარი უკვე ამოწურული იყო.

... ოთხ საათზე მიმავალი საავტომობილო ბინის კედლებს შიგნით ფიცრების მაგიდაზე სუფრა გაშლილი იყო. ფიცრების სკამზე ყველანი მოკალათდით: ქალაქიდან ორი მდივანი იყო - მამინდელი რიგით მეორე და მესამე. ტურბაბის დირექტორს სუფრის გადასაფარებლები და საღვეთქები თან წამოეღო. ზემი ასლიმლებით და სტუმრებიანად ოთხმეტი კაცი იჯდა.

მოგვარებული იყო განათების საქმეც. ღვინო, ლიმონათი, ბორჯომი ჭის წყლით ცივდებოდა... ღამის თერთმეტ საათამდე ვსაუბრობდით, ვილხენ-დით, ვქეიფობდით.

ყოველგვარ კომფორტს მოკლებულ ამ პრიმიტიულ სუფრაზე ბატონი ილია ვეკუა იჯდა არა აკადემიკოსობით, რექტორობით და დეპუტატობით გალაღებული, გაამაყებული და ცხვირაბზეებული უკარება ვინმე, არა-მედ ძველებური ადათ-წესების, ჩვეულებების და ტრადიციების დამცველი და გამგრძელებელი, ადამიანი, მოქალაქე, პიროვნება, რომელიც თა-ვის ლირსებებს მათემატიკურ თეორემებზე კი არ აფუძნებდა, პირიქით - მისი ყოველი თეორემა ამ ლირსებებიდან იყრიდა ყლორტებს. იგი მყა-რად იდგა მშობლიური მიწის ფესვებზე, როგორც ანთეოსი და ეს ძალას აძლევდა გადაეტანა დევნა-შევიწროების, საქართველოდან რუსეთში გა-დახვეწის მძიმე განსაცდელი, კვლავ დაბრუნებოდა საყვარელ სამშობ-ლოს.

- ციმბირის მხარეში ხრუშჩოვის მოგზაურობის დროს, - ყვებოდა ბატონი ილია ერთ ეპიზოდს იმ პერიოდის ცხოვრებიდან, - დამირეკეს ციმბირის აკადემიიდან, თქვენთან პირველი აპირებს შემოვლას, მზად იყავით. მართლაც, რამდენიმე საათის შემდეგ მანქანებით შემოგრიალ-დნენ უნივერსიტეტის განიერ ეზოში. მე ჩემი კოლეგებით შესასვლელი კარების წინ, კიბის თავთან დავხვდი. წინ ხრუშჩოვი მოდის, უკან - ელიტა. მას თურმე ვერ წარმოედგინა, თუ რუსეთის ასეთ შორეულ მხარე-ში, ისეთ სასწავლო დაწესებულებაში, როგორიც ახალდაარსებული ნოვო-სიბირსკის უნივერსიტეტი იყო, რექტორად ქართველი დახვდებოდა. აკი საქვეყნოდ [illegible] განაცხადა - კრემლში ამიერიდან "კაცს" გაგონება არ მოხდებაო. ეს ნიშნავდა ყველა თვალსაჩინო ადგილებიდან ქართველთა განდევნას. ეს პროცესი დაწყებული იყო. წარმადგინეს როგორც რექტო-რი, უთხრეს ჩემი გვარი.

- როგორ როგორ, რა გვარი? განმეორეთ. - მკითხა ჩაციებით.

- ვეკუა, - ვუპასუხე. წელამდე მწვდებოდა, ტანდაბალი იყო. მე მაღლიდან დავცქეროდი, ის ქვემოდან მომჩერებოდა. ამან მთლად გააგიჟა. მიუბრუნდა სამხარეო კომიტეტის მდივანს და ისტერიკულად ყვირილი დაუწყო.

- ისევ "კაცო"! საიდან მონახეთ და მოიყვანეთ აქ ამ სიმაღლის ზორზობა "კაცო". "კაცო", "კაცო". არ დავინახო მაგათი ჭაჭანება. არ არის საჭირო შესვლა. საკმარისია, რაც ვნახე. - თქვა ეს გაცხარებით და დაბრუნება მოინდომა. რა არ ელაპარაკენ, რა არ უთხრეს, მაგრამ არ გაჩერდა. მადლობელი იმით ვარ, რომ არ ჩამოსულიყო, კიდევ დიდხანს მომიწევდა ციმბირში გაჩერება. ის კი მოხსნეს, მაგრამ მე უკვე ბარგი შეკრული მქონდა. საქართველოდან დეპეშას ველოდებოდი. რა სჯობია საქართველოში ყოფნას. - დაასრულა თავისი მოგონება ბატონმა ილიამ.

1971 წლის (14) ნოემბრის ბოლოს რექტორის გამოძახებით მისმა თანაშემწემ წინასწარ გამაფრთხილა - უარი არ უთხრა, ეწყინებაო. რაზე მეძახოდა, არ ვიცოდი. ამ დროს ზარის ხმაც გაისმა - შედი, გელოდება, არავის შევუშვებ. მართლაც არავინ შემოსულა. კარგა ხანს დავრჩი. მალთაყვაში ყოფნის შემდეგ სალაპარაკოდ არ შემხვედრია და არც არასოდეს შევდიოდი რექტორებთან გამოძახების გარეშე. მიმილო თბილად, მიკითხვ-მოკითხვით. შორიდან მივლიდა, ვატყობდი.

- ამ რამდენიმე ხნის წინათ დავით კობიძე იყო ჩემთან და მიამბო ფილოლოგიის სამეცნიერო საბჭოზე ერთი დისერტაციის დაცვის უცნაური ეპიზოდის შესახებ.

- ჩემზე საჩივარია რაიმე შემოსული? - ვკითხე გაოცებით.

- არა. - თქვა ბატონმა ილიამ და დაიწყო დავით კობიძის ნაამბობის გადმოცემა, რაც შეიძლება დაწვრილებით. მეც ნაამბობის ნაამბობს გადმოგცემთ, რაც შეიძლება შემოკლებით.

- დისერტანტს ოთხი ოპონენტი ჰყავდათ, მითხრა. განვეწყეთ, დადებით ხმის მისაცემად. თქვენ თურმე ჯერ ორიოდე შეკითხვა დაგის-

ვამს დარბაზიდან დისერტანტისათვის და მისი მოგუგუნე ხმა უმაღ მოდუ-
ღუნეს დაემსგავსაო. მერე, - განაგრძობდა ბატონი დავით ამბის თხრ-
ბას, - გამოვიდა არაოფიციალური იპონენტის როლში და გაგვაოცა ყველა.
ზეპირად, რაიმე მასალის მოშველიების გარეშე, დამაჯერებლად ქვაქვაზე
დაადგა, არარაობად აქცია დისერტაცია. ნუ შევეცდებით ჩავიხედოთ დი-
სერტანტის მეცნიერული კვლევის ვიწრო თუ ფართო ლაბირინთებში, აქ სა-
ერთოდ არავითარი ლაბირინთი არ არსებობს იმიტომ, რომ არა აქვს ის
სიღრმე, რომელზედაც შესაძლებელია რაიმეს ლაბირინთი წარმოიშვას. -
თქვა ეს და შეგვაჭრიალა უარყოფითობისკენ. მონუსხულებივით ვუსმენ-
დით. მერე წუთით შეჩერდა და ჩვენი, საბჭოს წევრების, მისამართით
თქვა:

- დაცვის დღევანდელი დღე შემთხვევით არ არის შერჩეული. ხვალ
პირველი მაისია - საზეიმო-სადღესასწაულო დღე. დისერტანტი ნამუშევა-
რია განათლების სისტემის ხაზით. მართალია, როგორც დაინახეთ, მისი
ნაშრომი ღირსი არ არის საძიებელი სადოქტორო ხარისხის მიკუთვნების,
ვაკი არაფრით არ დაამტკიცებს თარგმნის გარეშე, ხოლო თარგმანი უნი-
ვერსიტეტს სახელს გაუტეხს. ამიტომ უპირველესად ვთხოვთ დისერტანტს
ვაკში მასალების გაგზავნისას გააკეთოლშობილოს ნაშრომი.[1] ხოლო საბჭოს
წევრებს გთხოვთ ანგარიში გაუწიოთ დისერტანტის დაჟინებით სურვილს
და ფრთა შევასხათ მის ოცნებას, რათა კმაყოფილი შეხვდეს ხვალინდელ
დღესასწაულს. მე პირველი ვაძლევ ხმას საჯაროდ და თქვენც მოგიწოდებთ
ასე მოიქცეთ. და ისევ შევჭრიალდით დადებითობისაკენო. ასე გვაჭრი-
ალა წალმა-უკუღმაო. ყვებოდა ამ ამბავს ბატონი დავით და ბევრი მა-
ცინა. მე ახლა შეიძლება მთლად ისე ვერ გადმოგეცით, როგორც ჰყვებო-
და, მაგრამ დაახლოებით მგონი ასე უნდა ყოფილიყო. მართალია? ასე
იყო? - მკითხა ბოლის.

- ბატონი დავით კობიძე ირანული ფილოლოგიის დიდი სპეციალისტია
და სიუჟეტის გადმოცემაში არ შეცდებოდა. ძირითადი ჩონჩხი სწორია.
ნამეტანი გახშირდა უმდაბლესი დონის დისერტაციები, პირდაპირ აუტანე-

1 [illegible] ჩვენი საბჭოს 1971 წლის 30 აპრილის [illegible]

ლი ხდება. მაგრამ ამ არასასიამოვნო ამბავს რატომ მახსენებთ? რასთან დაკავშირებით? - ვუპასუხე მოკრძალებით.

- მე მჭირდება თქვენი პირუთვნელი სიტყვა ერთ დისერტაციაზე და ძალიან გთხოვთ უარი არ მითხრათ.

- ვინ გყავთ მხედველობაში? ბატონო ილია, იქნებ ვიცნობ. მაშინ უფრო გამიადვილდება თქვენი თხოვნის შესრულება.

- ვინდა, თქვენივე საბჭოზე ჩავარდნილი სადოქტორო დისერტაცია კონსტანტინე გამსახურდიაზე. მირეკავს გამუდმებით.

როგორც კი დაასახელა თემა, მაშინვე ნემსნაჩხვლეტივით წამოვხტი და სიტყვა-სიტყვით მოვახსენე ბატონ ილიას:

- ჩვენ საბჭოზე იმ დისერტაციის განმეორებით დაცვა ასე მოკლე დროში, გადაკეთების და გადამუშავების გარეშე, რანაირად შეიძლება. მე თვით ვესწრებოდი დაცვას და ვიცნობ საბჭოს განწყობილებას. ახლა როგორ შემიძლია კოლეგები გადავიკიდო და ჩაუდენელი ჩავიდინო. მირჩევნია თქვენ მემდურებოდეთ, ვიდრე გავტეხო ობიექტურობის და სამართლიანობის მრწამსი, ნდობა და პრინციპი.

- დაბრძანდით. თქვენ საბჭოზე არ მოხდება განმეორებითი დაცვა. ეს მე გავითვალისწინე.

- აბა, როგორ, რა პირობებში.

- გამოსავალი ახლა ერთადერთია. "ვაკმა" დამიმტკიცა ჩემი მოთხოვნა. შევქმენი საუნივერსიტეტო ჰუმანიტარული დარგის საბჭო, ფილოლოგიის საბჭოზე უფრო მაღალი ინსტანცია, რომლის დადგენილება დაედება საფუძვლად ვაკის გადაწყვეტილებას. ამ საბჭოზე მოწვეული იქნებიან წინანდელი ოპონენტებიც. მაგრამ საუნივერსიტეტო ჰუმანიტარული საბჭო მოისმენს მხოლოდ თქვენს ე.ი.საუნივერსიტეტო საბჭოს მიერ გამოყოფილი ოფიციალური ოპონენტის რეცენზიას. მე გავუწევ საბჭოს თავმჯდომარეობას და როგორი დასკვნაც თქვენ გექნებათ - უარყოფითი თუ დადებითი, ისე გადაწყდება. თქვენ სიტყვას დავემყარებით. ეს უდიდე-

სი ნდობაც არის და, ვიცი, თქვენ უმძიმესი მდგომარეობის წინაშე გაყენებთ. მაგრამ მე დამდეთ პატივი, იკისრეთ ეს საპატიო მოვალეობა და განთავისუფლებთ რაიმე ბიკერძოებისაგან.

- ბატონო ილია, ახლა ჩემთვის ყველაფერი ნათელია. თქვენ კონსტანტინე გამსახურდიას გაბი მიდიხართ ამგვარ არაორდინალურ ნაბიჯზე და არა დისერტანტის საპატივცემლოდ. მაგრამ უნდა შევთანხმდეთ, რომ კ.გამსახურდია ამ შემთხვევაში დისერტაციის თემაა და სამეცნიერო ხარისხი ენიჭება არა მწერალს, არამედ ამ მწერალზე დაწერილი დისერტაციის ავტორს. ამ ავტორის დისერტაცია კვლავ ჩავარდება, თუ დაცვას კვლავ დაესწრება მწერალი. ამიტომ ერთადერთ პირობას ვითხოვ თქვენგან - არ მოვიდეს ბატონი კონსტანტინე დაცვაზე, დანარჩენი ვნახოთ.

- ა, ახლა კი მივაგენი ბიზეს. ნისმა დასწრებამ უარყოფითად იმოქმედა?

- რა თქმა უნდა.

- რატომ, რა მოხდა?

- გამოვიდა სიტყვით და ისედაც მდარე დისერტაციის ავტორს საქმე გაუფუჭა.

- რა თქვა ისეთი?

- ლაპარაკი დაიწყო იმაზე, თუ როგორ გააწნა ხილა თბილისიდან "ზარია ვოსტოკაში" დაბეჭდილი საპასუხო წერილით ვიქტორ შკლოვსკის - ცნობილ რუს ლიტერატურისმცოდნეს, მერე როგორ გადაიგრიალა ამ პასუხის ძლიერმა ექიმ გრუბუნ-გუგუნით კავკასიონის მაღალი ქედი, როგორ შეუღეწა ნოსკოვში შკლოვსკის კარ-ფანჯრები და, ბოლოს, როგორ მიუგრიხ-მოუგრიხა მას ცხვირ-პირი და ორივე ყბა. არ მოეწონათ ბაქი-ბუქობა და...

- გასაგებია. პირობას გაძლევთ კონსტანტინე არ იქნება დაცვაზე.

- რამდენი მეძლევა დრო რეცენზიის დაწერისათვის?

- ერთი თვე გეყოფათ?

- კი.

- მაშ, შევთანხმდით.

1972 წლის 13 მარტს

დაინიშნა საუნივერსიტეტო საგანგებო სამეცნიერო საბჭოს პირველი და უკანასკნელი სხდომა ბატონ ილიას თავმჯდომარეობით. საკითხი დადებითად გადაწყდა. რექტორი დიდად კმაყოფილი დარჩა, მწერალიც, დისერტანტიც. აღრე შავი ხმის ზოგიერთი ფარულად მიმცემი კი ნამდვილად გამინაწყენდა. ამით მაინც გამოავლინეს თავიანთი თავი.

... 1969 წლის იანვრის ბოლოს ბესარიონ ფლენტი მწერალთა სასახლის ასასვლელ კიბესთან შემხვდა და მითხრა: - ხვალ 12 საათზე აქ იყავი, მიმღები კომისიის სხდომა გვაქვს, ეგებ დაგვჭირდე და გამოგიძახოთ. ამის მოსმენა და უმაღ ვუპასუხე: - ბატონო ბესო, ახლა რაღა დროს ჩემი მიღებაა, ფეხი სიბერისკენ გადავაბიჯე-მეოქი. გაეცინა და კვლავ განიმეორა - მოდი უეჭველად. მიმღები კომისიის მდივანი მაშინ ცნობილი პოეტი ქალი მარიჯანი იყო. ერთხელ გაღიმებით შემომჩივლა: - დავიღალე შენი პირადი საქმის კარადიდან გამოტანით და კომისიაზე წარდგენით. არ ვიცი პირდაპირ, რას კეკლუცობენო. კენჭისყრამდე საკითხის განხილვა არ მიდიოდა. მიზეზი? გაგეცინებაო, მაგრამ ხანდახან სიცილი შვების მომგვრელია.

დიდხანს ვიკავებდი თავს მწერალთა კავშირის მაშინდელი თავმჯდომარის ირაკლი აბაშიძის წინადადებაზე კავშირში მისაღებად განცხადების დაწერის შესახებ, 1959 წლის შემოდგომაზე კი ბოლოს მაინც შემადგენინეს პირადი საქმე. სასახლეში შესვლისას ბატონი ირაკლი შემხვდა, კიბეზე ჩამოდიოდა. უცებ შეჩერდა, შენი განცხადება და პირადი საქმე ხომ დევს მარიჯანთანო - მკითხა. არაფმეთქი - ვუთხარი. წამოდი ჩემთანო. მომკიდა ხელი, შეტრიალდა და მეორე სართულზე სერგი ჭილაიას ოთახში შემიყვანა. - სანამ მე ტაშკენტიდან ჩამოვალ, იმ კომისიაში გააატარეთ აკაკი, მე რომ დაგიბარეთ. კეთ, მაშინვე მიაგება პასუხად სერგიმ და ირაკლი წავიდა. სერგიმ გამოუძახა მარიჯანს და დაავალა - შეუდგინე პირადი საქმე და მოამზადე კომისიისათვისო.

აი, აქედან დაიწყო ჩემი "მომზადების" და "შემზადების" ისტორია. ათი წელი სრულდებოდა და ნამეტანი "გადამზადებისაგან" თუ მომაბეზრებელი გამოძახებებისგან თავმინებებულს, სკეპტიკური აზრი არ მშორდებოდა, კიდევ გაბაპანურებენ-მეთქი. - ეფიქრობდი და, ცხადია, არ მივსულვარ.

სსრ კავშირის მწერალთა კავშირის ოქრისფერად მოვარაყებული საწევრო ბილეთი, რომელშიც ბილეთის თარიღად 1969 წლის 13 თებერვალი იყო ნაჩვენები, საქართველოს მწერალთა კავშირის ახალმა თავმჯდომარემ, ბატონმა გრიგოლ აბაშიძემ, გადმომცა. მან მითხრა: - შენი ბილეთის გაფიანურების ხელშემშლელი ბარიერი წოვირც იქნა მოიხსნა. მიგიღია ჩვენს კავშირში ოფიციალურად შემოსვლას.

- რა იყო ისეთი ბარიერი, ათი წელი რომ დასჭირდა-მეთქი. - ხუმრობით ვკითხე. კავშირის უფროსი საქმეა მმართველი ირონიონ ქავფარაძე ამ დროს გრიგოლის ხელმოწერას ბევრს არტყამდა.

- მე ოთარ ჭინჭარაულს ბილეთის ულტიმატუმს ჩენს ბილეთასთან ვუკავშირებდი. ბევრი მისი ბილეთის სასტიკი წინააღმდეგი იყო, ამიტომ ორივეს კანდიდატურა ერთდროულად იხსნებოდა. მე არ ვთმობდი ჩემს პოზიციას, არც ბევრი თმობდა თავისას. დასავლეთ ევროპის ლიტერატურის სპეციალისტია, საქართველოს მწერალთა კავშირში რა უნდაო. - მიმტკიცებდა. აი, მე დავთმე პოზიცია და საკითხიც სწრაფად გადაწყდა.

ხედავთ, პოზიცია - ოპოზიცია საიდან მიედინება თურმე თავისი მდვრიე "ჩანჩქერებით".

საქართველოს სსრ უმაღლესი და საშუალო სპეციალური განათლების სამინისტროს 1969 წლის 6 ოქტომბრის №267 ბრძანებით დამტკიცდა ქართული ლიტერატურის სასწავლო-მეთოდური საბჭოს 15 წევრიანი შემადგენლობა და მისი ოპერატიულად მოქმედი პრეზიდიუმი. საბჭოსა და პრეზიდიუმის თავმჯდომარეობა არჩევითობის წესის მიხედვით მე მომანდეს. ათი წელიწადი ვხელმძღვანელობდი ამ საგნობრივ საბჭოს. სასწავლო

1 1980 წლის „ფილოსოფია" ნომერში (გვ. 135-141) დაბეჭდილ ჩემ სტატიაში „ჯვარცმა ცხვარ ბერეთან, ანდ (ანტონ ფალავანდიშვილი ცხოვრებიდან)" ასეთი ტექსტი ეწერა: ... ეროვნული ფასეულობა ... ეროვნული ... ეროვნული ... ეროვნული

პროგრამების შედგენა-განახლებიდან ძირითადი და დამხმარე სახელმძღვანელოების შექმნა-გამოცემის, აქედან სწავლების ხარისხის ამაღლებისაკენ. - ასე გამოიკვეთა ჩვენი საბჭოს კონკრეტულ ამოცანათა წრე, საზოგადოებრივი დატვირთვის მასშტაბი და ეროვნულ-პატრიოტული ასპექტი.

მოკლე დროში სახელმწიფო უნივერსიტეტისა და პედაგოგიური ინსტიტუტებისათვის დაიბეჭდა და გამოიცა ქართული ლიტერატურის ისტორიის ძველი, ახალი და უახლესი პერიოდების, ქართული ფოლკლორის, ქართული ლიტერატურული კრიტიკის ისტორიის, ლიტერატურისმცოდნეობის შესავლის, ქართული ენის და ქართული ლიტერატურის მეთოდიკების პროგრამები საბჭოს მიერ განხილული და რეკომენდებული სახით და მხოლოდ ამის შემდეგ დაიწყო ცალკეულ საგანთა სწავლების მდგომარეობის შესწავლა-განზოგადება, სამინისტროს კოლეგიაზე საკითხის გატანა და ქმედითი ღონისძიებების გატარება. ექვსი რესპუბლიკური თათბირ-სემინარის დღის წესრიგის შერჩევას, მოსაწვევი ბარათების დაბეჭდვას და დანიშნულებისამებრ დაგზავნას, თვით ჩატარების ორგანიზაციას ცოტა დრო და ენერგია როდი სჭირდებოდა.

იმის წარმოსადგენად, თუ როგორი ურთიერთ კონტაქტები იყო დამყარებული ამ მიმართებით საბჭოსა და გამოჩენილ მეცნიერთა შორის, ვფიქრობ, ინტერესმოკლებული არ უნდა იყოს ერთი ბარათის ტექსტი: "ბ-ნო აკაკი! გიგზავნით ხალხური სიტყვიერების პროგრამას. შევსებულია უახლესი მასალებით. მადლობას მოგახსენებთ იმის გამო, რომ სასტამბოდ გაგიმზადებიათ უკანასკნელი რედაქცია. ეს საქმე პროგრამის ა ავტორს უნდა შეესრულებინა, მაგრამ თქვენ დაასწარით მას სულგრძელად. ერთხელ კიდევ ჩახედეთ. იქნებ კიდევ არის რაიმე საჭირო! ამის შესაბამისად თქვენს მიერ რეკომენდებული სახელმძღვანელო, ჩემი ვარაუდით, წელს უნდა გამოქვეყნდეს ამდენი ხნის ლოდინის შემდეგ. პატივისცემით მიხეილ ჩიქოვანი. 31.V.74".

1968 წელს გამომცემლობა "განათლებამ" მესამედ გამოსცა ქარ-

თული ლიტერატურის სწავლების მეთოდიკა" წინანდელი ორი წიგნის ნაცვლად გაერთიანებული, ერთიანი სახით და ამით შესაძლებელი გახდა მისი უფრო ეფექტურად გამოყენება. ამასთან საჭიროებამ მოითხოვა სახელმძღვანელოს, ჯერ ერთი, შემცირება 40 თაბახიდან 25-30 - მდე, ხოლო რაც მთავარია, მისი გადამუშავება და მისადაგება დროის ახალ მოთხოვნებთან. ბეჭდვითი სიტყვის სახელმწიფო კომიტეტის გეგმით 25 თაბახი იყო განსაზღვრული, ფაქტობრივად 30 დაიბეჭდა. ხელშეკრულების დამატებით 5 თაბახის ასანაზღაურებლად კომიტეტის ნებართვა გამომცემლობის მთავარ რედაქტორს ვლ.სვანიძეს რომ გადავეცი, მან მითხრა:

- ეს ბრძანება რომ არ მოგეტანა, მაინც უნდა გაგვეცა თქვენთვის ფაქტობრივი მდგომარეობის მიხედვით. მე ბუღალტერიას გადავეცი საჭირო ცნობა და იქ მიაკითხეთ. მივაკითხე და იქ მითხრეს: დირექტორმა განკარგულება მოგვცა ეკონომიაში ჩარიცხეთო. ამ დროს პოეტი-დირექტორი ხუტა ბერულავა დერეფანში შემომხვდა, მომკიდა ხელი და ქვევით ქუჩაზე გამიყვანა, იქ მანქანა უცდიდა თურმე, შიგ ჩამსვა და ჰაიდა.. ბატონი დირექტორი მძღოლთან ზის, მე მის ზურგს უკან. ის წინ იყურება, მე მის კისერს მიჩერებული გაოგნებით ვფიქრობ: სად მივყევარ, რაღაც გაბუტული ჩანს, თან... კიდევ მინდოდა ფიქრის გაგრძელება სიტუაციის გასარკვევად. ამ დროს უკან მოუხედავად პოეტმა-დირექტორმა ჩაილაპარაკა:

- ჩემ მტრებს ახარებ და მე გულს მიკლავ, იარე მაგ გზით, ხუთი თაბახის ეკონომია წარმოებისთვის უფრო სასარგებლოა, ვიდრე... არ ვიცი რა სიტყვა ჰქონდა გულში მომარჯვებული კიდევ უფრო გასაკიცხად, მე დავასწარი და ფიცხლად ვკითხე:

- რატომ ასე ქარაგმებით მელაპარაკები, რა მტრები, ვისი მტრები. არც იმ ხუთი თაბახის მინდა და არც იმ ოცდახუთი ფორმისაც. ლირსება უფრო მაღალია ჩემთვის, ვიდრე თქვენი... არა თქვენი პირადი კი არა, სახელმწიფოს პონორარი-მეთქი. ეტყობა ამან იმოქმედა. მოლბა და გამიხსნა ფრჩხილები.

- აბა, ჩემ მტერ ელგუჯა მაღრაძეზე ქება რამ დაგაწერინა.

- რიდის მერე გახდა ელგუჯა მაღრაძე თქვენი მტერი, აკი ძმაკაცები იყავით.

- "მნათობის" ბოლო ნომერი არ წაგიკითხავს? - მკითხა.

- ვერ მოვასწარი. - ვუპასუხე.

- ჰოდა, "ლიტერატურულ საქართველოში" მიმაქვს წერილი "სიყალბე, მხოლოდ სიყალბე", ნახავ, მაგათ...

მოხდა საოცარი დამთხვევა. ერთდროულად გამოვიდა "მნათობის" 1968 წლის ის ნომერი, რომელშიც ცნობილი პოეტი მურმან ლებანიძე აქიაქებდა თანამოკალმე პოეტ-დირექტორს ხუტა ბერულავას, ხოლო ჟურნალ "საქართველოს კომუნისტის" ფურცლებიდან (1968 №11) მე ვაქებდი და ვადიდებდი "მნათობის" რედაქტორის ე.მაღრაძის მონოგრაფიას გრიგოლ ორბელიანზე. სრულიად სხვადასხვა პოლუსზე ვიდექით და სრულიად გაუგებარი იყო ჩემთვის მათი პირადი ურთიერთობის ქვეტექსტები. და მაინც, მათ პირადულ ქიშპობას ხუთი თაბახის ჩემი ხვედრი პონორარი შეეწირა. მაგრამ ამის გამო გულში ხინჯად ოდნავადაც არ ჩამიდვია პოეტის ახირება. პირიქით - ჟურნალ "დროშის" 1972 წლის მეექვსე ნომერში (გვ.10) დაბეჭდილია ჩემი წერილი "სიმღერა და ხალხის გული", რომელშიც მოთხრობილი მაქვს ხუტა ბერულავას მშვენიერი ლექსის "ამხანაგო მიშაკო, ძმაო შაღამბერიძევ" შემოქმედებითი ისტორია. ახირებები პოეტებისათვის შესანდობია, ჩვეულებრივი მომაკვდეებისათვის - არა.

1975 წლის 12-13 თებერვალს ჩატარებული საქართველოს მწერალთა კავშირის მეთორმეტე პლენუმი თავისი დღის წესრიგით მისი არსებობის ისტორიაში უჩვეულო და განსაკუთრებული იყო. შემოქმედებითი ხასიათის აქტუალური თემატიკის ნაცვლად ორი დღის განმავლობაში იგი განიხილავდა ქართული ლიტერატურის სწავლების მწვავე პრობლემას. მისი მდგომარეობით დაინტერესება პირობადებული იყო ჰუმანიტარული განათ-

ლებისადმი იმ ხანებში ფესვგაღგმული ნიჰილისტური ტენდენციების წარმოშობით. მწერალთა კავშირის კლუბი ხალხით იყო გაჭედილი.

პლენუმს მწერლების გარდა ესწრებოდნენ საქართველოს განათლების სამინისტროს კოლეგიის წევრები თვით მინისტრის თ.ლაშქარაშვილის მეთაურობით, მეცნიერებათა აკადემიის ენათმეცნიერებისა და ქართული ლიტერატურის, პედაგოგიკის სამეცნიერო-კვლევითი და მასწავლებელთა ახალგაზრდობის ინსტიტუტების მეცნიერ მუშაკები, ქართული ლიტერატურის სასკოლო ქრესტომათია-სახელმძღვანელოების ავტორები, დედაქალაქის ქართული ენისა და ლიტერატურის მასწავლებლები. პლენუმის მუშაობას ხელმძღვანელობდა საქართველოს მწერალთა კავშირის გამგეობის პირველი მდივანი გრიგოლ აბაშიძე. სკოლებში ქართული ლიტერატურის სწავლების მდგომარეობაზე ფართო მიმოხილვითი მოხსენებით გამოვიდა მწერალთა კავშირის მდივანი, კრიტიკოსი ბესარიონ ყენჭი.

პირველი დღის ზეიმურულ სხდომაზე კამათში პირველი გამოვიდა აკადემიკოსი არნოლდ ჩიქობავა. მისი სიტყვის ძირითადი შინაარსი გამსჭვალული იყო ქართული ენის ლექსიკური ფონდის გამდიდრების საქმეში ქართული მწერლობის, ქართული მხატვრული ლიტერატურის უდიდესი როლის გაშუქების პათოსით და, ამდენად, მაღლა წევდა პლენუმის თეორიულ-მეცნიერულ დონეს. მაგრამ მისი დანიშნულება უფრო პრაქტიკული მიზნებით იყო შემოსაზღვრული. იმავე სხდომაზე რიგით მესამე თუ მეოთხე მოკამათის შემდეგ გამოსვლა მეც მომიხდა წინასწარ მომზადებული ტექსტით, რომლის სტენოგრამა უცვლელად დაბეჭდილია 1977 წელს გამოცემულ წიგნში "სპეცსემინარის ორგანიზაციის ზოგიერთი საკითხი" (გვ.95-105).

ჩამოვაყალიბე რა ჩემი გამოსვლის მთავარ ამოცანად მოსწავლეთა ლიტერატურული განათლების მოცულობის და შინაარსის განსაზღვრასთან ერთად მაღალ კლასებში ქართული ლიტერატურის სწორად სწავლებისათვის ისტორიზმის პრინციპის გამოყენების ინტერესების დაცვა, ნებსით თუ უნებლიეთ, იძულებული ვიყავი შევხებოდი პლენუმისათვის მზადების წინა პე-

რიოდში ჩემ მიერ დასმულ საკითხებზე გაზეთ "ლიტერატურული საქართველოს" ფურცლებზე გამოქვეყნებულ სალისკუსიო წერილებს. მიუხედავად კრიტიკული შენიშვნების კორექტულობისა, - ამას მიწმობდა თუნდაც ის ფაქტი, რომ პლენუმის მუშაობის ორი დღის მანძილზე მას არ გამოხმაურებია ჩემ მიერ მოყვანილი აზრების არც ერთი ავტორი, - თვით გაზეთის რედაქციამ და პირველ რიგში მისმა მაშინდელმა რედაქტორმა, ცნობილმა მწერალმა და მოაზროვნემ ვ.ფეიქერმ ჩემ მიმართ სრულიად გაუგებარი, გაუმართლებელი პოზიცია დაიკავა.

იქვე, პლენუმზევე, წარმოიშვა ერთიერთ საპირისპირო რეაქცია. განათლების სამინისტროს ხელმძღვანელობამ ჩემ გამოსვლაში დაინახა მათ მიერ გამოყენებული ქართული ლიტერატურის პროგრამებისა და საზღვარგარეთის ლიტერატურის ქრესტომათიების ობიექტური შეფასება, ხოლო "ლიტერატურული საქართველოს" რედაქციამ - მის მიერ ორგანიზებული "ნრგვალი მაგიდის", ე.წ. "სალისკუსიო დარბაზის" გაუფასურება. ამ ორმა ტენდენციამ პლენუმის დამთავრების შემდეგ გამოხატულება პპოვა, ერთი მხრივ, წახალისებაში, მეორის მხრივ, უკიდურეს შეუფერებლობაში.

გაზეთ "სახალხო განათლების" 1975 წლის 21 მაისის ნომერში გამოქვეყნდა საქართველოს განათლების სამინისტროს კოლეგიის დადგენილება სახალხო განათლების დარგში ხანგრძლივი და ნაყოფიერი პედაგოგიური მოღვაწეობისათვის იაკობ გოგებაშვილის სახელობის მედლით ჩემი დაჯილდოების შესახებ. გაზეთ "ლიტერატურული საქართველოს" რედაქციამ კი შეგნებულად არ დაბეჭდა საქართველოს მწერალთა კავშირის გამგეობის მოლოცვა დაბადების სამოცი წლისთავთან დაკავშირებით. "საშინაო" ჩემი მტრობის ელფერი მკაფიოდ გამოჩნდა "ლიტერატურნაია გაზეტას" 1976 წლის 14 აპრილის ნომრის "საგარეო" შუქზე, რომლის რუბრიკაში "ნივთსაღმეებით ოპოზიციურებს" აბერბაიჯანელ, რუს, უკრაინელ და სომეხ ლიტერატორთა შორის, ჩემდა გასაკვირად თუ გასახარად, გამოქ-

ვეყნებული იყო სურათთან ერთად ჩემდამი სსრ კავშირის მწერალთა კავშირის გამგეობის სამდივნოს, ქართული ლიტერატურის საბჭოს და კრიტიკისა და ლიტერატურისმცოდნეობის საბჭოს ერთობლივი მისასალმებელი მოლოცვის ტექსტი.

ამასთან დაკავშირებით, აქ არ შეიძლება არ აღვნიშნო ვახტანგ ჭელიძის მიერ ათი წლის შემდეგ გამოვლენილი საოცარი ოპერატიულობა, გულისხმიერება და ყურადღება. 1986 წლის 14 მარტს მან ზუსტად დაამთხვია ჩემი დაბადების დღეს "ლიტერატურული საქართველოს" მორიგი ნომრის გამოშვება, რომელშიაც მოთავსებულია დაბადების სამოცდაათი წლის აღსანიშნავად საქართველოს მწერალთა კავშირის გამგეობის უფრო გავრცობილი, გულთბილი მოლოცვა აბსოლუტური ტექსტუალური სიზუსტით, წერტილ-მძიმის შეუცვლელადაც კი, რა თქმა უნდა, სურათის კლიშით. ურთიერთ მიმტევებლობის ეს მაგალითი, ვფიქრობ, მცირედად მაინც ეხმიანება დღევანდელობის მძიმე საკითხვარს.

საქართველოს უმაღლესი და საშუალო სპეციალური განათლების სამინისტროს 1975 წლის 31 მარტის № 132 ბრძანებით შეიქმნა სამინისტროს სარედაქციო-საგამომცემლო საბჭო, მისი დარგობრივი სამეცნიერო-მეთოდური სექციები, დამტკიცდა დებულება ძირითადი და დამხმარე სახელმძღვანელოების გრიფის მინიჭების წესების შესახებ (მანამდე ამ ფუნქციას საგნობრივი სასწავლო-მეთოდური საბჭოები ასრულებდნენ). გარკვეული ხნით ქართული ლიტერატურის სასწავლო-მეთოდური საბჭოს ხელმძღვანელობასთან ერთად პარალელურად დამეკისრა ქართული ფილოლოგიის სამეცნიერო-მეთოდური სექციის თავმჯდომარის მოვალეობა, რაც ჩემს საზოგადოებრივ დატვირთვას კიდევ უფრო აფართოებდა და ამძიმებდა.

სექციაში გაერთიანდა ქართულ ფილოლოგიაში შემავალი ყველა დარგის სპეციალისტი. ეს საშუალებას იძლეოდა პასუხისმგებლობით მოვკიდებოდით სამინისტროს სარედაქციო-საგამომცემლო საბჭოდან გამოგზავნილ შრომებს, რომლებსაც სათანადო გრიფი მხოლოდ სექციის გადაწყვე-

ტიღების საფუძველზე ენიშნებოდა. ამ ღონისძიებას მოყვა ყოველ ორ წელიწადში სამინისტროს პრემიების ლაურეატების საკონკურსო წესით გამოვლენა საუკეთესო სახელმძღვანელოების შექმნისათვის. სექციის თავმჯდომარის მოვალეობას 1988 წლამდე ვასრულებდი.

სექციაზე განხილული ორმოცზე მეტი ნაშრომიდან[1] ორის მწარე მოგონება დაკავშირებულია 70-იან წლებში სამედიცინო ინსტიტუტში აბიტურიენტთა საგამოცდო პროცესებში გამჭლავნებულ დარღვევებთან, ინსტიტუტის რექტორის სისხლის სამართლის პასუხისგებაში მიცემის, მექრთამეობის ბრალდებით უნივერსიტეტის ორი პროფესორის დაპატიმრების ფაქტებთან. საქართველოს კპ ცენტრალური კომიტეტის მაშინდელი პირველი მდივანი ე.შევარდნაძე 1974 წლის 16 ნოემბერს რესპუბლიკურ პარტიულ პლენუმზე ამბობდა:

"უმაღლესი და საშუალო განათლების სამინისტრომ, პირადად მინისტრმა და სხვა ამხანაგებმა ამ მხრივ კარგად უნდა მოიფიქრონ. ჩვენ ეჭვი არ გვეპარება, რომ მათ აქვთ პრინციპული პოზიცია, შინაგანი სიძულვილი და შინაგანი პროტესტი ყველა ამ მოვლენის მიმართ. მაგრამ გაუგებარია, რომ უნივერსიტეტის ორი პროფესორი დაპატიმრებული და პასუხისგებაშია მიცემული, - და ეს, ამხანაგებო, სრულიადაც არ არის ჩვეულებრივი ამბავი... საჭიროა შევკრიბოთ მთელი აქტივი და ყველა ამხანაგს გავაცნოთ ამის გამო შექმნილი საგანგაშო მდგომარეობა. ჩვენ უნდა განვაწყოთ ადამიანები, შევქმნათ საზოგადოებრივი აზრი ცალკეული ფაქტების გარშემო". (გაზეთი "კომუნისტი", 1974, 17 ნოემბერი).

... მატარებლით სოხუმიდან ჩამოსულს ბინის კართან დილის ცხრა საათზე მოულოდნელად პროფ. ივანე ქავთარაძე დამხვდა. გაოცებისგან კარის გაღება ვერ მოვასწარი, ბატონმა ივანემ შემაჩერა და მითხრა:

- დაგირეკავენ პროკურატურიდან, ძალიან გთხოვ უარი არ უთხრა.

- რაზე, რისთვის?

- საექსპერტო კომისიის თავმჯდომარედ ხართ დანიშნული. თქვენი

---

1 ეს ორი ნაშრომი ეკუთვნის ფ.ბურდილს, ს.ფაფავას ფოტოსინთეზზე ვარიაციის „ტრადიციულ ინფორმაციულ სეტყვის ბრძოლა“ ეკონომიკურ ეფექტიანობის ანალიზი ავტორი ჩანს, საავტორო ნიმუშია.

წევრები უკვე ერთი კვირაა პრაკურატურაში მუშაობენ. თქვენზე შევსებულია ყველა დოკუმენტი ხელმოსაწერად და უარი რომ უთხრათ, ხელახლა გახდება გადასაწერი.

— რა დოკუმენტებზე დაპარაკობთ, ბატონო ივანე, ჩემთვის გაუგებარია თქვენი სიტყვები. .

— თბილისში თქვენი ან ყოფნის დროს სამედიცინო ინსტიტუტის საქმეზე საექსპერტო კომისიებია შექმნილი მათემატიკაში, ბიოლოგიაში, ქიმიაში და ქართულ ენასა და ლიტერატურაში. ამ უკანასკნელის თავმჯდომარედ დანიშნულები ხართ ყველა ინსტანციაში. ხომ იცით, მეც ვიყავი ერთ-ერთ ქართულ ენასა და ლიტერატურაში საგამოცდო კომისიის თავმჯდომარედ სამედიცინო ინსტიტუტში. იქნებ რაიმე შეცდომა მოხვიდეს. დაპატიმრებულებს რაღა ეშველება, მაგრამ ჩემი პერიოდის ნაწერების შემოწმება თქვენი მეთვალყურეობით მინდა ჩატარდეს. მე დამდეთ პატიცი და ეარს ნე ეტყვიო.

ეს ბოლო სიტყვები სვეწნას უფრო ეგავდა, ვიდრე ლოვნას. ივანე ქავთარაძეს ვიცნობდი როგორც ქართული ენის გამოჩენილ სპეციალისტს, სპეტაკს და პატიოსან მეცნიერს, პიროვნებას, რომელმაც დაიკავა დაპატიმრებულის ნაცვლად ჟურნალ "სკოლა და ცხოვრების" კერძოდ ეროვნული დამატების-"ქართული ენა და ლიტერატურა სკოლაში" რედაქტორის ადგილი და ახლა, რაღაც მოჩვენებითია შიშით შეპყრობილი, მთელ ოპოზიციას თითქოს ჩვენზე ამყარებდა. ეს შიში ბლენტზე პირველი კაცის მიერ მინისტრის მოსაპარეთან ნათქვამი ზემოთ მოტანილი სიტყვის შემაშფოთებელი, საგანგაში ტოვებდან გამოხდინარეობდა. იგი ახალი ცოცხით ძველი ნაგავის გაყრას ლამობდა. მაშინ ჯერ კიდევ არაფერი იცოდა, აერზაურის ატეხილ ჰეჰა-ქუხილში ახალი სიყალბისა და მექრთამეობის, რამდენი ახალი ინციდენტის გაუშველი "ნერგი" და "ყლორტი" იფარებოდა.

ივანე ქავთარაძე მოსთხოვდ ფაქტს ალიქვამდა, როგორც საზოგადოებრივი ზნეობის გაწმენდისაკენ მიმართულ რევოლუციურ ლონისძიებას

და სჯეროდა, მისი, როგორც კომუნისტი მეცნიერის, ყოველი მოქმედება მკაცრად იქნებოდა შეფასებული მხიდან და მხიდან ამ ახალი რადიკალური მოსახვევების განასერში. 1984 წელს უნივერსიტეტის დიდმა სამეცნიერო საბჭომ იგი ხმის უმრავლესობით აირჩია ახალი ქართული ენის კათედრის გამგედ. ამ უმრავლესობას განვეკუთვნებოდი მეც, რადგან გადამარწმუნებლად მიგვაჩნდა, ერთი მხრივ, კონკურსში ყოფილი სტუდენტის დაპირისპირება აღმზრდელ-პედაგოგთან, [1] სხვა, მეორეს მხრივ, საბჭოს სხდომაზე, რომელსაც ბევრი ათ წელიწადში საერთოდ არ ესწრებოდა ჯაკი შანიძე, მისი მოულოდნელი გამოცხადება და ივ.ქავთარაძის საწინააღმდეგო სიტყვის წარმოთქმა. კონკურსში გამარჯვებიდან სამი დღის შემდეგ პროფ. ივ.ქავთარაძე გარდაიცვალა...

ოთახის კარი გავაღე, ხელის დაბანა ვერ მოვასწარი, უცებ ტელეფონის ზარის ხმა გაისმა.

– ა, ხომ გითხარი. – თქვა ბატონმა ივანემ. – საქართველოს მაშინდელი პროკურორის არონ ტაკიძის თანამშემწემ მაცნობა – მანქანა წამოსულია თქვენ მოსაყვანად და ყურმილი დამიკიდა...

... რესპუბლიკის მაშინდელ პროკურორს ვაკის პარკიდან ვიცნობდი. თადარიგის გენერალმაიორ ნიკოლოზ თავართქილაძესთან ერთად იგი კვირაობით საღამოს საათებში გამოდიოდა სასეირნოდ პარკის ხეივნებში და ხშირად შევხვდებოდით, გვისაუბრია. არასოდეს მქონია შემთხვევა ჩემი ვინაობა გამეცნო. არც არავისთან არასოდეს მიცდია ჩემი პერსონის რაიმეთი წინ დაყენება. ახლომდებარე სახლებიდან სასეირნოდ ბაღში გამოსულ ადა, ვის რაში სჭირდებოდა პირადობის აფიშირება. კაბინეტში რომ შემიყვანეს, უცებ გაუკვირდა თითქოს, ცოტათი შეცბუნდა, წამოდგა სკამიდან და ოფიციალურად მომესალმა.

– თქვენ თუ იყავით ის პროფესორი, ყველგან, ყველა ინსტანციაში, რომ მოწონებით დაგამტკიცეს, ლოგიკურ მუყვანძოვნელი, მართალი გითხრათ, არ მეგონა. დიდად საპასუხისმგებლო მოვალეობა დაგეკისრათ პარტიისა და მთავრობისაგან. ჩვენი გამოძიე-

[1] ამ ინსტიტუტში დაბადებულ ერთი ყველა ცალკეულში მ.ჯოხაძეს ეს ინფორმაციაც ივანოვსკია და ივანოვსკია ყველა ერთად კამათობდა, ერთად ერთ წამებულ.

ბა თქვენს დასკვნებს დაემყარება. ალბათ, იცით რაზეა ლაპარაკი.

– თუ თქვენზეა დამოკიდებული, მადლობელი ვიქნები, დღესვე გამანთავისუფლოთ პარტიისა და მთავრობის ესოდენ საპასუხისმგებლო მოვალეობისაგან. – ვუპასუხე პროკურორს.

– ეს შეუძლებელია. ერთი კვირაა გელოდებით. თქვენს კომისიასთან გაპირისპირებულია ორი თქვენი კოლეგა პროფესორის საქმეთა გამომძიებელი წულაია. ის ჩაგაყენებთ ყოველი დეტალის კურსში. თუ რაიმე გაუგებრობა წარმოიშობა თქვენს მუშაობაში, შეგიძლიათ პირადად დამიკავშირდეთ...

... გამომძიებელ წულაიასაგან იმ დღესვე დაწვრილებით გავიგე იმ ორი, ე.წ. კოლეგა პროფესორის დაპატიმრების ნივთიერ მტკიცებათა "ნუსხა". ამის შემდეგ პირველად ვუწოდე მათ არამზადები. ე.ი. ჯერ კიდევ მანამ, სანამ თვით აბიტურიენტთა ნაწერების შემოწმებას და ჩემამდე კომისიის წევრთა მუშაობის შედეგებს გავეცნობოდი. რა მაძლევდა საფუძველს? სამედიცინო ინსტიტუტში ქართული ენისა და ლიტერატურის საგამოცდო კომისიის თავმჯდომარეობა რა არი, უნივერსიტეტის ქართული ენის კათედრის პროფესორი გიორგი შალამბერიძე უნივერსიტეტშიაც და საერთოდ მთელ რიგ სხვა უმაღლეს სასწავლებლებში გამოცდების დროს წლების განმავლობაში ითვლებოდა ხელშეუხებელ, ყოვლისშემძლე, ე.წ. პრივილეგირებულ პერსონად, რადგან... ყველამ იცოდა, საქართველოს მთავრობის თავმჯდომარის მაშინდელი პირველი მოადგილის მ.კუშავას განუსაზღვრელი მხარდაჭერით სარგებლობდა.

ეს სწორედ ის უბინაო, ნაჭირავებ ოთახში მცხოვრები ასპირანტი გ.შალამბერიძეა, რომელმაც ჩემი რეკომენდაციით და მაშინდელი კანონის დარღვევით (მეხუთე თავის ბოლოში რომ აგიწერეთ), "სახალხო განათლების" რედაქციაში მიხვედრის შემდეგ მიაღწია დოცენტობას, პროფესორობას და ჟურნალ-დამატების რედაქტორობას. ამით არ დაკმაყოფილდა და სიხარბით სამოთახიან კომუნალური ბინიდან ატენის ქუჩაზე ოთხოთახიან კერძო სახლში გადასულს იმ დროისათვის იშვიათი იაპონუ-

რი პარკეტებით და პლინთუსებით მოურთავს თურმე თავისი საცხოვრებელი. ახლა კი, პატიმრობაში მყოფი, გამომძიებელს უმტკიცებს აპოლონ ცანავას გვარით უნივერსიტეტიდან პროფესორი არც გამიგია და არც არასოდეს ვიცნობდით.

მეორე, უნივერსიტეტის ფოლკლორის კათედრის პროფესორი, ქართული ლიტერატურის სასწავლო-მეთოდური საბჭოს რესპუბლიკურ თათბირ-სემინარზე 1971 წელს მოხსენებით გამოვიყვანე უმაღლეს პედაგოგიურ სასწავლებლებში ფოლკლორის სწავლების საკითხებზე. ეს ნდობა გამოვუცხადე მას შემდეგ, რაც ჩემთვის ცნობილი იყო მასზე ადრე გავრცელებული საეჭვო ხმები, მაგრამ ამ შემთხვევაში დავემყარე მისი კათედრის გამგის ქალბატონ ქს.სიხარულიძის რეკომენდაციას. ა.ცანავა შუამავლობისათვის დაეპატიმრებინათ. როცა ფულის მიმცემ თანამარტვილელს უმხელია, მაშინვე განცხადებით მიუმართავს პროკურატურისათვის, მშობლიურ პარტიას ვერ ვუღალატებ, ფული ავიღე და შალამბერიძეს მივეცით. გამოძიებას პირისპირ წაუყენებია ორივე. ძველი კინტოებივით, თავის მხრივ აპოლონ ცანავა გიორგი შალამბერიძეს ახსენებდა, მე ის აპოლონი ვარ, შენი მეგობარი, ფული რომ გადმოგეცით, ხოლო გ.შალამბერიძე გამოძიებას თვალს უხვევდა ვითომ, ვინ არის ეს კაცი, მომაშორეთ აქედან, პირველად ვხედავთ.

აი, აღმზრდელი ქალბატონი პროფესორების მაშინდელ მორალთან შეუთავსებელი არამზადული სახე. გაზეთ "ახალგაზრდა ივერიელის" 1990 წლის 7 აგვისტოს ნომერში გამოქვეყნებულია თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის მუზეუმის მეცნიერმუშაკის ნათელა იმედაძის წერილი-აღსარება სათაურით "ჩვენც ვცოდეთ...", რომელშიაც პირდაპირი მინიშნებით მიცემულია პასუხი მღელვარე კითხვაზე, თუ რატომ გახდა ახალგაზრდობის ერთი ნაწილი ყველაფრისადმი გულგრილი. "სამწუხაროდ, - წერს იგი, - ისეთი გამომცდელებიც მომრავლდნენ, რომლებიც უკვე აშკარად, ყველას დასანახად, "ხელშეკრულებას" დებენ მშობლებთან, ახლობლებთან, კარგავენ სინდისს, პატიოსნებას და ის, რომელმაც მომავალი თაობა უნდა

აღზარდოს, რომელიც ხვალ იმ მოზარდთან უნდა შეეიდეს და მას მარტო საგანი კი არა, მორალი, ზნეობა უნდა ასწავლოს, თავად არის ამორალური, უზნეო, მექრთამე"...

... ინფორმაციები მიღებული მქონდა, როცა იმავე დღეს რესპუბლიკის პროკურატურის შენობაში შეეუერთდი საექსპერტო კომისიის წევრებს, აწ განსვენებულ პროფ. ილია ნატროშვილს და მაშინ პროფესორს, ფილოლოგიურ მეცნიერებათა დოქტორს, ამჟამად ახალი ქართული ენის კათედრის გამგეს, ქალბატონ ელენე ბაბუნაშვილს. აქ მათ დამახვედრეს იმ აბიტურიენტის წერითი ნამუშევარი (გვარად მარგველაშვილი), რომლისგანაც ქრთამი ჰქონდათ აღებული დამნაშავეებს და რომელიც შეფასებული იყო ნიუანსებ - კარგად კომისიის წევრთა აზრით, ნიშანი უნდა ჩამოკლებულიყო დამაკმაყოფილებელ შეფასებამდე, რადგან ამას დაჟინებით მოითხოვდა პროკურორი წულაია. ამ პოზიციის გასამაგრებლად ნაწერში ნაპოვნი იყო გაუსწორებლად დატოვებული ორთოგრაფიული და სხვა ხასიათის შეცდომები. გულდასმით გადავიკითხე ნაწერი, გამოვხატე ჩემი ბოლმა და გულისწყრომა თვით დაკისრებული უმადური საქმიანობის გამო და ბოლოს უარი განვაცხადე კომისიის წევრებს ჩამოკლებული ნიშნის თანხმობაზე.

- დაპატიმრებამდე მე მათ საპროფესოროში შეხვედრისას სალამს არ ვაძლევდი, - განვუცხადე კოლეგებს, - არამზადებად მიმაჩნდა და მით უფრო, რაც დღესს გავეცანი ნაწილობრივ მათ მამხილებელ მასალებს, უფრო მეტ, ორმაგ არამზადებად მიმაჩნია. მაგრამ ის, რაც დასაშვები და გამართლებული იყო ჩვეულებრივ, თავისუფალ საზოგადოებრივ ურთიერთობაში, ეთიკურად გაუმართლებლად უნდა ჩავთვალოთ ახლანდელ ვითარებაში. როცა ამ არამზადებს ბორკილები ადევთ, ჩვენ ნუ დავადგამთ ფეხს როგორც წაქცეულებს, გამოვიჩინოთ სულგრძელობა და ნუ დავუმძიმებთ ისედაც დამძიმებულ მდგომარეობას.

- პროკურატურას, როგორც მე შევატყვე, საკმაო ნივთიერი მტკიცებები მოეპოვება წაყენებული ბრალდების დასამტკიცებლად. ჩვენი მხარდაჭერით ისინი შეეცდებიან გააძლიერონ სასჯელის ზომა. ნიშნის დაკლება სასჯელის გაორმაგებას ნიშნავს, დატოვება კი - განახევრებას. შევთანხმდეთ, როცა ნაწერში შეფასების ქულა კარგსა და საშუალოს შორის ქანაობს, ნახევარი აქეთ გადმოიხრება თუ იქით, ეს ინსტრუქციით არავითარ ბოროტებას არ წარმოადგენს. დარჩეს წინანდელი შეფასება და ამით კიდევ ერთხელ ვაგრძნობინოთ მათ ჩვენი ადამიანური სიკეთის ძალა.

- ამას თქვენგან არ მოველოდით, ბატონო აკაკი, - მითხრა ქალბატონმა ელენემ, - მიუდგომელი და უკომპრომისო იყავით ყოველთვის და ჩვენც ეს გავითვალისწინეთ.

- კონკრეტული ვითარების, თვით სიტუაციის არგუმენტაცია გვკარნახობს და მოდით, დავიცვათ ჩვენი პროფესიული და არა იურიდიული ინტერესები. ეს უკანასკნელი ძიებამ და სასამართლომ არკვიოს...

წელიწადზე მეტი დრო დასჭირდა ყოველგვარი ანაზღაურების გარეშე 200-მდე აბიტურიენტის წერითი ნამუშევრის გადამოწმებას, საბოლოო ნიშნების დასმას და დოკუმენტაციის გაფორმებას. 1975 წლის ივლისის დასაწყისში, ჟელეზნოვოდსკის სანატორიუმში საგზურით წასვლის დღეს, დილით მაცნობეს: სამედიცინო ინსტიტუტის ყოფილი რექტორის სასამართლო პროცესის დაწყების წინ საგნობრივი საექსპერტო კომისიების თავმჯდომარეები უნდა გამოცხადდნენ უმაღლესი სასამართლოს შენობაში 10 საათზე. მე თბილისის აეროპორტიდან მინვოდში უნდა გავფრენილიყავი დღის ორ საათზე. შემპირდნენ, პირველად ჩემ სიტყვას მოისმენდნენ და ავტომანქანით აეროპორტამდე დროულად მიმიყვანდნენ. ჩემოდნით დანიშნულ დროზე უმაღლესი სასამართლოს სხდომათა დარბაზში ვიყავი. სასამართლო პროცესს სულავა უძღვებოდა. მის წინ მაგიდაზე რამდენიმე ტომი ელაგა.

- ვიწყებთ სამედიცინო ინსტიტუტის ყოფილ რექტორის მიმართ წაყენებულ ბრალდებათა განხილვას. - განაცხადა მოსამართლემ, - საბრალდებო დასკვნის წაკითხვამდე უნდა მოვისმინოთ საგნობრივი საექსპერტო კომისიების თავმჯდომარეების გამოსვლები, ტოვებენ ისინი ბალაში მათ მიერ გადამოწმებულ ნიშნებს თუ შეაქვთ რაიმე შესწორებანი აქ წარმოდგენილ დოკუმენტებში. დაპირებისამებრ პირველი სიტყვა მე მომეცა.

- ჩვეულებრივ უნაღლეს სასწავლებლებში წერითი მისაღები გამოცდები და აბიტურიენტთა წერითი ნამუშევრების გასწორება ტარდება ბალზე შემჯიდროებულ ვადებსა და დაძაბულ სიტუაციაში. ამიტომ წერითი ნამუშევრების გასწორების ინსტრუქცია საგანგებოდ ითვალისწინებს ნახევარი ქულით აპიტურიენტის სასარგებლოდ გადახრას, რაც მეტ-ნაკლებად გაწონასწორებულ მდგომარეობას უნდა ჰქმნიდეს. ჩვენს საგანში საექსპერტო კომისიას შექმნილი ჰქონდა მუშაობის ნორმალური პირობები. ამიტომ, შევეცადეთ ჩვენ მიერ გადამოწმებული ნაწერების ნიშნები შეგვეფასებინა რაც შეიძლება აბსოლუტური სიზუსტით. ყველა ამ ნიშანს ბალში ვტოვებთ და მათში რაიმე ცვლილების შეტანის არავითარი პრეტენზია არა გვაქვს. - განვუცხადე მოკლედ მოსამართლეს.

წამოდგა უცებ მარჯვენა მხრიდან სახელმწიფო ბრალმდებელი და რაღაც ვრცელი სიტყვა გამოუვიდა, რომელშიაც ჩემი კომისიის მუშაობის გაბიაბრუებაც გამოსჭვიოლა. იმ კაცის არც გვარი ვიცოდი, არც სახელი. მოსამართლეს მივმართე:

- გამაგებინეთ, რა კითხვას მისვამს ბრალმდებელია თუ პროკურორი.

- თქვენს სიტყვაში პასუხისგებაში მიცემული ყოფილ რექტორის რაღაც მხარდაჭერა ჩანს. ორიანი ნაწერი ხუთზე რომ ფასდებოდა და ხუთიანი ორზე, ამის შესახებ რატომ არაფერს ამბობთო. - ამიხსნა მოსამართლემ ბრალმდებლის მოთხოვნის აზრი.

- სამედიცინო ინსტიტუტის ყოფილ რექტორს დღეს პირველად ვხედავ ბრალდებულის სკამზე და არასოდეს არავითარი კონტაქტი არ მქონია მას-

თან. მე თქვენ ინფორმაცია მოგაწოდეთ წერითი გამოცდების პრაქტიკაში არსებულ სიტუაციებსა და, აქედან გამომდინარე, წერითი ნაშრომების გასწორების სახელმწიფო ინსტრუქციის ერთ დეტალზე. რაც შეეხება ორიანისა და ხუთიანის ურთიერთშეფარდებაში დაშვებულ უხეშ დარღვევებს, ასეთი ბორიტების ფაქტი ქართული ენისა და ლიტერატურის ჩვენ მიერ შემოწმებულ წერით ნამუშევრებში არ შეგვხვედრია, ბრალდებელმა კეთილი ინებოს და იმ საგნის საექსპერტო კომისიის თავმჯდომარეს მოთხოვოს პასუხი, სადაც ამას ადგილი ჰქონდა. - გაწვუმარტე მოსაწართლეს...

... ჩვენი კომისიის წყალობით განახევრებული სასჯელის მოხდის შემდეგ გავიდა რამდენიმე ხანი. უნივერსიტეტიდან გაძევებულმა ორივე მსჯავრდადებულმა, ცალ-ცალკე, სხვადასხვა დროს, ქართული ფილოლოგიის სამეცნიერო-მეთოდურ სექციას წარმოუდგინა თავიანთი ნაშრომები დამხმარე სახელმძღვანელოს გრიფის მისანიჭებლად. მათ პროტექტორებიც გამოუჩნდნენ. "საქართველო, ხომ იცი" - წამდაუწუმ მახსენებდნენ საქართველოს სახელს და ძმა-ბიჭობის "თეორიის" ნიუანსებში ჩემს გათვიცნობიერებას ცდილობდნენ.

გ.შალამბერიძის "მეტყველების კულტურის" თაობაზე უნივერსიტეტის ახალი ქართული ენის კათედრის მაშინდელმა ხელმძღვანელობამ გასაგები მიზეზით თავი შეიკავა დასკვნის წარმოდგენისაგან, ხოლო ა.ცანავას ნაშრომზე ფოლკლორის კათედრის გამგემ, ჩვენი სექციის წევრმა, პროფ. ზ.კიკნაძემ წერილობით გვაცნობა: "ა.ცანავას ნაშრომი "ქართული მითოლოგიის საკითხები" (გამოკვლევა და ტექსტები)... არ პასუხობს იმ პროგრამას, რომლის მიხედვით თსუ ფილოლოგიის და ისტორიის ფაკულტეტებზე იკითხება "ქართული მითოლოგიის" კურსი... ამის გამო ნაშრომს ვერ მიეცემა სათანადო გრიფი. თსუ ფოლკლორის კათედრას მომზადებული აქვს შესატყვისი დამხმარე სახელმძღვანელო-ქრესტომათიური, რომელიც უახლოეს ხანში გადაეცემა თსუ გამომცემლობას ჩვენი სექცი-

იდან სათანადო გრიფის მიღების საფუძველზე. 5.XI.1980 წელი". ამ მოტივით (ასეთი შემთხვევა სხვაც იყო) ორივეს უარი ეთქვა არა საერთოდ შრომის გამოცემაზე, არამედ გრიფზე, სტუდენტი ახალგაზრდობის აღსაზრდელად სავალდებულო დამხმარე სახელმძღვანელოდ დამტკიცებაზე.

და ორივე, მადლობის მაგიერ მაინც, გათამამებულნი პრესის ფურცლებზე მონოპოლიური მდგომარეობის დაკავებით (ერთი უწმინდური ქართული ენის სიწმინდეზე ქადაგებდა, მეორე - ქართულ მითოსში მორალურ სენტენციებზე), თავს მესხმოდა იმავე პრესის ფურცლებიდან გამოგონილი ბრალდებებით და აბსურდული პრეტენზიებით, ხოლო მათი "გულშემატკივრები" გულს იოხებდნენ, ახია მაგაზეო...

მსოფლიოში პირველი სოციალისტური ქვეყნის კრემლიდან უცნაურად დაწყებული ღუბადობის შეუქცევადი პროცესი რაც უფრო მასშტაბურ, გლობალურ სტადიაში შედიოდა, მით უფრო მწვავე ხასიათს იღებდა უნივერსიტეტში კვალიფიციური სპეციალისტის, კერძოთ, ქართული ენისა და ლიტერატურის მასწავლებლის მომზადების პრობლემა. განა მარტოოდენ უნივერსიტეტში? ცხადია, არა. მაგრამ მეცნიერების წმინდა ტაძრის საყრდენი ფუძის შერყევა გაორკეცებით ზრდიდა მეტასტაზების ფართოდ გავრცელების საფრთხეს. 1973 წლის ნოემბერში ქართული ლიტერატურის სასწავლო-მეთოდური საბჭოს ინიციატივით ჩატარდა რესპუბლიკური თათბირ-სემინარი საგანგებოდ უმაღლეს სკოლებში პედაგოგიური კადრების მომზადების, სახელმწიფო-საკვალიფიკაციო გამოცდების შედეგების საკითხებზე. სხვა მრავალთა შორის გამომზეურდა ასეთი ფაქტებიც:

მთელ რიგ უმაღლეს პედაგოგიურ სასწავლებლების დაუსწრებელი განყოფილების ქართული ენისა და ლიტერატურის ფაკულტეტებზე ზოგჯერ ქრთამით ეწყობოდნენ მეყასბეები, მექისეები და სხვა ამგვარი კატეგორიის ადამიანები. ისინი წლიდან წლამდე ქრთამით აბარებდნენ სასწავლო საგნებს, სახელმწიფო გამოცდებს და ამ გზით მიღებული დიპლომების საფუძველზე ქრთამითვე ინიშნებოდნენ სკოლების დირექტორებად,

მასწავლებლებად. სწავლების დასწრებული ფორმის წარჩინებულ კურსდამთავრებულებს კი ყოველმხრივ ეხშობოდათ გზა. პროფილით სამუშაო ადგილის დასაკავებლად.ზნეობრივი დაცემულობის ზღვარი ამაზე შორს სად უნდა წასულიყო!

ასეთ გარემოებათა შედეგად საშუალო სკოლიდან უმაღლესი სკოლა იღებდა დაბალი მომზადების კონტიგენტს, თავის მხრივ უმაღლესი სკოლიდან საშუალო სკოლას უბრუნდებოდა ასევე მოუმზადებელი კადრი და ამ ჯადოსნური წრის ტრიალში სწავლა-აღზრდის სახელმწიფოებრივი საქმე სიძნელეებს სიძნელეებზე აწყდებოდა. (ამის შესახებ პროფ. ი.ბოცვაძის თანაავტორობით თათბირ-სემინარის მოწვევამდე მოთხრობილი იყო ჩვენს წერილში "სტუდენტობიდან-მასწავლებლობამდე", რომელსაც რედაქციამ წარუმძღვარა რუბრიკა "პრობლემები, რომლებიც გვაღელვებენ", იხ.გაზეთი "კომუნისტი", 1973, № 132).

აი, ამ რესპუბლიკური თათბირ-სემინარის მხარდაჭერაზე, მის წინადადება-რეკომენდაციებზე დაყრდნობით, ქართული ენის სასწავლო-მეთოდური საბჭოს (თავმჯდომარე პროფ. დავით გეწაძე) აქტიური თანადგომით სამინისტროს წინაშე 1974 წლის მიწურულში წარვადგინე ვრცელი განმარტებითი ბარათი სახელმწიფო უნივერსიტეტის ფილოლოგიის ფაკულტეტზე ქართული ენისა და ლიტერატურის სწავლების მეთოდიკების გაერთიანებული კათედრის დაარსების შესახებ. პირველი, ვინც დადებითად გამოეხმაურა ამ იდეას, იყო უმაღლესი და საშუალო სპეციალური განათლების მინისტრი.

აკადემიკოსი <u>გიორგი ჯიბლაძე</u> (1913-1989) საქართველოს უმაღლესი და საშუალო სპეციალური განათლების ჯერ სახელმწიფო კომიტეტის თავმჯდომარედ 1963 წლის ნოემბრიდან დაინიშნა, ხოლო, კომიტეტის სამინისტროდ გადაკეთებისთანავე, 1964 წლიდან, მინისტრი გახდა. ამ თანამდებობაზე ის 1980 წლამდე მუშაობდა. აღრე 1953 წლიდან საქართველოს განათლების მინისტრი იყო. ბრივე ეს თანამდებობა, ისე როგორც

საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის ვიცეპრეზიდენტობა, რომლის მოვალეობას 1980 წლიდან უკანასკნელ დრომდე ასრულებდა, სავსებით მიესადაგებოდა მის ცენზს, პროფილს, ერუდიციას, მოქალაქეობრივ-ზნეობრივ თვისებებს და ღირსებებს. ასევე სავსებით ბუნებრივი და ლოგიკური იყო შრომითი საქმიანობის ადრეულ ეტაპზე სამეცნიერო-პედაგოგიურ და ლიტერატურულ მუშაობასთან უწყვეტ კავშირში ქუთაისის საქალაქო გაზეთის რედაქციის თანამშრომლიდან გაზეთ "კომუნისტის" პასუხისმგებელი რედაქტორის პირველი მოადგილის თანამდებობამდე განვლილი გზა.

მაგრამ გიორგი ჯიბლაძის ბიოგრაფიაში ფიგურირებდა პარტიული ფუნქციონერის არც ისე უბრალო, პირიქით - თვალსაჩინო ტიტულები. მათ ანაქრონიზმად ვერ ჩავთვლით. გარკვეული დროის მანძილზე იგი ხელმძღვანელობდა არა მხოლოდ თბილისის, მთლიანად საქართველოს პარტიული ორგანიზაციების იდეოლოგიურ ფრონტს. სწორედ აქ იწვნია თანამდებობრივი კიბის მაღალი საფეხურიდან - ცეკას მდივნობიდან ფეხის დაცდენის ერთგვარი "მარცხი", ყოფილი, ვითომდა, "მეგობრებისაგან" ზურგის შექცევის სიმწვავე და სიმწარე. ეს იყო 1962-1963 წლებში, როცა ბატონი გიორგი მანამდეც და შემდეგაც ახალი ქართული ლიტერატურის ისტორიის კათედრაზე შეთავსებით მომუშავე (კითხულობდა ფილოლოგებთან ლექციებს ლიტერატურის თეორიაში), უფრო მეტ დროს პოულობდა პირადი განცდების გამოსახატავად.

თუ იგი ამ მხრივ წინათ გარეგნულად თითქოს ჩაკეტილ, გულდახურულ, გალაღებულ და განებივრებულ პერსონად მოჩანდა, ახლა მისი ხასიათის ცვალებადობაში სკამის "ძლევამოსილების" დაკარგვით გამოწვეულ დიდ შინაგან წუხილს თუ დრტვინვას აშკარათ იგრძნობდით, თვალებიდან მისთვის რაღაც უჩვეულო, ფარული სევდის ნიშნებს ადვილად ამოიკითხავდით. ადამიანს გვერდში ამოდგომა და სულიერი გამხნევება შევირვებულ, ძნელად ასატან, შეუგუებელ მდგომარეობაში ვირდება.

ჟურნალ "მნათობის" 1963 წლის მე-6 ნომერში (გვ.112-115) გამოქვეყნდა ჩემი სტატია სათაურით - გიორგი ჯიბლაძის "კრიტიკული ეტი-

ულები". ცხადია, რედაქციაში მიტანიდან მის დაბეჭდვამდე საკმაო დრო გავიდა (მაშინ ჩემი დისერტაციის ოპონენტების გამოყოფის საკითხი საერთოდ არც კი იდგა). შუაღლედ პერიოდში გაზეთ "ლიტერატურული საქართველოს" ფურცლებზე გამომზეურდა საქართველოს მწერალთა კავშირის გამგეობის მისალოცი წერილი გიორგი ჯიბლაძის დაბადების ორმოცდაათი წლისთავის აღსანიშნავად. უკეთესი იყო იგი საერთოდ არ დაბეჭდილიყო.

ისედაც მცირე ზომის მილოცვაში მკაფიოდ ჩანდა იუბილარის დაუფასებლობა, მისდამი გულგრილი დამოკიდებულება. ჩემ წერილში მე შენიშვნების ფონზე საკმაო ეპიტეტებს ვიყენებდი მისი "კრიტიკული ეტიუდების" სამი ტომის განსახილველად და რაკი ვიცოდი იგი შეუსწორებლად ჩაშვებული იყო სტამბაში, გულდამშვიდებით მივაბიჯებდი უნივერსიტეტიდან ილია ჭავჭავაძის პროსპექტზე იმის ლრმა რწმენით, რომ მილოცვით განაწყენებულს ჟურნალის მეშვეობით ცოტა სიამოვნებას მაინც მივანიჭებდი.

მოულოდნელად ბატონი გიორგი მისი ბინის წინ, ტროტუარზე შემხვდა და ვერ ვიტყვი გულმოსულად-მეთქი, მაგრამ ძალზე განაწყენებულმა ნაღვლიანი სახით მკითხა:

- ნახე მილოცვა? შენც იმად მიბაძე?

ადგილზევე გავშეშდი, გავხევდი, ენა ჩამივარდა. შემატყო უეცარი მეტამორფოზა და პირველ ნათქვამს შერბილებული ტონით დაუმატა:

- გოგუცამ მომიტანა კორექტურული ჩასწორებები. ახლა უკვე ტირაჟი დაბეჭდილია. აღბად, მაღე გამოვა.

გოგუცა აგიაშვილი "მნათობის" უცვლელი თანამშრომელი და ბატონ გიორგის ოჯახის ახლობელი იყო. მაშასადამე, წყარო უტყუარი და შეუვალია. ვინ მოახდინა კორექტურული ჩასწორებანი? მე?! და ეს დაუდასტურა ქალბატონმა გოგუცამ ბატონ გიორგის? კიდევ უფრო ავენთე, ჩემთვის და თვით ბატონ გიორგისათვის დამახასიათებელი სიფიცხით, კიდევ უფრო მეტი აღგზნებით ხმა... მაგრამ ბატონმა გიორგიმ ამ დროს

ცრემლიანი თვალებით შემომხედა, მხარზე ხელი დამადო და ისევ ნაღვლიანად მითხრა:

- არ ინერვიულო. ჩასწორებანი რედაქტორის ხელითაა გაკეთებული. შენი ტექსტიდან ძვალია დარჩენილი, ხორცი კი ჩამოუშრია. მაგრამ შენ რა შუაში ხარ. პირიქით - შენი კარგი კალამი დაუვიწყარი და ძვირფასია ჩემთვის. მხოლოდ შენ აღმოჩნდი ერთადერთი, ყველასაგან განდგომის ფასს ხელი რომ გამოიწოდე. ახლა შენც გადაგემტერებიან.

- მაპატიეთ, ახლავე დავბრუნდები. - დავბოლე ეს სიტყვა, მოვტრიალდი, სწრაფად გავეშურე "მნათობის" რედაქციისკენ, რომელიც იმ ხანად გმირთა მოედანზე, თერთმეტსართულიანი სახლის მეორე სართულზე იყო მოთავსებული. ბედად რედაქტორი თავის კაბინეტში დამხვდა:

- ბატონო გრიგოლ, - მივმართე გრიგოლ აბაშიძეს, - პროტესტს ვაცხადებ ჩემ წერილში ჩემთან შეუთანხმებლად შესწორებების შეტანის გამო. უარს ვაცხადებ წერილის ავტორობაზე და ამას გაზეთში გამოვაქვეყნებ. ბატონმა გრიგოლმა შეშფოთება, გაბრაზება და ტკბილი სიტყვებით დაშოშვიდა:

- გიორგის მე ავუხსნი ყველაფერს. შენც ხომ უნდა იცოდე, მილოცვის ტონი ოფიციოზის ტონია. მე ვალდებული ვიყავი გამეთვალისწინებინა ზემო ინსტანციის ხაზი და მიმართულება. ეს წესი თვითონ ბატონმა გიორგიმ კარგად იცის. ამიტომ არ არის საჭირო საკითხის გართულება.

ებრუნდებოდი რეჟაქციიდან და ტოტალიტარიზმის გამოვლინების უხეშ ფაქტთან პირისპირ შეხვედრაზე, კონიუნქტურის უხილავ "მექანიზმზე" ვფიქრობდი. ვფიქრობდი პარტიული ფუნქციონერის თანამდებობრივ ბედსა და ხვედრზე, [illegible]საბოლოოდ ერთბამად რომ იცილებდნენ, იშორებდნენ და თავისთავის ანაბარად მარტოობის ნაჭუჭში აგდებდნენ. (ასე ადრეულ ხანებში ხდებოდა. მერე და მერე ერთგან რომ "მოაბალახებდნენ", მეორე უფრო დიდ "საბალახოში" გადაჰყავდათ). ვფიქრობდი მმაზეც, თუ

ბუნებისგან ტალანტით, შრომისმოყვარეობით ესოდენ უხვად დაჯილდოებულ გიორგი ჯიბლაძეს, სიღარიბესა და ნახევრად ობლობაში გაზრდილს, რისთვის სჭირდებოდა მძიმე ჯვრის მსგავსად პარტიული იერარქიის უმძიმესი ხამუტის ტარება! ნუთუ ამის გარეშე იგი ვერ გახდებოდა ორგზის აკადემიკოსი? ნუთუ მართლა, ერთი ნაცნობი პოეტის ნათქვამისა არ იყოს, რუსთაველიც რომ წამოდგეს, თანამდებობის გარეშე არარაობად იქცევა?

უფრო რთულ გამოცანას ჩემთვის წარმოადგენდა იმ საიდუმლოს ამოხსნა, თუ როგორ ახერხებდა გ.ჯიბლაძე მთელი დღე ჩინოვნიკური საქმეებით დაკავებული, გადაქანცული და გადაღლილი ამოდენა შრომების, წიგნების, სტატიების, წერილების შექმნას და გამოქვეყნებას, როგორ უძლებდა ორგანიზმი საწერ მაგიდასთან უძილო ღამეების განუწყვეტლივ შთანთქმას, ან რკინის რა ჯანმრთელობას შეეძლო დღე-ღამის ასე გასწორება დაძაბულ გონებრივ შრომაში! ამ გზით იგი მუდამ იხვევდა სახელს, იძენდა თაყვანისმცემლებს და ამავე დროს იზრდიდა მოშურნეთა რიგებს ყველაზე ახლო მდგომ კოლეგათა შორის.

როგორც ლიტერატურის კრიტიკოსი, წერის მანერით, სტილით, ინტუიციით, მრავალფეროვნებით და მაღალფარდოვნებით გ.ჯიბლაძე ერთი შეხედვით თითქოს ბელინსკის მიმდევრის, მიმბაძველის შთაბეჭდილებას სტოვებდა მხოლოდ იმ განსხვავებით, რომ თუ ბელინსკის რუსულ ლიტერატურაში წილად ხვდა დასავლეთ ევროპიდან მოწინავე რევოლუციურ-დემოკრატიული ესთეტიზმის შემოტანა და დამკვიდრება, ქართულ ლიტერატურულ კრიტიკაში იგი მოგვევლინა მის ესთეტიკურ შეხედულებათა ერთერთ ყველაზე თანმიმდევრულ პოპულარიზატორად, მისებრ რაოდენობრივ სიუხვეს გამოდევნებულ, მისებრ ლიტერატურისადმი ტრფიალებაში სულიერად ამაღლებულ ისეთ რაინდად, რომელიც ქვეცნობიერად ყოველთვის ვერ ახერხებდა თავისი ფიქრი და აზრი მოემწყვდია თვითგანსჯის, თვითკონტროლის "ხაფანგში". ამის დამადასტურებელია "კრიტიკული ეტიუდების"

რვა ტომი და სამოცდაბახიანი მონოგრაფია "ილია ჭავჭავაძე".

მომხიბვლელი იყო გიორგი ჯიბლაძე, როგორც ორატორი არა ორატორული ხელოვნების კლასიკური გაგებით, არამედ ზეპირი მეტყველების მაღალი კულტურის თავისებური გამოვლენით. მისი წარმატების მთავარი ჯაღო ამ მხრივ მის ნიჭიერებაში, მისი მეხსიერების ძალოვნებასა და ულალატობაში იყო ჩაქსოვილ-ჩაბუდებული. მის მოხსენებას, გამოსვლას, ლექციას, ლაპარაკს ხშირად ადარებდნენ სიტყვების ნიაღვარს, ჩანჩქერს, ვულკანურ ამოფრქვევას და ამაში უეჭველად იყო სიმართლის გარკვეული ელემენტები. არასოდეს არაფერი ეჭირა ხელში და მაინც ზეპირად შეეძლო ციტირება ვინგინდა ფილოსოფოსის თუ ესთეტიკოსის, მწერლის თუ პედაგოგიკის კლასიკოსის აზრებისა.

გიორგი ჯიბლაძე პედაგოგიკურ მეცნიერებათა ყოფილი საკავშირო აკადემიის ნამდვილი წევრი მინისტრობის თანამდებობით გახდა, ისე რომ არასოდეს უმუშავნია სკოლის პედაგოგად, მაგრამ სულ მაღე მან ამ დარგის პროფილით იმდენი წიგნები და სტატიები დაახვავა, ისე ღრმად შეიჭრა მის სპეციფიკურ "სივრცეში", უკან მოიტოვა თვით პრეზიდენტის ტიტულოვანი ე.წ. სწავლულები. რომ არაფერი ვთქვათ იან ამოს კომენსკის პედაგოგიკურ ფილოსოფიაზე, ესთეტიკური აღზრდის პრინციპებზე, პედაგოგიკისა და მეთოდიკის ზოგად საკითხებზე დაწერილი მისი შრომების შესახებ, არ შეიძლება გაოცებას არ იწვევდეს მიგნება და უმაღლესი სკოლის პედაგოგიკის ახალ მეცნიერულ დარგად ჩამოყალიბების ცდა, რომელზედაც მანამდე მსჯელობაც კი არ ჰქონიათ (იხ. წერილების სერია სათაურით "უმაღლესი სკოლის პედაგოგიკა როგორც მეცნიერება", გაზეთი "კომუნისტი", 1972, № 127, 129). სიახლის გრძნობის ნიჭი ძვირფასი და დიდად დასაფასებელი ნიჭია ადამიანისათვის ყველა დროსა და ეპოქაში. უპირველესად ასეთი ნიჭი ამკობდა გ.ჯიბლაძის პიროვნებას.

... საკითხის დასმიდან მისი აპრობირების, აწონ-დაწონვის შემ-

დეგ. ქართული ლიტერატურის სასწავლო-მეთოდური საბჭოს მიერ წინასწარ შემუშავებული და მოწონებული პროექტის საფუძველზე უმაღლესი და საშუალო სპეციალური განათლების სამინისტროს კოლეგიამ 1976 წლის 25 ნოემბერს მიიღო დადგენილება (№ 3-113) სახელმწიფო უნივერსიტეტისა და პედაგოგიურ ინსტიტუტებში საგანგებოდ ქართული ენისა და ლიტერატურის მასწავლებლთა მომზადების გაუმჯობესების ღონისძიებათა თაობაზე. მის ერთ-ერთ პუნქტად გამოყოფილი იყო უნივერსიტეტის ფილოლოგიის ფაკულტეტზე ქართული ენისა და ლიტერატურის სწავლების მეთოდიკების გაერთიანებული კათედრის ჩამოყალიბება კონკრეტული ამოცანების განსაზღვრით. კოლეგიის დადგენილება განხილულ იქნა უმაღლესი პედაგოგიური სასწავლებლებისა და უნივერსიტეტის სამეცნიერო საბჭოების სხდომებზე, კერძოთ, ფილოლოგიის ფაკულტეტის სამეცნიერო საბჭომ მხარი დაუჭირა დადგენილების მოთხოვნას და რექტორატს წარუდგინა თავისი თანხმობა კათედრის დაარსების შესახებ.

მიუხედავად ამისა, უნივერსიტეტის რექტორატი აგვიანურებდა ბრძანების დაწერას. განსაკუთრებით წინ აღუდგა მას პროორექტორი სასწავლო ნაწილში დოც. გ.ჭილაშვილი. იგი პედანტური მიდგომით უნივერსიტეტს ძველებურად კვლავ სამეცნიერო კადრების აღზრდის უმაღლესი რანგის სასწავლო დაწესებულებად მიიჩნევდა და არ უწევდა ანგარიშს იმ რეალურ სინამდვილეს, რომელმაც აღძრული საკითხიდან რამდენიმე წლის შემდეგ საუნივერსიტეტო განათლებით პედაგოგების მოამზადება მთელ მაშინდელ გაერთიანებულ ქვეყანაში სავალდებულო მოთხოვნად აქცია.

დაიწყო მანევრირების, კონსულტაციების შემუშავების, ბარიერების შექმნის რთული პროცესი. საქმე იქამდე მივიდა, გამოიყენეს აკაკი შანიძის ავტორიტეტი და დააწერინეს რექტორის სახელზე კათედრის დაარსების საწინააღმდეგო ბარათი. ყოველივე ამან ერთ წელიწადზე მეტი დრო წაიღო. სამინისტროს უმაღლესი სკოლების სამმართველო,

პირადად მისი უფროსი ვლ.ჩაკვეტაძე დაჟინებით მოითხოვდა კოლეგიის დადგენილების განხორციელებას. ბოლოს, 1977 წლის 17 ოქტომბერს, დაიწერა რექტორატის ბრძანება № 199, რომლის საკონსტატაციო ნაწილში ნათქვამი იყო: "მშობლიური ენისა და ლიტერატურის მასწავლებელთა მაღალკვალიფიციური კადრების მომზადებისა და რესპუბლიკის პედაგოგიური ინსტიტუტებისათვის ამ მხრივ სათრიენტაციო ცენტრის შექმნის მიზნით ჩამოყალიბდეს ქართული ენისა და ლიტერატურის მეთოდიკების გაერთიანებული კათედრა".

1978 წლის 15 მაისს დაინიშნა უნივერსიტეტის დიდი სამეცნიერო საბჭოს სხდომა, რომლის დღის წესრიგში კათედრის გამგის ვაკანტური ადგილის (სავარაუდო თქმა) დასაკავებლად კენჭისყრის სიაში შეტანილი იყო ორი კანდიდატი. ერთი - უნივერსიტეტელი, კათედრის დაარსების ინიციატორი, მეორე - გარედან. ორივეს წინასწარ ჩატარებული ჰქონდა საცდელი ლექციები, ორივეს საკითხი განხილული იყო რექტორატის საკონკურსო კომისიის სხდომაზე. წინადღით, კვირას, ბინაზე დამირეკა საბჭოს წევრმა, ირანული ფილოლოგიის კათედრის გამგემ, საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის წევრ-კორესპონდენტმა, პროფესორმა დავით კობიძემ და ერთგვარი საყვედურის სახით მითხრა:

- ახლა მეოთხე კაცი გავაგდე ბინიდან შენი მოწინააღმდეგე კანდიდატის მხარდამჭერის მოხოვნელი. დააქვთ შენი ავტორიტეტის მაკომპრომიტირებელი რაღაც ქაღალდები. შენ რას აკეთებ, საზოგადოდ წევრია საბჭოში და ყველა ხომ ჩემსავით არ გიცნობს. მიდექ-მოდექი, გადარეკე, იმოქმედე.

- ბატონო დავით, - ვუპასუხე სრულიად დამშვიდებით. - მადლობელი ვარ ყურადღებისათვის. მე ჩემი მოვალეობა მოვიხადე, ხუთი წელი შევალე ყველა ინსტანციასა და დონეზე საკითხის დასმას, დასაბუთებას და გადაწყვეტილების მიღებას. ხვალ წარვდგები იქვეს წინაშე, მე ისევ კათედრის შექმნის აუცილებლობის არგუმენტაციით. თუ საბჭოს

უმრავლესობას იმის უნარი არ აღმოაჩნდება, ვაარჩიოს თეორი და შავი, იმ საბჭოს შემადგენლობაში არც შესვლას ვისურვებდი. მე არავის შევაწუხებ ხვეწნით და მუდარით. თქვენ რომ მე ეს გაკადროთ, ამით, ეფიქრობ, შეურაცხყოფას მიგაყენებთ.

– მე, რა თქმა უნდა, ასედაც მივიღებდი შენს ლოვნას, მაგრამ სხვები მყავს მხედველობაში.

– იმ სხვების სინდისზე იყოს საკუთარ ეროვნული საქმის დაუფასებლობა და გარედან მოსული კანდიდატისადმი მხარდაჭერა. იმ გარედან მოსულს ხომ ახალი შტატი და ახალი საათობრივი დატვირთვა სჭირდება! ამაზე არ უნდა ფიქრობდნენ?...

... უნივერსიტეტის დიდ სამეცნიერო საბჭოს აკადემიკოსი გიორგი ჯიბლაძე არასოდეს დასწრებია, როგორც მინასწრი. დანიშნულ დღეს თერმეტ საათზე პირველი კურსის 93-ე აუდიტორიაში ყველასათვის მოულოდნელად იგი პირველი გამოვიდა საბჭოს წინაშე სიტყვით კათედრის დაარსების მნიშვნელობაზე, მის ფუნქციებსა და რიგზე. – ორი კანდიდატიდან თქვენი ნებაა, ვინც აქვეს მოგაჩვენოთ ფრსად, ის აირჩიეთ. – გაანაცხადა სიტყვის დასასრულს და ამით დადგა სრული ნეიტრალიტეტის სტატუსი.

საკონკურსო კომისიის თავმჯდომარის, პროფესორ გ.ფილაშვილის ინფორმაციის შემდეგ საბჭომ მოისმინა ჩვენი ხუთწუთიანი გამოსვლა. ერთი სიტყვა არ დაიცდენია ჩემს არც ნაშრომებზე და არც კათედრის დაარსებისათვის გაწეულ მოძღვანცველ მუშაობაზე. ყველაფერაკე მხოლოდ კათედრის კონკრეტულ მიზნებსა და პერსპექტივებზე. შეკითხვით მომმართა საბჭოს წევრმა, ზოგადი მათემატიკის კათედრის გამგემ, პროფ. კ.ზერაგიამ – რა კავშირი გაქვთ თქვენს მეცნიერული შრომებით კათედრის პროფილთან?

– ამ კითხვაზე, წესისა და წარდგენილი მასალების მიხედვით, საკონკურსო კომისიის თავმჯდომარეს უნდა მოეხსენებინა თქვენთვის, – ვუპასუხე შემკითხველს, – მაგრამ რაკი გამორჩა თუ განზრახ გამოტო-

ვა, შემიძლია გაჩვენოთ. და იქვე საბჭოს წევრებისათვის თვალსაჩინოდ გამოჩნდა სამი წიგნი - მეთოდიკის სახელმძღვანელოს მეოთხე გამოცემა და ორი მეთოდიკური მონოგრაფია. ამით დავტოვე საბჭოს სხდომა. ღლის ბოლოს ტელეფონით მილოცავდნენ გამარჯვებას. მაგრამ იგი მარტო მე არ მეკუთვნოდა. ეს იყო კათედრის დაარსების იდეისადმი მხურვალე მხარდაჭერისათვის მინისტრის გამარჯვებაც, მაშასადამე, მისდამი მილოცვის გამოხატულებაც.

... 1989 წლის 4 სექტემბერს პროფ. ირ.მაჩაიძესთან და პროფ. მიხ.შენგელიასთან ერთად ბატონი გიორგი უკანასკნელად ვნახე რესპუბლიკურ პირველ საავადმყოფოში. იგი იწვა პირველ სართულზე, სრულიად შეუფერებელ ადგილას, მაგრამ დიაგნოსტიკით განკუთვნილ სარეანიმაციო განყოფილებაში. მუდამ მოუსვენარს და მბორგავს მოძრაობის ძალა და უნარი უკვე აღარ ჰქონდა. თირკმელების გადაგვარებით სხეულში აზოტის დაგროვებას სწრაფად ჩაექრო სიცოცხლის ის ელვარე ნიშნები, რითაც ხასიათდებოდა მისი შთაგონებებით, მუდმივი შრომა-საქმიანობით და ტკივილიანი მწუხარებით აღსავსე ლრმაშინაარსიანი ცხოვრება.

ტკივილიანი მწუხარება დაკავშირებული იყო თბილისის ზღვაზე შვილიშვილის - მისი სულიერი სიცოცხლის გამგრძელებლის - უნივერსი ახალგაზრდა გიორგის ტრაგიკულ სიკვდილთან. 28 სექტემბერს ვაკის სასაფლაოს კარიბჭესთან, მის გვერდით, სამუდამოდ დაიდო ბინა ბაბუა გიორგი ჯიბლაძემ, რომელმაც კომუნისტურ ეპოქაში სამსახურის ყველა კარიერის საფეხურებზე ბოლომდე უმწიკვლოდ შეინარჩუნა უანგარო მეცნიერისა და საზოგადო მოღვაწის, კეთილშობილებით შემოსილი ადამიანის სახელი.

აკადემიკოს ილია ვეკუას შემცვლელის როლში პროფესორ <u>დავით ჩხიკვიშვილის</u> (1973-1980) უნივერსიტეტის რექტორად დანიშვნის დღეებში ხმა დაირხა - აკაკი შანიძე თავისი ბინის მეოთხე სართულის აივნიდან გადმოვარდნას აპირებდაო. ყოველ შემთხვევაში, ყოფილი პუშკინის სახელობის სახელმწიფო პედაგოგიური ინსტიტუტის რექტორობის ბოლო წლებში

მას სახელი განსაკუთრებით მას შემდეგ შეელახა, რაც სამინისტროს კოლეგიაზე სამეურნეო დარგში მისი პრორექტორის საქმიანობის საკითხი იხილებოდა. ამ ამბების ფონზე, ბუნებრივია, გარედან ახალი რექტორის მოყვანას, უნივერსიტეტში მაინც და მაინც ერთსულოვანი დადებითი რეაქცია არ მოჰყოლია. და ამის მთავარი საფუძველი იმაში იყო, რომ იგი ნამდვილ მეცნიერად არ მიაჩნდათ.

მაგრამ პროფ. დ.ჩხიკვიშვილს ჰქონდა პრიმატის მიმნიშვნელი ნიშან-თვისებები. ომში მფრინავად ნამყოფის ორგანიზაციული მუშაობის დაგროვილი გამოცდილება საკმაო "წონადობით" განირჩეოდა. რაიკომის მდივნობიდან, ცეკას აპარატამდე, იქიდან - კულტურის მინისტრობამდე და ინსტიტუტის რექტორობამდე განვლილი ცხოვრებისეული გზის ანარეკლები საანკეტოდ მას იმ დროისათვის შესაფერის ბიოგრაფიას უქმნიდა. სწორედ ამ ბიოგრაფიის ლოგიკურ შედეგად უნდა იქნეს მიჩნეული უნივერსიტეტის რექტორობის ~~ორი~~ ორი წლის პერიოდში მის მიერ გატარებულ ლონისძიებათა შორის ორი ძირითადი ასპექტი - კომუნისტური აღზრდის ვითომდა სამეცნიერო-კვლევითი ლაბორატორიის შექმნა (პარტისტორიის ორი დიდი კათედრის არსებობის პარალელურად) და პირველი კორპუსის შენობის რეკონსტრუქციის დაწყება (კლუბის გადაკეთება-გაფართოება, დერეფანში ტიხარების მოხსნა), რაც შემდგომ პერმანენტულად გრძელდებოდა. ამიტომ მოსვლისთანავე მას დავით სტროიტელი - დავით აღმშენებელი შეარქვეს.

1977 წლის 17 ოქტომბერს ხელმოწერილი გრძანების განხორციელების რამდენიმე თვიან შუალედში რექტორი ჩემდამი ლოიალობას იჩენდა, ხოლო პრორექტორ გ.ვილაშვილის მეშვეობით ცდილობდა მის რაც შეიძლება კვლავ დამუხრუჭებას, რათა გამოეძებნათ "ძმაკაცური" კანდიდატურა კათედრის გამგის თანამდებობის დასაკავებლად. ამ მიმართულებით აქტიურ მუშაობას ეწეოდა მეორე პრორექტორი სამეცნიერო ნაწილში პროფ. ს.ჯორბენაძე. მან შეძლო გადმოებირებინა პროფ. ვ.მახარაძე

დ.ჩხიკვიშვილის რექტორობის დროინდელი ინსტიტუტიდან. მაგრამ ვ.მაჭარაძეს ახსოვდა ჩემი მხარდაჭერა როგორც საკანდიდატო, ისე სადოქტორო დისერტაციის დაცვის დროს. იგი ადრე პრესაში გამოსვლით იძულებული იყო ელიარებინა ჩემი მეცნიერული შრომების წვლილი მის საკვალიფიკაციო წინსვლაში.

და მაინც, დაპირებებით მოხიბლულმა, როგორც ზემოთ ავღნიშნე, მოინდომა გაწყობილ სუფრაზე "დარღიმანდული" თამადობა. მისი საცდელსაჩვენებელი ლექცია დაბალი ნიშნით იყო შეფასებული. საკონკურსო კომისიამ სცადა სამეცნიერო საბჭოს სხდომაზე ამ ფაქტის მიჩქმალვა. მაგრამ, როგორც მერე გავიგე, თვით კომისიის წევრმა, სოციოლოგიური კვლევის კათედრის გამგემ, პროფ. ვ.ქვაჩახიამ საბჭოს წევრებს გააცნო ფურცე საქმის ნამდვილი ვითარება. აშკარა გახდა რექტორატის მხრივ მიკერძოების გამოვლინება, რომელსაც მოყვა უარყოფითი რეაგირება მაგი კანდიდატის სასარგებლოდ. ასე ჩაიშალა მზაკვრული გეგმა-ვარაუდი. ნახევარი წლის შემდეგ ვ.მაჭარაძე გარდაიცვალა. იგი გადაყვა ამ მზაკვრობას. მე კი ჩემი მოქალაქეობრივი ვალი მოვიხადე მისი ცხედრის წინაშე წუთიერი დუმილით.

ეს ამ გაფერმკრთალებულ ისტორიაში რექტორ დ.ჩხიკვიშვილს გარეგნულად თითქოს უწყინარი, უვნებელი პოზიცია ეჭირა, მისი ზინაგანი არსი ჯერ არჩევნებამდე თვით აკაკი შანიძემ გახსნა, როცა გაიგო კათედრის დაარსების ბრძანებას რექტორმა ხელი მოაწერინა. - მე რას მოხვდა საწინააღმდეგო მოსაზრების წარდგენას, თუ თვითონ მოშხრე იყო. - ეთქვა მისი კათედრის ახლობელი წევრისათვის, ფიზ. ლ.კაკაბისთვის. არჩევნების დამთავრების შემდეგ კი, ჯერ კიდევ კათედრის მუშაობის დაწყებამდე, 1978 წლის 20 მაისის ბრძანებით მან მისი "ასავეთქებელი" მტერი "ყუმბარა" ჩაბიდა.

ამ ბრძანებით კათედრის ასისტენტის 0,5 განაკვეთზე ინიშნებოდა ჟურნალისტიკის ფაკულტეტიდან ერთი მანდილსანი, რომელსაც დამთავრე-

ბული ჰქონდა უცხო ენათა პედაგოგიური ინსტიტუტი, ხოლო კანდიდატის სამეცნიერო ხარისხი მოპოვებული ჰქონდა ჟურნალისტიკის სპეციალობით. ბრძანების ქვემოთ იურიდიულ საფუძვლად მითითებული იყო კათედრის გამგის (ე.ი.ჩემი) შუამდგომლობა.

– თქვენ მე პირველად გხედავთ, არავითარი შუამდგომლობა არ აღ-მიძრავს, რაღაც გაუგებრობაა და გავარკვევ-მეთქი, თავაზიანად რომ მოვახსენე ბრძანების მომტანს, მისგან ჯიქური პასუხი მივიღე.

– თქვენ რექტორის ბრძანებას არ ასრულებთ?

– თუ უკანონოა, არა. – ვუპასუხე მეც. და აქედან დაიწყო.

– ბატონო დავით, რაღაც გაუგებრობაა ამ ბრძანებაში. ჟურნალისტი-კის ისტორიის და თეორიის კათედრის გამგეს, პროფ. დავით გამეზარდა-შვილს, მავდროულად ჟურნალისტიკის ფაკულტეტის დეკანს, თუ ვინმეს მო-ცილება უნდა, ჩემი ახლადდაარსებული კათედრა სანაგვე გოდორი არ გახ-ლავთ. აქ მხოლოდ კათედრის პროფილით და სპეციალობით უნდა მოხდეს ახ-ლის მიღება. გთხოვთ უკან დაიბრუნოთ ბრძანება და სათანადო რეაგირე-ბა გაუკეთოთ დავით გამეზარდაშვილის მიერ თქვენთვის შემოპარულ...

– ვიცი, – შემაწყვეტინა სიტყვა რექტორმა და მშვიდად მითხრა, – მისი კათედრის შუამდგომლობით შენს კათედრაზე პიროვნების დანიშვნა არ შეიძლება შენთან წინასწარი შეთანხმების გარეშე. ცოტა ხანს მაცა-ლე, ასე ორი-სამი კვირა, აპა, ერთი თვე, უეჭველად მოგაცილებ...

... გურამ ვილაშვილმა კათედრას გამოუყო მეორე კორპუსის მეოთხე სართულზე რადიოტექნიკის კათედრის სამფლობელოში რვამეტრიანი ოთახი – დროებით შესახლებით იქ და მერე ვნახოთო. ეს დასჯას უფრო ჰგავდა, ვიღრე მხარში ამოდგომას, მაგრამ ამ შემთხვევაში მთავარი ისაა, რომ პრორექტორის დროებითობა თერთმეტ წელიწადს გაგრძელდა, ხოლო რექტორის მოცემული პირობიდან ერთი თვე – ერთი წელიწადი. მთელმა უნივერსიტეტ-მა გაიგო იმ მანდილსნის მიერ ჩემი აწიოკების, ღანძღვისა და გინე-ბის ამბავი. საქართველოს ისტორიის კათედრის გამგე, პროფესორი ივანე

სურგულაძე ზოგჯერ მაფრთხილებდა, რექტორი რექტორია, ბრძანებას უკან არ წაიღებსო.

და მართლაც, ზუსტად ერთი წლის თავზე, კანცელარიიდან გადმოგვცეს რექტორის 1979 წლის № 3/191 ბრძანება, რომლის ტექსტის გაცნობა ნათელყოფს ფასადის მიღმა საუნივერსიტეტო ცხოვრების მაშინდელ პანორამაზე გაჩენილ მახინჯ კერებს შორის ასევე "ზვრილმან" ლაქასაც: "ქართული ენისა და ლიტერატურის მეთოდიკების გაერთიანებულ კათედრაზე 1978 წლის 20 მაისის ბრძანებით ასისტენტ 0,5 განაკვეთზე მაირიცხა ფილოლოგიურ მეცნიერებათა კანდიდატი ლ.ფერაძე. კათედრის გამგემ, პროფ. ა.ფოფურიამ დღემდე არ იხრუნა ასისტ.ლ.ფერაძის დატვირთვა იმ დრის, როცა ფილოლოგიურ მეცნიერებათა კანდიდატს ი. ქაფიაშვილს, რომელიც კათედრაზე მუშაობს დაბორანტის თანამდებობაზე, მისცა სრული დატვირთვა. ეს არის შრომის კანონმდებლობის უხეში დარღვევა". აქედან გამომდინარე, ბრძანებაში სამპუნქტიანი განკარგულებით მევალებოდა შრომის კანონმდებლობის დაცვა-გატარება. დიახ, დაცვა და გატარება.

სულ მალე ამ ბრძანების მიღებიდან ქალბატონი ლ.ფერაძე უმტკივნეულოდ დაუბრუნდა თავისი პროფილით ჟურნალისტიკის კათედრას, თავის სპეციალობას (რამდენიმე ხნის შემდეგ მან მადლობა გადამიხადა ჩემი შეურიგებელი პოზიციისათვის), ხოლო დაბორანტ ი.ქაფიაშვილს შეუნარჩუნდა თავისი სრული დატვირთვა, გამოეყო ჯერ ასისტენტის, მერე დოცენტის სრული განაკვეთი და ამჟამადაც განაგრძობს მუშაობას იმავე კათედრაზე.

ბუნებრივად დაიბადება კითხვა - რა გავლენა მოახდინა, თუ შეიძლება ასე ითქვას, ამ "ინციდენტმა" პროფ. ლ.ჩხიკვიშვილთან, როგორც რექტორთან და შემდგომ მინისტრთან ჩვენს პირად ურთიერთობებზე? აკი გავრცელებულია აზრი თითქოს ჩვენ ყველა, ძველი თაობის წარმომადგენლები, მონური მორჩილების შიშით ადმინისტრაციის ბრძანების

მხოლოდ ყრუდ შემსრულებლები ვიყავით და არა ადამიანები, რომლებთაც შეეძლოთ დაეცვათ თავიანთი ღირსება კანონიერების ფარგლებში. რომ ეს ყოველთვის ასე არ იყო, ამას ჩვენი მაგალითი ცხადყოფს. აბსოლუტურად არაფერი არათუ არ შეცვლილა, პირიქით - უფრო თბილი, კეთილი ურთიერთ დამოკიდებულება გვქონდა, ვიდრე უსიამოვნო შემთხვევამდე. დამადასტურებელი ფაქტი?

1986 წლის 6 ივნისს ფილოლოგიის ფაკულტეტის სამეცნიერო საბჭოს ლია სხდომაზე სიტყვით გამოვიდა სამინისტროს სახელმძღვანელოების განყოფილების უფროსი, ბატონი გივი მელიქიშვილი, რომელმაც დამსწრე საზოგადოებას აუწყა: "ვასრულებ მინისტრის დავალებას და წაგიკითხავთ მის ბრძანებას № კ-57. თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ქართული ენის და ლიტერატურის სწავლების მეთოდიკების გაერთიანებული კათედრის გამგის, საქართველოს სსრ მეცნიერების დამსახურებული მოღვაწის, ფილოლოგიურ მეცნიერებათა დოქტორის, ქართული ლიტერატურის სწავლების მეთოდიკის მეცნიერული კურსის ფუძემდებლის, საქართველოს სსრ უმაღლესი და საშუალო სპეციალური განათლების სამინისტროს სარედაქციო-საგამომცემლო საბჭოს ქართული ფილოლოგიის სამეცნიერო-მეთოდური სექციის თავმჯდომარის, სამინისტროს რესპუბლიკური პრემიის ლაურეატის, სამამულო ომისა და შრომის ვეტერანის, პროფესორ აკაკი სარდიონის ძე თოფურიას დაბადების 70 და სამეცნიერო-პედაგოგიური და ლიტერატურულ-საზოგადოებრივი მოღვაწეობის 50 წლისთავთან დაკავშირებით ვბრძანებ: 1. დაჯილდოვდეს პროფესორი აკაკი სარდიონის ძე თოფურია საქართველოს სსრ უმაღლესი და საშუალო სპეციალური განათლების სამინისტროს სიგელით. მინისტრი, საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის წევრ-კორესპონდენტი, პროფესორი დ. ჩხიკვიშვილი".

ყოველივე ზემოთ თქმული იმისათვის მოვიტანე, რომ მეგრძნობინებინა თქვენთვის ცხოვრება საერთოდ იავარდით როდია მოფენილი. კათედ-

რის პირველი ნაბიჯები, მისი ისტორია იწყებოდა წინააღმდეგობებით, ხელშეშლით, მაგრამ ამავე დროს სიმართლის ინტერესებისათვის შეუპოვ-ობით და საქმის კეთების წყურვილით. ეს განწყობილება და პათოსი სრულადაა გამოხატული გაზეთ "ახალგაზრდა კომუნისტის" 1978 წლის 4 ივლისის ნომერში (№78) გამოქვეყნებულ გაზეთის კორესპონდენტთან მიცემულ ინტერვიუში სათაურით: "ახალი კათედრა. ახალი პერსპექტივები. სტუდენტთა სპეციალიზაციისა და პედაგოგიზაციის ახალი კერა უნივერსიტეტში". მასში ნათქვამი იყო:

" თუ მშობლიური ენა და ლიტერატურა ეროვნულობის ბურჯი და საძირკველია, უნდა შევთანხმდეთ და ვიწამოთ, რომ ამ საგნის მასწავლებლები რესპუბლიკის სკოლების დედაბოძია, პირველის უკვდავება, სიმტკიცე და გამძლეობა ბევრად არის დამოკიდებული მეორის მიერ ერის წინაშე თავისი მოვალეობისა და პასუხისმგებლობის ღრმად შეგნებაზე, მის სიყვარულზე საგნისადმი, ცოდნაზე, სწავლების პროცესში ამ ცოდნის გამოყენების ფორმებსა და საშუალებებზე".

თუ რა მუშაობა გასწია კათედრამ დასახული ეროვნული მიზნების განხორციელების მიმართულებით, დაარსებიდან 1989 წლამდე, ამის შესახებ საკმაოდ არის მოთხრობილი პრესაში გამოქვეყნებულ მასალებში და აქ თავს არ შეგაწყენთ (იხ."კათედრის პირველი ნაბიჯები", "ახალგაზრდა კომუნისტი", 1984,№5, "შედეგები და პრობლემები", "სახალხო განათლება", 1988,№41, ბ.მიშველაძე "მსჯელობენ მომავალი პედაგოგები", "სახალხო განათლება", 1988,№100, კრებული "ქართული ენისა და ლიტერატურის სწავლების საკითხები", თსუ გამოცემა, 1987,გვ.154-170 და სხვ.). მხოლოდ აუცილებელია მოკლედ გავიხსენო ერთი მტკივნეული ეპიზოდი.

კათედრის დაარსებისთანავე ჩემი უპირველესი მიზანი იყო ასპირანტის ადგილის გამოყოფისათვის ზრუნვა. მეცნიერებისა და ტექნიკის სახელმწიფო კომიტეტში ძველი ნაცნობი მყავდა. იქიდან დავიწყე ნია-

დაგის მოსინჯვა.

- ვისთვის გინდა ასპირანტის ადგილი? - მკითხა მოულოდნელად.

- ვისთვის თუ რისთვის. - შევაგებე უნებურად.

- უნდა ვიცოდეთ, სახელდობრ ვისთვის. - მომიგო იმანაც.

- წინდაწინ საიდან უნდა ვიცოდე ახალდაარსებულ კათედრაში ვის მოუწევს ეს ადგილი. - მივუგე მეც.

- აბა, წინდაწინ თუ არ თვი, რაზომ ფიოლობ?

- შემცვლელის გამოსაზრდელად. ახალი დარგია, ახალი კათედრა.

- როგორ ვეკადრებაო, ბატონო აკაკი, ვინ ფიქრობს დღეს შემცვლელზე.

- აბა, რაზეა აგებული ამ მიმართულებით ფიქრი?

- ურთიერთ პირად სარგებლიანობაზე...

კათედრასთან შექმნილი სტუდენტთა სამეცნიერო წრე და საფიქლობი შრომების დაცვის დაწესება ფირსულია გამოცდენის საიმედო ბაზად ისახებოდა, მაგრამ ამისთვის წლები იყო საჭირო. უნდა გამომეყენებინა ე.წ. მაძიებელთა მიღების ფორმა და აქაც გარკვეული სიძნელე არსებობდა. საცალდებულო იყო პროფილით მუშაობის არანაკლები ორი წლის სტაჟი, რომ საგნების ჩაბარების ნება მისცემოდა.

აი, ასეთ სიტუაციაში გამომეცხადა კათედრაზე ფილოლოგიის ფაკულტეტის ყოფილი კურსდამთავრებული ახალგაზრდა ნ.ბ-ლი, რომელიც ქართული ენისა და ლიტერატურის მასწავლებლად განაწილებული აღმოჩნდა სვანეთის ერთ-ერთ რაიონში. მას სტუდენტობიდან არ ვიცნობდი. 1978 წლიდან დისიდენტურ მოძრაობაში აქტიურად ყოფილა ჩაბმული და მეთოდიკური საგნების ლექცია-პრაქტიკუმების გაცდენა, ალბათ, ბევრჯერ უხდებოდა. მის შესახებ გარკვეული წარმოდგენა შემიქმნა მეზობელი - ახალი ქართული ლიტერატურის ისტორიის კათედრის ზოგიერთმა წევრმა. მეც დადებითად განვეწყე.

- კარგად დაფიქრდით, აწონ-დაწონეთ თქვენი სამეცნიერო მიდრეკი-

ლება. თუ მაინც და მაინც ჩვენსკენ გადმოიხრებით, გაეცანით სახელმძღვანელო წიგნს ქართული ლიტერატურის მეთოდიკაში და ერთი კვირის შემდეგ მობრძანდით. - ვუთხარი პირველი შეხვედრის დღეს. ერთი კვირის თავზე მობრძანდა და წერილობით განმიცხადა.

- სურვილი მაქვს ვიმუშაო თქვენ[illegible] ხელმძღვანელობით თქვენ მიერ შექმნილი მეცნიერული სახელმძღვანელოს მიმართულებით. გთხოვთ საკანდიდატო მინიმუმის ჩაბარების ნება დამრთოთ და თემა შემირჩიოთ.

მომეწონა ახალგაზრდა კაცის დაჟინებით მოთხოვნა. იმ დროისათვის გამოქვეყნებული რაიმე ისეთი სტატია არ ჰქონდა. თან სამინისტრო აძალებდა განაწილებით წასვლას.

- სურვილი ერთია, შედეგი - მეორე. - ვუხსნიდი მეორედ შეხვედრის დროს, - იცოდეთ, მე ჩემი შემცვლელი მჭირდება, მეცნიერული დარგის და კათედრის მუშაობის გამგრძელებელი. ხანში შესულს მაფიქრებს საიმედო, კეთილსინდისიერი მუშაკების დეფიციტი. რაც უფრო მონდომებით დაეუფლებით საგანს, სპეციალობას, დაწერთ დისერტაციას, მით უფრო ჩქარა დაიკავებთ ჩემ ადგილს.

- ყველაფერს გავაკეთებ, ბატონო აკაკი, ოღონდ დამეხმარეთ განაწილებიდან დახსნაში.

დავეხმარე. განათლების სამინისტროს კადრების სამმართველოში ჩემი ფეხით მივყევი. სამმართველოს უფროსის მოადგილის, ქალბატონ ე. ვაჩნაძის თანხმობით მხოლოდ ორი თვის მასწავლებლად მუშაობა აკმარეს, განაწილებიდან მოხსნეს, ორი წლის სტაჟის ნაცვლ დ განათლების რაიონული განყოფილებიდან წარმოდგენილი ორი თვის მუშაობის ცნობით, კანონის უხეში დარღვევით საკითხი აღვძარი, 1981 წელს დაიწერა რექტორის ბრძანება საკანდიდატო მინიმუმის ჩაბარების ნებართვის შესახებ, შევურჩიე თემა, მოვაწყვე ერთდროულად წიგნის მოყვარულთა საზოგადოებაში (რეფერენტად) და თბილისის პირველ საშუალო სკოლაში (მასწავლებლად), ეს სკოლა [illegible] გადავაქციე კათედრის სასწავლო ბაზა-ფილიალად, 1

1 1991 წლის 22-23 მარტის [illegible] [illegible] [illegible]

რათა იქ ჰქონოდა სამუშაო ოთახი, ასე და ამრიგად, შევუქმენი ყოველგვარი პირობები იმისათვის, რომ შეესრულებინა ჩემთვის მოცემული სიტყვა-პირობა, ემუშავა გულმოდგინედ, დაეწერა დისერტაცია. გავიდა გარკვეული დრო.

კათედრაზე ქართული ლიტერატურის სწავლების მეთოდიკაში სავალდებულო საკანდიდატო მინიმუმის ჩასაბარებლად მაძიებლებისათვის გამოყოფილი მქონდა საკონსულტაციო საათების გრაფიკი. ვცხადდებოდი ყოველთვის დანიშნულ დროზე, ცხადდებოდნენ სხვებიც, არ ცხადდებოდა მაძიებელი ნ.გ-ლი. ორი წელი ისე გავიდა, რაიმე რეფერატიც არ წარმოადგინა. 1983 წლის 18 დეკემბერს კათედრის სხდომაზე მოვისმინეთ მისი თვითანგარიში. ერთსაათიან მოხსენებაში ერთი სიტყვაც არ ერია იმის სანიშნოდ და საჩვენებლად, რომ წაკითხული ჰქონდა თემასთან დაკავშირებული სათანადო მეთოდიკური ლიტერატურა. ამკარად ეტყობოდა, საგანს გულს არ ულებდა, ნიჭს და უნარს სხვა საქმეს ახმარდა.

– რა გიმლიდათ ხელს წარმოგიდგინათ კათედრაზე საჭირო პასუხისმგებლობის გრძნობით მოხსენება შენივე სადისერტაციო თემიდან, როგორც ამას საგნის და თემის სპეციფიკა მოითხოვს? ორი წელიწადი საკმარისი არ იყო საკანდიდატო მინიმუმით გათვალისწინებული ლიტერატურის გაცნობისათვის? კათედრაზე ხომ დევს ამ ლიტერატურის ცნობარი?

– ეკითხე მაძიებელს მიზეზის გასარკვევად. ოკადრისა შეკითხვა-შენიშვნა თუ თავს გაუვიდა, გავშეშდი, როცა კათედრის წევრთა თანდასწრებით, ყოველგვარი მორიდების გარეშე, პასუხად ასეთი სიტყვები მომახალა:

– თქვენ და თქვენი თაობა, სტალინის თაობა, მოსასპობი ხართ ყველა. თქვენ შეიზეიმული ხართ მონურ დისციპლინას. ჩვენ, ახალგაზრდობას, თავისუფლება გვინდა. რაცა მინდა, მაშინ წავიკითხავ.

უცებ მომაგონდა ალეონს ლოდეს ნაწარმოებიდან სეგენის თხის იგავი, მინდოდა მეთქვა, მაგრამ უცებვე გადავიფიქრე.

- კი ბატონო. კარი ღიაა. თავისუფალი ბრძანდებოდეთ კათედრის მოთხოვნებისაგან. თქვენი დისერტაციის დაწერისათვის ჩემი თაობის ადამიანებს მოსასპობად ვერ გავიმეტებ. - რბილად, აუღელვებლად ვუპასუხე ქედმაღლურად გაამაყებულ იმ ახალგაზრდას და იმ დღიდან გამომყვა მტანჯავი ფიქრი:

როგორ მოვტყუვდი, როგორი იმედი მქონდა, რა დათმობებზე არ წავედი, რა არ გავუკეთე. შედეგად? მანუგეშებდა ხალხური სიქრძნე - ათასად გვარი დაფასდა, ათიათასად ზრდილობაო. კეთილშობილი ადამიანის არსებაში დასაბამიდან მოდის შეუთავსებლობა ნიჭისა-თავხედობასთან, ამაგისა-უმადურობასთან. ეს უკანასკნელი საშიში და მავნე სენია, რაც, სამწუხაროდ, გავრცელებას უფრო პოულობს, ვიდრე...

<u>ედუარდ შევარდნაძის</u> (1972-1985) მიმღები განყოფილების გამგემ ვლადიმერ პაჭკორიამ, მოგონების პირველ ნაწილში ნახსენები სირიაჩქონელი ლარიბი გლეხის არსენ პაჭკორიას შვილმა, რომელმაც თავისი ვინაობა ცენტრალური კომიტეტის შენობაში პირველად შეხვედრის დროს მორიდებით გამაცნო (სოფლიდან ჩემი წამოსვლის შემდეგ დაბადებულა), წინასწარ ერთი ფრიად საიდუმლოს ჩემთვის ფრიად საინტერესო შტრიხი გამანდო: დააკვირდით სახეზე საუბრის დროს, თუ ჩაღიმების იერი გადაეფინა, ჩათვალეთ, მასთან თქვენი შემდგომი ყოფნა უაზროა, თუ თვალები დაძაბული ინტერესით მოგაპყროთ - მიზანი მიღწეულია.

1977 წლის 17 მარტს ღამის ათ საათზე მე საქართველოს კპ ცენტრალური კომიტეტის პირველი მდივნის ისევ იმ კაბინეტში, ისევ იმ საწერი მაგიდის პირისპირ ვიჯექი, სადაც 1959 წლის 2 დეკემბრის დილის ათ საათზე შესვლა მომიხდა ე.შევარდნაძის წინამორბედთან ბინის საძოვნელად. ამჟამად რაიმე პირადული მიზნით არ ვიყავი მისული.

ყოველგვარი სიყალბის წინააღმდეგ უკომპრომისო ბრძოლის აუცილებლობაზე ახალი მდივნის გამოსვლებით გამხნევებული ვაყენებდი საკითხს მეცნიერებაში შექმნილი არაჯანსაღი მდგომარეობის, მომავალი საიმე-

დო სამეცნიერო კადრების აღზრდის დარგში არსებული მახინჯი მხარეების აღმოსაფხვრელად, გამოსასწორებლად, კომუნისტის საწესდებო მოვალეობით ცენტრალური კომიტეტის, პირადად ე.შევარდნაძის მიერ აღებული გეზისა და კურსის კიდევ უფრო გასაფართოებლად და ასამაღლებლად.

ეს გეზი და კურსი საქართველოს პარტიული ორგანიზაციის ლიდერის როლში მისი გამოჩენისთანავე მოინათლა "განახლების გრიგალის" ქროლვის, ფსიქოლოგიურ-ზნეობრივი რევოლუციის, სამართლიანობისა და პატიოსნების აღდგენის კაშკაშა იმედის ნიშნად. სტავროპოლის მხარეში, კერძოთ, ჟელეზნოვოდსკის სანატორიუმებში ბაფუღობით ორ წელს ზედიზედ დასვენების დროს (1975, 1976), ღერმონტოვისა და სლავიანსკის სახელობის მინერალური წყაროების აუზებთან თავმოყრილი სხვადასხვა ეროვნების დამსვენებლებისაგან ჩემი ყურით მომისმენია "ზარია ვოსტოკას" მეშვეობით ჩვენს რესპუბლიკაში მიმდინარე პროცესებზე მათი აღფრთოვანებითი შეფასებები. განსაკუთრებით მართლწესრიგის დამყარების, კორუფციის წინააღმდეგ ბრძოლის საქმეში მათი აზრით მოპოვებული მიღწევების გამომხატველი ასეთი სასიხარულო სიტყვები. - შევარდნაძე ჩვენ გვჭირდება, - აცხადებდნენ შუააზიელები. - არა, შევარდნაძისთანა რკინის კაცი პირდაპირ მისწრება იქნებოდა ჩვენთვის, - უსწორებდნენ მედუნოვის[1] მხარიდან ჩამოსულები.

ამის საფუძველს მათ აძლევდა კერძომესაკუთრული ინსტინქტების, პროტექციონიზმის ასალაგმავად, საზოგადოებრივი შეგნების ამაღლებისა და სოციალისტური საკუთრების დასაცავად გატარებული პირველი რადიკალური ღონისძიებანი, დაუნდობელი, შემტევი ლაშქრობები "მარცხენა იღეთებით" მოვაჭრე ბნელი ძალების გამოაშკარავებისა და პასუხის-

---

1 მედუნოვი - კრასნოდარის სამხარეო პარტიული კომიტეტის მაშინდელი პირველი მდივანი, ბრეჟნევის სიკვდილამდე მხიღებული და მოხსნილი თანამდებობიდან ბორიტმოქმედებისათვის.

გებაში მისაცემად, წინამორბედის ხელმძღვანელობაში დაშვებული ე.წ. იდეოლოგიური შეცდომების თუ "ჩვენს მშვენიერ სახელმწიფოში ფარული სახელმწიფოს" წარმომშობი მიზეზების მოსპობისა და ლიკვიდაციისათვის. ბრჭყალებში ჩასმული ფრაზა ე.შევარდნაძემ პირველად გამოიყენა უნივერსიტეტის პროფესორ-მასწავლებლებთან შეხვედრაზე საქართველოს შინაგან საქმეთა მინისტრობის დროს, რომელიც ასურათებდა და მუქ ფერებში ხატავდა საქართველოს მაშინდელ სოციალურ-ეკონომიკურ ცხოვრებაში არსებულ ნეგატიურ მოვლენებს.

შემდგომ ვ.მჟავანაძის პერიოდის მძაფრ კრიტიკას, კერძოდ, მისი ცოლის პარპაშის და მოქმედების სფეროების მავნე კვრების გამოვლენას მან ფიზიკის სამი-ოთხი წელი მოანდომა, რასაც თავისთავად მოჰყვა ძირეული საკადრო ცვლილებები ყველა ეშელონსა და ინსტანციებში. ყოველივე ამის პირდაპირი გამომახილი იყო, ერთი მხრივ, სამეცნიერო ინსტიტუტის, ცეკავშირის, ძმები ლაზიშვილების, წვენების დამამზადებლების და სხვ. შორს გახმაურებული ამბები, ხოლო, მეორე მხრივ, უკურეაქციად ხანძრის ხშირი შემთხვევები საგარეჯოში, ზუგდიდში, თბილისში (ოპერისა და ბალეტის შენობაში), მთავრობის სახლის ავეჯეების ცდა და ა.შ.

ნეგატიური მოვლენების წინააღმდეგ ე.შევარდნაძის მიერ ახლადდაწყებულ, პროპაგანდისტულად დამაჯერებელ, გულახდილობისა და გულწრფელობის სამოსელში ოსტატურად გახვეულ, გარეგნულად, ვითომდა, მტკიცე მოძრაობას, სამწუხაროდ, იმთავითვე თან დაჰყვა მისი რამდენადმე გამაუფასურებელი, მოჩვენებითობის ანტიპოდური, ყალბი ელვერი. ჩვეულებრივ ამგვარი ჩრდილოვანი შემთხვევა ხელმძღვანელობის სუბიექტივისტურ სტილში, სუბიექტივიზმში ვლინდება.

... 1972 წლის ივნისის დასაწყისში, ჯერ კიდევ მჟავანაძის დროს, თელავის სახელმწიფო პედაგოგიური ინსტიტუტის ძველ, ერეკლესეული სასახლის შენობაში, სანამ ქართული ენისა და ლიტერატურის დღის გაბყო-

ფილებაზე გამოსაშვები სახელმწიფო გამოცდები დაიწყებოდა, პირველ სენსაციურ ამბად დამახვედრეს: - ჩვენთან, თელავში, დიდი "ბომბი" გასკდა. საქალაქო საბჭოს თავმჯდომარე სახელმწიფო ფონდებიდან ინდივიდუალური ნაკვეთების გამოყოფის საქმეში კანონის უხეში დარღვევების გამო მოხსნილია სამსახურიდან და სისხლის სამართლის პასუხისგებაშია მიცემული, ადგილობრივ გაზეთში გამოქვეყნებულია აღმაშფოთებელი მასალები. იმავე წლის სექტემბერში რომ ჩავედი დაუსწრებლებთან გამოცდების ჩასატარებლად, ახლა უკვე ინსტიტუტის საკუთარ ახალაშენებულ კორპუსში, სიცილით მითხრეს: - პასუხისგებაში მიცემული საგარეჯოს რაისაბჭოს აღმასკომის თავმჯდომარეა, მაღე რაიკომის მდივანი იქნება. და მართლაც, ცოტა ხნის მერე მ.მეზვრიშვილი საგარეჯოს რაიონის პარტიული კომიტეტის პირველ მდივნად დაინიშნა. იგი ხელუხლებლად ასრულებდა ამ მოვალეობას ერთვნული ძალების მიერ კაბინეტის კარების აჭედვამდე.

მაშასადამე, ფაქტობრივად იგნორირებულ იქნა რაიონული პრესის და თელავის პარტიული კომიტეტის კრიტიკული პოზიცია. საქმე ეხებოდა ისეთ ნეგატიურ მოვლენას, რომელსაც მაშინდელი კანონების მიხედვით ბრძოლას უცხადებდა წინანდელი ხელმძღვანელობა. როცა იმავე ხელმძღვანელობას ბრალი ედებოდა მსგავსი მოვლენების მიჩქმალვასა თუ დაფარვაში, საზოგადოება ინფორმირებული უნდა ყოფილიყო პრესაში საჯაროდ გამოქვეყნებული მასალის გარშემო საგამოძიებლო ორგანოების მუშაობის, კერძოთ, თელავის საქალაქო პარტიული კომიტეტის გადაწყვეტილების შედეგებზე. საზოგადოებრივი აზრი მაშინ ამ ფაქტის გამო, ცხადია, გაორებული იყო, რაც თავიდანვე ბზარად დააჩნდა ე.შევარდნაძის რადიკალურ ლონისძიებათა ქმედითობის ძალას. მაგრამ თვითნებობის ასეთი ცალკეული მაგალითი ჩანასახში ჯერ კიდევ რელიეფურად არ ჩანდა.

... ჩემ მიერ წერილობით დასმულ საკითხზე ნახევარსაათიანი საუბრის და რეზოლუციის სახით გადაწყვეტილების მიღების შემდეგ ე.შევარდნაძემ კაბინეტიდან ლაკონური სიტყვებით გამომისტუმრა: თქვენ ჩემგან მიიღებთ პასუხს. გავიდა სამი დღე და მიმღები განყოფილებიდან ტელეფონით ვ.პაჭკორიამ აცნობებით მიბრძანეს - გილოცავთ ბატონო აკაკი. პირველთან ერთნის მეორე დღეს ბიუროს სხდომაზე თქვენი გვარი მან პატივისცემით მოიხსენია. აღშფოთებით დაპარაკობდა თქვენ მიერ დაყენებული საკითხების ირგვლივ. რეზოლუციანი თქვენი წერილობითი ტექსტის ასლები გადაეცა შესაბამის ადრესატებს. საქმე აყვანილია მტკიცე კონტროლზე. ერთ კვირაში გამოგიბარებენ. ქალაქიდან არ გახვიდეთ.

- რა რეზოლუცია აღეცს, თუ საიდუმლო არ არის, ეგებ მიკარნახოთ.

- ახლავე. პირველი პირი ბატონზე მიდევს."ამხ.ე.სეხნიაშვილს, ამხ.ს.ხაბეიშვილს, ამხ.შ.ყარყარაშვილს! შეისწავლეთ ერთობლივად და არ გამორიცხავ შესაძლებლობას ბიუროს სპეციალური მსჯელობის საგნად იქცეს ეს საკითხი. ე.შევარდნაძე. 17.III.1977". პირველის უდიდესი ინტერესია ჩაქსოვილი ამ რეზოლუციაში. ცენტრალური კომიტეტის სამი ყველაზე მთავარი განყოფილება - მეცნიერების და სკოლების, პარტიულ-ორგანიზაციული მუშაობის და პარტიული კომისიის - უკვე ჩაბმულია საკითხის ერთობლივი შესწავლის პროცესში. ასეთი გამომახილი ჯერ არ მახსოვს ეინმეს ლირსებიდეს. წინასწარ გილოცავთ გამარჯვებას.

გავიდა კიდევ ერთი კვირა და მართლაც, პარტიული კომისიის თავმჯდომარის შ.ყარყარაშვილის მაგიდაზე ელაგა სასამართლოებიდან გამოხმობილი ერთი "ჩავარდნილი" სადოქტორო დისერტაციის ავტორის საჩივრების ექვსი ტომი. გაცნობოდა დეტალურად და ფაქტის უნაურობით გაკვირვებული, ჩემგან ითხოვა დამატებით ინფორმაციას დისერტანტის საჩივრების სხვა ასპექტებსა და ხასიათზე. ქრონოლოგიურმა ნუსხამ ოცდახუთ ნაბეჭდი გვერდი შეადგინა. ამან უფრო განაცვიფრა შ.ყარყარაშვილი და აღმოთქვა მოკლე დროში პრინციპული შეფასება მიეცემოდა უნივერსიტეტში დისერტაციების დაცვის მდგომარეობას.

გავიდა ამის შემდეგ, კიდევ ორი კვირა და აპრილის შუაბრიცხვებში ბიურისათვის მიმზადებული პროექტის წინასწარ გასაცნობად პარტიული კომისიის თავმჯდომარესთან მიწვეული იყვნენ უნივერსიტეტის რექტორიდან და პარტიული კომიტეტის მდივნიდან დაწყებული ყველა ის პირი, ვისაც რაიმე კავშირი ჰქონდა ფილოლოგიის ფაკულტეტის სამეცნიერო საბჭოს სხდომაზე 1973 წლის 19 ოქტომბერს ჩატარებული, ზემოთ აღწერილი სადოქტორო დისერტაციის დაცვის პროცედურასთან. ეს ნიშნავდა ბიურისათვის საკითხის მიმზადების უკანასკნელი ეტაპის დამთავრებას.

ოპერატიულობა, საკითხისადმი პარტიული ინტერესებით მიდგომა, დაჩქარება და ოფელი უმალ გაჩქარა, რადგან კი ბიურიზე განსახილველ პროექტში იმ კაცის გვარი გამოჩნდა, ვის მიმართ ე.შევარდნაძეს თავისი სუბიექტური ანარ კეთხერობის თვალსაზრისით ჰქონდა შემუშავებული. მდინარის ბოლოზე ნაკადში გადაგდებულ ანკეს უნებლიეთ ამოყვა არა ბეთუტაძისნაირი ლაქი... და წერილი დაესვა ეიფორიას. არც პირადად მისგან და არც საკითხის შესწავლელი ერთობლივი, ესოდენ ავტორიტეტული კომისიისაგან მიმილია რაიმე პასუხი. მაშინდელ სსრ კავშირის მინისტრთა საბჭოსთან არსებული უმაღლესი სააკესტაციო კომისიის მიერ 1977 წელს გამოცემულ ბიულეტენში ნაოქვამი იყო: "ადამიანი, რომელიც ს

ნა, რამ შეაფერხა, რამ მოახსნევინა ბიუროს დღის წესრიგიდან?...

სამაგიეროდ, ე.შევარდნაძემ სპეციალური პლენუმი მიუძღვნა მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესის გამოყენების, სახალხო მეურნეობაში მისი მიღწევების დანერგვის საკითხს, მაგრამ რა შედეგი მოყვა ამ დანერგვას, საყოველთაოდ ცნობილია.

მიუხედავად ყოველივე ამისა, უდავოა და ამაში დამარწმუნა თვით შეხვედრის ფაქტმა, საქართველოს პარტიულ ორგანიზაციას მანამდე არ ჰყოლია ისეთი ნიჭიერი, ერუდირებული, გაბედული, ინტელექტუალურად მოაზროვნე პირველი მდივანი, როგორიც იყო ე.შევარდნაძე. და იმავე დროს პირდაპირ უნდა ითქვას, საქართველოს პარტიული ორგანიზაცია არასოდეს გახრწნილა ზნეობრივად ისე ღრმად და ისე ძირფესვიანად, როგორც მის პერიოდში. ამის მიზეზი პირველ რიგში ხრწნადობის გლობალურობა იყო. ამის რეგიონალურობის ნათელი დადასტურება იყო ცენტრალური კომიტეტის აპარატის პასუხისმგებელი მუშაკების, სოლნაღის, ოზურგეთის და სხვ. რაიკომების მდივნების ტელევიზიით გადაცემული სასამართლო პროცესები. ამის მეტად საინტერესო მხატვრულ-პუბლიცისტური, მახვილგონივრული ირონიზაციაა გამოხატული კეთილსინდისიერი მწერლის, პოეტის და საზოგადო მოღვაწის <u>დავით მჭედლურის</u> 1990 წელს გამოქვეყნებულ ნაწარმოებში "პირველი", რომელშიაც სწორედ იმ პერიოდის გადაგვარებული, შენიღბული, გაეშმაკებულ-გამამაძაღლებული ხელმძღვანელი პარტიული მუშაკების ზოგადტიპური სახეა გამოძერწილ-გამოქანდაკებული.

ერთი მხრივ, თითქოს შემხვედრი სოციალისტური ვალდებულებების შესრულებაში, სოციალისტურ შეჯიბრებებში გამარჯვებების ნიადაგზე გარდამავალი დროშებით, სოციალისტური შრომის გმირებით, ორდენებით და "ხუთწლედის მატიანის" ლაურეატებით ვითომდა იზრდებოდა, დიდებოდა საქართველოს სახელი. მეორის მხრივ, მეჩაიეობის, მეღვინეობის, მეცხოველეობის დარგებში მასობრივად გამეფებულმა მიწერებმა დააკნი-

ნა მისი ეკონომიკა, ძირს დასცა პროდუქციის ხარისხი, გამოფუტალიერა საწყობები, ბაზები და მაღაზიები, ახალი ფრთები შეასხა კორუფციას, პროტექციონიზმს, კერძომესაკუთრულ ინსტინქტებს, რომელთა მოსპობა ე.შევარდნაძის მთავარ საბრძოლო დევიზს წარმოადგენდა მისი მუშაობის დაწყების პირველ ეტაპზე.

მაშასადამე, ატეხილ ჰექა-ქუხილს ვერ მოჰყვა ე.წ.ნეგატიურ მოვლენათა წამლეკველი სეტყვა და ნიაღვარი, გულწრფელობას-სიდინჯე, წინდახედულება, მოსალოდნელი შედეგის წინასწარ განჭვრეტის სიბრძნე და სილაღე. ეს იყო საკავშირო მასშტაბით პარტიაში კრიზისული პერიოდის კიდევ უფრო გამწვავების ხანა, როცა წესიერებისა და პატიოსნების მიმდევრებისათვის კომუნისტის ბილეთის ტარება სამარცხვინო ტვირთად იქცა, კარიერისტებისათვის კი - თანამდებობის "ყიდვის" წყაროდ.

სწორედ იმ პირველ ეტაპზე შექმნა ე.შევარდნაძემ საშუალო და უმაღლეს სკოლებში სრულიად გაუმართლებელი, პარტიული ორგანიზაციების აქტიურობის შემზღუდველი, 20-30-იან წლებში სამანქანო-სატრაქტორო სადგურებთან ჩამოყალიბებული პოლიტგანყოფილებების რაღაც ანალოგიური დამატებით ახალი შტატი იდეურ-პოლიტიკურ დარგში დირექტორებისა და რექტორების მოადგილეებისა (პრორექტორებისა), რომელთა გაუქმებამდე ყოველწლიურად დიდძალი თანხა ისარჯებოდა. ამის ერთ-ერთ საბაბად იქცა თბილისის 24-ე საშუალო სკოლაში არალეგალური კედლის გაზეთის გამოშვების ფაქტი.

მაგრამ განა ამ ლონისძიებით დისიდენტური მოძრაობა შენელდა ან შეჩერდა? განა აბაშისა და ფოთის ექსპერიმენტებმა რაიმე მნიშვნელოვანი ნაყოფი გამოიღო? წითელწყაროში მეცხოველეობის "გრანდიოზული" კომპლექსის მშენებლობამ, რომლის დამთავრების შემდეგ ე.შევარდნაძის მიერ ერთ-ერთ პლენუმზე წარმოთქმული სიტყვის მიხედვით საქართველოში ხორცის პრობლემა ორ-სამ წელიწადში უნდა გადაჭრილიყო, სინამდვილეში გადაიჭრა? მოგვცა რაიმე შედეგი?

სამაგიეროდ, ფართო გავრცელება ჰპოვა ყოველ კუთხესა და რაიონში

ამასგვარი დღეობების დაწესებამ, წარმოება-დაწესებულებებისა და საზოგადოებრივი მეურნეობების ხარჯზე მოწვეული დიდძალი სტუმრების "პურ-მარილით" უხვად გამასპინძლებამ, სურსათ-სანოვაგის უთავბოლოდ ხარჯვამ, ზარ-ზეიმით, პომპეზურობით და პარადულობით მოსკოველი დიდ კაცების მიღება-გაცილებამ, მათ წინაშე უსაზღვრო მლიქვნელობისა და მაამებლობის ტენდენციამ. აი, ამის ორი ტიპობრივი მაგალითი:

1. 1984 წლის 8 ნოემბერს საქართველოს კპ ცენტრალური კომიტეტის XX პლენუმზე ე.შევარდნაძე გამოვიდა ვრცელი მოხსენებით თემაზე: საქართველოს პარტიული ორგანიზაციების ამოცანები სკკპ ცენტრალური კომიტეტის 1984 წლის ოქტომბრის პლენუმის გადაწყვეტილებების, პლენუმზე ამხანაგ კ.უ.ჩერნენკოს მიერ წარმოთქმულ სიტყვაში ჩამოყალიბებული დებულებებისა და დასკვნების შესაბამისად ("კომუნისტი", 1984, 4 ნოემბერი, №124). განა დღის წესრიგის პირველი ასპექტი "დებულებებისა და დასკვნების" გარეშე საკმარისი არ იყო? 2. სკკპ ცენტრალური კომიტეტის მომაკვდავი გენერალური მდივნის კ.უ.ჩერნენკოს ვითომდა დიდ თეორიული საგანძურის, მისი (თუ სხვისი) სტატიის - "განვითარებული სოციალიზმის მოთხოვნების ლინეზე" განსადიდებლად იმავე ე. შევარდნაძემ, ახლა როგორც სკკპ ცეკას პოლიტბიუროს წევრობის კანდიდატმა, შესაშური ოპერატიულობით გამოაქვეყნა ჟურნალში "პრობლემი მირა ი სოციალიზმა" წერილი სათაურით "ეკონომიკის პარტიული ხელმძღვანელობა განვითარებული სოციალიზმის პირობებში" (იხ. 1984, №12). განა შეიძლებოდა ყალბი თეორიის და ყალბი პრაქტიკის კიდევ უფრო ესოდენ გაყალბება?

ე.შევარდნაძის მიერ საკადრო პოლიტიკაში დაშვებულ შეცდომათა შორის უნივერსიტეტისათვის ყველაზე მტკივნეული აღმოჩნდა სამედიცინო დარგის სპეციალისტის, აკადემიკოს ვაჟა ლეჟავას (1980-1985) დანიშვნა. პირველი დღეებიდანვე იგი რატომღაც სხვადასხვანაირი მიოქმა-მოქმის ობიექტად იქცა. ზოგჯერ ჭორის ლინეზე დასული მიოქმა-მოქმის

გაუანტვა ადვილად შეიძლებოდა, რომ რექტორს მის გარშემო სამეურნეო-ადმინისტრაციულ და სხვა განხრით საევვო რეპუტაციის მუშაკები არ შემოეკრიბა. მაღე ცნობილი გახდა აგრეთვე მის მიერ ივანე ჯავახიშვილის სახელობის საპატიო მედლის გამაუფასურებელი ნაბიჯის გადადგმა, რამაც ხელი შეუწყო მიოქმა-მოქმის კიდევ უფრო გაღრმავებას.

ამას დაემატა მიღების საათების არა უბრალოდ შეზღუდვა, არამედ მკაცრი რეგლამენტირება იმდენად, რომ კათედრის გამგეებსაც არ შეეძლოთ მათვის გამოყოფილ დროში პირდაპირ რექტორთან შესვლა. ჯერ უნდა მიგემართა პირადი მდივნისათვის, ის გაგაგზავნიდა საფანადო განხრის პროორექტორთან, მისგან უნდა აგელო თანხმობა, რომ საკითხის განხილვა უშუალოდ რექტორის ნახვას მოითხოვს და მხოლოდ ამის შემდეგ შეგეძლო მიხვეოლილიყავი მის კაბინეტში. ასეთი ხელოვნური ბარიერი პრაქტიკულად ართულებდა, გამალიზიანებლად აბრკოლებდა საკითხების ოპერატიულად, სწრაფად გადაწყვეტას.

მერე და მერე ნათელი გახდა, რომ რექტორი უფრო მეტად ზრუნავდა საკავშირო და საქართველოს ტელევიზიის გამოყენებით, თვითრეკლამის გზით სსრ კავშირის მეცნიერებათა აკადემიაში არჩევისათვის, ვიდრე შინასაუნივერსიტეტო ცხოვრების აქტუალურ პრობლემებზე. თავისთავად არჩევის თანამგრძნობი ვინ არ იყო, მაგრამ როგორც სამეცნიერო საბჭოს სხდომაზე მისი კანდიდატურის წაყენების დროს გაირკვა, არ გააჩნდა საამისო შრომები, მონაცემები და, მიუხედავად საბჭოს მხრივ ყოველმხრივი მხარდაჭერისა, მაინც ვერ გავიდა მოსკოვის ფარულ "ტურნირში".

ვ.ოკუჯავას, როგორც რექტორის, მესამე დამახასიათებელი ნიშანი იყო ის "სიახლე", რომელიც შეიტანა მან, შედარებით წინამორბედებთან, საუნივერსიტეტო სამეცნიერო საბჭოს მუშაობაში მისი რექტორობის პერიოდში სამეცნიერო საბჭოს ყოველი სხდომის დღის წესრიგში პირველ საკითხად შეტანილი იყო ზოგადთეორიული, ზოგადმეცნიერული ლექციის მოსმენა, მის გარშემო სჯა-ბაასი. ამ ლექციებს დაახლოებით ისეთივე საგანმანათლებლო ხასიათი ჰქონდა, როგორიც სავალდებულო ფინანსური ზარა-

ლით ათეული წლებით ჩამ ოკუპაციოდა საზოგადოება "ტიდნის" ხაზით "
"საბჭოურ" წარმოება-დაწესებულებებში. (პროფესორ ნიკოლოზ კანდელაკის მშვენიერ ტყვეურ ხელოვნებით ხომ იშვიათად იყო სხვა ვინმე დაჯილდოებული!), და უშუალოდ უნივერსიტეტის საბჭოსთან ამოცანებთან ნაკლებად იყო დაკავშირებული. ამიტომ მოსაბეზრებელიც იყო და დროის ფუჭად დამკარგველიც.

ხუთი წელიწადი ვიყავი ამ "სიახლით" ტკბობის მოწმე და მონაწილე და არა მეგონია საბჭოს მაშინდელი მრავალრიცხოვანი შემადგენლობიდან ვინმეს დასამახსოვრებელი აზრი გამოეტანოს მისგან. რექტორის აკადემიკოსობა ამგვარ "აკადემიზმში" პიროვნულად ერიგვარ გამინათებას ხოლო მისი ორგანიზატორული უნარი - შრომის დისციპლინის სულ მთლად მოშლაში, თავაშვებულობაში და გაუკუღმართებაში, თსუ უმართავობის ფაქტში შეიტანა.

ამის შედეგად 1985 წლის 7 მარტს ლამით უნივერსიტეტის მეორე კორპუსში ქიმიის ფაკულტეტის უმდიდრესი კაბინეტ-დამზარეტრიების ოთხი სართული ხანძრისგან ისე გაფაფუჭდა და განადგურდა, რექტორისგან არათუ მწვავე, სულის შემძვრელი რეაქცია არ მოსულა, უბრალოდ საერთოდ არ შეუწუხებია უბედურების ის ადგილი სანახავად.

სიმპტომატურია, ეს ფაქტი, რაც უნივერსიტეტის ლაბორატორიებიდან მის სახელოვან ისტორიაში ერთ-ერთი უმძიმესი, ტრაგიკული ეპიზოდი იყო. მოხდა სამ წელიწადში ზედიზედ კრემლის სამი სამგლოვიარო პროცესიიდან (ბრეჟნევი - ანდროპოვი - ჩერნენკო) ზუსტად ერთი კვირით ადრე, იმ მესამე უკანასკნელი ფარფის დაშეებამდე, რომელმაც სათავე დაუდო ე.წ.პერესტროიკას, ან გაანახლების თუ გადაშენების ხანას. იქნებ აკად.ვ.ოკუჯავა წინასწარ ეგრძნობდა ამ კაბის დადგომას? მაშინ პაპარა ხანძრის გულთან მიტანას რა აზრი ჰქონდა! ენთუზიაზმი ტანჯვით და ვაებით ნაშენ უზარმაზარ ქვეყანას უერო დიდი ხანძრის დიდი უბედურება ელოდა ოურე.

როგორ თუ უბედურება! როგორ თუ ხანძარი! მაგ, თავისუფლება და დემოკრატია, როგორც პერესტროიკის უდიდესი მონაპოვარი, უდიადესი

ეპოქალური მოვლენა არ არის? კი ბატონო!... სანამ თქვენ ამ მოვლენისგან ზღვის სანაპიროებზე ლაყუჩების საცოდავი ფართქალით გამორიყული თევზების შორიდან ცქერით და ყაყან-ქაქანით გაერთობოდეთ, ნება მომეცით, დაპირებისამებრ, აქ, ამ "კარიბჭესთან" დავასრულო ამბის ემპირიული ხსრობა. დადგა დრო ზემოდან, სიმართლის ლმერთთან მიახლოების, მისკენ უმრწამესი ლტოლვის და სწრაფვის სიმაღლიდან გადავხედო ჩემი ცხოვრების ხანგრძლივ, სამოცდაათი წლის ურეპრესიოდ გავლილ შრომის და ბრძოლის გზას.

დიახ, იყო ცხოვრების ასეთი გზაც, ასეთი გზებიც.

მაგრამ რატომ მარტო ჩემი ცხოვრების? აქამდე "ჩემის" და "ჩვენის" ცალ-ცალკე არსებობა ხომ არ წარმოგვედგინა! აკი კერძოსა და საზოგადოს ერთმანეთთან შერწყმაზე ფიქრისას ილია ჭავჭავაძე ყოველ კერძოში ზოგადს ეძებდა, ზოგადში - კერძოს. ის რაც ოცნებად და ნატვრად დაგვიჭოვა, რეალურად მისი ხორცშესხმის პროცესი, ავად თუ კარგად, ჩემი თაობის, ე.ი. ჩვენი ხალხის, ქვეყნის თვალწინ ხდებოდა და მიმდინარეობდა.

აქედან გამომდინარე, კერძოობითი ჩემი გზა ძალაუნებურად გადახლართული იყო საერთო საზოგადოებრივ-პოლიტიკური, ქვეყნის და ხალხის ცხოვრების გზასთან და მისი განუყოფელი, შემადგენელი ნაწილია. ჩემს ქცევებსა და მოქმედებებში, მიზნებსა და მისწრაფებებში, ზნეობრივ მრწამსსა და მოვალეობისადმი დამოკიდებულებაში თავთავიანთი პროფესიონალიზმით, სამუშაო ადგილით და საქმიანობით მილიონობით ჩემისთანა ადამიანების, კოლეგების, ნაცნობების თუ უცნობების აზრი და ფიქრი გამოხატული. ამგვარი "კატალიზატორების" გარეშე იმპერიად, ინტერნაციონალურ მასად წოდებული ქვეყანა არ აშენდებოდა. პერესტროიკის შედეგად, თავად მოგეხსენებათ, რამდენი უჩინარი პოტენციური მოწინააღმდეგე, რამდენი ქამელეონი, ბოლმით გატენილი და ნიღაბაფარებული მუშაკები ჰყოლია ხელმძღვანელობის ზედა ეშალონებიდან სულ ქვედა ძირამდე. და რა გასაკვირია, ადრეულ ეტაპებზეც ჰყოფდა!

ვწყვეტ რა ემპირიულ ხრობას იმპერიულ ქვეყანასთან, ინტერნაციონალურ მასასთან სამუდამო დამშვიდობებით, ყველას გასაგონად ზეცისკენ ხელებაპყრობილი ვყვირი: მასა დაიშალა. იმპერია დაინგრა. განვედ თქვენგან, ვითარცა ცდომილ-ცოდვილთაგან, საჯიჯგნად და სათრეველად დაგდებულნო უკანასკნელ ზღვართან. მაგრამ ხრობის დამთავრებამდე ელვისებური სისწრაფით მომხდარი ფაქტები ხომ ჩემ გარეშეც ყველამ კარგად უწყის, ყვირილი რაში გამოიდგება, აი, ისტორიად ქცეულ წინ გასწრებულ მოვლენებს კი ფიქსაცია თუ "ბალზამირება" ნამდვილად ახლავე სჭირდება, რათა ისტორიიდანაც სულ მთლად არ გაჰქრნენ.

მართალია, ეს პოლიტიკოსების საქმეა, მაგრამ ყველაფრის ასმაგად გაძვირების ფონზე იმდენად გაიაფდა თვით პროფესია, პოლიტიკობანა ერთბაშად ყველამ თავის აზარტად დაიგულვა, ქუჩად გაიჭრა და... მოვლენების საისტორიო "კონსერვირებისათვის", როგორც იფრიდას საგენტო იუწყება, ჯერჯერობით არავინ იცლის.

ჰოდა, ამიტომ, ჩემო მკითხველო, ჩავიხედოთ მის ზოგიერთ ასპექტში მიუკერძოებელი ანალიტიკოსის პოზიციებიდან ისეთივე სიწრფელით და ~~სიფაქიზით~~ ეჭვით, როგორადაც გიყვებოდით ზემოთ გადმოცემულ ამბებს. ჩემმა მეხსიერებამ სანდობის "მიკროსკოპული" შემოწმება პირველი ნაწილის პატარა წიგნით უკვე გაიარა. სულ მაწვალებდა ფიქრი სამოცი წლის წინანდელ ~~ბოლსაბჭოს~~ ოკეანეს თავმჯდომარის გვარისა და სახელის სიზუსტეზე. და, აი, ბარათი სოხუმიდან.

" ბატონო აკაკი!... წავიკითხე თქვენი ნაწარმოები - "იყო ასეთი სოფელი". მეც იმ სოფლიდან ვარ, რომელსაც თქვენ ასე სიმართლით აღწერთ და ახასიათებთ. ყველანი ჩემი ახლო ნაცნობებია. მეც იმ სკოლაში მისწავლია, რომელსაც თქვენ ბევრჯერ ახსენებთ. თქვენს მოთხრობაში (უნდა იყოს მოგონებაში - ა.თ.) ორ ადგილზე ნახსენებია კირილე გარუჩავა. ის ჩემი მამა იყო. გმადლობთ ჩემი მამის კეთილად

წარმოსახვისათვის. თამარა გარუჩავა. 26 ივლისი, 1991 წელი".

თუ შორეულის გახსენების გამოცდა ასე "ბედნიერად" გადავიტანე, ვგონებ, აქ მოთხრობილის [illegible] მიმართ უფრო მეტი ნდობით ალიკვურვებით, იმედია, მის წაკითხვას, ლმერთი იყოს თქვენი მოწყალე, მოისურვებთ და ინებებთ.

1989-1992

~~1989-1992~~

[illegible]